CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

MARIN IONIȚĂ

Kiseleff 10

Fabrica de scriitori

Ediție revăzută și adăugită

Prefață de ALEX. ȘTEFĂNESCU

MARIN IONIȚĂ

Kiseleff 10

Fabrica de scriitori

CORINT
ISTORIE

Colecție coordonată de
DORU DUMITRESCU

MARIN IONIȚĂ

Kiseleff 10

Fabrica de scriitori

Ediție revăzută și adăugită
Prefață de Alex. Ștefănescu

CORINT BOOKS
–2018–

MARIN IONIȚĂ (n. 1929) este originar din Dâmbovița. A urmat liceul în Găești, participând ca elev la Cenaclul „I.C. Vissarion" din localitate. În 1954 a frecventat cursurile Școlii de Literatură „Mihai Eminescu", apoi Facultatea de Filologie a Universității București (1956–1960). Bogata experiență de viață – a fost agent agricol, șef de fermă, ofițer de artilerie, învățător, profesor, ziarist – se reflectă în proza sa. A debutat literar în timpul liceului în *Almanahul tinerilor scriitori* (1953) și editorial cu volumul de nuvele *Rădița* (1955). A colaborat la reviste precum *Contemporanul*, *Luceafărul*, *România literară*, *Viața românească*, *Cronica*, *Orizont*, *Argeș*, *Convorbiri literare*, *Kalende*, *Iașul literar*, *România liberă*. În 1959 a primit premiul Uniunii Scriitorilor, iar în 1964 pe cel al revistei *Luceafărul*. Dintre romanele și volumele de proză scurtă publicate: *Un șlep în derivă*, Editura Albatros, București, 1978; *Vatra de la răscruce*, Editura Albatros, București, 1979; *Rugurile din zori*, Editura Albatros, București, 1982; *Bătrânul și umbra*, Editura Eminescu, București, 1984; *Capul lui Decebal*, Editura Albatros, București, 1985; *Hotel Boccaccio*, Editura Argeșpress, Pitești, 1995; *Os de domn*, Editura Brio Star, Pitești, 1995; *Detronarea familiei regale*, Editura Exas, Pitești, 1992; *Amurgul zeilor*, Editura Intact, Pitești, 1996; *Lacrima de gheață*, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 1997; *Floarea paștelui*, Argeșpress, Pitești, 1998; *Spioana cheală*, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 1998; *Hotel tranzit*, Editura Cultura, Pitești, 1999; *Roata lumii. Roman de buzunar*. Vol. I., Editura Tiparg, Pitești, 2000; *Pasărea cu clonțul de oțel* (Povestiri), Editura Tiparg, Pitești, 2001; *Colivia cu maimuțe*, Editura Tiparg, Pitești, 2002; *Nu trageți în dinozauri*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004; *Intersecția lupului*, Editura Tiparg, Pitești, 2007; *Dinozaura*, Editura Tiparg, Pitești, 2009.

Redactare: Flori Bălănescu
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Criticul literar G. Călinescu, în mijlocul studenților, anii 1950. SURSA: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
EDITURII CORINT BOOKS.

ISBN: 978-606-793-325-3

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IONIȚĂ, MARIN

Kiseleff 10 : fabrica de scriitori / Marin Ioniță ; pref. de Alex. Ștefănescu. - Ed. reviz.. - București : Corint Books, 2018
ISBN 978-606-793-325-3

821.135.1

Prefață

Și literatură, și document

S-au scris numeroase studii, evocări, amintiri, inclusiv câteva cărți despre Școala de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu", care a funcționat în perioada 1950–1955, la București, într-o clădire de pe strada Kiseleff nr. 10 (actualul sediu al PSD). Dacă nu avem timp să le citim pe toate, ne putem mulțumi cu cartea lui Marin Ioniță, *Kiseleff 10. Fabrica de scriitori,* reeditată acum de Editura Corint. Această carte, scrisă cu talent literar și cu o sinceritate deloc simulată, cu candoare și bună-credință, este în măsură să ne dea o imagine cuprinzătoare a fenomenului. Pentru că se poate vorbi de un fenomen, nu doar de o instituție, în condițiile în care o școală înființată de Partidul Comunist Român pentru formarea de propagandiști deghizați în scriitori a ajuns să producă mai degrabă scriitori deghizați în propagandiști – unii dintre aceștia renunțând chiar, până la urmă, și să se mai prefacă.

Având un bun-simț țărănesc și o vocație a naturaleții, Marin Ioniță povestește tot ce i s-a întâmplat și tot ce a observat ca elev al acestei școli. Nu dă verdicte, doar povestește. Totuși, uneori, recurge și la formulări sarcastice (cum este chiar aceea din titlul cărții: „fabrica de scriitori").

Un loc privilegiat ocupă în aceste memorii scriitoarea Aurora Cornu, care i-a inspirat lui Marin Ioniță, în anii adolescenței, o dragoste patetică, lipsită de reciprocitate. (Aurora Cornu avea să fie prima soție a lui Marin Preda. Mi-aduc aminte ce confesiune mi-a făcut Marin Preda spre sfârșitul vieții lui: prima mea soție era frumoasă, a doua – inteligentă, a treia..., dar mai bine închid paranteza.) Romantismul acestei iubiri adolescentine nu se pierde nici după aproape o jumătate de secol. Iată un moment trăit de Marin Ioniță la Conferința Națională a Scriitorilor din 2001: „Încep lucrările. O descopăr [pe

Aurora Cornu] cu câteva rânduri de scaune mai jos. Indiferentă la tot ce se petrece în jurul ei, nu mai face decât să citească. Îmi pun ochelarii de distanță care mi-o apropie destul de mult. Nu am ochi decât pentru ea. Devine atentă când se află la microfon Nicolae Breban. Închide cartea pe genunchi. Este romanul meu, *Amurgul zeilor.* Doamne, mă rugam, de n-ar fi o simplă iluzie..."

Marin Ioniță se caracterizează, ca scriitor, prin ceea ce s-ar putea numi „un profesionalism ingenuu". Textele sale nu suferă de amatorism, dar nici de acea blazare la care ajung unii autori cultivați și experimentați. Se face de fiecare dată crezut de cititor. Și, mai mult decât atât, creează o puternică impresie de viață. Memoriile sale par o transmisie în direct din epoca stalinismului, pe care altfel, bazându-ne numai pe informațiile istorice, cu greu ne-am putea-o reprezenta (din cauza absurdului ei).

Rând pe rând sunt aduse în prim-plan personaje importante ale vieții literare, despre care mulți dintre noi am fi vrut să ne facem o idee mai clară.

Autorul ne oferă prilejul să-l vedem de aproape pe Mihail Sadoveanu:

„Un bătrân falnic, de atâția ani bătrân, de parcă intrase în veșnicie. Părea că nu a cunoscut niciodată durerea, suferința, teama, grija, nevoile, umilința, primejdiile... O ființă de dincolo de condiția umană".

Nu este vorba de o idealizare. Memorialistul completează portretul lui Sadoveanu cu nuanțe:

„Mereu senin și imperturbabil. O singură dată i-am prins o fulgerare de privire scăpată printre pleoape, cenușie, rece, tăioasă ca o lamă de oțel. Când tânărul poet Ștefan Iureș, tuns chilug, a fost invitat de maestru să-și scoată basca de pe cap și a refuzat să se execute, murmurând ceva de neînțeles".

Pentru ca în cele din urmă să se refere, cu vervă de satiric, și la regretabila calitate a lui Sadoveanu de colaborator al regimului comunist:

„Recuperat, recondiționat, reciclat, încărcat de onoruri, era unul dintre intelectualii de laudă și de mândrie ai puterii comuniste. Dacă și-ar fi agățat toate decorațiile pe piepții hainei ar fi arătat mai împodobit decât un general sovietic".

Ni se oferă informații prețioase și despre enigmaticul personaj Al. Jar, „poetul comunist din ilegalitate", care făcuse parte din rezistența franceză și a cărui soție, Olga Bancic, „fusese capturată de Gestapo și condamnată la moarte prin decapitare". Acest devotat propagandist al

partidului comunist se revoltă în public în momentul în care oficialitatea hotărăște să-l reabiliteze pe Tito, după o lungă perioadă de ponegrire a lui: „Am fost mințiți când ni s-a spus că Tito e un călău sau suntem mințiți astăzi? Cine ne duce în eroare? Și de ce? Cine își bate joc de noi? Și de un popor întreg? De ce am fost atâțați împotriva acestei țări despre care aflăm astăzi că ne leagă o puternică prietenie istorică?"

Iată și urmarea acestei izbucniri, descrisă de Marin Ioniță cu impresionanta lui luciditate, cu melancolia unui martor lipsit de posibilitatea de a interveni în mersul evenimentelor:

„Scriitorul din ilegalitate, luptătorul din Franța ocupată, este văzut tot mai rar cu bascul lui de revoluționar pe o sprânceană. Ultima bătălie, o revoltă în genunchi. [...] Vulcanul acela nu a fost decât un gheizer de noroi care s-a înecat repede în propria-i bolboroseală".

Un portret remarcabil îi face autorul lui G. Călinescu, care n-a predat niciodată la Școala de Literatură, dar care mai ținea pe atunci cursuri la Universitate (de unde va fi înlăturat în scurt timp de autoritățile comuniste). Știm, din numeroase alte surse, că prelegerile lui G. Călinescu erau adevărate spectacole de inteligență și histrionism. Marin Ioniță adaugă însă o descriere a atmosferei din amfiteatru (unde el și o prietenă a lui s-au dus să asiste la un curs, fără să fie înscriși la Litere):

„Sala era deja plină. De-abia ne-am găsit locuri pe treptele dintre bănci. De ce să ne formalizăm? În afară de studenți, o mulțime de domni și de doamne de toate vârstele care au dat năvală din oraș se așezaseră pe genți, pe ziare sau direct pe scândură. Unii s-au urcat pe tocurile ferestrelor. Dar cei mai mulți au rămas în picioare, pe lângă pereți".

O excepțională valoare literară și documentară au paginile despre poetul Nicolae Labiș care, deși a trăit numai 21 de ani, a marcat, cu genialitatea lui fulgurantă, epoca în care i-a fost dat să se nască și să se afirme ca poet: „În pauza de după masă ni-l făceam stăpân pe timpul nostru liber. Îi convenea, nu-i convenea, ne așezam în jurul lui ca atrași de un magnet. Din întâmplare, eram repartizați în același dormitor. Avantaje și dezavantaje. Nu trebuia să fac eforturi ca să ajung în preajma lui, să-l văd, să-l ascult, să ne ciocnim câteodată. Dar dormitorul nostru devenise un adevărat loc de pelerinaj în care se strângeau, nu știu cum, și tineri din afara școlii, studenți de la Universitate, de la teatru, de la arte plastice, de la teologie. Mi se tasase salteaua, mi se lustruise pătura, mi se deșelase patul transformat, ca toate celelalte, în

bancă de grădină publică. Unii veneau numai ca să se poată lăuda că se află în prietenia lui, alții îi înfățișau manuscrisele – ca și cum el ar fi fost un sacerdot ca să le sfințească –, alții ca să împrumute cărți, alții numai ca să asculte sau să se facă ascultați".

Cu sensibilitatea lui aproape dureroasă față de tot ceea ce atentează la demnitatea umană, Marin Ioniță evocă acțiuni ideologice abuzive, transformate în cele din urmă într-o adevărată teroare ideologică. Printre victime se numără, în mod surprinzător, Nicolae Labiș însuși, din care partidul comunist făcuse un stindard al „noii literaturi", dar pe care apoi l-a pedepsit drastic, neputând să-i accepte comportamentul de ființă liberă. Memorialistul aduce în discuție falsificarea literaturii clasice (a lui Eminescu însuși), pentru a se crea impresia că au existat precursori ai literaturii propagandistice scrise sub amenințare sau în schimbul unor favoruri după instaurarea comunismului. Aduce în discuție, de asemenea, supravegherea securistică a Școlii de Literatură, amestecul brutal în viața privată a cursanților, listele negre întocmite de Securitate, ca element de șantaj, controlul strict al lecturilor, ședințele sinistre de „demascare" și „înfierare" a celor care se abăteau de la „linia partidului" etc. Totul este interesant, totul satisface dorința noastră de a înțelege ce s-a întâmplat în România în acei ani cumpliți.

Unii comentatori afirmă că Școala de Literatură a fost un experiment eșuat. Trebuie să adăugăm: un experiment din fericire eșuat. Foarte mulți dintre tinerii înregimentați în acea școală s-au eliberat de dogmele marxist-leniniste și au început să gândească până la urmă pe cont propriu.

Memoriile lui Marin Ioniță nu sunt narcisist-capricioase, ca ale altor autori. Ele sunt scrise de un om căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în țara lui și în lume. Și sunt scrise clar, fără nimic evaziv. (Stilul folosit în carte mă face să mă gândesc la clarviziunea politică și la virtuozitatea folosirii limbii române care îi sunt proprii istoricului și politologului Ion M. Ioniță, fiul lui Marin Ioniță. Fiul are, datorită televiziunii, mai mare notorietate decât tatăl, astfel încât n-ar fi rău să răsturnăm cu umor proverbul, aducându-l la varianta: „Trunchiul nu sare departe de așchie").

Am citit cartea lui Marin Ioniță din plăcere, pentru că e atrăgătoare. Am s-o mai citesc o dată ca să-mi fac notițe, întrucât conține numeroase informații inedite, de maxim interes.

ALEX. ȘTEFĂNESCU

Argument la ediția I

Mă grăbesc să scriu această carte până mai am mintea întreagă, pentru a-mi privi lucid amintirile.

Mă grăbesc să public această carte până când nu se împuținează prea mult de pe coaja pământului oamenii care pot depune mărturie, pentru sau împotrivă.

Este târziu? Prea târziu? Eu spun că ar fi trebuit mult mai demult. Am așteptat o jumătate de secol. Sub semnătura unuia cu mult mai mult prestigiu decât al meu, cu mai multă greutate și deci mai credibil. Dar se vede treaba că scriitorii mari au multe alte lucruri mai bune de făcut.

De ce n-am scris-o eu? Pentru că nu m-am gândit niciodată la așa ceva. Cartea aceasta nu este pornită din inițiativa mea, și, dacă ar fi fost după mine, nu ar fi văzut lumina tiparului. Este o carte născută din îndemn. Din îndemnul unui grup de intelectuali piteșteni, care, auzindu-mă cum povestesc întâmplări din Școala de Literatură, m-au sfătuit și au insistat să le aștern pe hârtie. Din îndemnul directorului Revistei Argeș, *care mi-a cerut imperativ să-i dau să-mi publice câte un episod în fiecare număr.*

Nu sunt cronicarul Școlii de Literatură de pe Șoseaua Kiseleff, nici măcar pentru cei doi ani cât am fost studentul ei. Nu sunt nici istoricul care să cerceteze întâmplările din acel loc și acel timp. Nu sunt decât un ins care își povestește amintirile.

Nu pot să pretind că totul s-a petrecut așa și numai așa, cu precizie matematică. Nu fac altceva decât să-mi înșir amintirile,

despre lucruri, oameni și întâmplări așa cum le-am văzut, cum le-am simțit, cum le-am priceput și cum s-au imprimat în memoria mea afectivă. Îmi povestesc, de fapt, trăirile de atunci și retrăirea lor în momentul de față.

Și cum nu suntem ființe identice, niciodată doi oameni nu vor trăi absolut la fel același eveniment. Vor fi întotdeauna diferențe, cel puțin de nuanțe.

Așadar, nu mă aștept să nu fiu contestat, chiar cu bună-credință. Și nici nu sunt naiv să cred că nu-i voi supăra pe unii dintre colegi pentru că nu am scris despre ei mai mult, mai bine, mai frumos, mai adevărat. Dar n-au decât s-o facă singuri. Eu atât am putut, atât am făcut. Nu-mi rămâne decât să-i provoc la o discuție, chiar contradictorie.

Voi fi, nu voi fi crezut, am căutat să mă țin de adevăr. De acel adevăr pentru mine mai curat decât toate. Ca dovadă, când a fost cazul, nu am cruțat pe nimeni. O poveste țesută din lumini și din umbre. Pentru că nu există om care să nu aibă și slăbiciuni, orgolii, alte păcate, chiar când este un Arghezi, un Călinescu sau Nicolae Labiș.

Cât adevăr este în această carte? Atâta cât a fost posibil. Sunt gata să jur că nu am inventat nimic în afară de numele Aidei, fata din marea mea poveste de iubire de o viață întreagă. Ea a existat și există sub alt acoperiș. Dar, măcar ei, nu vreau să-i tulbur liniștea.

Pentru completarea unor informații, am făcut apel la memoria unor foști colegi ca Ioana Zamfir, Elena Dragoș și Irimie Străuț și la cărțile domnilor Nicolae Mohorea Corni și Nicolae Cârlan, cărora le mulțumesc pe această cale.

În rest, desigur, omisiuni nedorite și, poate, unele erori de interpretare.

Cum este în bună parte o carte autobiografică, Kiseleff 10 *ar putea să fie socotită al treilea volum din ciclul „Nu trageți în dinozauri"*

Cuvânt înainte-mergător la ediția I

Bine hrăniți, ținuți închiși și îndopați cu ideologie. Ziduri masive de cărămidă de trei metri, supraînălțate, cu încă un gard de sârmă ghimpată, paznicul mutat de la poartă chiar la ușa clădirii, biletul de voie, care se obținea foarte greu, ore de studiu obligatoriu, sub supraveghere, bibliografie imensă, controlată prin cantitatea conspectelor, ieșirea în oraș, la spectacole, în grup, pe tabel și cu însoțitor: ***studenții Școlii de Literatură și Critică Literară din palatul de pe Șoseaua Kiseleff nr. 10.***

Într-unul din discursurile oficiale a fost numită această instituție „Pepiniera noastră de scriitori". Altcineva i-a zis: „Sera de flori a poeziei noastre viitoare". Eu, care veneam de la Școala medie tehnică zootehnică din Găești, am numit-o „Ferma de scriitori". Nu a lipsit mult să plătesc această nerozie. Sper să fie ușor de înțeles că nu mă refeream la persoanele care populau această instituție, ci la sistemul acela de spălare a creierelor și însămânțare a lor cu sporii ideologiei comuniste.

Singurul lucru care nu le-a reușit pe deplin, motiv pentru care școala a fost desființată.

Prefața autorului

Din Școala de Literatură n-a mai rămas nici arhiva. Am aflat că mucegăise, într-un timp fiind aruncată de-a valma într-o cameră de subsol, de unde a dispărut fără urmă, probabil la o groapă de gunoi. Mai este Palatul de la Șosea, cedat unui partid politic[1] de primul președinte revoluționar al Uniunii Scriitorilor, ajuns moșier în Oltenia.

Am fost student al acestei școli doi ani de zile, durata maximă a cursurilor, dar nu sunt absolvent al ei pentru simplul fapt că am fost dat afară pe poartă, bineînțeles fără diplomă, fără atestare, fără repartiție. Aruncat în lumea neliterară – la început angajat la o fermă de vaci –, mi-am dus cu mine amintirile pe care nu am vrut să le dau uitării. Tot dezbătând problema în ceasurile mele de singurătate, ca să înțeleg mai bine ce se întâmpla acolo, amintirile mi s-au mai limpezit și s-au adâncit tot mai mult în memoria mea. Și am avut mai multe motive să le păstrez pentru că făceau parte dintr-un capitol de excepție al existenței mele. Alții au avut parte de întâmplări și trăiri care i-au făcut să uite anii de ucenicie.

Dacă cineva mai caută azi Școala de Literatură, n-o mai poate găsi decât în mintea și în simțirea celor câțiva supraviețuitori[2]. Aflu din presă că mai există Fănuș Neagu, Radu Cosașu, Dumitru

[1] Fosta casă a avocatului Toma Stelian este în prezent sediul PSD (n. coord.).

[2] Afirmația era valabilă la data scrierii cărții (n. coord.).

Carabăţ, Ion Acsan. Corespondez cu Irimie Străuţ şi am convorbiri telefonice cu Ioana Zamfir şi Elena Dragoş, de la care aflu câte ceva şi despre Doina Sălăjan. Adela Popescu, publicată iar în Japonia, după nenumărate apariţii şi prezenţe în multe alte ţări. La Galaţi, „juvetele" Nicolae Ungureanu. Nu ştiu ce mai e cu Ion Gheorghe, îmbătrânit şi bolnav când l-am văzut ultima dată. Vor mai fi şi alţii prin ţară, pe aiurea. Pentru câtă vreme? Grăbiţi-vă! Peste 10–15 ani nu o să mai găsiţi pe niciunul dintre noi. Şi dacă nu apucăm să ne mărturisim, Şcoala de Literatură dispare definitiv din paginile unei zbuciumate istorii.

Mai bântui, cât voi mai bântui pe coaja pământului şi eu. Mă simt ca un huhurez care cântă noaptea pe ruine. Dar nu pot să tac. Trebuie să spună cineva povestea. Şi mă tem că nu o va face altcineva. Au trecut 60 de ani...

Aurora și „amurgul zeilor”

Zumzăie, zbârnâie, vuiete, huiete. Școala ca un stup în roire, ca într-o carte de început... Departe, nevăzut, neînchipuit, Palatul de la Șosea. Așa începea drumul meu în literatură...

— Ca o muscă ce bâzâie în borcan, e de părere profesorul de anatomie, doctor veterinar.

— Domnule, nu vă dați seama? Sunt în țara asta sute de școli. Poate mii. Dintre toate, un elev de la noi, cel mai bun din astea toate.

— Balon de săpun...

— Locul I!

— Și ce? Dă vaca mai mult lapte? Scroafa, mai multă slănină?

— În cancelarie, pe coridoare, pe scări, numai despre asta se vorbește. Și peste gard, în oraș. Și cum sunt și alte școli pe Răstoaca, în niciuna nu s-a mai întâmplat niciodată ca vreun elev să fie cunoscut la nivel național. Școala mea medie, tehnică și zootehnică.

— Și ce e aia, domnule, Sfânta Patriarhie? O școală de văcari cu diplome și atât!... De crescători de vite...

Eu, unul, sunt derutat. Nu înțeleg nimic din brambureala asta. E ceva de capul meu? Nu e nimic? Și ce câștig? Cu ce mă aleg? Mi se deschide în față alt drum? Pe care nu l-am dorit?

Elevii, și ei, sunt împărțiți...

— S-a găsit acesta mai cu moț?!

Dar Magdalena Iepure, de lângă mine:

— Îmi scrii și mie o poezie?

Cum se vor fi petrecând lucrurile în același timp și la Școala Pedagogică din Ploiești? Premiul Național pentru poezie a fost obținut de o elevă de acolo. Se scrisese și în ziar. Noi amândoi. Mai erau și alții, o grămadă, mai jos, premiile II, III, mențiuni...

Aurora Cornu. Cine era? Cum arăta? Înaltă? Ghindoacă? Bălană? Țigănoasă?

Cobor în Gara de Nord. Mai departe, nu cunosc orașul decât până în Piața Matache Măcelarul.

O iau pe jos. Și ajung la timp. Cuvântări, felicitări, diplome, flori, pachete de cărți. Pe Aurora o și sărută. Chiar pe amândoi obrajii. Aș fi făcut-o și eu, dar nu sunt în juriu. Singură, ca și mine. Rătăciți în lume.

Ne trezim în stradă. Poate ca să nu ne pierdem, ne ținem de mână. Ca doi copii de grădiniță. Noaptea luminată de becuri. Mașini, automobile, troleibuze, tramvaie. Ploaie de scântei din rețelele electrice. Huruit de motoare. Scrâșnete de frâne. Hodorogit de roți. Ne strângem de mână. Umăr lângă umăr. Doi pui căzuți din cuib care nu știu să zboare. Tremură ușor lângă mine. Ia stai? Cine suntem noi? Cine sunt premianții la Concursul Național de Literatură? Cei mai buni din țară? Puțin îi pasă orașului de noi. Este ora când se mătură străzile. Când se cară gunoaiele. Când se fac aprovizionările. Când dorm oamenii.

— Spune-mi, ne mai întâlnim?

Voce de copilă. Suntem în prag de adolescență.

— Ai prieten?

O pun în încurcătură. Se ferește să-mi spună. Îi dau sfaturi banale:

— Să te merite!

Părul scurt. Breton pe frunte. Mai mult nu pot să deslușesc. Mai departe nu pot să-i fac portretul. Sunt prea emoționat. Dar simt cum vine dinspre ea un fel de val de căldură. Ceva ca un flux magnetic.

Orașul orașelor. Scrâșnete. Urlete. De motoare. De roți. De autobuze. De tramvaie. De căruțe.

Fiară sălbatică... Mă ridic în picioare pe o bancă din parc pe care ne aşezaserăm. Aurora se înalţă odată cu mine. Tot ne mai ţinem de mână.

— Hei! Suntem aici! Ne auziţi?

Şi ne strângem în braţe.

Pe un peron dintre linii, în Gara de Nord. Vin trenuri. Pleacă. Spre Ploieşti. Spre Piteşti. Cluj. Iaşi. Filiaşi... Noi stăm pe loc. Uite aşa. Stăm şi tăcem. Dar ascultăm cum ne bat inimile în piept. Şi câte nu mai simţim fără să le rostim...

Dar nimic nu ţine o veşnicie. Acceleratul de Braşov. De-abia îi fur o sărutare pe scara vagonului.

De câte ori îmi aduc aminte de Şcoala de Literatură, îi văd pe frontispiciu efigia unei fete de o stranie frumuseţe, într-o lumină boreală. Poate că această imagine s-a născut din nevoia mea de a da uitării zidurile acelea sumbre de închisoare, supraînălţate cu alt gard, de sârmă ghimpată, care înconjura clădirea pe trei laturi, grilajul de la stradă, cu drugii lui de metal terminaţi în vârfuri de lance şi poarta pe care am fost dat afară cu eticheta de „element necorespunzător", aşa cum i se întâmplase şi lui Fănuş Neagu. În acel perimetru de cazarmă, de mănăstire sau de penitenciar, mi-am petrecut doi ani din timpul celei mai frumoase vârste.

Povestea a început într-o mohorâtă zi de toamnă de pe la jumătatea secolului trecut. Nu cunoşteam oraşul, dar mi s-a spus în ce tramvai să mă urc şi în ce staţie să cobor. Cum ajunsesem mai devreme şi nu aveam altceva mai bun de făcut, am pornit-o pe jos, cu mâinile în buzunare, de-a lungul liniei de tramvai: din strada Dumitru Lemnea am dat în bulevardul Ana Ipătescu[1] şi am găsit repede clădirea unde îşi aveau sediile revistele Uniunii Scriitorilor: *Viaţa Românească,* la parter, *Gazeta literară,* la mijloc, şi *Luceafărul,* deasupra.

Nu mai ştiu pe ce motiv am fost invitat la această reuniune. Cred că era vorba despre un premiu literar. Dar îmi aduc

[1] Astăzi, bulevardul Lascăr Catargiu (n. coord.).

bine aminte că totul s-a terminat cu o masă festivă, în prezența mai-marilor zilei: Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Mihu Dragomir, Traian Șelmaru, Mihail Davidoglu.

Singuratică și rătăcită pe acolo, tot ca mine, era și o fată care mi s-a părut atât de frumoasă cum nu mai întâlnisem alta. Nu știu dacă din întâmplare ne-am pomenit la masa aceea unul lângă altul. Amândoi elevi. Eu scriam proză, ea versuri. Și uite așa, am ajuns umăr la umăr pentru câteva frânturi de ceas. Mi-a citit câteva poezii, pe altele le-a recitat. Ba chiar și publicase câte ceva sub semnătura care avea s-o facă mai mult sau mai puțin celebră: AURORA CORNU.

Nu eram atenți la cuvântări, dar am ciulit urechile când am auzit că se face vorbire despre înființarea unei școli de literatură. Ne-am hotărât pe loc să fim colegi pe băncile ei!

Și aveam să purtăm într-adevăr amândoi în buzunar legitimațiile de „studenți" ai acestei instituții, dar nu am stat niciodată în aceeași bancă și nu ne-am mai ținut niciodată de mână cum s-a întâmplat în seara aceea, când am umblat hai-hui pe străzi necunoscute, până am ajuns în Gara de Nord, de unde un tren de noapte mi-a răpit-o pentru totdeauna! Cel puțin așa am simțit atunci, când aveam impresia că se scurge toată viața din mine în betonul peronului.

Cum am ajuns în prima serie a Școlii de Literatură „Mihai Eminescu" din București am să povestesc mai jos. Eu o să povestesc și dumneavoastră, cei mai tineri, n-o să vă vină să credeți. Până una-alta, am să vă spun că m-am trezit într-o lume foarte pestriță, de la elevi ca mine până la absolvenți de mai multe facultăți, ca acel scriitor cu trei licențe de la Cluj, autorul unui roman exemplar pentru noua direcție care se impunea literaturii române; mulți studenți, dar și mulți activiști de partid, de sindicat, de UTM, de la organizațiile de femei, ofițeri, maiștri, muncitori, ziariști, în sfârșit, toate categoriile sociale și profesionale, reprezentate proporțional, mai puțin preoții și teologii.

Am fost de față în ziua festivă a deschiderii, când s-a tot bătut apa în piuă cu ce face și ce drege partidul, dar Sadoveanu a făcut

balonul să fâsâie, spunând că este de ajuns să învăţăm gramatica limbii române şi dacă ar fi să se ivească un scriitor bun din fiecare promoţie tot ar fi ceva. Şi că nu se poate, în niciun caz, să iasă mai mulţi scriitori decât atâţia câţi au intrat. Dar a fost clar chiar de a doua zi că nu ni se cerea decât să ne justificăm existenţa cu producţii mari şi valoroase. Eram doar la o fermă de tip special, de la care nu se recoltau nici ouă, nici lapte, nici lână, nici carne. Ne erau aşteptate schiţele, nuvelele, romanele, piesele de teatru, poeziile şi chiar marile epopei ale construcţiei socialiste.

Mă simţeam străin. Nu cunoşteam pe nimeni, nu am putut să intru în comunicare cu cineva, cu atât mai puţin să leg prietenii. Mi se păreau inaccesibili Dumitru Mircea, Alexandru Andriţoiu, Ştefan Iureş. De-ar fi fost aici Aurora... Am aşteptat-o în fiecare zi. Am citit de zeci de ori şi lista cu cei înscrişi şi cu cei admişi la examen. Am sperat să figureze, ca mulţi alţii, sub alt nume. Zadarnic.

Georgeta Horodincă, frumoasă şi inteligentă, despre care se spunea că se află într-o anumită relaţie cu scriitorul Camil Petrescu... Mira Iosif, cu fruntea ei înaltă şi boltită, cu ochi mereu miraţi şi iscoditori sub lentilele ochelarilor. Şi multe alte fete. Dar lipsea Aurora.

După câteva săptămâni, care au trecut fără să prind rădăcini, fără să fiu băgat în seamă, părăseam şcoala de literatură neregretat de nimeni, ba chiar fără să se observe acest lucru. Altfel vor sta lucrurile la a doua îmbarcare, când reveneam pe Kiseleff cu altă experienţă.

Aurora Cornu a venit aici în a doua serie. Mi-am luat o permisie anume pentru ea şi am stat câteva zile în Bucureşti. M-a primit bine, dar fără entuziasm. Prin ea le-am cunoscut pe Victoria Ionescu, mai târziu reporter la radio, şi pe Tita Chiper, una dintre cele mai afurisite ziariste. Am căutat-o din nou spre sfârşitul anului. A trimis-o pe Victoria – sau a venit din proprie iniţiativă – care mi-a spus că iubita mea se căsătorise cu un ziarist de la *Scânteia*. Orice bărbat cu amorul propriu zdrenţuit găseşte o replică în compensare: „S-a orientat bine fata, ea termină şcoala, el are locuinţă în oraş, ba şi o anumită poziţie socială".

Trec anii. Sunt profesor la liceul din Corbeni și ziarist la publicația de șantier *Făclia hidrocentralei*. Un grup de poeți are întâlnire cu elevii noștri. Printre ei și Aurora Cornu, care, între timp, fusese și soția mult iubită a lui Marin Preda. Directorul n-are de lucru: „Avem și noi un scriitor aici!" „Cine?" „Marin Ioniță." „Marin Ioniță? Unde e? Vreau să-l văd!" Nu aveam ore în ziua aceea și mă aflam pe șantier, tocmai la Topolog. Mi-a părut rău că am pierdut o asemenea ocazie. Dar m-a impresionat faptul că ea își mai aducea aminte de mine după atâta amar de vreme și după atâtea întâmplări.

...Conferința națională a scriitorilor din anul 2001, în aula Facultății de Drept din București. Îmi ocup un loc în sală și cobor în hol. Lume multă și înghesuită. La un moment dat, rumoarea se mai potolește și se creează un fel de pârtie începând dinspre intrare. O doamnă cu o ținută maiestuoasă, salutată din dreapta, din stânga. Strângeri de mâini, îmbrățișări, sărutări, dar trece mai departe. „O poetă din diaspora, vine de la Paris, unde se află în relații intime cu Jacques Chirac și alți intelectuali de prestigiu, o adevărată Martha Bibescu a zilelor noastre", șușotește cineva. Îmi fac loc și îi ies în față când rămâne mai liberă. „Bine ai venit, Aurora!" Îi trece privirea prin mine ca prin nimic. Pentru ea sunt un nimeni. „Ia, dacă vrei, cartea asta!" O primește în silă. Instinctiv, caută cu privirea un coș de gunoi în care s-o arunce. Până la urmă, o aruncă în geantă ca pe ceva foarte inutil. O plecăciune mută și mă retrag.

Încep lucrările. O descopăr cu câteva rânduri de scaune mai jos. Indiferentă la tot ceea ce se petrece în jurul ei, nu face altceva decât să citească. Îmi pun ochelarii de distanță care mi-o apropie destul de mult. Nu am ochi decât pentru ea. Devine atentă când se află la microfon Nicolae Breban. Închide cartea pe genunchi. Este romanul meu *Amurgul zeilor*. Doamne, mă rugam, de n-ar fi o simplă iluzie... Niciuna dintre cărțile mele nu mi-a adus atâta bucurie. Simt în palmă pulsul mâinii ei, de parcă am fi copiii aceia care rătăceau pe străzile necunoscute ale orașului într-o seară de acum 50 de ani. Și iată, din nou, frontonul palatului de la Șosea cu efigia unei fete de o stranie frumusețe, într-o lumină boreală...

Tichia de mărgăritar

Şcoala de Literatură. Singura în lume după institutul de profil de la Moscova. Ne trebuia, nu ne trebuia la vremea aceea? Tichie de mărgăritar pe un cap plin de bube?

Partidul se mândrea cu ea. Îşi pregătea scriitorii de care avea nevoie. Mai mari şi mai buni decât toţi câţi au scris mai înainte pe aceste meleaguri. Chiar unii oameni de cultură din elită o găseau necesară. Ca o replică dată celor care vorbeau despre cheltuielile enorme şi nejustificate, Sadoveanu spunea: „Chiar dacă ar fi să dea măcar un scriitor pe an, n-ar fi sacrificii prea mari!"

Şcoala de Literatură de pe Şoseaua Kiseleff a dat zeci, poate o sută de scriitori în cei cinci ani de existenţă. Ei au stăpânit redacţiile revistelor de literatură şi de cultură, de la radio şi televiziune. Au invadat instituţiile de specialitate, dar niciunul n-a ajuns acolo, foarte sus, măcar în umbra lui Eminescu. Au făcut epocă absolvenţii de la această instituţie. Prelungită până în ziua de azi prin cărţi şi supravieţuitori. Dar totul este trecător. Dinozaurii se târăsc spre ziua lor finală.

S-a vârât în noi destulă ideologie, care nu le-a fost de prea mare folos. În afară de zeloşi, de veleitari şi de fripturişti, scriitorii autentici nu şi-au clătinat conştiinţa.

Am trăit în lumea umbrelor. Fiecare dintre noi avea o umbră a lui, urmărită de altă umbră care veghea şi raporta la timp. N-aveam unde să evadăm. Gardul de sârmă ghimpată, portarul

la uşă, iscoadele printre noi, orice abatere de la regulă era socotită o deviere pentru care erai tras la răspundere. Dacă greşea cel dat în primire, erai şi tu vinovat. Avertizat, mustrat, chiar sancţionat.

Dar, cu toate astea, n-am învăţat să ne punem lacăt la gură. În dormitoare, pe coridoare, în sălile de seminare, în sufragerie, pe scări, în toalete, în baie, pe scări, dimineaţa, seara, peste zi, fără fereală, vorbe deşucheate, care îngrozeau conducerea politică. Dar ce să ne facă? Să ne dea afară pe toţi? Nu întâmplător cineva, unul foarte mare din conducere, declara că Şcoala de literatură este o cloacă ce trebuie desfiinţată. A şi fost pulverizată la numai cinci ani de la înfiinţare. N-a mai rămas nimic din ea. Nici măcar un petic de hârtie din arhivă. Nu mai supravieţuieşte decât în amintirea celor care mai sunt pe pământ. Poate şi în memoria necunoscută a uşilor de fier forjat şi a scărilor de marmură pe care trec azi liderii partidului de la putere şi acoliţii lor.

Scufia cu zorzoane se destramă în ţărână.

Altă ispită... Cu tatăl lui Voltaire în Turnul Chindiei

În primele zile de ucenicie la Şcoala de Literatură ne prezentăm unii altora aducând în discuţie numele unor scriitori cunoscuţi, de parcă ne-am fi tras din neamul lor sau ar fi putut să depună mărturie pentru autentificarea legitimării noastre. Unii se puneau sub pulpana lui Mihu Dragomir sau Mihai Beniuc, alţii sub aripa ocrotitoare a lui Eugen Jebeleanu sau Miron Radu Paraschivescu, cei mai mulţi se băteau pe umăr cu Dan Deşliu, Victor Tulbure, Maria Banuş, Nina Cassian, Veronica Porumbacu – şi ei tineri, dar deja afirmaţi. Cei din provincie nu erau nici ei singuratici, pentru că se aflau şi pe acolo nume destul de faimoase de poeţi, de romancieri, de dramaturgi. Recordul îl deţinea şi-n această privinţă tot Labiş. Ne putea vorbi ore întregi despre Dumitru Ignea, Dragoş Vicol, George Lesnea şi, mai ales, despre George Mărgărit, şi chiar o făcea cu plăcere.

Eu pe cine să aduc de la Găeşti? Cică ar fi fost odată un poet cu numele de floare sau de legumă, Mazăre, altul cu numele unui pârâu – Răstoaca, dar cine-şi mai amintea de ei? Trecuseră prin acest târg şi „Făt-Frumosul din Teiu" Vladimir Streinu, şi prietenul său de o viaţă, Şerban Cioculescu, nume de răsunet în literatura română, dar eu nu-i apucasem. Puteam să-l chem să mă susţină pe domnul Aurel Iordache, omul care mi-a pus condeiul în mână, dar până la acea dată nu semnase nicio carte. Iar Tudor Cristea, poet, romancier, critic literar bine-cunoscut azi,

consăteanul meu, cu care mă laud în orice împrejurare, nu era la acea dată decât un copil cu dinți de lapte...

Omul cu pușca

Primul contact cu un scriitor l-am simțit atât de violent, încât îmi vedeam viața în primejdie... Pe malul drept al Argeșului, undeva între pădurile statului, Ciocârlani și Matraca, se afla un colț de zăvoi al unuia Iancu Vissarion dintr-un sat de peste gârlă, Costeștii din Vale. Îl știam de frică pe omul ăla, care trăsese cu pușca după noi. Nu se atingea nimeni nici de lemnele, nici de iarba de pe proprietatea lui. Îi rămânea neatinsă cultura de porumb, de dovleci, de borceag, din poiene.

Dar acum ne aflam în pragul iernii, dăduse chiar un prășcău de zăpadă, în pădurea în care eram învoiți iarba era tocită până la rădăcină, cea din zăvoiul domnului Iancu, deasă și înaltă până la brâu, se prăpădea degeaba și ne închipuiam că pe o vreme ca asta nebunul ăla n-o să treacă râul prin apa cu gheață la mal. Am dat drumul la vite în fâneața necosită și ne-am strâns în jurul unui foc haiducesc.

Și nu știu cât trecuse de când ne tot spunea povești bătrânul Mieuș, care părea uitat de Dumnezeu pe pământ, și îl ascultam cu gura căscată, când dau cu privirea de un ins cu pușca, pitulat într-un tufiș, cu ochii țintă la noi. La început mi-a pierit graiul, dar când văd că dă să ridice mâna, m-am auzit strigând: „Păzea!" Ne-am împrăștiat în toate părțile, ca puii de potârniche. Nu știu de ce m-a prins tocmai pe mine. Poate că eram mai tofolog, poate că eram mai speriat. Mă zbăteam în brațele lui ca un șoricel în labele pisicii. Dar el, cu o voce care se voia blândă: „Stai, băiete, stai cuminte, stai, mă, stai, că nu-ți fac nimic, stai și te potolește, n-are de ce să-ți fie frică!"... Lăsase arma jos, pusese un genunchi pe pământ, mă strângea la piept și mă mângâia pe cap. Și cum tovarășii mei se făcuseră nevăzuți cu vite cu tot, a slobozit câteva focuri în aer și m-a dus de mână până la drumul din marginea zăvoiului ca

să nu mă rătăcesc. De fapt, el trecuse printr-o cumpănă poate mai mare decât a mea: pe de o parte, trebuia să facă toată lumea să știe că e hotărât să-și apere ce este al lui cu arma în mână – dacă ar fi făcut concesii s-ar fi ales praful de tot –, pe de altă parte, voia să asculte poveștile bătrânului. La despărțire, m-a întrebat dacă știu să citesc. Am dat din cap afirmativ; eram în clasa a doua. A scos nu știu de unde o carte: „Trebuia s-o duc cuiva, ia-o tu!...".

După întâmplarea aia mama ținea la grindă două cărți: *Viețile sfinților*, pe care o luase de la biserică odată cu calendarul, și *Nevestele lui Moș Dorogan*[1], adusă de mine din zăvoi.

Copilul din flori

Ne aflam la vârsta când încă mai puteam fi fascinați de biografiile bizare ale unor personalități. Ușor de înțeles de ce povestea lui George Lesnea devenea un adevărat roman în gura lui Labiș...

Fiu al unui tăietor de lemne, în loc să fie dat mai departe la școală, cum își dorea, băiatul ajunge să facă la cărămidă, treabă grea, lăsată de obicei pe seama rudarilor. Cum se mai întâmplă și minuni pe lumea asta, îl găsim într-o tipografie, unde este descoperit de scriitorul Ionel Teodoreanu, care-l prezintă în cercurile publicistice și literare drept un poet cu mare viitor. Și oricât ar părea de bizar, tânărul cu asemenea biografie este distins cu Premiul Academiei, la vârsta de numai 32 de ani, iar în anul 1940 și cu Premiul Societății Scriitorilor, pentru un alt volum de versuri. Și realizează cele mai bune traduceri din marii poeți ai literaturii ruse: Esenin, în 1936, Lermontov, în 1939, Pușkin, în 1954. Acesta este poetul moldovean George Lesnea.

Dar o fată frumoasă dintr-un sat de pe Argeș, cam pe aceeași vreme, este înșelată de un boiernaș grecotei cu rădăcinile în epoca

[1] Volumul de nuvele și schițe al lui I.C. Vissarion, *Nevestele lui Moș Dorogan*, 1916, Editura Librăriei H. Steinberg, București, 1916, ediție princeps (n. red.).

fanariotă. Copilul născut din flori rămâne orfan de mamă la vârsta de 5 ani și, după câteva clase primare, este dat la meserie de bunicul său. Dar se apucă să citească tot felul de cărți, de știință, de tehnică, de literatură, ba mai învață, de unul singur, și franțuzește. Ca să-și câștige existența va fi, rând pe rând, grefier la judecătoria din Titu, notar la Primăria Costeștilor din Vale, tot acolo oficiant sanitar, învățător suplinitor, agent fiscal, iar când face rost de ceva pământ se așază la gospodăria sa, țăran sau muncitor cu palmele, cum își spunea. Aproape în fiecare dimineață se urca din Gara Titu în tren, la clasa I – avea legitimație de la Societatea Scriitorilor –, cu cizmele de cauciuc pline de noroi și cu două coșuri de zarzavat proaspăt pe care se ducea să-l vândă în Piața Matache. Din când în când mai da câte o raită prin redacțiile revistelor *Viața Românească*, *Facla*, *Rațiunea*, *Gazeta țăranilor*. Pentru că în timp ce uda sau săpa în grădină, mintea lui născocea fel de fel de „drăcovenii". Pe unele chiar le brevetează. Toate brevetele îi poartă numele de împrumut de la corupătorul de minore: *Bastonul-scaun Vissarion*, *Încălțăminte cu ventilație Vissarion*. Și dacă vă puteți închipui, inventează chiar un avion, în perioada de pionierat a aviației, brevetat în 1912 sub numele de *Aeroplan Vissarion nr. 1*. Publică și o carte de inventică, *Energie mecanică din mediul în care ne găsim* (1943). Și, ca o dovadă că este posibil, își iluminează gospodăria cu electricitate produsă de mici turbine și generatoare așezate pe un flotor ancorat în pârâul care trece chiar pe hotar. Dar pasiunea lui cea mare este literatura: povestiri, romane, versuri, drame, eseuri, pamflete. Un alt Ion Creangă, cu mult mai productiv, dar care nu și-a părăsit satul. Ghinionul lui a fost că în perioada aceea piața literară era inundată de cărți, și multe, și bune. Dar *Răsculații*, *Mârlani*, *Fără pâine*, *Nevestele lui Moș Dorogan*, *Privighetoarea neagră*, *Florica*, *Ber-Căciulă*, *Petre Pârcălabul*, *Lupii*, *Vrăjitoarea*, *Învietorul de morți*, *Corvin*, *Cântecele lui Iancu* își găsesc și ele cititori, mai ales în lumea rurală. Nu întâmplător se bucură de prietenia lui Arghezi, Gala Galaction, I. Al. Brătescu-Voinești.

O altă ambiție a fostului copil fără părinți este să aibă o familie temeinică și numeroasă. Nu este ușor să crești 10 copii și să-i dai la învățătură, la licee și facultăți, să-i ții în gazde, în internate și cămine studențești. Garibaldi, Voltaire, Octavian și alte nume celebre din istoria omenirii. Nu știu câți nepoți a putut să aibă. Dar prietena mea de două vacanțe mari se numea Persida, una dintre verișoarele ei Iuliana, alta Elena, pe care o botezase, bineînțeles, cu gândul la cea din Troia.

Iulia

— Domnule profesor, l-am văzut pe Iancu Vissarion pentu ultima dată!

— Ești nebun? Visezi în picioare?

— Așa mi se arată...

Chemat la datorie. Soldat. Defilez pe câmpurile patriei. Câmpul meu de scris a rămas nearat. Năpădit de buruieni. Îl pasc vitele. Domnul Iancu se răsfață cu femeile din „Moș Dorogan".

Nepoatele. Nenumărate. Nu le țin minte. I-au împuiat toți cei zece copii. O turmă.

Cu Persida am petrecut două veri. Cu Iulia, câteva ceasuri. Elena – botezată poate așa în amintirea celei din Troia – a făcut nuntă în sat, la Petrești.

Seară. Dănțuială. Plictiseală... Mă răsletesc cu Iulia, fata din București.

Nimerim pe drumul cimitirului. Câte nu se pot spune în tăcerea mormintelor: trupul și sufletul, învierea morților, lumea de dincolo, *Infernul* lui Dante, La sud de Eden[1], Apocalipsa, Nirvana, Paradisul...

— Și noi? Noi unde suntem?

— Noi, o să mai vedem...

— Pierim? Ne mai întâlnim? Noi, amândoi?

[1] Trimitere la romanul lui John Steinbeck, *La răsărit de Eden* (n. red.).

— Nu-ți bate capul! Deocamdată existăm! Sub același cer!

Cerul. Puzderie de stele. Este fascinată. De 18 ani trecuse pe sub cer și nu-și ridicase ochii spre el. I-l descifrez:

— Calea Lactee... În popor, „Drumul Robilor", Carul mare, Carul mic, Cloșca cu pui, Steaua Polară. Luceafărul. Luna...

Privește cu capul dat pe spate. Parcă a intrat în transă. Fața luminată o transfigurează. O altă făptură. Nepământeană. Căzută în extaz. Se clatină. Se lasă moale în brațele mele. Închide ochii. Buzele – întredeschise. Scăldată în fericire. Își înfășoară brațele în jurul gâtului meu... Mort să fii, te ridici din sicriu!

Și repetă. Parcă în neștire: lumea de dincolo. Infernul. La Sud de Eden. Apocalipsa. Nirvana. Steaua Polară...

— Tu le-ai făcut toate astea?

— Eroare!... Vede-mă atât cât sunt! Nici fachir, nici vrăjitor, nici iluzionist...

— Mă minți!

— Ascultă ce-ți spun: odată, un nebun și-a pus căciula pe o balegă în drum și striga cât îl țineau bojogii că a prins o pasăre călătoare.

— Și ce e cu asta?

— Ia-ți căciula de pe mine, domnișoară!

Condamnat la moarte

Nu e o figură de stil. Scriitorul Iancu Vissarion a fost arestat, judecat de urgență și condamnat la moarte în timpul răscoalei țărănești din 1907. Numai câteva zile l-au despărțit de execuție. Tovarășii săi, de care fusese legat cu aceleași lanțuri și de aceeași prăjină, au fost împușcați și înmormântați cu toții într-o groapă comună, pe care și-o săpaseră singuri. În situația lui era firesc să aibă un colț împotriva boierilor și arendașilor. Se ivise prilejul să se răzbune pentru batjocorirea și abandonarea acelei fete frumoase care l-a purtat în pântece ca pe un rod al păcatului. Pe de altă parte, nu putea să-i sufere pe acești „paraziți" care îl priveau

cu dispreț pe el, cel superior din multe puncte de vedere, dar luat în râs ca orice bastard. Avea și ocazia să-și verifice puterea de influență asupra țăranilor, să devină o căpetenie a lor. Și, în sfârșit, nu i-ar fi stricat și lui câteva pogoane de pământ acolo, din moșiile boierești. Așa că n-a așteptat să ajungă pârjolul și urgia până la Costeștii din Vale. A început-o el. Fără să fie învestit de nimeni, și-a luat răspunderea să cheme la răscoală. Nu întâmplător a fost socotit unul dintre cei mai aprigi instigatori.

Vestea arestării și condamnării lui a căzut ca un trăsnet în lumea literaților. Era pentru prima dată când un scriitor român trebuia să fie executat. Nicicând comunitatea oamenilor de litere nu a fost mai unită, nu a acționat mai rapid și nu a reușit atât de bine. Delavrancea, Vlahuță, Brătescu-Voinești și mulți alții au intervenit pe toate căile ca să oprească nelegiuirea. Sub presiunea lor, I.G. Duca – un tânăr lider politic la acea vreme, care avea să cadă sub gloanțele unor asasini – a făcut tot ce a putut ca să-l salveze. Iar Iancu Vissarion a pierdut șansa de a intra în istoria literaturii ca un scriitor-erou sau un scriitor-martir.

Când ne-am cunoscut mai bine l-am rugat să-mi spună povestea acelei întâmplări dramatice. A tăcut un pic, apoi n-a spus decât atât: „Lasă, altă dată...".

Altă dată n-a mai fost, pentru că s-a stins în toamna anului 1951 și a fost înmormântat la Costeștii din Vale cu toate rânduielile creștine. Norocul lui să nu fie înregistrat la categoria de chiaburi și să nu ajungă prin cine știe ce *gherle* sau colonii de muncă forțată, în acel timp când scriitorii cădeau unul după altul ca bizonii împușcați în rezervații.

Turnul Chindiei

Domnul scriitor Iancu Vissarion venea din când în când la Găești și participa la cenaclul nostru literar, care mai târziu și până astăzi avea să-i poarte numele. Odată mi-a lăudat proza pe care am citit-o și a rostit niște cuvinte care ar fi putut să devină profetice

dacă eu aș fi fost dăruit de Dumnezeu cu mai mult talent și mai multă voință: „Știu că-mi las condeiul și cititorii pe mâini bune".

Profesorul Aurel Iordache, poate cel mai bun prieten al său la vremea aceea, el însuși poet, dramaturg și traducător, nu-l lăsa să plece acasă. În seara în care m-au invitat și pe mine, mi s-a părut noaptea prea mică.

Nu știu din a cui inițiativă au fost convocate toate cenaclurile literare la un schimb de experiență în reședința județului. Din Găești, un profesor și doi elevi. Din gară de la Titu ni s-a alăturat și domnul Iancu. Seara, colega mea a fost găzduită la internatul de fete, noi trei în infirmeria Liceului „Ienăchiță Văcărescu". Ne-a așteptat profesorul Sorescu, de științe fizico-chimice, care se transferase de la noi. Până la miezul nopții eu am învârtit în laborator de manivela mașinii de produs curent electric, în timp ce ei făceau descărcări de scântei în vid sau în diferite amestecuri de gaze, după care au trecut la electrolize. Puțin după 12 m-au trimis la culcare.

M-am sculat înainte de ziuă ca să văd, din Turnul Chindiei, cum se revarsă zorile deasupra orașului. M-am strecurat în vârful picioarelor, cu pantofii în mână, ca să mă încalț dincolo de ușa care, spre norocul meu, nu a scârțâit. Drumul îl cunoscusem de ziua. Nici nu aveam mult de mers. Urcam pe dibuite scara în spirală, ale cărei trepte gemeau și scânceau sub picioarele mele. Se știe că băieții au mult curaj, dar tot ei pot intra ușor în panică. Am simțit cum mă trec fiori de-a lungul coloanei vertebrale și cum mi se înmoaie picioarele când mi-am dat seama că se află cineva sau ceva pe scări mai sus de mine. M-am oprit să ascult. Ființa aceea, sau ce-o fi fost, respira foarte rar, puternic și zgomotos. Niciun alt semn că s-ar afla acolo. Nu întâlnisem niciun om cu un asemenea ritm de respirație. Dar mi-am făcut socoteala că nicio altă vietate nu putea și nu avea de ce să se urce până acolo. Pe vremea aceea nu se vorbea încă despre extratereștri cu farfuriile lor zburătoare, iar eu nu eram atât de superstițios să cred în

zmei, în Muma-Pădurii, în căpcăuni, în strigoi, în spiriduşi. Dar dacă? Dacă totuşi? Nu poate să dispară o lume numai pentru că nu o crezi posibilă. Încă două-trei trepte, care scârţâie şi ţipă. O umbră se desprinde din perete şi fâlfâie în jurul capului meu. Nu este decât un liliac. Însă mie mi-a îngheţat inima. Mă băteau gândurile să mă întorc de unde am venit. S-o rup la fugă pe scări. Dar dacă acel ceva, care se afla mai sus decât mine, mi se arunca în spinare? Tot mai bine e să ne întâlnim faţă în faţă. Fie ce-o fi... Încă o treaptă şi încă una. Încă un pas. Curajul omului plin de teamă...

„Hai, băiete, hai!" Era Iancu Vissarion. Tatăl lui Garibaldi şi al lui Voltaire. Scriitorul din Costeştii din Vale. El să fie sau năluca lui? „Haide, că pierzi ce este mai frumos!" De-abia se contura în semiobscuritate. Mi s-a părut mai înalt şi mai lat în spete decât îl ştiam. De-a dreptul masiv. Şi parcă înfăşurat într-o mantie medievală. Ca să nu fiu prea dezamăgit de o realitate banală, am vrut să mi-l imaginez un bătrân castelan care aşteaptă să se facă ziua ca să dea semnalul unui turnir sau altei ceremonii de curte. Cavalerii în zale, cu suliţe lungi şi coifuri aurii, nu ar strica să foiască pe sub Turnul Chindiei.

Peste vârfurile copacilor din zăvoaiele Ialomiţei se aprindea pe îndelete un fel de aureolă boreală, care se aşternea încet pe acoperişurile caselor, pe pavajul străzilor, pe feţele, pe mâinile şi pe umerii oamenilor. Apoi răsare un soare roşu şi mare cât o masă ţărănească. Şi domnul Iancu nu mai poate să fie decât un mag într-un vechi turn de cetate, care, în lipsă de altceva, s-a apucat să facă farmece...

Doftana

Ne aştepta un autobuz cam deşelat pentru o excursie lungă. Cam somnoroşi, dar plini de voie bună, ne aşezăm care pe unde putem, dând, bineînţeles, întâietate celor mai importante personaje. Dar domnul Iancu s-a aşezat chiar pe la jumătatea acestei nave pe roate. Şi bine a făcut, pentru că ne adunăm ciorchine în jurul lui...

Doftana. Lugubră. Te ia cu frig, simți cum îți pătrunde umezeala până în măduva oaselor, vezi cum atârnă deținuții spânzurați de țeava care trece pe sub plafonul celulelor, ți se sparg timpanele, ți se fac țăndări tâmplele, ți se dezghioacă oasele capului de vuietul scandat al sutelor de glasuri din sute de piepturi: „Nu bate, nu bate, nu bate!... Răpăit de gloanțe, ziduri în prăbușire, oameni prinși sub dărâmături. Nu bate, nu, bate, nu bate!"

Eu știu ce înseamnă bătaia în beciurile Securității. Palme grele ca niște cazmale în obraji, pumni ca niște lovituri de baros în ceafă, în timp ce mâna cealaltă, înfiptă în păr, îți trage capul în piept. Vârfurile și tocurile de cizmă izbite în coaste, în șolduri, în fluierele picioarelor...

Alți actori, aceeași scenă. În *jilavele*, în *gherlele*, în *doftanele* prin care au trecut comuniștii sunt întemnițați acum miniștri, generali, parlamentari de pe atunci, oameni de afaceri, diplomați, învățători, preoți, gospodari ai satelor. Scriitorii romanelor, poemelor, dramelor, cu subiecte luate din viața comuniștilor în timpul ilegalității, pot găsi modelul zbirilor fostului regim printre securiștii de azi. Uneori, acești autori pot fi chiar ofițeri de Miliție sau de Securitate, procurori, judecători. Ca-n cazul lui Alexandru Voitin, președinte al Tribunalului Suprem, care dă sute de ani de condamnare la închisoare, dar va scrie drame ca *Ancheta* (sau *Oameni care tac*), situate, bineînțeles, înaintea luării puterii de comuniști.

Mi-e frică, mi-e frig. O teamă stupidă pune stăpânire pe mine, de parcă ar fi ca la pasul următor să fiu îmbrâncit într-o celulă și să mă încuie acolo. Nu bate, nu bate, nu bate!...

O expoziție-muzeu: uniforme de deținuți, uniforme de gardieni, pistoale, cătușe, lanțuri, gârbace, alte instrumente de tortură. Și un panou cu fotografii. Reținun tânăr cu ochii mari, figură de intelectual frumos: Mihail Novicov. Cum de va fi ajuns aici? Îl voi reîntâlni director al Școlii de Literatură în ziua inaugurării acesteia...

Iancu Vissarion nu intrase cu noi. Îl găsim dincolo de ziduri, tolănit în iarbă. Își scosese pantofii și ciorapii și se prăjea la soare. El,

care își ascultase sentința de condamnare la moarte și care putea să fie declarat în anii aceștia chiabur și aruncat în temniță, încerca să se protejeze măcar în gând.

Motivul Doftanei, împreună cu rezistența, eroismul și martirajul comuniștilor, de felul lui Ilie Pintilie, avea să circule mult în literatura epocii, dar opere destul de modeste, neconvingătoare. Se aștepta o epopee, un roman, o dramă demnă de pana lui Victor Hugo. Măcar o *Tânăra gardă*[1] sau *Așa s-a călit oțelul*[2]. Ni s-a dat ca temă și nouă, ucenici Școlii de Literatură. Aș fi putut să încerc. Nu aveam decât să-l mut pe omul cu picioarele arse cu lampa de benzină sau pe omul ars cu țigara aprinsă între toate oscioarele coloanei vertebrale, pe omul cu degetele strivite la ţâţâna uşii, pe omul cu unghiile smulse, pe oricare altul, din beciurile Securității din Târgoviște, pe mine chiar, să-i mut înainte de 23 august 1944. Nu am putut să o fac. Am pierdut un tren... Nu bate, nu bate, nu bate!

Pe drumul de întoarcere suntem foarte tăcuți. Domnul Iancu moțăie cu bărbia în piept. Poate visează alte neveste ale lui Moș Dorogan. Domnul Iancu. Putea să nu mai fie...

Popas la poalele unui munte. Mâncăm din pachete. Cineva încearcă să dezgheţe atmosfera cu o glumă. Nu merge. Din vârful muntelui coboară în valuri ceața peste noi.

Ce de munți cu nume frumoase în țara aceasta: Piatra Craiului, Bucegi, Carpați, Oituz, Leaota... Nemernicul ăsta, la poalele căruia ne aflăm, nu se putea numi altfel decât Muntele Păduchios...

Maria neichii, Marie

O grădină de vară ca-n vremurile bune. Pentru mine, de-a dreptul feerică. Fântâni arteziene cu șuvoaie de apă de toate culorile

[1] Roman al scriitorului sovietic Aleksandr Aleksandrovici Fadeev (1901–1956), publicat în 1945 (n. coord.).

[2] Roman autobiografic al scriitorului militar sovietic Nikolai Alekseevici Ostrovski (1904–1936), pe care a început să îl scrie în 1930. Laureat al Premiului „Lenin" în 1935 (n. coord.).

curcubeului, coroanele copacilor iluminate de jos spre cer, ghivecele suspendate, lujerele florilor cățărate pe stâlpi, aleile presărate cu cioburi de marmură, ringul de dans ca o oglindă, estrada orchestrei, mesele, muzicanții, chelnerii, femei frumoase și bărbați veseli, totul părea desprins dintr-o nemaipomenită poveste.

Un tangou tărăgănat în care perechile se legănau ca într-o vrăjită plutire... Dar deodată orchestra a schimbat melodia de dans cu o romanță, perechile au rămas îmbrățișate, violonistul a coborât de pe scenă urmat de toți ceilalți muzicanți, în afară de toboșar, lumea de la mese s-a ridicat în picioare și a început să aplaude și toți câți erau pe acolo s-au apucat să fredoneze, apoi chiar să pronunțe foarte clar niște cuvinte pe care nu le știusem: „Maria, neichii, Marie".

Era romanța scrisă de Iancu Vissarion: „Maria, neichii, Marie/ Nimeni pe lume nu știe/ Cât de dragă mi-ești tu mie/ Maria, neichii, Marie".

Își poate închipui cineva succes mai mare al unui poet? O recunoaștere mai spontană și mai autentică a talentului său? Dacă i s-ar fi pus o cunună pe cap, dacă ar fi fost distins cu Marele Premiu al Uniunii Scriitorilor sau al Academiei, cred că autorul Nevestelor lui Moș Dorogan și al atâtor povești minunate nu ar fi fost mai fericit decât în seara aia, când atâta popor îi cânta versurile și îl aplauda.

Și cât de fericiți am fost noi pe lângă el. De parcă am fi fost copiii lui, atinși, la rândul nostru, de harul divin.

Au fost clipele când mi-am dorit să ajung neapărat scriitor. Hotărârea era luată.

Și nu am blestemat niciodată ziua aceea...

Dosarele

Primul examen pentru a intra la Şcoala de Literatură a fost cel al dosarelor. Nu ştiu ce cuprindea, dar mi s-a cerut să scriu o autobiografie, după formular, şi să anexez nişte manuscrise. De rest se ocupa profesorul Aurel Iordache, erou din bătălia de la Radna[1], poet, epigramist, dramaturg, fabulist, membru al Uniunii Scriitorilor, comunist din prima serie de după 23 august (mai târziu exclus definitiv), liderul incontestabil al intelectualităţii oraşului Găeşti, propus pentru fotoliul de ministru-adjunct, post pe care l-a refuzat, după cum nu primise nici să candideze în Marea Adunare Naţională sub semnul Soarelui. Personaj contradictoriu şi plin de farmec, cucerise o popularitate de invidiat, depăşindu-i pe toţi activiştii la un loc, ceea ce îi va fi fatal. Nu-i sunt altcuiva mai dator, în afară de părinţii mei, care m-au adus pe lume.

La data aceea, parcă nu avea altceva de făcut decât să ne trimită la Şcoala de Literatură pe cei mai iubiţi elevi ai săi, o fată, Lucia Măiescu, şi eu, singurii care ne remarcaserăm dincolo de cenaclul literar pe care îl înfiinţase şi îl conducea.

---

[1] Bătălia a avut loc în septembrie 1944, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în defileul Mureşului; 1 500 de elevi ai Şcolii militare de subofiţeri de la Radna au reuşit să ţină pe loc trupele ungare şi germane, mult mai bine echipate şi mai experimentate. Elevii s-au aflat sub comanda col. Alexandru Iancu Petrescu (1895–1977), înaintat ulterior la gradul de general (n. coord.).

Dar se întâmplase ca amândoi să avem nişte biografii nenorocite. Însă la sfatul domnului profesor am omis părţile cele mai neconvenabile. Astfel, tatăl Luciei nu era decât un pensionar, mama casnică, fără avere, fără alte venituri. Uitase de moşie, de guvernantă, de profesoara de pian, de argaţi şi de servante, de poneiul pe care l-a primit cadou la trei ani, de maşină şi de şofer, de faptul că tatăl său fusese prins de revoluţia bolşevică pe când era elev într-o şcoală militară ţaristă şi făcuse parte din gărzile albe, că devenise ofiţer în armata română după alipirea Basarabiei, că fusese comandantul unui lagăr de prizonieri din Armata Roşie în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Aşa cum a fost scrisă şi semnată, autobiografia mea era beton. Scoteam în evidenţă, în primul rând, originea mea cât se poate de sănătoasă: proveneam din ţărănimea mijlocaşă, aliată de nădejde a clasei muncitoare, părinţii mei nu făcuseră niciun fel de politică, nu aveam neamuri în străinătate şi nici vicii ascunse. Am tras tare pe faptele mele care îmi dovedeau ataşamentul la noua orânduire şi încrederea ce mi se acorda: membru al comitetului UTM. pe şcoală, unde răspundeam de sectorul „agitaţie şi propagandă", secretar UTM. pe clasă, şef de internat, reprezentant al elevilor în comisia de acordare a burselor şi în consiliul profesoral, instructor al primului detaşament de pionieri înfiinţat în raionul Găeşti, membru al cenaclului literar, organizator de spectacole, membru al echipei de teatru a oraşului...

Dar n-am pomenit niciun cuvânt despre arestarea mea şi bătaia pe care am încasat-o la Securitate. Dacă aş fi fost sincer, ar fi trebuit să povestesc întâmplarea cea mai cutremurătoare din viaţa mea de până azi...

...Sunase de ieşire, dar, ca de obicei, se prelungea ora de dirigenţie. Era tocmai un moment vesel, provocat şi întreţinut chiar de mine, spre amuzamentul tuturor, când a intrat un profesor parcă lovit cu cărămida în cap, care i-a şoptit ceva la ureche dirigintelui. „Ioniţă, zice acesta, mergi la cancelarie, la domnul director."

„Trebuie?" „Trebuie!" Cum ies pe uşă, dau de un plutonier cu un pistol-mitralieră ţinut cu amândouă mâinile pe piept, într-o poză marţială, imagine a ostaşului sovietic din filmele de propagandă. Fără niciun cuvânt, îmi pune ţeava armei între spete şi mă împinge spre cancelarie. În loc să mă sperii, încerc să râd. Totul este atât de ireal încât nu poate să fie vorba decât de o farsă. Le-am făcut-o şi eu la mulţi, dar nici una atât de reuşită. Poate că a pus ceva la cale regizorul echipei noastre de teatru, de la Casa de cultură... Elevii care forfoteau în recreaţie rămân stane de piatră. Dar le fac bezele şi le zâmbesc. Nu sunt convingător. Dacă e vorba de o glumă, e una stupidă. În cabinetul directorului, un locotenent, tot în haine kaki şi cu petliţe albastre. „Cine este el?" „Elevul Ioniţă St. Marin, anul II B." Înţeleg că e vorba de o procedură de identificare. Din clipa asta, ştiu că alta este piesa care se joacă. „Ia-l!"

Sunt condus, ca un răufăcător periculos, sub ameninţarea pistolului cu tulumbă, spre o maşină cu capotă din pânză de cort, în văzul tuturor. „Andrei, să-i spui lui Radu să-mi ia şi mie cărţile!" „Cine este Radu?" „Colegul meu de clasă şi de gazdă." Un semn şi este adus şi el. „Hai, Radule, să ne plimbăm cu maşina." „Râzi tu, dar o să-ţi iasă râsul prin piele." „De ce? O să ne bateţi? Se mai bate în Republică?"

O cameră goală la sediul Securităţii din Găeşti. Locotenentul îşi scoate chipiul, mantaua şi vestonul pe care le pune în braţele plutonierului, căruia îi face semn să iasă. Îşi sumete mânecile, îşi pune mănuşile de piele şi se propteşte în faţa mea cu picioarele îndepărtate şi cu mâinile în şolduri. Şi mă priveşte, mă priveşte şi iar mă priveşte, înţepenit ca o statuie. Nu înţeleg nimic. Aş vrea să mă trezesc dintr-un vis urât. Altă explicaţie decât a unui coşmar în somn nu pot să găsesc.

Fulgerător, mă izbeşte peste faţă şi peste ureche atât de puternic, încât mă dezechilibrez şi sunt gata să cad, dar altă palmă pe obrazul opus mă aruncă în cealaltă parte. Lovitură după lovitură. Simt că mi se dezghioacă oasele capului. Şi m-am fixat pe două

silabe, pe care le rostesc la infinit: „De ce, de ce, de ce?" Aș fi dorit să mă supună unui interogatoriu. Și aș fi înțeles să mă bată numai dacă nu este mulțumit cu răspunsurile mele. Dar el mă bătea fără să mă întrebe nimic. Nu deschidea gura decât ca să respire și să icnească precum tăietorii de lemne când dau cu toporul. „De ce, de ce, de ce?" O singură dată mi-a răspuns: „Lasă, că știi tu!" Nu știu dacă atunci când am fost vârât într-un colț am alunecat pe perete pentru că nu mă mai puteam ține pe picioare sau am vrut să mă las pe vine ca să scap de lovituri, dar el și-a înfipt o mână în părul meu, mi-a aplecat capul spre podea și s-a apucat să-mi care la pumni cu cealaltă mână în ceafă.

De unde atâta sânge? De câte ori da cu pumnul îmi țâșneau pe gură și pe nas adevărate jeturi de sânge, care i-au făcut cizmele roșii. Știam atâta anatomie ca să-mi dau seama că poate să se producă o fractură de craniu, să se secționeze bulbul rahidian. M-am încovrigat pe dușumea. De aici înainte am fost bătut numai cu cizmele. Sălbatic, pe unde nimerea. Eram convins că am intrat pe mâna unui nebun. Mi-am pierdut cunoștința. Când m-am trezit, locotenentul nu mai era acolo. Într-un colț, Radu, într-o băltoacă de urină. Pe el nu-l atinseseră nici măcar cu un deget. Nu prezenta importanță. După ce m-au pus să mă spăl de sânge, m-au dus la mașina în care s-au mai urcat căpitanul Mincu, comandantul Securității pe județ, profesor de matematică, și încă doi ofițeri.

La Târgoviște m-au aruncat pe niște scări, în semiobscuritatea unei camere imense de la subsol. Un fel de pat de-a lungul peretelui, cât încăperea de lung, cu oameni așezați de-a curmezișul, unul lângă altul, ca buștenii pe rampă. Nu mi-a adresat nimeni niciun cuvânt. M-am culcușit ca un câine bătut într-un colț. Și atunci am cunoscut cea mai mare spaimă. Nu puteam să mai gândesc. Mintea mea nu era decât o morișcă de amintiri învălmășite, în care nu puteam să fac niciun fel de ordine. Doamne, voi rămâne un idiot pentru toată viața? Sau așa se întâmplă înainte de moarte?

L-am văzut dimineața pe omul căruia îi fuseseră arse tălpile până la os cu lampa de benzină. L-am văzut și pe altul care fusese

ars cu ţigara aprinsă între vertebre, de-a lungul întregii coloane vertebrale. Ce mă aştepta? Mai multe n-am mai văzut, pentru că m-au scos de acolo şi restul zilelor am stat într-un pat cu un deţinut foarte ciudat, care parcă ar fi avut limba tăiată, într-o cameră separată, cu sobă şi lumină în ferestre. Eram pus să mătur prin birouri şi să liniez tabele. Nu am mai fost bătut, nu am fost anchetat; un locotenent îmi aducea brânză, marmeladă şi pâine şi îmi punea comprese cu spirt pe umflături şi vânătăi. Când m-am mai limpezit la faţă, mi-au dat bani de tren şi am fost trimis la şcoală, cu recomandarea să-mi văd de treabă ca un băiat cuminte şi deştept. Dar în loc s-o iau spre ieşire, am dat năvală în biroul comandantului, cu speranţa că fostul profesor de matematică va găsi pentru mine o explicaţie logică pentru tot ce s-a întâmplat. Nu am apucat să-i trec pragul. Am fost înhăţat de ceafă şi aruncat într-o maşină, cu ordin şoferului să mă ducă la gară şi să mă arunce într-un vagon când trenul pornea pe şine.

Reîntors la şcoală, am fost primit ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Iar eu nu am mai avut tăria să refuz niciuna dintre sarcini, ba am mai primit şi altele în plus. Pe care le-am enumerat în autobiografie, în speranţa că episodul acela a fost şters cu buretele.

Şi chiar aşa s-a întâmplat. Dosarul meu pentru Şcoala de literatură a fost admis, al Luciei respins.

Şi părea că totul a intrat în normal, dar întrebarea aceea a rămas ca un cui bătut în capul meu. Nu i-am găsit răspuns nici până azi.

Aş putea să mă laud cu cine ştie ce fapte de eroism împotriva Puterii de atunci. Îmi pare rău, nu pot s-o fac. Tata, care a fost şi el arestat imediat după mine, închis în altă parte şi bătut până i-a sărit rotula de la un picior, de-a rămas cu el ţeapăn toată viaţa, mi-a zis după revoluţie: „Acuma, că s-a dus în aia mă-sii şi Ceauşescu, s-au dus şi comuniştii, spune-mi şi mie de ce ne ridicară ăia şi ne bătură ca pe hoţii de cai?" Cuvintele acestea m-au durut foarte mult. Bietul de el crezuse tot timpul că am făcut ceva, dar nu-i spun de frică...

Prima îmbarcare și aterizarea în cizme

Știu că a fost un examen de admitere, dar nu-mi amintesc deloc de el. Poate că n-a fost vorba decât de o simplă formalitate. Important era dosarul. Să ai autobiografie sănătoasă și recomandări țepene. De fapt, nu candida cine avea interesul și pofta să o facă. Toți candidații erau recrutați, recomandați și trimiși. Cu mult înaintea noastră, au sosit dosarele, ca să mai fie verificate încă o dată și aici, cu toate că fuseseră strecurate prin destule filtre.

Nimeni din neamul meu nu mai păşise până atunci într-un palat. Palatul este chiar la Şosea, locul de promenadă al protipendadei bucureştene din „La Belle Époque" a „micului Paris". La doi paşi de „Bufet" – un adevărat punct cardinal pe harta capitalei României pe vremuri –, vecin cu ambasada sovietică, palatul fusese proprietatea marelui avocat şi om politic Toma Stelian.

În holul de marmură, cu candelabre aprinse în mijlocul zilei, mă simt pierdut şi mic, mai ales că s-a nimerit ca la ora aceea să fiu singur pe acolo. Veneam de la Găeşti, o localitate numai cu numele de oraş. Dintr-o sală de clasă pardosită cu duşumele îmbibate cu deşeuri de ulei mineral, cu pereţii căptuşiţi cu planşe anatomice şi cu poze de vite. Şi, peste tot, până şi pe prichiciul ferestrelor, oase de cai, de câini şi de pisici, culese de noi – elevi de şcoală zootehnică – de pe unde fuseseră aruncate animalele moarte.

Cum-necum, m-am pomenit în biroul directorului, care, la data aceea, era profesorul universitar Mihail Novicov, comunist din ilegalitate, cu ani de detenţie în vestita închisoare de la Doftana.

Dintre toţi conducătorii de partid pe care-i cunoşteam din fotografii şi din jurnalele de film, mi s-a părut cel mai distins. Nu avea nimic în el de „clasă muncitoare", cu atât mai puţin vreo urmă de ţărănime. Puţin răvăşit, dar cu trăsături nobile, părea desprins din aristocraţia rusă de cea mai bună speţă, aşa cum mi-o închipuiam eu din puţinele lecturi din cei doi Tolstoi şi din Turgheniev. Nişte ochi neobişnuit de mari, cu o privire bună şi limpede. „Vrei să ajungi scriitor?" „Vreau." „O să te facem!"

A doua zi, la festivitatea de deschidere, aveam să aflu de la Sadoveanu că nu poate să fie făcut nimeni scriitor dacă nu a fost făcut mai dinainte de Dumnezeu sau de Mama Natură. Dar ei, cei care ne hotărau şi ne dirijau destinele, credeau că pot să facă din noi orice, inclusiv creatori de opere artistice. Şi s-au apucat de treabă. Au fost anii în care au ajuns ingineri, ofiţeri, jurişti, chiar profesori universitari (şi nu numai de filosofie şi socialism), până şi medici, destui inşi fără să fi trecut prin liceu. Ca să nu mai vorbim de activiştii politici, luaţi direct de la strung, de la coarnele plugului sau de la coada vacii.

Şcoala de Literatură şi Critică Literară „Mihai Eminescu", singura din ţară, era organizată pe principiile şcolii de partid „Jdanov" şi ale universităţilor muncitoreşti şi, bineînţeles, pe model sovietic.

Privesc în jurul meu. Cea mai ciudată adunătură. De parcă am fi într-un vagon în care s-au îmbarcat fel de fel de călători veniţi de pe toate drumurile. Dar noi nu ne aflam aici din întâmplare. Suntem aleşii. Şi trebuie să dovedim că răspundem încrederii pe care ne-o acordă partidul şi clasa muncitoare şi eforturilor pe care le face poporul ca să ni se asigure cele mai bune condiţii. Dar Sadoveanu ne spune că este de ajuns să învăţăm bine gramatica limbii române. Se ascunde ceva în spatele acestor cuvinte? Mă trag mai

în față ca să aud mai bine. Deși este mare cât o statuie, rostește cuvintele aproape în șoaptă, de parcă ar vrea să spună ceva în taină.

Ne frecăm în coate elevi, studenți, ingineri, profesori, ofițeri, sportivi, ziariști, maiștri, juriști, activiști de partid, de sindicat, de tineret, de la organizația de femei și mulți muncitori scoși din producție, fără alte opere decât niște articole pe la gazetele de perete. Arca lui Noe. Ce vor putea să scoată din noi? De fapt, nu eram altceva decât materia primă din care să fie turnate, strunjite, presate, șlefuite, vopsite, lăcuite și înșurubate în sistem piesele de fabricație comunistă.

Noua putere avea nevoie de oameni de încredere, devotați, atașați cauzei, capabili de orice, chiar să se sacrifice dacă li se cerea. În cazul nostru, ca să umplem golul lăsat de scriitorii excluși din literatură, ca Lucian Blaga sau Tudor Arghezi, și de cei vârâți în temnițe sau în coloniile de exterminare. Și să-i înlocuim pe cei recuperați din regimul burghezo-moșieresc, în care nu se putea avea încredere nici atunci când scriau cu zel despre înfăptuirile mărețe ale socialismului. La vremuri noi, oameni noi. Ni se spunea ingineri de suflete și eram socotiți activiști de partid. Literatura pe care o scriam trebuia să fie o parte a ideologiei marxist-leniniste și să contribuie la lupta de clasă. Aveam misiunea să creăm opere de valoare, care să le depășească pe cele ale înaintașilor noștri, să cântăm marșul triumfal al construcției socialiste și să combatem orice formă de manifestare, în orice domeniu, a dușmanului de clasă. Chiar apolitismul era o atitudine acuzată. „Cine nu e cu noi e împotriva noastră!", declarase marele dascăl de la Kremlin. Cuvinte care deveniseră lege, ca toate celelalte ale lui, și în toate țările satelite.

Deși eram ținuți în izolare, în afară de cei câțiva zeloși, mulți dintre colegii mei alunecau în dilemă, iar la alții se putea desluși un fel de rezistență nemărturisită și ascunsă, pe care probabil că o percepeau și cei care aveau menirea să ne supravegheze.

Însă continuam cu toții să mâncăm o pâine albă. Să fim chiar îmbuibați cu trei mese îmbelșugate pe zi, plus suplimentul de la

ora 10 și cel de la ora 16. De ce să ne întrebăm de unde aceste bunătăți? Ne-o spunea colegul nostru Dumitru Mircea, de la Cluj, care ne citea fragmente din romanul la care lucra, numit chiar așa, *Pâine albă*: țăranii se duceau să predea cotele la bazele de recepție, dansând și cântând în jurul carelor trase de boi împodobiți cu flori, cu ciucuri și clopoței în coarne. Peste doi ani, cartea avea să fie distinsă cu Premiul de Stat și trasă în nenumărate exemplare.

Știam cât de grea este această povară pentru părinții mei. Toată munca le era dijmuită. Trebuia să plătească tribut în natură din toate produsele, după planul pe care îl primeau la începutul anului: grâu, porumb, in, cânepă, lână, carne, lapte, brânzeturi, floarea-soarelui, vin, țuică, ceapă, usturoi. Dacă nu aveai, erai obligat să le cumperi la prețul pieței. Din ce-ți mai rămânea, trebuia să vinzi ca să-ți plătești impozitele. În privința țăranilor, partidul se pronunțase prin glasul ministrului de Finanțe, Aurel Vijoli: „În stânga cotele, în dreapta impozitele, în spate pușcăria, în față gospodăria agricolă colectivă!" Începuse cooperativizarea agriculturii pe bază de „liber consimțământ".

Ce puteam să fac? Să mă întorc acolo? Tata îmi spusese scurt: „Scapă tu!" Iar mama fusese de acord.

Nu mi-a fost dat să zăbovesc în această dilemă. În paralel cu dosarul pentru Școala de Literatură se încopcia altul, la comisariatul militar, care a avut prioritate. Directorul școlii, Mihail Novicov, omul pentru care aveam un adevărat cult și despre care credeam că poate să obțină o amânare a încorporării până la data absolvirii, s-a apucat să dezvolte un discurs patetic despre avantajele militariei, chiar pentru arta scrisului. Pușkin, Lermontov, Tolstoi au fost cu toții iunkeri. Nenumărați scriitori sovietici au plecat voluntari pe front atât în vremea Marii Revoluții, cât și în cel de-al Doilea Război Mondial. Ilia Ehrenburg a cumpărat un tanc din banii lui. Să citesc *Tânăra gardă* și *Așa s-a călit oțelul*... Parcă lătra și mârâia la mine. S-a dărâmat un idol, iar eu am aterizat în cizme.

Am reușit să evit școala militară, dar, după câteva alunecări de poziții, am ajuns elev al Școlii de ofițeri de rezervă de la Oradea. Unde am dat peste un consilier sovietic și peste doctrina militară a lui Suvorov[1]. „Cu cât mai multă sudoare pe câmpul de instrucție, cu atât mai puțin sânge pe câmpul de luptă!" Am intrat într-un adevărat infern, în care am ajuns să ne dorim cu adevărat un război. Care bătea mereu la ușă pe malul Dunării, dar nu mai ajungea odată și-odată. Însă scriitorii mobilizați pe frontul ideologic și propagandistic nu făceau economie de muniție ca să tragă în clica Tito-Rankovici și în imperialismul american, putred până în măduva oaselor...

[1] Aleksandr Vasilievici Suvorov (1729–1800), general rus care nu a pierdut nicio bătălie. Este autorul celebrului manual de tactică militară *Știința victoriei* (n. red.).

„Nu i-am fost amantă..."

Şi a fost să fie ca al doilea meu drum spre Palatul din Kiseleff să se urzească în Oradea şi să se ţească în Timişoara.

Soldat în cazarmă. Vedeam femeile numai prin drugii gardului de metal, când treceau pe stradă. „Închide ochii, camarade!" Curăţam armele de noroi şi de rugină, cu cârpe şi aşchii de lemn. Şi ne venea să urlăm ca dulăii în lanţ. Bromura din cafeaua de orz prăjit nu era de ajuns. Doamne, fetele, primăvara, când îşi dau jos ciorapii, pulpele albe sub poalele albastre. Era un liceu prin apropiere... Norocul meu, un premiu literar la un concurs, Locul I pe Regiunea a treia Militară cu Comandamentul la Cluj. Mâna destinului, sergentul-major în termen Radu Cosaşu, furier în secţia politică de acolo, care selectase manuscrisele pentru juriu. Ne vom cunoaşte de-abia peste un an, colegi la Şcoala de Literatură. Recompensa, un bilet de voie în oraş, de câte două ore în fiecare joi după-amiază, pentru cenaclul literar din localitate.

Lume civilă. Participanţi de toate vârstele. Singurul militar. Fete destule. Dar se fereau de mine. Soldat. Ciumat. De parcă aş fi avut trotil în buzunare şi aş fi putut să fac explozie.

N-a trecut mult până să fiu luat în seamă de lumea serioasă. Prima lectură a fost cam bâlbâită. Dar a doua oară mi-a citit proza un actor de la teatru, care scria şi el. Ba chiar mi s-a publicat un fragment în presa locală.

Locțiitorul politic al Diviziei se mândrea cu mine. Dar îmi da să-i actualizez și să-i stilizez cuvântările trimise de mai sus. Ba chiar a publicat sub semnătură câteva articole scrise de mine. Mă avea în vedere să mă trimită la Academia Militară. Adio, Palatul de pe Kiseleff!...

Și fetele, tot străine. Și eu, tot soldat contaminat. Până într-o zi, când rămâne una singură în bancă, după ce plecase toată lumea. Plângea cu capul pe brațe...

— Te-au uitat pe aici?

— Ce-ți pasă ție, soldatule?

— Soldații nu sunt niște fiare sălbatice! Nu te muște! Și sub rubașca mea bate o inimă...

— Ești pompier? Stingi focuri?

Nu este o fată oarecare. De asta m-am convins de câte ori își citește poemele. Dar nu o bănuiam cu niște replici atât de tăioase.

— Ți s-au înecat corăbiile pe mare?

— Ce știi tu?

— Ce să știu? Ești fata care scrie poezii! De ce scrii? Să fugi de tine? De lume? Să te cauți în alt univers? Rătăcești? Te regăsești?

— Vorbe, vorbe...

— Te-a părăsit iubitul? Lasă-l! Nu te merită!

Dar povestea ei e cu mult mai mult decât o idilă. Mi-o șoptește printre suspine...

Subiect de roman. Familie mixtă. Tatăl român, mama unguroaică. Părinții nu prea se împacă. Pe fată, fiecare vrea s-o tragă de partea lui. Parcă ar fi s-o despice în două. Când ademenită, când bruscată. Copilă. O aiureală în capul ei. Devastată. Dezorientată. Dezechilibrată.

— Ai grijă! Acum e momentul să te pierzi!

— Să mă spânzur?

— Să cazi în brațele unei pramatii... Mulți bărbați stau la pândă să profite de o asemenea ocazie!

— Tu?

— Eu? Eu sunt soldatul din cazarmă! Sub ordin! Cu bilet de voie!

Ne-am luat cu vorba. Nu mai plânge. Nu mai suspină.

— Şi cum continuă povestea ta?

— Nimic deosebit! Ţi-am spus. Nu prea e loc pentru mine în lumea asta. De când eram mică. De pe vremea şotronului. Când mergeam să mă joc cu copiii unguri, mă alungau. Că sunt romăncă. Copiii români mă respingeau că sunt unguroaică. Ce sunt eu de vină? Eu mi-am ales părinţii şi când să mă nasc?

Doina Sălăjan. Mă revăd cu ea la Şcoala de Literatură. Nu-şi mai aducea aminte de mine.

De altfel, nici eu nu mai aveam timp în amintirile mele de ea. În timpul meu dinafara cazarmei au dat năvală o sumedenie de prieteni. Printre ei, Dumitru Micu şi Aurel Covaci. Amândoi civili, băieţi cam fără căpătâi. Primul, tobă de cultură română şi universală. Al doilea, traducător din toate limbile de circulaţie europeană. Mă însoţeau până la poarta regimentului. Şi, dacă ne mai lăsau santinelele la taclale, complotam să-l dăm jos de pe soclu pe Mihail Sadoveanu, pentru romanul de duzină *Mitrea Cocor*. Nu ştiam ce să facem cu G. Călinescu, autorul monumentalei *Istorii a literaturii române* şi al *Otiliei*, cel care s-a împotrivit să fie mutilată creaţia lui Eminescu, dar îşi umbrise faima cu *Scrinul negru* şi cu publicarea *Cronicilor optimistului*. Le luam scalpul lui Alexandru Jar, lui Dan Deşliu, cei mai înfocaţi scriitori comunişti, le dezbrăcam până la piele pe Maria Banuş, Nina Cassian şi Veronica Porumbacu şi le băteam cu urzici până le băşicam pielea.

Pe Dumitru Micu, timid şi erudit, l-am găsit în Bucureşti, asistent universitar. Cu Aurel Covaci a fost o poveste care a rămas încă neelucidată...

Doina Sălăjan ne-a rămas străină tot timpul cât am locuit în Palatul de pe Kiseleff. Nici alţi prieteni nu i-am cunoscut. Se ataşase de Labiş. Atrasă de el ca de un magnet. Nici lui nu-i era

indiferentă. Dintre toate colegele, ei îi acorda cea mai multă atenție. Atâta cât putea el să facă.

Îi prețuia și poezia, care era cea mai apropiată de a lui. Ca să nu spun influențată.

Fata din Oradea ajunsese o fină intelectuală. Și începea să se impună în literatura actuală. Până în 1956, când a avut loc invazia armatelor sovietice în Ungaria. Nu știu cât de implicată.

A fost arestată, anchetată[1], dată afară din redacția în care lucra, trimisă la munca de jos, muncitoare într-o fabrică de confecții, cu locuință într-un cămin de nefamiliști. Nu se mai regăsea în țara asta! Ce era ea de vină că nu și-a ales părinții, nici timpul în care să se nască, nici locul... Pentru ce trebuia să plătească? Poate provocată, poate din alte motive, a dat publicității acel text care a șocat: „Nu am fost amanta lui Labiș, nici soția lui!"

Dar i-a fost prietenă până la sfârșitul lui timpuriu. Și l-a purtat ca pe o icoană sfântă în sufletul și memoria ei.

[1] Poeta a fost demascată public în 1958, ca „dușman al poporului", primind și interdicție de publicare timp de nouă ani; a fost „reabilitată" în 1964; potrivit unui referat intern al Securității, reprodus în Paul Goma, *Cod „Bărbosul"*, Ed. Ratio et Revelation, Oradea, 2015, p. 74, Doinei Sălăjan i s-a ridicat dreptul de semnătură în 1957, pentru „scrieri cu conținut dușmănos" (n. red.).

Poeta de pe Bega

Cenaclul din Timişoara. Sunt bine primit. Preşedintele filialei, Alexandru Jebeleanu, se laudă cu mine, de parcă m-ar fi pescuit din apele râului Bega. Anghel Dumbrăveanu, Gabriel Manolescu şi aproape toţi băieţii mă susţin. Mă legitimez. Câteva premii în diferite concursuri şi mi se publicase câte ceva.

Şi nu mai eram soldatul ciumat. Câte o stea, de tinichea, pe fiecare umăr.

Dar ea? Cine era? De unde venea? Umbla zvonul că se despărţise de un actor de la Constanţa. Că şi ea lucrase în secretariatul literar de la acelaşi teatru. Singurică. Se aşeza în banca ei, citea când îi venea rândul, asculta, nu comenta, se strecura printre noi ca o umbră.

— De ce te pocăieşti? Ce păcate ai de ispăşit? Pe ce urme plângi?

— Lucrezi la informaţii, soldatule?!

— Dar tu? Ce ascunzi sub mască? O durere? O bucurie? Fugi de lume? Te refugiezi în tine?

— „Cine ştie multe moare..."

— A murit cineva pentru tine? Tu pentru el?

— Înghite-ţi limba aia afurisită!

Distinsă. Enigmatică. De am fi trăit în vremea Antichităţii, aş fi ales-o muza mea. „Cântă-mi, zeiţă, mânia..."[1] A pus Pronia tot

[1] „Cântă zeiţă, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul", vers din epopeea lui Homer, *Iliada* (n. red.).

ce a avut mai bun în fata asta. Când citește, ne lasă cu gura căscată. Literatură de copii. De toate vârstele. Curg râuri cuvintele din condeiul ei.

Și toate ar fi bune, dacă am fi putut să trecem și noi normal pe stradă. Dar întorceau toți trecătorii capul după noi. Bărbații de toate vârstele și femeile. Șopteau. Șușoteau. De intram în restaurant, ne întâmpina orchestra. Și ospătarii se întreceau să ne servească. Se ridicau în picioare și aplaudau mesenii. La teatru, făcea concurență actrițelor de pe scenă.

A fost și un conflict, în care n-a lipsit mult ca să-mi pierd capul... Grădina de vară a Casei Armatei. O asalta un ofițer sovietic. N-a vrut să mai danseze cu el. Mirosea a votcă și a transpirație, se clătina și o călca pe picioare. S-a culcușit la pieptul meu. Ăla a venit să o smulgă. M-a împins. Am căzut. Ai noștri au sărit în apărare. Ai lor – la bătaie. Scandal... S-au scos pistoalele, noroc că nu s-a tras.

Nu ne mai arătăm în lume. Stăm feriți. Și scriem. Și ne citim. Și ne vedem ajunși mari scriitori. Ce noroc a dat peste mine?

Gârjoabă. Un haplea de vreo doi metri și peste 100 de kilograme. Țeasta cât un dovleac. Grumazul ca de taur. Fruntea îngustă. Sprâncenele stufoase. Arcadele proeminente. Ochii mari, ca de bovină. Fălcile robuste. Urechile clăpăuge. Dinții ca lopețile. Tipul omului ierbivor, dacă va fi fost și un asemenea specimen în evoluția speciei. Mi-l tipăream în memorie, ca să-l fac model în viitoarele mele scrieri. Cu un asemenea personaj poți să bați și la poarta premiilor Academiei. Se atașase de mine. Ca un câine care a găsit stăpânul. Că prea își băteau alții joc de el! Nu avea minte multă, dar destulă. Fostul cioban și tractorist ajunsese, totuși, ofițer, comandant de pluton. Pe vremea aceea, nu era mare scofală... Îi dădeam să citească. Îl luam cu noi la teatru, la operă, la concerte, la expoziții. Nu știu dacă înțelegea ceva. Sta ca de piatră.

— Ți-a plăcut, Gârjoabă?

Murmura în barbă.

Formam un trio ciudat. Şi mă simţeam protejat. Iar Maria scria o poveste pentru copii cu un uriaş...

Dar odată, după miezul nopţii, ne trezim cu sublocotenentul Bica, prieten şi subaltern al meu. Venise să mă ia cu o motocicletă cu ataş. Alertă!

Când ieşeam, o umbră a lunecat de-a lungul gardului. Era Gârjoabă. Eu plecam, el intra. Maria... Maria...

Mi-am luat o detaşare de o lună la un regiment din Turnu-Severin. Credeam că îi găsesc căsătoriţi. Bărbatul era un animal bun de prăsilă.

Dar dobitocul dezertase cu o dansatoare frumoasă de la corpul de balet al teatrului. Maria dispăruse în neant. Au rămas amândoi în urzeala drumului meu spre Palat şi rătăcesc prin paginile cărţilor pe care le-am scris.

Pușca-n cui. A doua îmbarcare

Școala de Literatură și Critică Literară din București. Prima și ultima din România. Înființată pe model sovietic și organizată pe sistemul universităților muncitorești și al Școlii de partid „Jdanov". Pe porțile ei intra multă plevușcă și ieșeau mulți veleitari, dar și scriitori de certă valoare.

Dădacele ei o răsfățau cu numele de „Sera noastră de poeți" sau „Pepiniera noastră de scriitori". Pe la colțuri însă, se șoptea și se chicotea că este „Puierița de la Bufet", „Incubatorul de avortoni", „Clocitoarea roșie", „Cotețul lui Novicov", „Turnul Babel", „Acvariul de la Șosea", „Cuibarul de șopârle"... Eu i-am zis „Ferma de scriitori". Și am ținut-o așa până când directorul publicației care îmi găzduiește aceste însemnări a găsit că termenul este prea dur.

Și dacă tot eram „cultivați sub sticlă" și „orientați" pe spalierii schemelor, hai să rebotezăm acest serial. Fie și seră, că tot a fost și nu mai este... Dar parcă tot mai bine se potrivește „Fabrica de scriitori".

Cum să nu tânjesc după viața de la palat? Robotizarea, în cazărmile prin care am trecut, cu mijloace cu mult mai brutale. Te culcai și te sculai la ordin, iar între cele două momente nu făceai altceva decât să execuți comenzi. La dreapta soldat, la stânga soldat, stânga-împrejur, drepți, privirea înainte, bărbia ridicată, pieptul bombat, burta suptă, culcat, salt înainte. De două, de nouă, de nouăzeci și nouă, de nenumărate ori, tremură carnea pe tine, ți se înmoaie articulațiile, se răsucesc oasele scheletului, îți iese spuma

transpirației prin rubașcă, prin bonetă, prin turul pantalonilor, ți se topesc creierii în cap, nu mai ești decât o marionetă mânuită de glasul gradaților, uiți cine mai ești, culcat, salt înainte, așa s-a călit oțelul, fii gata să-ți dai viața în orice clipă. La granița iugoslavă creștea tensiunea, țara se înțesa cu trupe sovietice gata de asalt, Armata Română se afla pe picior de război, soldatul Ioniță Marin era la datorie.

Foștii mei colegi, care nici nu avuseseră timp să-mi observe prezența în cele două-trei săptămâni în care eu am stat mai mult pe la poarta comisariatului militar, puteau să-și vadă liniștiți de treburile lor. Avea cine să le apere liniștea și condeiul. Nu știam și nici nu aveam să știu cum își petreceau ei timpul în zilele acelea. Poate că Paul Anghel visa încă de pe atunci la zăpezile din alt veac, fără să-și dea seama că mai întâi trebuie să cucerească *Victoria de la Oltina*; poate că Ion Băieșu își inventase *Balanța* ca să-i pună într-un taler pe *Tanța și Costel*, în celălalt *Preșul*; poate că Georgeta Horodincă și începuse să escaladeze zidurile turnului în care trăia, ușor mizantrop și mult retras, Camil Petrescu, în tovărășia *Unui om între oameni*; poate că poetul tumultuos Ștefan Iureș ajunsese deja să-l bată pe umăr pe Dan Deșliu; poate că Alexandru Andrițoiu se vedea de pe acum în capul mesei de la *Familia* și Costache Anton în fruntea bucatelor din tânăra noastră cinematografie; Haralamb Zincă se bătea cu spionii internaționali, Traian Iancu se îmbarca pe plutele de pe Bistrița[1] pentru *Târgul de fete*, Al. Oprea își făcea bagajele pentru Universitatea din Moscova și pentru Muzeul literaturii române din București, Ilie Purcaru bătea din pinteni pentru Vietnam[2], Nicuță Tănase creștea Băiat mare[3], dar cu lipsuri... Ion Lăncrăjan începuse să cânte în surdină „hai sură la măsură, Cordovan cu țundra sură".

[1] Trimitere la *Plutașul de pe Bistrița*, de Traian Iancu (n. red.).

[2] Ilie Purcaru (1933–2008), scriitor și publicist. A fost reporter de război în Vietman (n. red.).

[3] Trimitere la piesa într-un act – *Un băiat de nădejde*, apărută în 1977 (n. red.).

Și mă gândeam așa că, chiar dacă în acel moment nu știau nimic despre mine, voi fi mândria lor când vor afla că un coleg se numără printre primii eroi ai Republicii. Și mă invada atunci, până la lacrimi, un sentiment de duioșie...

Oricât ar părea de paradoxal, chiar acolo, în cazarmă, am câștigat, pentru prima dată, ceva pentru lucrările mele literare. Prețul succesului a însemnat un bilet de voie de trei ore în ziua de joi pentru cenaclul literar din Oradea. Am cunoscut-o acolo pe Doina Sălăjan, copila dintr-o familie mixtă româno-maghiară, elevă cu codițe și în uniformă, și tot atunci pe Aurel Covaci, tobă de literatură universală, citită mai ales în original, și pe Dumitru Micu, sfios pe vremea aceea până și față de propria sa umbră, dar cu idei de o îndrăzneală uluitoare.

Poate că le-a plăcut ce am citit eu, poate din simplă curiozitate, mi-au acordat o atenție deosebită. Iar câțiva băieți, printre care cei doi mai înainte amintiți, m-au însoțit până la poarta regimentului, unde am mai stat la taifas încă vreun sfert de oră, cât mai aveam la dispoziție. Pentru că am fost învoit fără să mă adresez sergentului, m-am văzut planton la drapel în schimbul doi. La miezul nopții stam neclintit ca o statuie și îmi spuneam în gând versuri, după cum îmi veneau în minte, la întâmplare.

Niciun cuvânt de răspuns de la Mihail Novicov, directorul Școlii de Literatură, la scrisorile pe care i le trimiteam. Nici de la foștii mei colegi. Nu mai făceam parte din lumea lor. Dacă am făcut vreodată...

De ce să mă țină minte? Cât am stat printre ei nu am avut decât două intervenții, ambele eșuate. Prima dată, pentru că nu am avut susținere și pentru că nu îmi pregătisem argumentația, încercarea mea de a-l apăra pe Arghezi, la un seminar, împotriva articolului demolator (din ziarul *Scânteia*, multiplicat în broșuri în tiraje de masă, semnat de Sorin Toma), intitulat *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, nu a avut niciun ecou. A doua oară, când am cerut, la o ședință administrativă, să nu mai fim îndopați cu atâta

carne, pentru că organismul are nevoie şi de alte alimente – făcusem un curs de nutriţie la şcoala zootehnică –, am devenit de-a dreptul ridicol.

Aşa îmi trebuie. Stau la coadă pentru un polonic de arpacaş turnat în gamela pe care o spăl într-un lac plin de mormoloci...

În luna ploioasă şi rece a lui aprilie 1951 am părăsit cazarma din Oradea ca să fim aruncaţi într-o pădure de pe malul unui râu. Poate că n-ar fi fost prea rău dacă am fi fost cazaţi sub nişte corturi. Dar se hotărâse să trăim ca nişte cârtiţe pe sub coaja pământului. Ne săpam gropi de bordeie din care scoteam apa cu gamelele. Din crengi, din frunze şi din lespezi de pământ înierbat ne-am făcut acoperişul. În aceste hrube am stat până în pragul toamnei, timp în care mucegăiau păturile întinse direct pe priciul de pământ moale şi umed. Aproape jumătate dintre noi au ajuns în spital, de unde unii au fost reformaţi, iar alţii n-au mai ieşit de acolo pe picioarele lor...

Ne întrebam dacă se urmăreşte cu adevărat călirea noastră sau se intenţionează cumva epuizarea Armatei Române. Oricum, consulul sovietic supraveghea îndeaproape acest demers şi era foarte intransigent. În ceea ce mă priveşte, am rămas de atunci cu nişte beteşuguri de care nu am scăpat nici până în ziua de azi.

La examenul de absolvire a Şcolii de ofiţeri în rezervă m-am aflat printre primii de pe listă. Fusesem remarcat la cursurile de istorie militară şi de strategie şi tactică, unde era nevoie şi de puţină imaginaţie. Iar eu aveam atâta cât să mai dau şi la alţii. De dragul trigonometriei, a trebuit să reînvăţ lecţiile de matematică, pe care nu le agreasem în şcoală. Tot rezolvând pe tablă şi pe teren probleme de topografie şi de topometrie am ajuns să văd lumea în triunghiuri şi în figuri geometrice, atât pe afară, cât şi în structura ei. Păcat că nu eram pictor...

În acelaşi plic am primit ordinul de avansare la gradul de sublocotenent, ordinul de lăsare la vatră şi ordinul de concentrare. Încă un an, de data aceasta la Timişoara, cu o stea înfiptă pe epolet, comandant de pluton şi girant la comanda unei baterii de obuziere.

Și cu două anchete ale Procuraturii militare. Una pentru că am slobozit soldații în via gospodăriei de stat de pe marginea drumului pe care mărșăluiam. Alta pentru că am dat alarma, cu un exercițiu intitulat „lupta în localități pe timp de noapte". Locatarii din cartierul Mehala s-au trezit cu explozii de petarde sub ferestre și cu soldați care trăgeau cu gloanțe oarbe și strigau din rărunchi „Ura, Ura!" Anchetatorii mă speriau că s-au pus în mișcare toate regimentele, până și avioanele s-au ridicat de la sol. Dar eram prieten cu Emilia, nepoata nemăritată a colonelului Munteanu, comandantul Corpului de armată, și ținea mult la mine locțiitorul politic al diviziei, colonelul Biserică, cel căruia îi salvasem prestigiul la o inspecție a generalului Virgil Trofin, șeful Direcției Superioare Politice a Armatei. Nu m-am ales decât cu o pedeapsă disciplinară, câteva zile de arest la garnizoană. Nu am zgâriat versuri cu unghia pe perete, cum o făcuse Arghezi la Jilava, dimpotrivă, m-am teleportat în holul de marmură al palatului de pe șoseaua Kiseleff, ca să dansez și să fiu scos la periniță de fetele acelea frumoase și talentate, la o joie a tineretului.

Am mai amintit cum am fost implicat într-un scandal cu ofițerii sovietici la grădina de vară de pe faleza râului Bega, a Casei Armatei, pentru că scriitoarea de literatură pentru copii Maria Drăguț, o femeie de o rară frumusețe, a refuzat să mai danseze cu ei. Pe motiv că ultimul care a invitat-o mirosea a băutură și a cizme, râgâia și putea s-o calce pe picioare. N-aș fi putut să le țin piept dacă ofițerii români nu mi-ar fi sărit în apărare. S-au scos și pistoalele, dar nu m-am ales decât cu un schimb de pumni și cu gulerul vestonului descusut. Motiv serios să fiu invitat acasă la prietena mea, unde să țin o scamă în gură[1] și să-i descriu școala de pe Kiseleff la care visa ca o fată mare la măritiș.

[1] O superstiție, potrivit căreia atunci când cineva își coase o haină cu care este îmbrăcat în acel moment, trebuie să țină o ață în gură ca să nu-și coase mințile (n. red.).

Colegii mei care au acceptat să devină ofiţeri activi au primit o stea în plus şi li s-au croit mai multe costume pe măsură. Nu am cedat ispitei, pe motivul că vreau să-mi continui studiile. M-am trezit pe lista celor recrutaţi pentru Academia Militară. Dar mi s-a spus că pot să urmez şi o facultate civilă, de pildă dreptul, filosofia sau filologia. Se vede treaba că Armata avea nevoie şi de asemenea specialişti. Am optat pentru Şcoala de Literatură. Pe cale civilă. Cu dosar întocmit de filiala din Timişoara a Uniunii Scriitorilor, semnat de poetul Alexandru Jebeleanu, preşedinte, şi de prozatorul Mircea Şerbănescu, secretar. Şi împreună cu prietenul meu Anghel Dumbrăveanu, care, din păcate, a căzut la examen...

N-a lipsit mult ca să-mi frâng gâtul şi de această dată. Îmi căzuse să vorbesc despre activitatea lui Mihail Sadoveanu după 23 August. M-am apucat să fac comparaţie între *Mitrea Cocor* şi *Creanga de aur*, *Fraţii Jderi*, *Venea o moară pe Siret*, *Hanul Ancuţei*... Am alunecat pe această pantă până la a mă întreba dacă nu ne aflăm în faţa unui fals grosolan. Comisia de examen nu m-a întrerupt, nu a comentat. Parcă aş fi vorbit în faţa unor surzi. Îşi găsiseră să vorbească între ei şi să nu mă asculte. Mai târziu mi-am dat seama că începuse să se clatine statuia uriaşului, săpată pe sub soclu.

Şi uite aşa am pus puşca în cui şi m-am îmbarcat pentru a doua oară în arca de la Şosea.

Pentru aproape doi ani de glorie. O glorie de polei şi sclipici, măruntă, efemeră şi derizorie. Care a ars ca un foc de paie cu cenuşa spulberată în vânt. Ce a mai rămas din prozatorul socotit cel mai talentat din serie?

Poate această carte...

În așteptarea Luceafărului

Nu la poartă. Nu la fereastră. Pentru că el nu vine de afară. Din afară. Nici alunecând pe o rază din înaltul cerului, nici ca un fulger neîntrerupt printre stele. El este aici, cu noi. Printre noi. În noi. Într-unul din noi. Poate să apară în orice clipă. Precum Hristos între apostoli după Înviere. Ni se înrădăcinase atât de adânc în suflet această credință că nu mai aveam nicio îndoială. Dacă nu ar fi fost așa, n-am avea ce căuta aici. Noi suntem generația țâșnită din necesitate...

Simțim așa o înfiorare în atmosferă. O emanație în spațiu, ca și cum palatul în care ne aflăm ar fi fost clădit pe un fel de stâncă radioactivă.

Un alt Eminescu. Acel Hyperion era atât de singur și atât de străin că nu putea să rămână așa până la sfârșitul veacurilor. Era chiar o obligație a celor care credeau că au schimbat lumea pentru totdeauna. În afară de lupta de clasă, care trebuia dusă până la exterminarea definitivă nu numai a dușmanilor, ci și a tovarășilor de drum, comunismul mai avea încă două obsesii: să prindă din urmă țările dezvoltate, pe care să le întreacă, și să depășească toate realizările din toate domeniile, deci și din cel cultural.

Eminescu. Întâi a avut grijă să-l purifice trecându-l prin focul criticii marxiste. Dar nu într-o dezbatere științifică. Nu într-un proces. Nu în public. Mutește. Hoțește. Lepădat de „Doina", cea mai patriotică poezie. Din „Împărat și Proletar" a mai rămas doar un crâmpei.

Revizuit. Mutilat. Mistificat. În ediții de masă. În ediții școlare. În colecția „Pentru toți". Cu prefețe, cuvinte înainte, îndreptări, lămuriri... „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie" – poezie genială! „La moartea lui Aron Pumnul", de asemenea. Cătălina, „femeia mic-burgheză incapabilă de a se desprinde de condiția ei banală".

Îl pregăteau pe celălalt. Care va fi cel puțin egal, dar de ce nu și mai și... Un palat întreg pentru noul și mai marele Eminescu. Investiții imense. Profesori de prima mână. Bucătari, spălătorese, paznici... Și noi toți. Cu cât mai mulți, cu atât o șansă mai mare pentru el. Să fie de unde. Ceilalți, nici ei inutili: armata de scriitori care să însoțească marșul triumfal al socialismului...

Care? Nu se știe. Nici partidul nu poate să aleagă deocamdată. Iar noțiunea de destin este perimată...

Știu că nu voi fi eu acela. Dar nu știe Nicolae Motoc, cel care-și urlă versurile noaptea la subsol, nici Daniel Drăgan, frumosul băiat cu părul creț, Ion Gheorghe, care s-a și apucat de un roman în versuri, Adrian Beldeanu, Ovidiu Zotta, Irimie Străuț, Ion Acsan, Dumitru Carabăț, Toma Athanasie, Mihai Negulescu, Gabriel Manolescu... Radu Cosașu este prea inteligent ca să cadă în capcană. Dar Lucian Raicu, cel mai bun și mai modest dintre noi, cred că s-a lăsat mușcat de șarpe. Am fost inoculați la vârsta când orice începător în creația artistică se crede predestinat și este convins că poartă în raniță bastonul de mareșal. Viitorul geniu, printre noi! Vom fi mândri că am umblat pe aceleași uși, că am stat în aceleași bănci, că am mâncat în aceeași sală de mese, că am ascultat aceiași profesori, că am citit aceleași cărți, că am respirat același aer...

Eminescu al nostru, al clasei muncitoare, al proletariatului, al partidului, al poporului. Al lumii. „Proletari din toate țările, uniți-vă!" Zestrea noastră în tezaurul mondial...

Merg pe mâna lui Labiș. Cred că aceasta este și orientarea partidului. Care, deocamdată, nu s-a pronunțat categoric.

La urma-urmei, de ce n-ar fi doi? Sau unul și una? Perechea ancestrală! Avem destule fete, nu e așa? Adunate de prin toate

colţurile ţării. Energia creatoare a poporului. Baladele. Mioriţa. Legenda Meşterului Manole. De ce n-am avea şi altele măcar la fel? Chiar dacă ar fi nevoie de jertfe? De pildă, să-l sacrifici pe Labiş ca să-l salvezi pe Eminescu din el?!

Deocamdată suntem ca larvele de albine din fagurii de miere. Ocrotiţi şi îndopaţi. Cu lăptişor de matcă.

Copii ai vremurilor noi, sugem ideologie comunistă la ugerul epocii, şi creştem cu ea în sânge...

Citadela nebunilor frumoși

Am intrat în Școala de Literatură cu două sentimente contrarii împletite ca două fire într-un șnur de mărțișor. Pe de o parte, o atracție irezistibilă, pe de alta, teama de claustrare. Mă simțeam ca în groapa cu lei, ca o fiară în cușcă. Eram un primitiv pentru civilizația orașului. Dar și mai sălbatic în noua ordine care se instalase.

Nimeni din neamul meu nu mai călcase pragul unui palat. Eu chiar aveam un loc aici. Și dormeam, și mâncam, și făceam baie, și luam învățătură...

Casa mea, cu scări de marmură albă, cu holul placat tot în marmură de culoarea valurilor mării, cu tavanul sălilor de clasă azuriu ca cerul, cu amorași, îngerași și cupidoni dolofani, bucălați și goi, zbenguindu-se printre lujere și frunze, flori și struguri. Zâne și nimfe suave care nu-și ascundeau nici ele goliciunea. Băncile, mesele, catedrele, tablele – toate de serie, care parcă se simțeau umile și străine în acest spațiu, așa cum mă simțeam și eu la început, când mă sfiiam să pun piciorul jos. Dar parcă îmi venea să strig „Unde ești, mamă, să mă vezi?" Se poate închipui o momeală mai mare pentru un tânăr de teapa mea? Altceva la care să te îndatorezi mai rău?

Și mă speria gardul de la stradă din drugi înalți de fier cu vârful de suliță, porțile tot de fier, forjat, ușile căptușite cu fiare împletite, gratiile ferestrelor camerelor de la demisol. Celelalte garduri, chiar ca de pușcărie sau de la casa de nebuni, erau atât de înalte

că nu puteai să treci peste ele nici măcar cu privirea. Așa că din curtea Școlii de Literatură nu puteai să vezi decât Șoseaua printre zăbrele, cerul de deasupra, și păsările care treceau în zbor. Parcă m-aș fi aflat în fundul unei surpări de pământ.

Uneori, tot privind îngerii aceia din ghips aurit, mă pomeneam furat de nostalgii: casa noastră de pământ uscat și crăpat de pe care se desprindeau tencuiala și spoiala, veche și străveche, cu temeliile de lemn putrezite, aplecată pe spate și ținută în proptele, cu prispa de pe care nu puteai să alungi câinii și păsările pe vreme rea, cu tinda pe vatra căreia fierbea tuciul de mămăligă pe pirostrii și oalele afumate cu burta la foc, în apropierea putinii cu varză acră, a hambarului cu mălai, a putineiului de lapte, doniță de apă, hamurile cailor, ulciorul cu ulei, funiile de ceapă și de usturoi, albia de lăut, căpisterea de cernut și de frământat și tot ce mai trebuia și nu avea unde să fie pus. În singura cameră de locuit, două paturi din scânduri groase, cioplite cu barda, așezate pe pari bătuți în pământ, și acoperite cu saltele umplute cu paie sau foi de porumb. Pe jos, pământ bătătorit care se spoia de două ori pe an, de Paște și de Crăciun, când se da și cu var pe pereți. Plafonul, din scânduri pe grinzi. În pod, vase de pământ în care să se strângă apa ce pătrundea prin acoperișul de șindrilă, zburlită și zburătuită de vânt. Și de acolo, de pe Șoseaua Kiseleff, din palatul de marmură, mă gândeam unde ar putea fi pusă o placă pe care să se scrie: „Aici s-a născut scriitorul Marin Ioniță". Cum i-ar fi stat? Nu, mai bine nu... Și mi se mai închideau ochii deasupra literelor unei cărți din bibliografia obligatorie care nu mă interesa și vedeam atunci băiețelul acela numai în cămașă, cu părul lung și cu privirea naivă care nu s-ar fi deosebit prea mult de amorașii, îngerașii și cupidonii de pe marginea plafonului, dacă n-ar fi fost cu obrajii murdari și cu mucii sforăiți în nas. Jocul meu de pe atunci, o sfoară legată de degetele mari ale picioarelor și o biciușcă de cârpă, mână caii, băiete... Mai târziu mi-au făcut și o vioară din coceni de porumb culeși din ieslea vitelor. Mai smotoceam și pisica și trăgeam de sub pat copăița în care mă legănam singur. Și mă făcui mai mare

și îngăduit cu alții de prin vecini: „Eu sunt Traian împărat, pe un cal alb am încălecat, cu șaua de mătase, cu frâul împletit în șase...". Și mai puteam fi feți-frumoși, și ne băteam cu zmeii și cu Muma Pădurii, și coboram cu hârzobul pe celălalt tărâm, și urcam pe curcubeu până la tăriile cerului și ne făceam castele de cleștar pe fundul mării. „Împărate, luminate, mi s-a furat o iapă, chioară, bună-rea cum era, căram la moară cu ea"... „*Din* cine te temi?"

Din cine mă tem? „Ce faci aici, băi tovarășe, de ce ai venit aici, să dormi?"

Este tovarășul Hoajă. Directorul politic. Care se strecoară peste tot, ca o umbră. „Ai venit aici să dormi?" „Nu, nu!" „Dar de ce?", zice el. „Am venit să mă fac scriitor, tovarășe!" Cum să nu mă tem? Mâine voi fi pus în discuție. Și vor sări toți asupra mea. Partidul m-a trimis aici. Partidul cheltuie. Datoria noastră este... Voi fi trecut în darea de seamă. Cunosc un raport de la seria trecută, care a fost și publicat în revista internă, desigur înaintat și forurilor superioare. Trebuia să fim vigilenți, orice abatere să fie arsă cu fierul roșu. Mă vor înfiera și pe mine ca pe o vită!

Și scria acolo: „Și alții, cum ar fi Pârvulescu și Leonte, monumentele școlii, care nu sunt buni de nimic și care, dacă ar fi lăsați în pace, ar dormi toată ziua. De altfel, Pârvulescu de cum începe ora de curs sau de seminar, după primele minute începe să moțăie și apoi să adoarmă de-a binelea cu gura căscată. Și culmea, se mai și așază în primele rânduri din față". (Nu știu cum ar fi fost dacă s-ar fi așezat în primele rânduri din spate sau de cum începe ora după ultimele minute). Dar de data aceasta, e vorba de mine. Pârvulescu ăla, care era din Pitești – Octav –, a fost chiar dat afară din școală pentru motivele arătate mai sus. Nu e de mirare. Chiar Fănuș Neagu va fi exmatriculat pentru că nu se dă jos din pat după ce sună deșteptarea.

De data asta, am scăpat ca prin urechile acului, dar s-a consemnat și s-a contabilizat. Și se va însuma la momentul potrivit.

N-a trecut mult până să-mi dau seama că eram supravegheați tot timpul și peste tot, de turnători voluntari sau obligați. Bănuindu-l pe unul dintre noi, strigam la toaletă: „Hei, cine numără bășinile?"

Viaţa în colivie

Că eram ţinuţi sub cheie putea să confirme şi publicista Tita Chiper, copilul minune din a doua serie a Şcolii de Literatură, care evada din cămin alunecând pe burlane de tablă sau pe o funie din cearşafuri înnodate... Dar cine nu?... Aş fi chiar curios să văd ce ar spune Ion sau Florian Grecea, ditamai căpitanii de grăniceri la ora aia, Dorina Sârbu, secretară în Ministerul de Interne înainte de a intra în şcoală, şi atâţia alţii şi altele care nu puteau să-şi vadă copiii şi familia decât în zilele de sărbătoare. Şi numai atunci când nu aveau loc alte activităţi...

Internatul era absolut obligatoriu, chiar şi pentru cei care locuiau în oraş. Inclusiv pentru femeile cu copii mici. Nici ele nu puteau să iasă pe poartă decât cu bilet de voie, care se obţinea foarte greu şi pe timp foarte limitat. Absenţele de la cursuri, de la seminarii, de la studii, din dormitor nu s-ar fi putut motiva în niciun fel, iar dacă cineva cădea în capcană trebuia eliminat fără discuţii. În aceeaşi clădire, înconjurată de ziduri înalte, supraînălţate cu reţele de sârmă ghimpată, aveam sala de cursuri, sălile de studii şi seminare, biblioteca, secretariatul, cabinetul directorului, sala de mese, bucătăria, baia, dormitoarele. Pentru mine, care petrecusem atâţia ani prin internate şi cazărmi, acest regim era la fel de greu de suportat şi dacă încercasem să mai calc pe de lături, de ce să nu încerc să o fac şi acum? De la Statuia Aviatorilor nu mai erau decât câţiva paşi până la parcul şi lacul Herăstrău. Câteodată

evadam până în Şoseaua Ştefan cel Mare, unde mă chema dorul la un cămin al studentelor de la teatru şi cinematografie, în făptura Victoriţei Dobre, o frumuseţe la acea vreme, viitoare actriţă la Teatrul „Nottara". Nu pot decât să-i fiu recunoscător, pentru că altfel cum i-aş fi cunoscut pe Amza Pellea, pe Rauţchi, pe Silviu Stănculescu, pe George Constantin, pe Silvia Popovici în anii lor de studenţie? Nu ne dam seama pe atunci care dintre ei va ajunge „monstru sacru"... Doamne, cât sunt de singur când ei nu mai sunt decât amintiri...

Vizitele nu erau recomandate, iar cei care ne căutau erau înregistraţi şi ţinuţi la poartă până când se obţinea aprobarea, iar de multe ori se întorceau aşa cum au venit, pentru că „tovarăşul student" nu putea să fie scos din program.

Eram sculaţi la ora 5, până la 8 toaleta, micul dejun, studiu obligatoriu – cu bibliografie impusă, notiţe şi conspecte verificate. La acest capitol eu stăteam foarte prost, pentru că mă lăsam furat de lectură. Să nu uit, în ultimul sfert de oră la meditaţia de dimineaţă trebuia să ascultăm cu atenţie şi să comentăm articolul de fond din ziarul *Scânteia*.

În schimb, în sala de curs simţeai o adevărată descătuşare. Pentru că eram liberi să ne aşezăm după preferinţe, spre deosebire de sălile de studii, unde îşi avea fiecare locul său bine stabilit. În al doilea rând, pentru că veneau la noi unii dintre cei mai buni profesori de la Universitate, ca de pildă Tudor Vianu.

Să nu se creadă că exista un personal angajat să ne urmărească şi să ne dirijeze. În afară de directorul politic, temutul Hoajă – care era oricând prezent acolo unde credea el că este cazul –, rar mai vedeai pe câte cineva în afara orelor de curs. Mecanismul, odată programat şi pus în mişcare şi reglat de câte ori era nevoie, mergea ca de la sine. Ieftin şi eficient. Sistemul era cel de a ne supraveghea fiecare pe fiecare. Pe faţă. Poate că existau şi turnători care lucrau sub acoperire. Dar eu vorbesc de noi toţi ceilalţi. Unul era responsabil cu bibliografia, altul şef de seminar, cineva avea în

sarcină stingerea luminii la orele indicate, altul strângerea robinetelor ca să nu curgă apă în zadar, comitet de cămin, comitet de cantină, șefi de dormitoare, șefi de grupe, responsabili cu închiderea și deschiderea ferestrelor, cu biletele de spectacole, controlul conspectelor, păstrarea liniștii, menținerea curățeniei, ținuta în interior și în oraș... Dacă tot eram literați, de ce să nu trăim în *Poemul pedagogic* al lui Makarenko (ale cărui principii se aplicau și în reeducarea deținuților politici)? Dar nu se prevăzuse că poate să se ajungă și la un efect invers, cel al compromisurilor reciproce: nu te văd – nu mă vezi, nu mă spui – nu te spun... Și așa se face că eu puteam să ies pe portița din dos ca să descopăr orașul, Ion Grecea să consume curent electric într-o veioză introdusă clandestin în dormitor, Nicolae Motoc să-și declame versurile înainte de a le așterne pe hârtie într-o sală viu luminată, Rusalin Mureșanu să-și dezmierde logodnica până după miezul nopții, Niculae Stoian să-și potrivească versurile pe cadența lui Maiakovski, Ion Acsan să ne țină prelegeri nocturne despre filosofii antici și orientali respinși de ideologia marxistă, Nicolae Labiș să ne aducă, procurate pe sub mână, cărți interzise pe care le citeam cu lanterna sub pătură.

Dar nu aveai nici timp să citești mai mult. Câți studenți, atâtea cărți, care ar fi trebuit să circule, din mână în mână, în minute numărate. Câtă vreme am luat în serios aceste obligații ajungeam în dormitor mai năuc decât dacă aș fi rătăcit toată ziua printr-un bâlci de țară. Se suprapuneau și se alungau într-un iureș dement corifei și părinți ai socialismului, filosofi ai materialismului istoric și dialectic, personaje negative și pozitive după tipicul stabilit de partid, precum omul care înghite săbii, cel care scoate panglici pe urechi și pe nas, femeia-șarpe, motociclistul din circul morții, toboșarii și tromboniștii...

Excepție făceau seminarele de creație. Eu am avut norocul să nimeresc în cel condus de romancierul Petru Dumitriu. Tipul cult – vorbea frecvent câteva limbi și umbla prin cultura lumii

ca la el acasă. Plin de sine, arogant, era un exemplar masculin de excepţie în faţa căruia se topeau de emoţie tovarăşele studente. Şi era convins că este un scriitor atât de mare încât nu-l mai încape România, dar mie nu-mi plăcuse *Drum fără pulbere* nici cât *Mitrea Cocor* al lui Sadoveanu, iar *Bijuteriile de familie* încă nu-mi căzuseră sub ochi. Experimentele pe care le făcea cu noi erau neobişnuite, ba chiar bizare. Mie mi-a pus în braţe romanul *Gobsek* cu foile ultimului capitol lipite, cu obligaţia să-l scriu eu. Când ne-a adus lucrările a lăudat-o pe a mea în mod deosebit, dar mi-a recomandat să-l citesc pe Balzac şi în româneşte, că avem traduceri destul de bune, însă eu m-am ţinut prea mult de originalul francez.

Ciudate întâmplări. Lucrurile s-au repetat cu o poveste pe care am dus-o la *Contemporanul*. Redactorul-şef de atunci al acestei publicaţii, Horia Liman, nu ştia cum să mă mai felicite şi le spunea celor pe care îi adunase cu această ocazie că numai cineva care înţelege din interior psihologia poporului german şi a poporului evreu a putut să scrie aşa ceva. Schiţa, publicată fără întârziere, se numea *Bătrânul Schneider* şi era vorba în ea de un frizer evreu, care fusese torturat în lagăr, şi de călăul său venit acum să se bărbierească. Fostul ofiţer nazist îşi recunoaşte victima când priveşte în oglindă, tocmai când se afla cu tăişul briciului sub bărbie şi tot în clipa aceea îşi dă seama şi supravieţuitorul că îl are în faţă pe asasinul din lagăr. Amândoi trăiesc trecutul în secvenţe halucinante. Frizerului îi tremură mâna cu briciul, celuilalt buzele, un adevărat coşmar... Dar nu se întâmplă nimic altceva, unul plăteşte, salută ţeapăn şi se duce, celălalt rămâne înţepenit în faţa oglinzii dincolo de care vede fumegând un coş de crematoriu (n-am mai citit povestea de atunci, abia când scriu aceste rânduri încerc să-mi aduc aminte şi nu ştiu dacă reuşesc pe deplin). Cert este că acest debut într-o publicaţie de prestigiu şi de mare circulaţie mă va lansa ca pe o tânără speranţă a literaturii române. Dar trebuie să mărturisesc aici că

eram absolut analfabet pentru limba germană, iar franțuzește nu citeam decât foarte greu și numai cu ajutorul dicționarului. Și nu eram nebun să mă chinuiesc așa cu Balzac, pe care îmi plăcea să-l sorb pe nerăsuflate. Dar întâmplările acestea mi-au fost de mare folos. Am început să fiu privit cu alți ochi. Încă o poveste publicată în *Tânărul scriitor* a făcut să se vorbească despre mine și în afara zidurilor școlii.

Dar steaua așezământului de pe Șoseaua Kiseleff era Nicolae Labiș. Se afla în prețuirea lui Sadoveanu, fiind singurul de care marele mag se interesa din când în când. Îl cunoscuse pe Arghezi la Mărțișor, era invitat în familie la Titus Popovici, iar Mihai Beniuc arăta a fi făcut o adevărată pasiune pentru el; Geo Bogza nu mai contenea cu laude și chiar Tudor Vianu și-l făcea partener de discuții, în timpul recreațiilor, când avea ore la noi. De câte ori ne luam bilete de voie pentru dentist sau ca să ne tundem mergeam la unele cursuri de la Universitate. Când intram în amfiteatru, Labiș era înconjurat de zeci de fete, iar în timpul prelegerilor îi soseau nenumărate bilete date din mână în mână. A avut o relație scurtă și dramatică cu o colegă a noastră, fiica brunetă, inteligentă, seducătoare și talentată la data aceea a unui comandor de aviație cu multe decorații. Dumnezeu a blestemat-o sau a binecuvântat-o să fie muza, iubita, amanta, atât a lui Nicolae Labiș, cât și a lui Nichita Stănescu. De fapt, ea a fost singurul lucru comun pe care l-au avut cei doi mari poeți ai literaturii române. Pe amândoi i-a iubit și i-a făcut să sufere. Fără voia ei și fără vină, această femeie fatală mi-a tras și mie preșul de sub picioare. Nicio altă femeie din toate câte am cunoscut nu a jucat un rol atât de nefast în destinul meu. Mai încolo, mai la vale, voi povesti și întâmplarea aceasta.

Ce mult își dorea Puterea un poet al ei care s-o legitimeze în fața istoriei, a poporului și pe plan internațional... Și, în sfârșit, îl găsise. Iar Labiș chiar scria poezii dedicate lui Marx și altor corifei ai comunismului. Și era sincer convins că are de jucat un

important rol în „Miezul evului fierbinte". Dar ei îl voiau numai pentru atât şi numai pentru aşa ceva. Ceea ce nu este posibil când ai de a face cu un poet genial. Dacă la Comitetul Central al partidului, unde şeful sectorului de literatură era scriitorul Paul Georgescu, avea uşile deschise, în şcoală fusese pus sub o strictă supraveghere. În replică, se înmulţeau excesele în comportamentul lui. Începuse să frecventeze cârciumile şi nu au lipsit cazurile când să se întoarcă în stare avansată de ebrietate. Faptă pe care o ascundeam cu grijă. Exista o înţelegere mutuală între mai toţi să-l protejăm. Dar n-am fost în stare să găsim altă formă de protecţie.

Cel care conducea şcoala cu mână de fier era directorul politic (în acte director de studii), despre care se spunea că a fost unul dintre agitatorii din timpul grevei de la Griviţa, un fel de Vasile Roaită scăpat ca prin minune de gloanţe, dar nu şi de gârbacele anchetatorilor. Adevăr? Legendă? Cu nişte cursuri scurte la Şcoala superioară de partid „Jdanov", plus cunoştinţele lui din ilegalitate, a ajuns conducătorul catedrei de socialism şi de marxism-leninism şi temnicerul nostru şef.

Chiar părea făcut pentru asta. Mereu încruntat, cu fălcile încleştate, cu privirea scormonitoare şi bănuitoare. Nu ştia să râdă, dar putea să rânjească. Nu l-am văzut niciodată să se bucure de succesul cuiva, dar avea o deosebită satisfacţie să vâneze, să descopere şi să sancţioneze abaterile. Ne amintea mereu despre necesitatea „purificării rândurilor", despre „extirparea cangrenelor", despre „înlăturarea putregaiului", despre „arderea cu fier roşu". Se potrivea, nu se potrivea, el o spunea. Şi nu întârzia să treacă la fapte. Se ţineau lanţ şedinţele de demascare şi de excludere. La începutul anului al doilea nu s-au mai regăsit nici pe jumătate cei care trecuseră prin sita admiterii. Ne suspecta pe toţi şi nu ierta nimic. Pe mine mă avertiza de câte ori ne întâlneam: „Ai grijă, că s-au strâns cam multe!" Până la urmă, avea să-mi strângă şi laţul în jurul gâtului...

Pe mâna acestui om, cu un nume care-ți zgâria timpanul, Hoajă, a fost dat în grijă specială viitorul mare poet al erei noi, Nicolae Labiș. Cum a înțeles el să-l aibă în grijă o să vedem mai târziu.

Nimeni nu se gândea pe atunci și acolo la gradul de suportabilitate. Dar presiunea internă se ridicase atât de mult, încât situația devenea explozivă...

O zi liniștită de duminică. Citeam un roman de aventuri. Era atâta liniște în jur, de parcă m-aș fi aflat într-o biserică goală. Deodată, un adevărat vacarm: strigăte, țipete, hohote de râs, zgomote de tot felul. Urc scara. Dormitoarele fetelor, cu ușile date de perete. Dau cu ochii de un bărbat în maiou și chiloți. Era Mircea Drăgan, om de bază și de încredere al școlii, fost muncitor și maistru la Întreprinderea de Utilaj Petrolier din Târgoviște, promotor al mișcării stahanoviste[1], școlit la cursuri de partid, promovat în redacția ziarului local, cap de familie cu mai mulți copii, ales în Biroul Organizației de bază a P.M.R. Smulgea saltelele, răsturna paturile, golea dulapurile, arunca pe fereastră tot ce-i cădea în mână, ajutat de o gloată de ciraci care se tot mărea. Era atâta gălăgie că se opreau oamenii de pe stradă de parcă ar fi asistat la un spectacol de circ, oferit pe gratis, iar din clădirile Ambasadei Sovietice se deschideau ferestrele și apăreau în cadrul lor ciorchini de capete. Până a doua zi, când a fost chemată mașina pompierilor, copacii din curte au stat împodobiți cu prosoape, sutiene, chiloți de damă, cearșafuri, furouri, capoate, pijamale, hârtie igienică.

Când nu a mai avut nimic de făcut a pornit-o în oraș, așa cum era, desculț și sumar îmbrăcat, dar cu pălăria de vară a profesoarei Galina Maievski trasă pe urechi, urmat de fanii săi și mai dezlănțuiți.

[1] Termen datorat minerului sovietic Aleksei Grigorievici Stahanov (1906–1977), care, în noaptea de 30 spre 31 august 1935, a depășit planul de muncă de peste șapte ori. De atunci propaganda comunistă l-a folosit drept exemplu mobilizator pentru depășirea normei (n. coord.).

N-a mai aşteptat să fie pus în discuţie. Şi-a luat singur tălpăşiţa, ca să ajungă, nu ştiu cum, redactorul-şef adjunct al ziarului *Secera şi ciocanul* din Piteşti.

A urmat un început de anchetă iniţiată pe plan local. Se auzea că o să cadă multe capete de sus, ba chiar că va fi desfiinţată şcoala. Eu eram acuzat, în această fază, că am privit pasiv şi nu am luat poziţie. Atitudinea lui „gură-cască" era la fel de condamnată. Dar şi mai grav era faptul că mă amuzam de această întâmplare. Nu mă amuzasem. Dimpotrivă, eram uluit şi stupefiat că nu puteam să înţeleg ce se întâmpla. Crezusem că orice faptă omenească are la bază o motivaţie. Ei de ce o făceau? Nebunie colectivă? Altceva?

Ne puteam aştepta la ce este mai rău. Dar deodată nu s-a mai pomenit nimic despre această întâmplare, ca şi cum nu ar fi existat niciodată. Nici azi nu ştiu de ce. Poate că undeva, acolo, sus, cineva, neputând să înţeleagă mai mult, a reacţionat ca ţăranul care a văzut pentru prima dată o girafă: „Aşa ceva nu există!"

Şi s-a făcut tăcere...

Sub avalanșa devierilor

Am intrat în București pe poarta de Nord. De abia coborâsem din tren, când privirea mi-a fost agățată de un panou cât o casă cu etaj de pe care rânjea sarcastic un căpcăun ce amenința cu un satâr plin de sânge, peste o grămadă de capete rostogolite la picioarele sale. Era figura lăbărțată și deformată în toate sensurile a „călăului Tito".

În aceeași zi aveam să văd că întregul oraș este împânat cu asemenea panouri, în mici variante. Se încerca în acest fel să ni se orienteze atenția și să ni se canalizeze sentimentul de ură și dispreț împotriva trădătorului internaționalismului proletar și asasinului popoarelor iugoslave. Dar cine sta să citească legenda așa cum a fost ea scrisă? Efectul era cu totul altfel. Pentru mine a fost un avertisment mai cumplit decât cel descifrat de Dante pe frontispiciul Infernului: „Atenție, aici cad capete!"

Frica noastră cea de toată ziua și de toate zilele

Am venit în București într-un timp când stăpână pe țară era frica. De sus până jos, din hotar în hotar. Chiar acolo, în vârful piramidei, le intrase frica în oase. Se temeau mai-marii zilei unii de alții și cu toții de sbilțul Kremlinului. Nimeni nu știa când se culcă seara, dacă se mai trezește în patul lui dimineața, nimeni nu era sigur când pleca dimineața de acasă că se mai poate întoarce. Orice pas putea să fie ultimul, orice clipă fără continuare. Chiar

şi pentru activiştii de partid, pentru ofiţerii din Securitate, din Miliţie şi din Armată, pentru miniştri şi deputaţi. Exista o securitate a securităţii, o miliţie a miliţiei, agenţi sub acoperire, agenturi de spionaj în Guvern şi în Comitetul Central al partidului, erau ascultate convorbirile cele mai intime şi interceptate telefoanele, până şi ale şefului de Guvern şi primului-secretar al partidului. Dar se supravegheau şi se urmăreau şi din proprie iniţiativă. Astfel stând lucrurile, lupta pentru putere era şi una pentru supravieţuire. Dacă ar fi învins triumviratul Vasile Luca – Ana Pauker – Teohari Georgescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi ciracii lui ar fi fost trădătorii care să fie aduşi la tăcere. O tăcere de mormânt.

Dar a ieşit pe dos.

Fiul şi amantul Anei Pauker

Ca să spun drept, de tovarăşa Ana mi-a părut rău. Nu pentru ce se întâmplase, ci pentru că nu m-aşteptam să fie aşa cum era înfăţişată. Văzusem în ea o intelectuală de prestigiu cu vocaţie de profesoară.

De altfel, trebuie să recunosc că noi doi ne aflam într-o situaţie specială: s-a întâmplat într-o zi de toamnă când am fost aduşi la o expoziţie agricolă de la Herăstrău câte 20 de elevi de la fiecare şcoală de profil din ţară (eram elev la şcoala zootehnică din Găeşti). Nu ştiu cum s-a făcut că la întâlnire nu a venit nimeni altcineva decât ministrul de Externe. Marea Tovarăşă ne-a trecut în revistă, oprindu-se ici-colo ca să pună câte o întrebare. Când a ajuns în dreptul nostru a vrut să afle dacă citim literatură rusă şi sovietică. Mai toţi ştiau câte ceva despre *Tânăra gardă* şi *Aşa s-a călit oţelul.* A ciulit urechile când a auzit că este cineva care să fi citit *Război şi pace* şi *Pe Donul liniştit*[1]. Le citise şi ea şi se vede treaba că-i plăcuseră. După ce m-a chestionat şi în alte privinţe, m-a prins de bărbie şi s-a adresat celor din jur: „De copii ca el are nevoie ţara!"

[1] Roman al scriitorului cazac Mihail Aleksandrovici Şolohov, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1965 (n. coord.).

De atunci colegii mei mi-au uitat toate celelalte porecle și nu-și mai băteau joc de mine altfel decât numindu-mă copilul Anei Pauker. Asta până într-o seară când ne puneam pijamalele în dormitor, motiv de gesturi obscene la adresa femeii care își avea și ea tabloul pe perete, printre ceilalți conducători ai partidului: „Lăsați-i mămica în pace, că se supără copilul!", zice unul. „Ce copil, bă, că se ține cu ea!"... Până am plecat din Găești nu am fost decât amantul Anei Pauker. Dar, ca să fiu sincer, nu am fost încântat să aflu că a avut o întreagă serie de amanți, că și-a trădat soțul și l-a trimis pe lumea cealaltă. Însă ce importanță mai avea acest amănunt când se ținea lanț excluderile din partid, din organizațiile de masă, din instituții, din întreprinderi, din universități, din corpul ofițerilor, din diplomație și de peste tot.

De mână cu religia

Dar ce era Partidul Comunist? Știam că e „Detașamentul de avangardă al clasei muncitoare". Deci ceva oarecum concret. Aflam acum că e vorba de un fel de forță supranaturală, intangibilă, invulnerabilă, neperisabilă, aflată deasupra oamenilor.

Descopeream, nu fără uimire, că partidul cel mai ateu din lume și-a luat multe principii din religie, chiar din Sfânta Biblie: Dumnezeu unic – partid unic. Dumnezeu atotputernic – partidul, singura forță conducătoare. Dumnezeu fără pată – partidul așijderea. Dumnezeu îți poate ierta păcatele dacă te spovedești – partidul te poate ierta dacă îți faci autocritica în mod sincer. Dumnezeu este veșnic – partidul fără moarte. Dumnezeu trebuie glorificat – partidul ridicat în slăvi. Dumnezeu este pretutindeni – „partidul în toate cele ce sunt" (Victor Tulbure). Dumnezeu nu îngăduie abaterile de la credință – partidul devierile de la linia sa. Dumnezeu a dat oamenilor cartea de învățătură – partidul, ideologia. Dumnezeu cu decalogul – partidul cu codul de conduită. Dumnezeu are dreptul de viață și de moarte asupra supușilor săi – partidul la fel.

De aici nu a mai rămas decât un pas până la ritual, la ceremonial.

Dar şi mai grav era faptul că fiecare activist de partid, fiecare conducător de orice fel se purta aidoma unui zeu pe domeniul său şi se considera dezlegat să taie şi să spânzure.

Am avut şi noi, studenţii Şcolii de Literatură, Dumnezeul nostru. Falnic, privind pe deasupra capetelor noastre, încântat de sine, mândru de destinul său, detaşat de viaţa cotidiană. Se numea Petre Iosif. Nume de două ori biblic.

Nu publicase decât nişte naraţiuni insipide. Cea mai importantă operă a sa a fost mesajul de abdicare al regelui Mihai I, pe care acesta a trebuit să-l semneze, sub ameninţare, fără să schimbe nicio virgulă.

Pe vremea aceea nu se cerea să fii specialist în domeniul în care erai pus să conduci. Acelaşi tovarăş a ajuns şi director al Operei Române. Cunoştea poate notele muzicale, dar nu îmbrăcase niciodată un costum de actor. A mai avut şi alte funcţii de conducere în care era la fel de străin. Ca director al Şcolii de Literatură a rămas multă vreme cu mâinile curate. Toate mizeriile le lăsa pe seama directorului politic, sau de studii, cum mai era el numit, o figură de-a dreptul satanică.

Directorul cel mare nu făcea altceva decât să-şi dea avizul pentru sancţiunile mai severe sau pentru eliminări.

Halucinanta cascadă

Devieri de dreapta. Devieri de stânga. De la linia dreaptă a partidului. Trebuia găsită o motivaţie pentru justificarea exterminării celor învinşi în încăierarea de la vârful puterii. Pentru uzul public se foloseau lozinci standard: „Unitatea de monolit a partidului care trebuie păstrată ca ochii din cap" (care unitate?), „Linia dreaptă a partidului de la care nu este permisă nicio abatere" (unde era?).

Dar nu a fost de ajuns să se sfâşie între ei. S-a declanşat o adevărată vânătoare a deviatorilor. În fiecare organizaţie de partid,

de sindicat, de femei, de tineret, în fiecare instituție, în fiecare unitate administrativă aveau loc dezbateri pe această temă cu sarcina de a fi descoperite și excluse elementele dăunătoare. Puteai să fii acuzat oricând pentru orice. Confuzie generală, nimeni nu mai știa ce e bine, ce e rău. Se țineau lanț ședințele de dezbatere și de demascare. Era un lucru la fel de grav să nu iei atitudine și să nu fii vigilent. Cu alte cuvinte, se cultiva și se încuraja delațiunea.

Prima reacție a fost deruta. Știusem până atunci că lupta se duce împotriva dușmanului de clasă. Iată că acum erau trimiși la închisoare și comuniștii sadea ca să îngroașe rândurile deținuților din celelalte partide politice. Dar încă nu aflasem că unii dintre ei erau lichidați fără judecată, chiar uciși cu ranga sau cu glonțul tras pe ferestruica din ușa celulei, cum se zvonea că a fost cazul foștilor secretari generali ai partidului, Foriș și Lucrețiu Pătrășcanu.

Rezistența pasivă

Nu am avut cunoștință de vreo formă de rezistență activă sau organizată în acel timp în mediul în care mă aflam. Dar ca să putem să rezistăm ne cream fiecare carapacea lui de broască țestoasă. Destul de fragilă la șocurile puternice, dar care te scutea, totuși, de multe necazuri. În primul rând, la adăpostul ei nu mai simțeai toată frica și asta însemna foarte mult. Un mod de ocrotire era să nu iei în seamă tot ce se spune, să nu crezi tot ce se afirmă, să nu pui nimic la inimă. N-aveau decât să țină câte ședințe vor, să tune și să fulgere, să facă spume la gură, nu auzeam toate astea decât ca pe un slab zgomot de fond în timp ce călătoream ba într-o carte, ba într-un spectacol... Ce-mi păsa mie de Ana Pauker când îi făceam serenade Julietei sub balcon sau dansam cu Anna Karenina? Dar și mai des îmi inventam propriile povești și parcă îmi părea rău când se termina ședința și eu nu ajunsesem să pun ultimul punct.

Se formase și un fel de platoșă colectivă, neinițiată și neorganizată de cineva anume, aș spune emanată din spiritul nostru

gregar de conservare în colectivitate. Era ceva de felul păturii de ozon care înconjoară globul filtrând agresiunile cosmice. Ne ocroteam unii pe alţii într-o înţelegere tacită, în aşa fel ca să nu poată fi nimeni tras la răspundere. Făcându-ne de fapt cu toţii vinovaţi de „atitudinea de gură-cască".

Sublima evadare

Oricât ar părea de ciudat, chiar în această perioadă se formează şi se consolidează în şcoală cuplurile de îndrăgostiţi: Gheorghe Tomozei şi Elena Dragoş, Lucian Raicu şi Sonia Larian, Toma Atanasie cu Ioana Zamfir, Ovidiu Zotta cu Mihaela Monoranu, Rusalin Mureşanu cu Valentina Sima, Niculae Stoian cu Filofteia, studentă la „Maxim Gorki"...

De ce să ne mirăm? Dragostea alungă până şi teama de moarte. Cei doi îndrăgostiţi din *Germinal*, romanul lui Émile Zola, se împerechează pe stratul de cărbune în mina inundată, de unde nu mai au nicio scăpare. Esmeralda şi Quasimodo îşi dau duhul îmbrăţişaţi. Iar ameninţarea noastră nu era chiar atât de categorică. Ştiam că şi ideile noastre puteau fi socotite devieri de la conduita impusă, care însemna supunerea oarbă la porunca leninistă „Învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi!" Învăţam, dar şi iubeam.

...Părăsit de studenta de la teatru şi cinematografie, care avea alte orientări după ce fusese solicitată în ansamblul de cântece şi dansuri al UTM, mă trezisem bătut de toate vânturile când Dumnezeu mi-a scos-o în cale pe una dintre cele mai frumoase femei din câte au trecut prin viaţa mea. Făcea parte dintr-o familie de intelectuali evrei, habotnici în tradiţia lor. La rândul meu, veneam dintr-un curat sat românesc, în care nu s-a putut pripăşi niciodată nici măcar un ţigan care să ne ascută fiarele de plug, iar mama, cu o mare influenţă asupra mea, era o adevărată creştină ortodoxă. Ce mister a făcut să ne acceptăm, să ne apropiem, să ne iubim? În rest, fata îşi ţinea întru totul credinţa şi obiceiurile. De pildă, indiferent de sezon, purta o căciuliţă croşetată din lână

albă, ornată cu niște motive pe care nu le înțelegeam, poate niște semne cabalistice. Doamne, cât eram de încântat că pot s-o descopăr ca să-i mângâi pletele negre și s-o sărut pe creștetul capului!

Spre deosebire de conaționalii ei, care își schimbaseră numele – nu mai întâlneam un Iți, un Știrul, un Leiba, deveniseră cu toții Muguri, Florini, Arcași, Cosmini, Rareși, Crai, Horia, Aramă, Vântu, Mândra, Codruța, Lăcrămioara – ea își purta ca o sfidare, parcă, numele de Sara Leibovici.

Nu-mi dam seama dacă știe familia ei de această relație nepotrivită, dar când am încercat să-i pregătesc pe ai mei de vizita care urma să aibă loc, au rămas fără grai. Numai după o lungă chibzuire, tata a putut să articuleze: „Dacă asta ți-ai ales tu, vai de capul tău, măcar să nu știe neamul, să nu știe satul!"

Încercam câteodată să ne explicăm cum de este posibilă o asemenea nebunie. Dar cum nu ajungeam la niciun răspuns, sfârșeam unul în brațele celuilalt.

Până într-o zi când am așteptat-o în zadar. Nici colegele ei de grupă (era studentă la Drept), nici cele din cămin nu știau unde a dispărut. Nu am putut să obțin informații nici de la secretariatul facultății. Se presupunea că a plecat în Israel. Poate pentru o scurtă escală, ca să se piardă în lume. N-a trecut mult până să-mi ajungă la urechi un zvon cum că niște evrei au fost întorși de la vamă cu cătușele de mâini pentru că aveau scândurile de la lăzile de bagaje bătute în cuie de aur...

Și asta a fost tot!

Se clatină statuia bunicului Sadoveanu

„Bunicul Sadoveanu
Pe punte ne-a urcat
Şi drum fără primejdii
La toţi ne-a urat"
(Cântec pionieresc – variantă
la *Căpitanul Nemo*)

Poate că niciun alt scriitor nu a fost atât de admirat şi de detestat în acelaşi timp ca Mihail Sadoveanu în perioada de după ultimul război mondial. Împreună cu Tudor Arghezi (născut în acelaşi an, 1880), Liviu Rebreanu şi Lucian Blaga, el făcuse parte din careul de aşi al literaturii române interbelice.

Fapt recunoscut de majoritatea intelectualităţii. Că ei nu se recunoşteau este cu totul altceva. Oricum, s-au abţinut pe cât au putut şi nu s-au atacat niciodată violent şi virulent, aşa cum fac Ion Barbu şi Nicolae Iorga cu Arghezi şi Camil Petrescu la adresa lui Sadoveanu.

Cine ştie cum ar mai fi evoluat lucrurile dacă nu ar fi fost aduşi (şi reduşi) la tăcere de pacea socialistă. În timpul căreia Arghezi a fost acuzat că este autorul unei poezii a putrefacţiei şi i s-a ridicat dreptul de a mai publica, iar poetul de geniu, filosoful, diplomatul şi profesorul universitar Lucian Blaga, ajuns bibliotecar şi pus şi el la index. Lipsea Liviu Rebreanu, care se stinsese pe nesimţite, la

Valea Mare, lângă Pitești, chiar în zilele invaziei trupelor sovietice „eliberatoare". Singurul răsfățat de noua putere a fost Sadoveanu.

Titanul

Cealaltă față a medaliei. Trădător și colaboraționist.

Un bătrân falnic, de atâția ani bătrân, de parcă intrase în veșnicie. Părea că nu a cunoscut niciodată durerea, suferința, teama, grija, nevoile, umilința, primejdiile... O ființă de dincolo de condiția umană.

Îl întâlneam foarte rar. Dar era prezent destul de des în ziare și reviste, la postul de radio și în jurnalele de film.

Prima dată când ne-am aflat față în față și am putut să-l privesc și să-l ascult foarte de aproape a fost în ziua deschiderii Școlii de Literatură.

Era monumental! Nu numai prin masivitatea trupească, de-a dreptul impresionantă, dar și pentru că degaja forță și măreție. Ba chiar părea înconjurat de un fel de aură de sacerdot sau de vraci. Toți cei din jurul său arătau ca niște pigmei. Și pentru că erau mai puțintei în făptura fizică, și pentru că se aflau atât de eclipsați încât se estompau până la ștergerea din peisaj. Nu-l mai vedeam și nu-l mai auzeam decât pe el. În rest, umbre pe pânza clipei.

Refuza întotdeauna să vorbească despre sine. Am fi vrut să aflăm, din gura lui, dacă este adevărat că ideea *Baltagului* s-a născut într-o gară când a văzut niște mocani duși în lanțuri de jandarmi, în ce măsură respectă adevărul istoric în romanele sale, dacă *Creanga de aur* este o creație sub influență, dacă este adevărat că le făcea educație numeroșilor săi copii cu biciul și le-a pus o scară ca să iasă din casă pe fereastră pentru a nu-l deranja de la scris, dacă a iubit-o pe Otilia Cazimir, dacă este mulțumit de *Mitrea Cocor*, în ce măsură a fost afectat de moartea pe front a mezinului său, Paul... Dar nu lăsa loc pentru nicio întrebare. Scotea cartea și începea să citească. O dată din balada *Miorița*, altă dată din *Amintirile* lui Creangă.

Nu cred că a reușit cineva vreodată s-o facă mai bine decât el...

Vorbea cu voce egală, curgătoare, domoală, blândă, de bunic sfătos și bun la inimă. Spunea lucruri cu miez, dar uneori și în doi peri. De pildă, la adunarea aceea festivă și inaugurală a lăsat să se înțeleagă, pentru cine avea urechi de auzit, că această instituție este inutilă: scriitorul există sau nu există, el nu poate să fie fabricat. Și tot cu ce ne-am putea alege ar fi să învățăm puțină gramatică, în rest nu era decât o frumoasă pierdere de vreme.

Mereu senin și imperturbabil. O singură dată i-am prins o fulgerare de privire scăpată printre pleoape, cenușie, rece, tăioasă ca o lamă de oțel. Când tânărul poet Ștefan Iureș, tuns chilug, a fost invitat de maestru să-și scoată basca de pe cap, a refuzat să se execute, murmurând ceva de neînțeles.

Recuperat, recondiționat, reciclat, încărcat de onoruri, era unul dintre intelectualii de laudă și de mândrie ai puterii comuniste. Dacă și-ar fi agățat toate decorațiile pe piepții hainei ar fi arătat mai împodobit decât un general sovietic. Vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (așa cum se numea Parlamentul de atunci) încă de la abdicarea regelui, reprezentant al României în Consiliul Mondial de Luptă pentru Pace, conducător al nenumăratelor delegații care călătoreau peste hotare, mai ales în Uniunea Sovietică, nelipsit de la primirea celor mai de seamă oaspeți, președinte al Uniunii Scriitorilor, mașină și șofer la scară, venituri substanțiale, trăia mai boierește decât oricând, el, care dusese o viață de boier încă de la începutul secolului.

Dar toate acestea îi lăsau mai puțin timp de vânătoare, de pescuit, de scris. Reeditările se țin lanț, cărți noi nu ne mai dă, doar niște revizuiri și prelucrări și romanul care intră repede în vogă, propulsat de oficialitate, *Mitrea Cocor*.

Din păcate, oficialitatea insista atât de mult pe activitatea literară a lui Sadoveanu de după 23 august 1944, încât tot restul aproape că nici nu mai conta. Nebunia lui *Mitrea Cocor* a ținut câțiva ani buni. Devenise o carte de referință. În școli, în universități, în presă era principala piesă de studiu. Nenumărate cenacluri

literare, cluburi, biblioteci împrumutau numele autorului sau personajului principal al ultimului său roman. Nici edilii nu se lăsau mai prejos. Aproape în fiecare oraș au apărut străzi, intrări, pasaje botezate „Mitrea Cocor".

Lupii tineri

Cui i-ar fi trecut prin minte că și acest colos se afla în primejdie? Dar el? Simțea că adie un vânt de amenințare? Sau îmbătrânise atât de mult încât să nu-și poată da seama că ultimul său roman este un eșec? Nu făcea caz de succesul ce i se atribuia, dar îi făcea plăcere să se lase răsfățat.

Tot ce se publica în literatură trebuia să suporte comparația cu acest etalon. Dar presiunea lui Mitrea Cocor asupra literaturii contemporane nu putea să se exercite la infinit.

Prima lovitură o primește de la Zaharia Stancu, cel care aruncă pe piață romanul *Desculț*, o adevărată bombă cu explozie imediată.

Este o altă ofertă. În primul rând, mai pe placul Puterii, obsedată de sloganurile exploatării omului de către om în societatea capitalistă și de lupta de clasă. Dar este și pe gustul unei largi categorii de cititori cu un nivel cultural mediocru. Romanul lui Zaharia Stancu este un adevărat poem dramatic în proză, patetic, incitant, alert, răscolitor. Laitmotivul „Să nu uiți, Darie!" este un apel la memoria celor „umiliți și obidiți" și un îndemn să fie necruțători cu cei care i-au prigonit. Discursul merge direct la inimă și ești gata să accepți că România de pe vremuri era o țară la marginea civilizației, în care țăranii umblau cu botnițe la gură, după cum le porunceau stăpânii.

Apoi vine tare din urmă Petru Dumitriu, boier născut, nu făcut, pe *Drum fără pulbere*, roman al epopeii construcției socialiste, care la data aceea însemna prima variantă a Canalului Dunăre-Marea Neagră.

Întâlnirea din pământuri, prima carte a lui Marin Preda, a avut un ecou mai mic decât *Desculț* și *Drum fără pulbere*, deși era mai

valoroasă decât amândouă la un loc. Dar scriitorului de la Siliştea-Gumeşti îi iese de sub tipar, în tiraj de masă, nuvela de mari dimensiuni *Desfăşurarea*, care anticipează romanul monumental *Moromeţii*. I se face o publicitate peste măsură. Aveam, în sfârşit, opera literară fundamentală ce oglindea realist procesul de cooperativizare a agriculturii. Care nu mai este un marş triumfal. El se realizează cu eforturi mari şi îndelungate ale activiştilor de partid, în condiţiile unei lupte de clasă, de data asta subtile, cu chiaburimea, care nu ezită să-şi exercite presiunile chiar în momentul crucial când ţăranul sărac, liber şi nesilit de nimeni, îşi semnează cererea de intrare în gospodăria colectivă. Sub măreţia lui Ilie Barbu dispare de tot Mitrea Cocor. Iar pentru cărţile de demult ale lui Sadoveanu nu se mai găseşte timp de lectură.

Apar şi alte valuri, care toate bat în postamentul statuii, unele cu opere de certă valoare, altele mediocre, dar susţinute. Vin Titus Popovici cu *Străinul* şi *Setea*, Emil Galan cu *Bărăganul*, Nicolae Jianu, Alexandru Jar, din nou Zaharia Stancu şi Petru Dumitriu, Fănuş Neagu, Nicolae Velea, Ştefan Bănulescu, Ion Brad, Pop Simion, Augustin Buzura, Radu Iacoban, D.R. Popescu, Paul Anghel, Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Mihail Diaconescu, Nicuţă Tănase, Romulus Guga, Alexandru Ivasiuc, Alecu Ghilia, Nicolae Breban, Gabriela Adameşteanu, Ileana Vulpescu, Dumitru Ţepeneag, Sânziana Pop, fiecare în felul său. Dar acesta este mersul normal al lucrurilor şi nimeni nu are ce să-i reproşeze istoriei.

Cu totul altfel stau lucrurile când este vorba de demolatorii contemporani care vor să pună totul la pământ, de la Eminescu la Labiş, de la Alecsandri la Călinescu, de la Sadoveanu la Marin Preda.

Cine va ridica baltagul să oprească infamia?

Singurătatea scriitorului de viaţă lungă

Un însingurat. Recea singurătate a statuilor dezumbrite de lumina crudă a reflectoarelor. Ionel Teodoreanu încearcă să-l

salveze în cartea sa *La masa umbrelor*, în care îi face un adevărat elogiu. Dar efectul este răsturnat. Ne face să ne gândim că marele scriitor este văzut deja în lumea de dincolo de hotar, unde îl așteaptă bunii săi prieteni topiți în admirație, George Topârceanu, Otilia Cazimir...

În numeroasa lui familie mai este încă șeful clanului. Dar din ce în ce mai înstrăinat.

O celebritate întreținută artificial, pentru că nu are din ce să se mai hrănească. G. Călinescu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, dar mai ales Arghezi mai au niște zvâcniri care amintesc de gloria de altădată. Sadoveanu este epuizat ca scriitor. Pe altarul creației de abia mai pâlpâie focul în spuza faimei din trecut.

Acolo, în vârful puterii, are tovarăși de drum, dar nu are prieteni. Este privit ca o curiozitate a naturii și a societății. Va fi mereu dat drept un strălucit exemplu, pentru că dacă strălucește el, strălucește și montura în care a fost asamblat. Piatră nestemată în coroană. Atât el, cât și savantul Constantin Parhon nu au nicio putere în conducerea statului. Se află acolo ca să fie folosiți. Treaba lor este să semneze hotărârile care li se pun în față și atâta tot. Dar Sadoveanu nu face o tragedie din asta. Cel puțin în aparență. Probabil că pune totul pe seama destinului. Nu s-a zbătut să ajungă acolo unde se află. A fost vorba doar de un concurs de împrejurări. Dar nu a refuzat, ba chiar s-a complăcut. Nu-și face probleme nici de data aceasta, cum nu-și făcuse nici pe vremea când primea o sinecură de la Casa Monopolurilor Statului. Dacă Dumnezeu a vrut să-i fie lui bine, cum să se împotrivească și de ce să nu profite? Ceilalți? Fiecare cu soarta lui...

O singură dată face și el ceva pentru tagma scriitorilor. Dar acel lucru este atât de important pentru ei încât ar fi trebui să-i fie recunoscători decenii de-a rândul. Mai exact, a reușit să treacă prin mașina de vot a Parlamentului legea dreptului de autor. În primul rând, în interesul său. Dar care i-a salvat pe mulți din mizeria materială. Nu putea să strângă nimeni avere de pe urma

publicațiilor sale, dar se putea trăi convenabil. Ca să dau un exemplu ce însemna dreptul de autor la data aceea, am să arăt că scriitorul contemporan Florian Grecea și-a putut mobila apartamentul din blocul de la Cișmigiu cu banii încasați pe câteva povestiri publicate în revistele militare. Pentru o nuvelă a mea, apărută în *Scrisul bănățean*, am primit o sumă atât de importantă încât tata a putut să cumpere din târg cea mai bună vacă de lapte cu vițelul lângă ea.

Dar cu această lege a dreptului de autor nu s-a legat mai mult de comunitatea scriitoricească. Dimpotrivă, s-a scuturat și s-a lepădat de toți foștii prieteni și admiratori. Se leapădă până și de vestitul Păstorel Teodoreanu, tovarăș de ospețe pantagruelice, fără să-i întindă o mână când este aruncat în temniță. Dacă ar fi trăit Topârceanu poate că l-ar fi lăsat și pe el să care pământ cu roaba la Canal. Mă întreb de-ar fi fost în stare s-o ocrotească pe Otilia Cazimir.

Înregimentat în lotul de scriitori militanți, împreună cu Păun Pincio, Teodor Neculuță, Alexandru Sahia și, mai nou, Alexandru Toma, Mihail Davidoglu, Aurel Baranga, Maria Banuș, Veronica Porumbacu, Dan Deșliu, Alexandru Jar, Mihai Beniuc, Marcel Breslașu, Victor Tulbure, însemna să fie înmormântat de viu.

În ciuda magnificei sale străluciri, promovate de oficialități și acceptată de publicul larg, niciun alt scriitor nu a fost în epocă atât de bârfit și de criticat. Nu știusem și m-am revoltat când am aflat așa ceva. Era bârfit și criticat că a făcut pact cu diavolul și s-a cățărat în vârful puterii fără să țină seama de confrații săi. În timp ce Nichifor Crainic, Radu Gyr, Vasile Voiculescu, Vasile Militaru, Vladimir Streinu, Dinu Pillat, Petre Pandrea zeci de scriitori înfundau pușcăriile și coloniile de muncă forțată, mulți dintre ei cedând sub tortură, sau Arghezi, Blaga, Tudor Mușatescu, Ralea erau ostracizați, el, Sadoveanu, se lăfăia în osanalele Puterii. Nu-l poate nimeni învinui că trimisese pe cineva la temniță sau că i-a luat dreptul de scriitor. Dar era prea de ajuns că făcea parte din

sistem. Oricât de multe rugăminți i s-au făcut, nu a încercat să scoată pe nimeni din temniță sau să-l ajute să nu ajungă acolo. Ba chiar a trimis la moarte un țăran nevinovat, refuzând să-i semneze cererea de grațiere. Și nu a sprijinit niciun scriitor, în niciun fel. Legendă? Adevăr? Eu unul știu că se interesa de Nicolae Labiș. Măcar își trimitea secretarul din când în când să afle cum o mai duce și ce mai scrie.

Tot Labiș mi-a deschis ochii că Puterea nu are destulă încredere în scriitorul ei cel mai de seamă. Se pare că manuscrisul *Mitrea Cocor* i-a fost vârât sub nas ca să-l stilizeze și să-l semneze. Prin publicarea acestui roman, bine plătit, marele scriitor a putut să ajungă cap de serie pe lista scriitorilor militanți.

Tovarăși de drum

Nu știu dacă își da seama cât este de supravegheat. Puterea nu sta cu mâinile în sân. Își lua măsuri pentru orice eventualitate. Nu exista pe nicio treaptă a ierarhiei personaj nesuspectat. Astfel stând lucrurile, cum să nu te poți aștepta la orice din partea unui intelectual care a dus-o bine și în timpul regimului burghezo-moșieresc? Care chiar a făcut parte din clasa socială a exploatatorilor? De la Labiș, care frecventa sectorul de literatură din secția de propagandă a C.C., unde era șef scriitorul Paul Georgescu, am aflat că se are în vedere „defecțiunea Sadoveanu". În cazul în care scriitorul ar fi rămas în străinătate, s-ar fi scos din sertar dosarul doldora de probe care să dovedească faptul că nu era decât o unealtă a dușmanului de clasă și a imperialismului putred, strecurată în rândurile personajelor celor mai de încredere ale clasei muncitoare din cauza lipsei de vigilență, a atitudinii de gură-cască a unor tovarăși care vor fi trași la răspundere (trebuia să cadă neapărat niște capete). Ar fi urmat o serie de articole demascatoare în toată presa, adunări de condamnare ale comuniștilor, tineretului, sindicaliștilor, organizațiilor de femei. Planul era pus la punct cu amănuntul, nu aștepta decât să fie tradus în practică. Paralel

cu aceste pregătiri, Puterea tolera acțiuni de erodare a prestigiului marelui scriitor. Pe ici-pe colo, răzbăteau aluzii că ar fi fost un scriitor idealist, poporanist, semănătorist, francmason, profitor, cameleonic, avar, însetat de cultul personalității și cu o operă depășită. Un Sorin Toma, cel care îl „lichidase" pe Arghezi din punct de vedere poetic, ar fi putut să demonstreze că e vorba și la Sadoveanu de o literatură decadentă.

Parcă nimic nu e nou sub soare când îi vedem la treabă pe detractorii din timpul tranziției. Dar nu cred că pot ajunge prea departe, oricât ar fi de înverșunați. Este adevărat că biografia lui Sadoveanu nu este una ideală. Dar nimeni nu poate să scoată din istoria literaturii române operele sale fundamentale: *Neamul Șoimăreștilor*, *Venea o moară pe Siret*, *Frații Jderi*, *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Nicoară Potcoavă*...

Prima revoltă a scriitorilor comuniști din România

Mă obsedează și în vis acel panou uriaș cu mareșalul Tito în chip de casap. Monstrul cu chipul schimonosit ținea în mâna păroasă ca o labă de maimuță o bardă din care picura sânge. Jos, la picioare, victimele masacrului. Legenda – o lozincă pe care o auzeam des strigată la Timișoara: „Jos clica Tito-Rankovici!" În orașul de pe Bega agitația era și mai efervescentă. Granița, în fierbere. Unitățile militare, pe picior de război. Noi, ofițerii, ne pregăteam intens cu scheme de luptă pe hărți și mulaje din teritoriul iugoslav, montam și demontam la nesfârșit „bazooka" și alte arme din dotarea lor. Aveau loc chiar incidente și acte de terorism. De pildă, când veneam într-o noapte de la Teatrul din Timișoara prin Pădurea Verde, pe cărări cunoscute, în tabăra aflată la vreo șase kilometri, am simțit că sunt urmărit din umbră. Îmi asuda mâna pe pistolul încărcat, cu piedica trasă și încă nu eram hotărât dacă să trag în carne vie în cazul că voi fi atacat, dar nu s-a întâmplat nimic. A doua zi a fost găsit un alt ofițer, pe care îl văzusem în lojă la spectacol, legat de un copac, despuiat, cu un căluș în gură și un carton agățat de piept pe care scria „Acesta este doar începutul!" Altă dată au fost atacați din lanurile de porumb soldații din posturile de santinele la tunuri.

La Uniunea Scriitorilor din București, războiul se ducea pe hârtie. Ca la comandă militară se scriau poezii, pamflete, fabule, epigrame, anecdote despre călăul sângeros aflat în slujba și în

solda imperialismului capitalist. Prima mare dovadă a scriitorilor luptători, care se declarau în stare să pună şi mâna pe arme. Scoşi în faţă, în primul rând, Petre Iosif, directorul nostru, care luptase voluntar în Spania împotriva trupelor franchiste, de partea Mamei Dolorosa. Şi Alexandru Jar – bineînţeles, pseudonim – care făcuse parte din rezistenţa franceză. Consoarta sa, Olga Bancic, a fost capturată de Gestapo şi condamnată la moarte prin decapitare. A rămas în urma lor o fetiţă, Donca, în viaţă şi în nenumărate poezii, începând cu amplul poem al lui Marcel Breslaşu, „Cântec de leagăn pentru Donca".

Stabilit în ţară, după ce publică o carte la Paris în 1945 – *Sânge şi vis*, Al. Jar, poetul comunist din ilegalitate, cu versuri tipărite în presa de stânga, ocupă diferite funcţii administrative şi politice, inclusiv în Uniunea Scriitorilor. Drumul îi este deschis, dar nu ajunge prea departe, din cauza defecţiunii generalului Doncea, cel care a sistematizat mahalalele capitalei tăind străzi drepte cu tancurile. Dar care a avut orgoliul să afirme în public cum că luptătorii comunişti voluntari pe fronturile europene s-au aflat în mai mare pericol decât cei păstraţi în siguranţă în închisori sau ocrotiţi în lagărul de la Târgu-Jiu, deci au şi merite mai mari. Aşa ceva nu le-a convenit lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi grupării sale. Şi au luat măsuri. Odată cu scoaterea lui Doncea din scenă şi a lui Moş Vasile Bâgu, a fost barată şi ascensiunea lui Petre Iosif şi Alexandru Jar, care au trebuit să se mulţumească cu cât aveau. Temperamental, orgolios, neliniştit, omul care a sacrificat atât de mult pentru triumful comunismului se simţea nedreptăţit, ba chiar persecutat. Dar continua să scrie şi să publice masiv, iar ciclul de romane despre greva de la Griviţa Roşie îi aduce o oarecare notorietate.

Şedinţa la care sunt convocaţi scriitorii din Bucureşti în faţa cărora să se prelucreze hotărârea conducerii superioare de partid şi conducerii statului, de stabilire de relaţii de prietenie cu Iugoslavia lui Tito, a avut loc într-o sală de la demisol a revistei *Viaţa*

Românească, cu gratii la ferestre și cu un aer de arest. Alexandru Jar nu pierde prilejul să răbufnească: „Am fost mințiți când ni s-a spus că Tito e un călău sau suntem mințiți astăzi? Cine ne duce în eroare? Și de ce? Cine-și bate joc de noi? Și de un popor întreg? De ce am fost ațâțați împotriva acestei țări despre care aflăm astăzi că ne leagă o puternică prietenie istorică?"

Întrebări rămase în vânt. I se alătură și blajinul poet și dramaturg Radu Boureanu, care scrisese și o dramă pe temă, *Lupii*, jucată mi se pare chiar la Teatrul Național. Unde nu se punea problema „căderii", pentru că se aducea public supravegheat din întreprinderi, din cazărmi, din școli. Indignat la culme, cerea și el socoteală. Dar cui? Toată mulțimea fremăta. Nimeni nu mai respecta ordinea înscrierilor la cuvânt. Vociferări, agitație. Se declară ședința închisă, dar spiritele nu se potolesc. Nu îmi vine să cred ceea ce văd. Mă fac mic într-un colț. Dar aș dori ca lucrurile să ia amploare. Până la urmă, sala este părăsită în mici grupuri zgomotoase. Se stinge lumina. Mă așteptam ca în zilele următoare să se întâmple ceva. Dar nu au loc nici manifestări, nici arestări. În presă apar luări de poziție în sprijinul inițiativei. Cei care au scris împotriva lui Tito, la indicațiile partidului, se simt vizați. Dar se face tăcere.

Scriitorul din ilegalitate, luptătorul din Franța ocupată, este văzut tot mai rar cu bascul lui de revoluționar pe o sprânceană. Ultima bătălie, o revoltă în genunchi.

Donca va fi crescut mare...

Vulcanul acela nu a fost decât un gheizer de noroi care s-a înecat repede în propria-i bolboroseală.

Oricum, a fost un semnal că puterea comunistă nu se putea baza prea mult pe tagma scriitorilor.

Obsesia listelor

Dacă s-ar fi păstrat toate listele scrise la Școala de Literatură, s-ar fi strâns o arhivă de mulți metri cubi. Aș începe cu lista cu studenții care îi treceau pragul, cu numele celor care au ieșit sau au intrat, numele celui care i-a semnat biletul de voie, motivul învoirii. Chiar dacă te duceai numai să te plimbi prin curte, portarul tot te nota. Mai era lista cu cei care mergeau la teatru, la cinema, la concerte, la muzee, la acțiunile de la Uniunea Scriitorilor. Nu ne deplasam decât în grup, ca o turmă de oi. Responsabilul, cu lista în mână, ne număra și ne verifica după ce coboram din tramvai sau din autobuz, încă o dată la ușa teatrului, din nou la ieșire și când soseam la cămin. Nu aveai voie să ieși din front nici să-ți cumperi un covrig sau un pachet de țigări, să schimbi câteva vorbe cu un cunoscut întâlnit din întâmplare. Mai exact, o făceai pe propria ta răspundere, pentru că totul se nota și se raporta. Ca să nu cazi în disperare, n-aveai decât să te amuzi. Mi se părea atât de ridicolă situația asta încât mergeam cu râsul pe buze. Îmi aduc aminte că trecând așa, în grup pe stradă, se opreau pietonii să ne privească, plini de curiozitate. Era clar că se întrebau dacă nu cumva e vorba de un miting sau așa ceva. Mi-a venit să strig o lozincă. Nu mi-a trebuit mult să aleg una nepericuloasă: „Trăiască prietenia între popoare și clasa muncitoare!" „Ura, ura, ura", au izbucnit spontan câteva glasuri de lângă mine. La discuția care a avut loc (după fiecare spectacol se organiza o dezbatere, de

data aceasta în discuție se afla o piesă a lui Aurel Baranga), mi s-a atras blând atenția că nu era cazul.

Ca să văd până unde poate să țină absurdul, altă dată m-a pocnit ideea să defilăm cu steaguri și pancarte, dar mi-am înghițit limba la timp, de teamă ca tovarășul Hoajă să nu treacă la treabă și să ne trezim cu o listă a purtătorilor de drapel și strigătorilor de lozinci, așa cum se proceda la defilările de 1 Mai, de 23 August, de 7 Noiembrie. Tot pe liste mergeam la baia săptămânală, pe liste dam rufele la spălat, pe liste ne cumpăram lamele și pasta de ras, pasta de dinți, săpunul, ciorapii, batistele... Liste cu cei care cereau să meargă la policlinică sau la dentist, liste cu cărțile recomandate pentru lectura suplimentară sau din bibliografia obligatorie. Liste cu cei evidențiați, cu cei cu abateri, până și cu cei care moțăiau la orele de studiu colectiv și obligatoriu.

Liste, liste, liste... Care nu rămâneau niște simple bucăți de hârtie bune de aruncat. Dimpotrivă, deveneau adevărate documente, care se analizau și produceau efecte.

Într-un raport de activitate prezentat de directorul politic, Alexandru Hoajă (reprodus de Gheorghe Tomozei în cartea sa „Urmele poetului Labiș"), se menționa „... sunt cei mai slabi la învățătură, destui, în fruntea lor situându-se Hâncu Constantin, Gheorghe Stan și alții". Pe baza unor astfel de informații, harnic listate, aflăm că „încă din primele luni ale anului școlar au fost demascate și azvârlite din rândurile noastre o serie de elemente dușmănoase, ca Grămescu Haralambie, Harpalete Mircea, Diaconu Tudor, Pleșu Gheorghe și alte elemente necorespunzătoare, Kelman David, Nicolae Ion, Arcașu Ion". „Și cei slabi la învățătură, cum ar fi Pârvulescu și Leonte, minunile școlii, care nu sunt buni de nimic, și care, dacă ar fi lăsați în pace, ar dormi toată ziua." Fănuș Neagu este eliminat din școală pentru că nu se dă jos din pat la ora deșteptării, iar Pârvulescu, deoarece, culmea culmilor, doarme cu gura căscată.

În afară de listele „la vedere", simțeam că există informații oficiale sub acoperire, și mai periculoase. Nu mai știai pe cine să bănuiești,

de cine să te ferești. Cu toate astea, nu dispăreau faptele incriminabile. Ne sprijineam pe ideea că n-o să ne poată da afară pe toți. Că nu sunt nebuni să desființeze școala și să fie trași la răspundere că s-a ajuns la această situație. Ideea țăranilor de la 1907 care se răsculau în ciuda faptului că alte sate, ridicate mai înainte, erau trecute prin focul represaliilor. „N-o să împuște ei toată țara!"

Rezistența noastră era una pasivă. Dar pentru mulți dintre noi, orice nesupunere însemna o provocare.

Atitudinea de gură-cască

În Şcoala de Literatură erai vinovat şi pentru ce ai făcut şi pentru ce n-ai făcut. Venea Portik Imré noaptea beat şi înfuriat, s-ar fi bătut şi nu avea cu cine, pentru că toţi tăceam cu păturile trase peste cap, da cu pumnii în uşile dulapului, plesnea furnirul, săreau ţăndări din scândură, dimineaţa eram adunaţi şi puşi în discuţie cu toţii că s-a întâmplat aşa ceva. Bine-bine, el este cel care a făcut-o, desigur, dar noi? Noi unde am fost? Noi ce am făcut? Cu ce l-am ajutat să nu alunece în greşeală? Unde am fost? Nu ne simţim cu nimic vinovaţi? Ne facem autocritica, e şi vina noastră, ne luăm angajamentul...

Turbez. Las capul în jos ca să nu mi se citească mânia în ochi. Eminenţa cenuşie mă evidenţiază: „Uite, tovarăşul Ioniţă îşi însuşeşte critica!" Portik îşi face şi el autocritica şi scapă cel mai uşor.

Tovarăşul Hoajă crede în puterea educativă a colectivului. Chiar aşa suntem organizaţi. Mereu împreună, mereu cu ochii unii pe alţii, mereu cu ajutorul tovărăşesc gata pregătit.

Una dintre cele mai aberante metode este studiul colectiv. Să învăţăm împreună. Pe grupe de câte 2, 3, 4. Echilibrate. Cei foarte buni cu cei foarte slabi şi cu cei mijlocaşi. Bineînţeles, cu un responsabil. Păi cum să nu-ţi vină să-ţi iei lumea în cap...

Portik recidivează. De data asta, este şi mai rău, îşi zdrobeşte pumnii lovind pereţii. Ce o fi, o fi!, mă vâr în el. Ştiu că ceilalţi, care se prefac, iarăşi, că nu văd şi nu aud nimic, nu-l vor lăsa să

mă omoare. Scrâşneşte din dinţi, îşi înfige mâinile în umerii mei, mă priveşte sălbatic şi mă zguduie.

— Cine eşti, tu, mă?

Şi e gata să mă dea cu capul de pereţi. Ce-mi rămâne de făcut? Încep să-l scutur şi eu şi să-i întorc întrebarea?

— Dar tu cine eşti? Cine eşti? Cine eşti?

Se linişteşte deodată.

— Cine sunt eu?

Îşi scoate cămaşa.

— Uite!

O cicatrice de câţiva centimetri între spete... Plânge. Îşi ridică pantalonii. Altă cicatrice, pe pulpa piciorului.

— Eu am luptat, mă! Am fost înjunghiat de duşmanii poporului!

Poate să fie chiar aşa. Poate că a făcut parte din trupele de Securitate. Dar ce are cu pereţii?

Oricum, cât stă în şcoală, este ocrotit. Alţii, pentru cu mult mai puţin, sunt zburătăciţi. Cineva zice că poate şi-a operat nişte furuncule sau şi-a făcut singur semnele acelea. Eu cred că s-a întâmplat ceva în viaţa lui, ceva care i-a zdruncinat minţile. Undeva se cunoaşte secretul, dar nu ni se comunică şi nouă. Iar el păstrează taina.

— Imré, când îţi scrii romanul[1]?

— L-am aici, zice, şi-şi duce mâinile la tâmple.

La rândul meu, nu vreau să-mi poarte vina colegii mei, este şi acesta un motiv pentru care mă abţin să calc pe alături. Dar nu prea reuşesc...

— Voi n-aţi văzut că dispare din şcoală? V-aţi întrebat unde se duce, pe unde umblă, ce face? Ia spune, s-audă şi tovarăşii, unde te duci dumneata, pe unde umbli şi cu cine, şi ce faci? Mă interoghează directorul nostru politic.

[1] Postum, i-a apărut lui Portik Imré un volum memorialistic dedicat lui Nicolae Labiş, *Hora morţii, consemnări despre prietenul meu Nicolae Labiş*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2005 (n. red.).

Ce s-o mai mermelesc...

— Mă întâlnesc cu o fată!

Adevărul este că nu mă întâlnisem în ziua aceea decât cu Gh. D. Vasile, colegul meu oltean, care hălăduia şi el prin Parcul Herăstrău, desculţ, cu pantalonii sumeşi şi cu bocancii pe umăr, dar ne-am făcut că nu ne vedem...

— S-a întâlnit cu o fată... Vedeţi cum ne sfidează... Şi cine era persoana? N-are nume?

— Are! Sara Leibovici.

Ciuleşte urechile. De când cu Ana Pauker, cu Liuba Chişinevschi, cu atacul şi jaful unui automobil blindat al Băncii Naţionale care transporta tezaur, tovarăşul Hoajă se află în mare încurcătură. Pe de-o parte, sunt destui evrei în conducere, inclusiv ideologul-şef al partidului, Leonte Răutu, şi şeful sectorului de literatură de la Comitetul Central al partidului, Paul Georgescu, iar pe de altă parte, alţii, şi mai mari, au fost debarcaţi.

— Sara?

— Şi un copil din parc. Pe care nu ştiu cum îl cheamă. Dar l-am împrumutat de la mama lui, să facem o poză.

Par, fără îndoială, cam tâmpit. Dar nu şi pentru vulpoiul bătrân, care are mirosul exersat. Şi se grăbeşte să încheie discuţia cu un fel de avertisment:

— Mai vedem noi!

Nimeni nu putea să-şi vadă numai de viaţa lui. Să-şi croiască propriul destin. Depindeam permanent unii de alţii, ca şi cum am fost legaţi de acelaşi lanţ sclavagist. Era la ordinea zilei să fie condamnată atitudinea de gură cască. Expresia îi aparţinea chiar lui Stalin, şi, ca tot ce da el pe gură, făcea carieră în lagărul socialist. Chiar dacă aveai realizări deosebite, nu trebuia să te culci pe *laurii succesului.* Lipsa de vigilenţă era tot atât de gravă ca abandonarea armei de către un soldat aflat în post de pază. Duşmanul sta la pândă şi profita de orice slăbiciune ca să atace cu cele mai perfide mijloace. Datoria fiecărui cetăţean patriot era să ia seama

la tot ce se petrece în jurul său şi să tragă imediat semnalul de alarmă la cea mai mică defecţiune. Nu trebuia să judece el dacă fapta era sau nu era de condamnat, avea cine. Vedeai că un coleg al tău stă cu ochii pe pereţi în loc să studieze, citeşte altceva decât se recomandă, aruncă porţia de caşcaval la gunoi, nu se spală pe dinţi, nu trage apa, trebuia să-l dai în vileag. Altfel, erai tu, oricât de model, tot brânză în burduf de câine. Delaţiunea devenise oficială şi obligatorie.

Sistemul făcea tot ce putea să nu ne lase cu gura căscată. În primul rând, ne ferea de contaminări. Greu puteau să pătrundă elemente de cosmopolitism prin Cortina de Fier. Şi dacă reuşeau, totuşi, să se strecoare, erau repede identificate şi reprimate. Se ajunsese până acolo încât erau tunşi forţat tinerii care-şi lăsau părul lung şi li se tăiau pantalonii prea strâmţi, cu multe buzunare şi multe fermoare. Mai greu era cu ideile. Nu le puteai scoate din capetele în care au pătruns, decât dislocându-le cu ale noastre, sănătoase. Aici un rol important îl aveau şi scriitorii, luptători pe frontul ideologic. Dar pentru asta, noi trebuia să fim foarte curaţi, chiar sterilizaţi...

Fereastra mea de cer

Palatul de la Şosea era de o rară frumuseţe. Dar ce căutam eu acolo? Sunt mândru că mă aflu printre cei aleşi. Dar mă simt în el ca o pasăre în colivie, ca un animal sălbatic în cuşcă. De câte ori veneam din oraş şi intram în curtea aia medievală cu un zid înalt spre Ambasada Sovietică şi pe partea cealaltă, către o clădire a Băncii Naţionale, mă simţeam pe altă lume.

Urcai pe o scară într-un hol imens, luminat strident, cu totul şi cu totul de marmură, din care se deschideau uşi spre sălile de bibliotecă şi biroul directorului.

La etaj, dormitoarele băieţilor. Dacă te trezeai în pat cu faţa în sus, ţi se proptea privirea în plafonul care imita bolta cerului în chenarul cu stucaturi.

Deasupra, dormitoarele fetelor... Dacă erai treaz după miezul nopţii, le auzeai cum trec, una câte una, cu paşi grăbiţi şi nesiguri, spre un loc anume, de unde se întorceau liniştite. Era mult până începea una, că apoi o ţineau şir până la ziuă, mai dormi dacă poţi. Apa trasă, ţevile care urlau, mai cânta şi o bufniţă pe aproape...

Nu era nimeni care să ne păzească de păcat. Dar ştiam că pereţii au ochi şi urechi. Nu am văzut nicio stafie care să treacă noaptea de la noi spre ele. Morala proletară era respectată. Întâlnirile nocturne aveau loc pe la demisol, prin colţurile întunecate ale coridoarelor, prin sălile de studii părăsite, cu luminile stinse.

Cred că se știa de ele. Ba chiar că erau încurajate. Dragoste tovărășească. Fetele împinse în perete se abțineau să emită exclamații de plăcere sau de respingere. Dar probabil că nu se ajungea prea departe, deși în cămin se aflau destui bărbați și femei căsătoriți și căsătorite care nu-și vedeau perechile cu săptămânile sau chiar cu lunile. Timp de doi ani cât am stat eu acolo, nu a născut nicio colegă. Școala de Literatură nu a produs copii, dar a produs opere literare. Și idile. Tomozei s-a căsătorit cu Elena Dragoș, Toma Athanasie cu Ioana Zamfir, Lucian Raicu cu Sonia Larian. Labiș s-a abținut să se însoțească cu Doina Ciurea, deși ei i-ar fi convenit așa ceva. Majoritatea studenților Școlii de Literatură s-au obișnuit cu aceste condiții de claustrare. Nu neapărat din supunere, ci pentru că aveau posibilitatea să evadeze în altceva. Mai exact, în lumea pe care și-o creau. În poeme, în romane, în piese de teatru, în proiecte, în vise despre ele.

Mie nu-mi era suficient. Aveam și eu destulă imaginație, dar aveam și un trup de țăran și de soldat, care înțepenea și amorțea dacă nu era pus în mișcare. Mai aveam niște ochi care mă dureau dacă nu-și plimbau privirea decât pe pereți și pe pagini de carte și de caiet. Și un suflet care mă durea și mai tare dacă îl țineam arestat.

Și fugeam. Nu trecea o zi fără să dau o raită măcar până la Statuia Aviatorilor, la Arcul de Triumf, la Muzeul Satului sau Muzeul Antipa. Uneori mă aruncam în tramvaiul 20, care întorcea la Bufet, ca să hoinăresc aiurea pe străzile orașului. Alteori băteam mahalalele pe străzi necunoscute, pe ulițe desfundate, lătrat de câini sau chiar bătut cu pietre de băieți. Privit cu bănuială de obișnuiții cârciumilor, care nu mă mai văzuseră. Era în mine o sete de cunoaștere, mereu aţâţată. Din când în când îmi vizitam prietenele și prietenii de la Universitate, de la Institutul de Teatru și Cinematografie, de la Institutul Teologic, mergeam la spectacole și la muzee, la anticariate, la circ, în parcul Cișmigiu.

Și nu puteai să intri și să ieși decât pe o singură ușă, cu portarul care te înregistra. Cu unul dintre ei, bătrân parcă de când

lumea, cu ochii mereu înlăcrimați, mă împrietenisem pentru că îl provocam și îl ascultam să-mi povestească despre Bucureștiul copilăriei lui. Și îi făcea plăcere. El apucase tramvaiele cu cai, bătăile cu flori de la Șosea, curțile boierești cu grajduri și grădini largi, birjele, cu moscalii castrați, morile de apă, străzile pavate cu bârne de lemn. Cred că trecea dincolo de generația copilăriei sale în amintirea generațiilor trecute, dar ce-mi păsa mie? Mai credibile erau cele din timpul Bucureștiului ocupat în Primul Război Mondial, aventurile reginei Maria și ale lui Carol al II-lea, așa cum le cunoștea el din folclorul mahalalei, rebeliunea legionară, bombardamentele, intrarea trupelor Armatei Roșii în București, detronarea regelui. Îl ascultam și era fericit că poate să-și amintească și are cine să-l asculte. Dar nu-mi prea făcea concesii de teamă să nu-și piardă pâinea. Îi era desigur mai dator cuiva, celui care îl ajutase la vârsta aceasta matusalemică. Îmi credea, nu-mi credea minciuna că mă duc să mă plimb prin curte. Și uite așa era s-o încurcăm amândoi când venind eu din Parcul Herăstrău am dat nas în nas cu directorul politic, Alexandru Hoajă. Mă plouase, eram ud leoarcă, dar alergasem ca să mă încălzesc, îmi ieșeau aburi din cap, trebuia să mă schimb imediat, să mă frec cu un prosop uscat, dar el mă ținea în ușa deschisă și-mi făcea morală, că nu am dreptul să mă pun în pericol, statul a băgat bani în mine și a investit încredere... Era prima lecție personală primită de la acest personaj, grijă pe care el o numea părintească.

— Închipuie-ți că sunt tatăl dumitale.

Mă pufnește râsul.

— Ce e?

— Mă gândesc la mama, tovarășe director.

Îmi închipuiam cum i-ar fi stat în intimitate cu această creatură. Dar trebuia să dreg busuiocul.

— Mi-a spus când am plecat de acasă să-i ascult pe șefii mei ca pe niște adevărați părinți.

— Și ce-i de râs?

— Tata... Dacă nu-l ascultam, se ducea să se îmbete.

— Mă rog... Să trecem la oile noastre.

Ba la măgarii noştri, îmi zic în gând...

— Uite în ce hal eşti.

Se făcuse lac la picioarele mele. Curgea apa de pe mine ca de pe un câine plouat.

— Dar era aşa de frumos, tovarăşe director.

— Ce era frumos?

— Cum ploua în lac... Şi numai eu în barcă. Şi se legăna barca cu mine.. Şi fulgera şi tuna...

— Ăsta nu e un motiv ca să sari gardul şi să fugi din program.

— Şi dacă scriu o poveste frumoasă, nu e aşa că mă iertaţi?

— Şi dacă s-ar apuca fiecare să plece când i se scoală şi să hoinărească pe unde vrea, ce s-ar alege de şcoala asta?

— O colecţie de poveşti frumoase... Trebuie să ne căutăm subiectele, nu e aşa? Nu putem să ni le sugem din degete, dumneavoastră spuneaţi!

— Şi dacă răceşti? Dacă faci o pneumonie? Turberculoză? Tremuram de îmi clănţăneau dinţii, dar el nu avea de gând să termine.

— Dacă intri în spital?

— Asta e treaba mea.

— Nu e a dumitale! Nu mai eşti de capul tău. Ţi-am spus că s-au băgat bani în dumneata. Banii clasei muncitoare. Ai oamenilor care se străduiesc şi asudă în fabrici şi pe ogoare.

Şi era uşa deschisă. Şi era curent. Şi eu eram ud. Şi el mă ţinea acolo să mă dăscălească. Şi am luat-o la fugă, în sus, pe scări.

Caută şi vei găsi! L-am găsit pe mecanicul şcolii, care locuia cu familia într-o garsonieră la demisol, alături de cazane. Un om tăcut, cu o nevastă care parcă avea gura cusută. Aveau şi o fată de liceu pe care o fereau până şi de privirea „nebunilor ăştia de poeţi". O scoteau prin gardul din fund cu trei uluci îndepărtate din laţul de jos. Aceasta a fost mult timp şi poarta mea. Domnul

Teodorescu se mulțumea cu câte un pachet de țigări din când în când. I-am dat și un volum din *Anii de ucenicie*, revista noastră internă, unde aveam și eu ceva publicat, și i-am și scris o dedicație patetică. A pus-o pe corlata unei ferestruici din camera cazanelor, peste care au țesut păianjenii pânze în care se prinseseră nenumărate muște.

În temnița noastră mă simțeam mereu supravegheat. Sta partidul cu ochii pe mine și afla tot ce fac și ce nu fac. Și mă trăgea la răspundere. Și mă amenința. Și știam că poate să treacă la măsuri foarte drastice. Partidul era peste tot, în sălile de curs, în sălile de studiu, în sala de mese, în bibliotecă, în dormitoare. Și te chema să dai socoteală de ce nu ai parcurs toată bibliografia obligatorie, de ce ai făcut conspecte de mântuială, de ce te-ai culcat peste pătură, de ce n-ai tras apa la toaletă...

Libertatea era afară... Partidul nu era peste tot și în toate cum învățau copiii la școală, după codul lui Victor Tulbure. Nu-i vedeam numele nici pe copaci, nici pe frunze, nici pe iarbă, nici pe apele lacului, nici pe zăpadă, nici pe ploaie, nici pe vânt, nici pe cer...

Am crescut într-un mediu țărănesc, cu educație foarte simplă. Mai exact, cu frica lui Dumnezeu. Care te vede și te pedepsește. De El n-ai cum să te ascunzi. Spui vorbe urâte, nu-ți asculți părinții, nu-ți faci rugăciunea, asmuți câinii prin gard, nu dai bună ziua, ești leneș, furi, te bați, minți... Te vede Dumnezeu. Și te pedepsește.

Partidul l-a înlocuit pe Dumnezeu... Aflu cu surprindere că mă vede, mă vede în parc, mă vede pe lac, mă vede în tramvai.

De cum mă apropii de palat, mă simt și mai mult în mâna lui. Frumos e palatul, grea temnița.

Holul de la etaj, strident luminat, pare un cavou de gheață. Dacă se întâmplă să apară și directorul Petre Iosif în chenarul ușii biroului său, poți să crezi că te afli într-o clădire bântuită de fantome.

Dar în fortăreaţa asta, unde trăim de-a valma, eu ajunsesem stăpân pe un metru pătrat de teren, al meu şi numai al meu, un fel de oglindă miraculoasă în care mă jucam cu imaginile celorlalţi. De fapt, o banală gazetă de perete satirică, într-o ramă lipită pe marmura unui perete din hol. Cred că Radu Cosaşu m-a propus redactor-şef. Aveam şi un colectiv de redacţie, articolele ar fi trebuit schimbate de două ori pe lună, date la verificare şi aprobate, dar am trecut peste aceste formalităţi şi a mers. Cât a mers. Am riscat, am câştigat şi am pierdut.

Gazeta evenimentelor aberante. Rapidă. Nu ierta pe nimeni. La câteva ore de la întâmplare, articolul pe panou. De fapt, numai foiletoane şi pamflete...

La prima oră, Galina Maievski, o doamnă frumoasă, parfumată, cu ţinută maiestoasă, îşi deschidea cursul cu o afirmaţie din Cehov, cum că în om totul trebuie să fie frumos, de la îmbrăcăminte până la suflet. Dar se lasă provocată de întrebarea cum trebuie să arate o eroină din clasa muncitoare în creaţiile noastre literare. Se lansează într-o serie de banalităţi, într-o turuială în care cuvintele poartă din ce în ce mai mult accentul limbii ruse. În recreaţia mare, studenţii se înghesuie, se împing, se calcă pe călcâie, se înalţă pe vârfurile pantofilor, îşi lungesc gâtul să citească vestea cum că o navă cosmică a aterizat în curtea şcolii noastre şi un comando interstelar a venit să răpească găina cu ouă de aur (Galina – găina). Altă dată, o păsărică pe umărul directorului, căruia îi şoptea la ureche, şi când el o dezmierda, ea se dădea de trei ori peste cap şi i se aşeza pe genunchi în chip de fiică a Venerei. Aluzie la o colegă ce-l vizita cam des... Şi aşa mai departe... Bineînţeles că nu erau cruţaţi nici colegii, ba ajunseseră chiar caii mei de bătaie.

Mai pe primăvară s-au pritocit în mansardă două gazete clandestine, volante, care apăreau într-un singur exemplar pe număr. „Ştim totul, dar nu spunem nimic." Era una redactată de Atanase Toma şi Fronda, replică a lui Labiş. Ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i

face. Îmi venise rândul să plătesc. Eu eram calul de bătaie de data aceasta. Toma amplasa trupuri goale de femei, decupate din vechi reviste de scandal, îmi punea şi mie capul tăiat din fotografii pe diferite trupuri: Încă o victimă a violatorului sadic din Găeşti, Monstrul se dezlănţuie, Ce face poliţia? Totul pornea de la un zvon calomnios despre nişte legături nepermise pe care le-aş fi avut în podul şcolii cu o persoană neprihănită... Ne-am amuzat cu toţii, şi eu şi mai şi, dar nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu cei doi directori care au luat lucrurile foarte în serios. Cele două gazete ilegale au fost confiscate, redactorii lor muştruluiţi, iar eu aruncat pe poartă.

Peste fereastra mea de cer s-a tras oblonul!...

Prinţesele comunismului în floare

Regina Elisabeta scria povestiri şi îi plăceau. Care, în zone de influenţă, erau chiar apreciate. Nu era străină nici de poezie şi multe versuri ale sale au fost puse pe muzică. Şi Regina Maria, chiar aşa, printre multele ei aventuri sentimentale, intrigi de palat şi naşteri repetate îşi încerca norocul în literatură.

Am început cu reginele pentru că ele fuseseră scoase total din istoriografia vremii. Cu niciun fel de motivaţie. Dar ştiţi cum este: ascunderea şi interdicţia stârnesc curiozitate. În plus, noi aveam nevoie de comparaţii. Cunoşteam directiva: poeţi şi poete mai valoroşi şi mai valoroase decât cei şi cele din regimul burghezo-moşieresc! Şi aceasta era obligaţia noastră; să fim mai buni decât cei care au fost. Dar chiar cu bune intenţii, trebuia să ştim de unde plecăm, cu cine ne comparăm. Şi am început să scurmăm, nu fără riscuri.

Unde sunt poetele de altădată?

Dacă tot a venit vorba de regine, să continuăm cu ele. Oricât de minoră a fost creaţia lor, au jucat un rol important în epocă. Regina Elisabeta se desfăta în lecturi cu Vasile Alecsandri, l-a invitat şi pe Eminescu la palat şi ea a fost cea care a dat impusul aplauzelor la premiera cu *O scrisoare pierdută*, ceea ce l-a făcut pe Caragiale să plângă de bucurie. Era o cochetărie şi un spor de graţie şi nu dăuna cu nimic şi nimeni nu aştepta mai mult. Nici Eminescu, complexat cum era, nici Macedonski, mereu contestatar,

nici năbădăiosul de C.A. Rosetti nu au riscat întrebarea: „Maiestate, sunteți poetă pentru că sunteți regină?". Maiorescu își lăsa soția și cumnata să frecventeze curtea regală și fiica să aibă relații chiar mai strânse, dar nu le-a introdus în circuitul de valori naționale pe cele două literate.

Dar nimic nu ne poate opri pe noi, studenții Școlii de Literatură, să comentăm evenimentele literare din trecut. O facem chiar cu voluptate. Chiar așa, pe coridoare, în dormitoare, la spălător, în pijamale, în chiloți, cu mașina de ras pe obraz, cu periuța în gură, cu pantalonii puși la călcat sub pătură. Alunecam ușor chiar și în anecdotică.

Cele două regine puteau fi și niște interesante personaje literare. Aflăm că Elisabeta a trăit o mare dramă, pierzându-și fetița de numai patru ani, singura moștenitoare. După care s-a abandonat și a cusut cu mâna ei, literă cu literă, o carte religioasă cu fir de aur. Dar surprizele sunt și mai mari și mai dese când e vorba de capetele încoronate. Până și ea și-a luat un amant, sau amantul a răpit-o, rătăcind prin lume de unde nu voia să se mai întoarcă. Și se mai spune că mai avea acea boală numită științific cleptomanie. Colinda prin magazine de bijuterii și făcea să dispară obiectele cele mai valoroase. Însă fără scandal, fiindcă ofițerul care o însoțea avea grijă să plătească totul în mod discret.

Inteligentă, cultă, frumoasă, frivolă, nimfomană, intrigantă, snoabă, mamă de copii, amantă de bărbați cu împrumut – Regina Maria. Dar tot ea, „Muma răniților", care în timpul războiului mergea până în corturile spitalelor de campanie din buza frontului, înfruntând pericolul de gloanțe și de tifos exantematic. Și are un rol important în diplomația europeană a momentului, unde se bate pentru România, țara ei adoptivă. Și își lasă prin testament inima într-o casetă de aur, un gest pe cât de romantic, pe atât de poetic.

Doamne, ce mâncărime de condei aveam... Mă gândeam chiar la un roman. Dar după o vreme am aflat că strânge documente Paul Anghel. Știm acum că a și scris un ciclu întreg de șase

romane din acea epocă, spălând ruşinea reportajului-fluviu *Victoria de la Oltina*, triumf al colectivizării. Colegii mei nu-şi făceau probleme pentru regine. Pentru Ion Gheorghe, ele sunt ceva care ar fi putut să nu fie. Niculae Stoian pare un Rasputin revoltat, iar Ion Acsan este un nostalgic, dar cine să-l asculte?

Eu, unul, aş prefera-o pe Martha Bibescu. Aristocrată, elegantă, plină de seducţie şi nu lipsită de talent literar. Dar prinţesei i-a plăcut prea mult să se lase răsfăţată de mai marii lumii, pe la toate curţile europene sau în faţa intelectualilor pe care îi aduna în turme la palatul său de la Mogoşoaia, în timp ce prinţul, os din os de domn, îşi petrecea timpul cu avioanele şi cu ţiitoarele şi se trata de boli venerice.

Marea doamnă nu ne-a lăsat decât nişte graţioase amintiri. Doamne, ce poeme de dragoste, ce romane ar fi putut să scrie femeia asta...

Cădem de acord, fără să punem la vot, că singura poetă din clan este Elena Văcărescu. Gheorghe Tomozei, băiatul cu picioarele păroase şi uşor obădate, care vine de la Târgovişte, se avântă să ne vorbească despre stirpea Văcăreştilor, Iancu, Ienăchiţă şi ceilalţi care au pus temei literaturii moderne româneşti şi limbii române literare, dar este silit să amâne dizertaţia. Deocamdată îl însărcinăm pe Lucian Raicu să cerceteze care este locul ei în literatura franceză şi ne mulţumim cu bârfa că l-a iubit pe Regele Ferdinand până la moarte, însă locul în pat şi pe tron îi fusese furat de o femeie cât se poate de frivolă.

Cineva pomeneşte de Otilia Cazimir, iubită şi de Sadoveanu, şi de Topârceanu, şi de Ionel Teodoreanu, şi care nu l-a lăsat indiferent nici pe Garabet Ibrăileanu. Dar nu ne atingem de poezia Iuliei Hasdeu. Ar fi o impietate. Totuşi, nu ne putem abţine. Este replica noastră de la seminare, unde suntem controlaţi şi direcţionaţi. Aici, printre paturi sau chiuvete, ne simţim noi liberi şi ne dăm drumul la gură, chiar dacă bănuim că informatorii stau la pândă. Cum o să scăpăm din vedere un subiect atât de ciudat? Se spune că din

lumea de dincolo fata a intrat în comunicare cu tatăl său, savantul Bogdan Petriceicu Hasdeu, căruia i-a dictat planurile castelului de la Câmpina. Știm că așa ceva nu putem să punem în discuție la seminar. Marxism-leninismul exclude miracolele și misterele. Am încercat odată, din curiozitate, și explicația a fost foarte scurtă: savantul era nebun! Dar gândul nostru putea să meargă până la absurd. Nu știu cine lansează utopia: „dacă cele două genii, Iulia și Eminescu, s-ar fi cunoscut și s-ar fi iubit..."

Suntem chemați în sălile de studiu. Absența sau întârzierea se sancționează. Dar pe fiecare pagină de carte pe care o deschid îmi joacă literele și văd efigiile poetelor de altădată. Că au mai fost Magda Isanos, Elena Farago, Maica Smara[1] și, bineînțeles, cea pentru care în calea timpilor ce vin o stea s-ar fi aprins, Veronica Micle.

Regina balului comunist

Cine va purta coroana? Nimeni nu se hazardează să facă pronosticuri. Dar din toate secolele trecute nu se pot aduna atâtea scriitoare câte au fost în România comunistă. E drept că niciuna nu a atins înălțimea lui Labiș sau a lui Nichita Stănescu, Marin Preda, Eugen Barbu, Fănuș Neagu, Ivasiuc, Breban, dacă vorbim de scriitoarele timpului. Dar nici până atunci nu au fost egalați Eminescu, Caragiale, Rebreanu, Sadoveanu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Camil Petrescu... Poate cu o singură excepție, doamna general Hortensia Papadat-Bengescu.

Eu aș vrea să fie regină Aurora Cornu. Chiar dacă poezia ei nu se detașează prea mult de literatura feminină din epocă, eu simt un fior dinăuntru, ceva infailibil, care nu se poate traduce în cuvinte. Asta e! Când intră în discuție Aurora, eu nu mai judec cu mintea. Și nu mă poate contrazice nimeni că la ora asta este cea mai frumoasă poetă din România. Pornită de pe ulițele comunei

[1] Porecla scriitoarei feministe Smaranda Gheorghiu (1857–1944), nepoata poetului Grigore Alexandrescu. Prietenă cu poeta Veronicla Micle, căreia îi datorează porecla (n. red.).

Cornu, din Prahova – unde își va număra mai târziu ouăle un șef de guvern, care își făcuse o suspectă fermă de găini acolo –, elevă la Ploiești cu gândul de învățătoare, studentă la Școala de Literatură într-o promoție strălucită, măritată prematur cu un ziarist, soție cu acte în regulă a lui Marin Preda, pe care l-a părăsit sau de care a fost părăsită din motive neclarificate, pariziancă în înalte cercuri intelectuale...

Dar eu o cunoscusem înaintea ziaristului, a marelui scriitor, a franțuzilor. Și o iubeam mai mult decât ei toți la un loc, așa cum rămăsesem fulgerat într-o seară de toamnă când rătăceam amândoi pe străzile orașului pierzaniei. Numai noi, și cu noi fericirea...

Desigur că nu mai exist pentru ea. Dar nu e vorba de mine. De-ar veni, ar înnebuni lumea.

Nu vine...

Ana, Ileana și Sânziana

Regina balului comunist nu trebuie să fie neapărat frumoasă. Și nici genială. Ea va fi aleasă dintre cele care sunt. Așa cum sunt. Fără deosebire de rasă, de naționalitate, de studii. Nu i se cere decât să aibă origine socială sănătoasă, să se afle în câmpul muncii, să nu aibă rude în străinătate și nici vicii ascunse. În rest, contează ilustratele. Cine are mai multe și mai frumoase. Care nu mai înseamnă cărți poștale cu poze pe ele, ca pe vremea când a fost aleasă regină muncitoarea Elena Petrescu de către comunistul Nicolae Ceaușescu. Ca să fii încoronată azi, trebuie să ai cele mai multe lucrări publicate închinate partidului, cele mai multe participări la întâlnirile festive cu publicul, cele mai dese cronici care să te laude. Dar și asta se poate aranja.

Avem de unde alege. O mulțime de scriitoare, care au bătut la ușa afirmării în preajma războiului, au dat năvală în literatura comunistă: Lucia Demetrius, Ioana Postelnicu, Profira Sadoveanu, Cella Serghi, Letiția Papu, Maria Banuș, Nina Cassian, Veronica Porumbacu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Alice Botez, Violeta

Zamfirescu, Tamara Ganea... Singura lor teamă este să nu fie refuzate. După care se pun pe treabă. Multe pot declara, ca Lucia Demetrius, că de-abia acum și-au găsit rostul în viață. Mai abile, sau Dumnezeu știe de ce, scriitoarele nu au înfundat pușcăriile și nici n-au mers la canal precum Vasile Militaru, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Vasile Voiculescu. Din seria nouă, Ioana Bantaș, Constanța Buzea, Vera Călin, Vera Hudici, Emilia Căldăraru, Gabriela Melinescu, Florența Albu, Ana Șoit, apoi Gabriela Adameșteanu, Ileana Vulpescu... Copilele speranței.

Șansa cea mare o va avea Ana Blandiana. Cu șapte ani mai tânără decât Labiș, debutează în volum la vremea când Nichita Stănescu devenise deja o celebritate, dar reușește să nu fie tributară.

Dumnezeu a pus în fata asta atâta gingășie feminină și atâta vocație poetică, atâta suferință și atâta fericire, încât este de mirare că se mai află pe această lume.

Am cunoscut-o ceva mai târziu și numai în pripă. Prima dată în Munții Făgăraș, unde lucram la ziarul *Făclia Hidrocentralei* și predam la liceul din Corbeni. Venită în vizită pe șantier, s-a vârât toată ziua peste tot cu o curiozitate de copil. Seara, după ce a citit la club, o conduceam la casa de oaspeți pe o alee din colonia înzăpezită. Întâlnindu-mă cu un coleg, am vrut să i-o prezint, dar ia-o de unde nu-i. Nu putea să dispară înghițită de nămeți. Am căutat-o prin barăci. Tabloul pe care l-am văzut a fost uluitor. Închipuiți-vă un dormitor de 50 de locuri, cu paturi suprapuse. Bărbații aceia au încremenit, care unde se aflau și cum se aflau. În cămăși și izmene, desculți și descinși, când stăteau la povești înainte de ora stingerii sau scriau acasă, își cârpeau rufele, jucau țintar sau table, își întindeau obielele pe sobă la uscat. În lumea aia a lor, fără femei, era de neînchipuit apariția unei tinere în mijlocul dormitorului. „Credeam că am înnebunit eu, dar m-am uitat pe lângă mine și toți erau nebuni", avea să-mi spună unul dintre ei după câteva zile.

Nu știu cât ar fi rămas așa blocați. Nu ar fi trebuit decât o scânteie ca acești bărbați stătuți, cu sămânța coclită în ei, care-și

duceau viaţa în grote, pe sub munţi, să devină fiare nepotolite. Dar fata era de-a dreptul inconştientă. Îşi scosese căciula, îşi lăsase pletele să cadă pe umeri şi zâmbea naiv ca o păpuşă în vitrină. De-abia am putut să o scot de acolo.

A doua oară, ne-am întâlnit la un curs de perfecţionare, la Academia de la Leu[1]. Ziarişti de la toate publicaţiile. Ea venea de la *Contemporanul*, eu de la *România Liberă*.

M-am dus în ultima bancă din fundul sălii. Nu am vrut să-i cedez locul. S-a aşezat ostentativ în faţa mea. Între noi şi restul colegilor, un gol destul de mare. Dar degeaba ne invitau lectorii mai în faţă, parcă prinseserăm rădăcini acolo. Eu tocmai descopeream pe Marquez ca să citesc în timpul lecţiilor care nu mă interesau. Ea citea tot timpul.

Şi am dat în mintea copiilor. Venea cu părul împletit, ba chiar cu fundiţe în cosiţe. Când se lăsa pe spate, nu mă puteam abţine să-mi strecor privirea pe sub decolteu. Când o trăgeam de codiţe, îşi înfigea unghiile în dosul palmelor mele, rădea, chicotea. Dar nu ne hârjoneam tot timpul. Ne mai rămânea răgaz pentru discuţii serioase. Nu bârfeam regimul, aşa cum era moda pe vremea aceea, când voiai să-l faci pe celălalt să aibă încredere în tine.

Am aflat că se numea Otilia[2]. Iar numele de familie şi-l împrumutase de la o mică gară din Ardeal. Pseudonim forţat. Una din poveştile des întâlnite pe vremea aceea, când copiii erau despărţiţi de familii şi-şi căutau alţi părinţi ca să supravieţuiască. Fiii de chiaburi, de moşieri, de comercianţi, de exploatatori, nu aveau nicio şansă. Iar tatăl Otiliei fusese aruncat în închisoare. Ca să poată să meargă la şcoală, să scrie, să publice, fata a trebuit să-l renege.

---

[1] Academia „Ştefan Gheorghiu"; Monumentul Eroilor cu Leu se află la intersecţia bd. Iuliu Maniu cu bd. Geniului, în spatele lui fiind amplasat complexul fostei Academii (n. red.).

[2] Otilia Valeria Coman, fiica preotului ortodox Gheorghe Coman, condamnat în 1960 la 6 ani de închisoare corecţională pentru „uneltire". A făcut detenţie la Jilava, Aiud, Ostrov, Salcia şi a fost eliberat în urma Decretului 411/1964 (n. red.).

Și a ajuns una din tinerele speranțe. Cea mai mare speranță din generația sa.

Și tocmai când era pe culme, s-a produs defecțiunea. Partidul o adoptase ca pe fiica lui mult iubită, prin Gogu Rădulescu, unul dintre conducători, care-i făcuse rost și de o casă de vacanță la Corbeanca lui Țânțăreanu. O adora. Iar cu Romulus Rusan forma un cuplu perfect. Un lung poem, cu nume de motan în titlu, care, după ce a fost interzis, circula pe sub mână în copii manuscrise, ca un material subversiv, a aruncat-o în disidență, unde a găsit-o revoluția. Ion Iliescu i-a propus locul de vicepreședintă a țării, pe care l-a refuzat. Ar fi putut fi ministru al Culturii sau altceva în guvernele tranziției, dar nu s-a lăsat ispitită. A jucat, totuși, un important rol politic, însă au dezamăgit-o persoanele în care a avut încredere și pe care le-a promovat, cum a fost Emil Constantinescu. Din păcate, din punct de vedere literar, deși a scris masiv, nu a mai putut urca niciun crestuș pe răbojul istoric.

Tot din Ardeal avea să vină și prozatoarea Sânziana Pop. Cu un destin asemănător: percheziții, anchete, persecuție permanentă, suspectate, urmărite pas cu pas de Securitate, pentru vina de a fi fiicele unor „dușmani ai poporului aruncați după gratii".

Frumoasă fiecare în felul ei, niciuna nu purta amprenta provinciei transilvane de care nu scăpase, sau nu voia să o facă, niciun poet atât de cult ca Octavian Goga, nici Beniuc, cel care știa șapte limbi și rusește[1], nici un politician atât de versat ca Iuliu Maniu.

După ani de pușcărie, tatăl Sânzianei dispăruse în necunoscut. Declarații după declarații, amenințări, dar familia, într-adevăr, nu știa unde se află. Lucru ce nu era crezut și presiunea devenea și mai insistentă.

Și dacă elevei eminente i se îngăduie să meargă la facultate, este ca să fie folosită drept momeală sau chiar să devină colaboratoare

[1] Trimitere la versurile lui Mihai Beniuc: „Pe unde trec, pe unde mă duc/Lumea vorbește, șoptește/Acesta-i poetul Beniuc/Ce știe șapte limbi și rusește" (n. red.).

a poliţiei politice. În timpul studenţiei este ameninţată de multe ori cu exmatricularea, dar intrase sub protecţia unor profesori cu mare prestigiu, cum era academicianul Alexandru Rosetti, care au convins puterea că sistemul nu va avea decât de câştigat de pe urma unei asemenea valori intelectuale şi literare.

Intrată în publicistică, ea este cea care primeneşte reportajul, salvându-l de schematism. O carte-mozaic, de povestiri şi reportaje, cu un titlu anume nepotrivit, dacă nu în zeflemea, cel puţin sfidător *Nu te lăsa niciodată*, nedumereşte, dar rămâne fără ecou. Sânziana rămâne de fapt autoarea unei singure cărţi, dar nici Lampedusa nu avea o zestre mai mare. Se întâmplase în scurtul răgaz când Puterea a îngăduit literatura onirică. După ce a căzut ghilotina peste acest curent, nici Dumitru Ţepeneag, nici Vasile Rebreanu, nici alţi visători nu au mai lăsat urme în literatura română. Prinţesa blondă nu s-a lăsat nici ea atrasă în capcana comunistă.

Dar romanul vieţii ei se va continua şi mai senzaţional. Dragoste mare cu actorul de teatru şi de cinematografie în vogă pe atunci, Dan Nuţu. Un cuplu fericit. Dar nu şi-a însoţit partenerul când a părăsit ţara ca să se stabilească în străinătate. După vindecare, întâlnirea cu un as al sportului se transformă într-o legătură permanentă. Nu o deranjează că sportivul are mai multă faimă decât scriitoarea. Dimpotrivă, este mândră când apare cu el la braţ în sălile de sport sau pe stadioane şi suporterii se ridică în picioare ca să-i întâmpine cu aplauze.

Refuză să scrie sub supunere. Dar libertatea de creaţie, adusă de revoluţie, soseşte prea târziu pentru ea...

Ileana Mălăncioiu

Singura poetă cu studii de filosofie. Doctor în ştiinţe, cu teza *Vina tragică*...[1]. Pornise din Godenii de Argeş, satul în care ţăra-

[1] *Vina tragică. Tragicii greci. Shakespeare, Dostoievski, Kafka*, Editura Cartea Românească, 1978 (n. red.).

nii deveneau mineri. La vagonetii de sub pământ împingea și tatăl său, fost contabil, dat afară pentru că nu se înscrisese la timp în gospodăria colectivă. Liceul la Câmpulung, unde este remarcată de revista de matematică și fizică. Nu încape la facultatea de electronică, unde erau locurile asigurate pentru cei veniți din producție. O școală tehnică de finanțe, funcționară în birourile minei din localitate, trei ani în praf de cărbuni, printre oameni în salopete de doc și cizme de cauciuc, cel mai bun mediu ca să ajungi o poetă a clasei muncitoare. Poposește un timp și la Pitești, unde ne cunoaștem la cenaclul literar. Ne legăm, fără jurăminte, să rămânem prieteni.

În București nu se dezlănțuie. Rămâne mereu mohorâtă, mereu îngândurată, mereu întunecată. Un aer de tânără care se pregătește pentru călugărie. Nu este lipsită de farmec. De feminitate. Ochii mari, nostalgici. Un debit verbal fără asemănare, ușor sacadat, ușor melodios. Cuvintele parcă i se lipesc de buza superioară, de unde nu vor să-și ia zborul în neant. N-am îndrăznit niciodată să o sărut. Poate nici alții. În capitală a cunoscut afecțiunea și admirația unor bărbați din elita culturală, ca Eugen Jebeleanu, mai apoi Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu. Succese răsunătoare și căderi pe măsura intențiilor Puterii. Premii ale Uniunii Scriitorilor, ale Academiei, urmate de concedieri de la televiziune, de la *Viața Românească*, de la revista de cultură *Argeș*...

Peste toate acestea, Ileana Mălăncioiu rămâne cea mai renumită poetă a timpului. Și cea mai ostilă regimului comunist.

Nimic altceva sub fustă

Foarte la modă erau Vera Lungu și Emilia Căldăraru. Despre una mai zvăpăiată decât toate – nu-i dau numele – circula următoarea poveste: invitată la Slobozia, după întâlnirea cu cititorii, unde a avut un succes deosebit, a fost onorată cu o petrecere la casa de protocol a Comitetului Județean de Partid din stațiunea balneară Amara. Lume aleasă, toate notabilitățile județului.

Băuturi și mâncăruri pe măsură. Cam după o oră, când toată lumea era bine dispusă, deodată poeta țâșnește în picioare și țipă ca din gură de șarpe: „Tovarășe, vrei să mă f...ți?" Toți participanții au rămas înlemniți, inclusiv primul secretar care îi umblase cu mâna printre picioare, pe sub masă. Dar tot ea, după un moment de tăcere, a detensionat situația: „Păi de ce nu spuneți așa?" Și după un moment de tăcere a început să-i explice că sexul scriitoarelor nu se deosebește cu nimic de al celorlalte femei, centrul creativității stând într-un alt punct. „Toate suntem la fel sub fustă!"

Fostele mele colege și ale lui Labiș, Ioana Zamfir, Elena Dragoș, Mihaela Monoranu, Drina Sârbu s-au refugiat strategic în literatura de copii de la *Cutezătorii*, *Luminița*, *Cravata roșie*, *Arici Pogonici*. Rodica Thot se dizolvă în literatura umoristică de la *Urzica*, Adela Popescu scrie acasă, Valentina Sima își ia o catedră de școală elementară, Onița Bădilă intră în sistemul de cadre al Uniunii Scriitorilor, Ana Ioniță, pe care ajunsesem s-o urăsc fiindcă lăsa să se creadă că-mi este soție, dispare fără urmă. Despre celelalte nu mai știu nimic, după cum nu vrea să știe nici istoria literaturii.

Dar florile comunismului s-au scuturat și poetele zeloase au rămas neîncoronate.

Muntele vrăjit

Ispita

Pe Călinescu nu l-am văzut niciodată la Școala de Literatură. Dar dacă nu vine muntele la profet, vine Mahomed la munte. Curiozitatea mea se mutase într-un fel de obsesie, de atracție magnetică. Credeam că dacă îl văd, dacă îl aud poate înțeleg ceva dintr-un mister care părea indescifrabil: cum de este posibil ca într-o singură viață de om să încapă atâtea vieți?

Răsfoisem monumentala *Istoria literaturii române de la origini și până azi*, în ediția originală (cea cu poza Mareșalului înfășurat într-o mantie albă cu cruce, motiv suficient ca să fii anchetat de Securitate dacă a fost găsită cartea la tine). Ea fusese introdusă în școală subversiv, tot de Labiș, procurată de la același bătrân anticar, vânzător de cărți pe sub mână numai persoanelor de încredere. Îmi aduc aminte cum ne înghesuiam și ne loveam în capete deasupra ei, furișați într-o cameră dosnică, întorcând paginile cu sufletul la gură.

Aveam în față cea mai uriașă carte din câte am văzut și nu ne venea să credem că ea a fost plămădită de un singur om. Îți trebuie o viață să cauți, să strângi, să triezi și să selecționezi atâtea documente scrise sau fotografiate. Și o altă viață ca să bați atâtea drumuri și să bați la atâtea uși, să-i faci să vorbească și să asculți atâția oameni, să răscolești atâtea arhive și biblioteci. Și încă una ca să citești,

să adnotezi, să extragi pasaje din sute şi mii – din sute de mii – de pagini (numai din opera lui Sadoveanu a lecturat 70 de volume din scoarţă în scoarţă), să cercetezi, să descifrezi şi să interpretezi nenumărate manuscrise, să răsfoieşti teancuri de ziare şi reviste. Şi ar mai fi nevoie de încă o viaţă numai ca să elaborezi planul şi să proiectezi arhitectura unei asemenea construcţii fără asemănare. Şi nu i-ar mai ajunge încă una unui om obişnuit să redacteze şi să aştearnă, literă cu literă, hectare întregi de hârtie, lucrare pentru un batalion de furieri şi pentru toţi grefierii tribunalelor din Bucureşti.

Şi mai erau *Cartea nunţii* şi *Enigma Otiliei*, *Viaţa lui Eminescu*, *Viaţa lui Creangă*, *Opera lui Mihai Eminescu* (cinci volume), *Cronica mizantropului* şi *Şun sau Calea netulburată* şi multe altele. Şi înfiinţa redacţii şi conducea ziare, scria cronici, eseuri, monografii, articole de estetică, polemici, pamflete chiar, articole ocazionale. De la Dimitrie Cantemir până la Nicolae Iorga, cultura românească nu a mai cunoscut un alt erudit cu o operă atât de vastă şi diversificată, în aceeaşi măsură profundă şi înălţătoare.

...În sfârşit, ba în primul rând, catedra. Un domeniu unde nu a avut egal.

Topiţi de admiraţie, ne vedeam atât de neînsemnaţi, atât de mici şi atât de neputincioşi încât ne întrebam de ce naiba încurcam noi lucrurile pe acolo. Dar, la urma-urmei, aveam viitorul în faţă. La vârsta lui Labiş, a lui Ion Gheorghe sau a lui Lucian Raicu, dacă i-ar fi căzut o cărămidă în cap, G. Călinescu ar fi rămas un mare anonim în toate sectoarele literaturii române.

Şi apoi aflasem că nu a pornit pe drumul vieţii decât ca un copil din flori al unei femei de serviciu. Originea plebee a unor mari personalităţi este o adevărată încântare pentru tinerii care provin din straturile de jos. Dacă a fost posibil o dată, se poate încă o dată şi de ce n-aş fi tocmai eu acela? Timpul nu este trecut... Poate un gând nebun. Dar fără puţină sminteală nu şi-ar fi desprins nimeni tălpile din ţărâna drumurilor comunale ca să ţâşnească spre tăria cerului.

Cred că niciunul dintre noi nu a fost ocolit de asemenea vis. Îmi aduc aminte că scrisesem pe prima pagină a singurului meu caiet de notițe, pe când eram elev la Găești, cuvintele lui Napoleon: „Fiecare soldat poartă în raniță bastonul de mareșal!" și, dedesubt, cu litere mari de tipar, cugetarea lui Virgiliu: LABOR OMNIA VINCIT IMPROBUS („Munca perseverentă învinge orice").

I se luase catedra. Mai rău nu putea să fie mutilat. Dacă i s-ar fi tăiat mâinile, dacă i-ar fi fost amputate picioarele ar fi suportat mai ușor. Conducea Institutul de Literatură, dar catedra era esența existenței sale. Pe micul piedestal din amfiteatru își juca principalul rol al vieții. Cărțile, articolele, studiile, cercetările, toate acestea se aflau în trecut sau în viitor. Ori ești mort în ele, ori aștepți să te naști. Numai prelegerile îți dau sentimentul trăirii imediate. Să fii ascultat cu respirația tăiată. Să vezi zeci de perechi de ochi cu privirea vrăjită. Să simți cum ideile tale scormonesc în cutia lor craniană, modelează și fac acolo alte aranjamente. Cum sentimentele tale bat la porțile inimilor atâtor tineri și tinere care, pentru un moment, își uită identitatea ca să te urmeze precum Dante pe Virgiliu în Infern, în Purgatoriu și Paradis.

Astfel se înfiripa statura vraciului din tot ce aflasem despre el. Să fie chiar așa? Țineam atât de mult să mă conving. O chemare irezistibilă, ca ispita unui oracol. Dar de unde să-l iau?

Magicianul

Am aflat că ține, totuși, un fel de curs de literatură comparată, facultativ, pentru studenții de la filologie. Am invitat-o pe prietena mea, studentă la franceză, cu o oră mai înainte, ca să mai șușotim în singurătatea amfiteatrului. Dar sala era deja plină. De abia ne-am găsit locuri pe treptele dintre bănci. De ce să ne formalizăm? În afară de studenți, o mulțime de domni și de doamne de toate vârstele care au dat năvală din oraș se așezaseră pe genți, pe ziare sau direct pe scândură. Unii s-au urcat pe tocurile ferestrelor. Dar cei mai mulți au rămas în picioare, pe lângă pereți.

Minutele trec greu. Ne-am pierdut răbdarea...

Aplauze. Mă uit spre uşă. Mi se pare că e o glumă. Un cetăţean oarecare s-a rătăcit pe acolo şi asistenţa aplaudă ca să-şi destindă nervii după atâta aşteptare?

Dar intrusul înaintează spre catedră. Urcă pe piedestal chiar. În urma lui vine un grup de domni, care nu ştiu de ce nu-l iau de guler să-l arunce afară. Ar putea fi un negustor din hrubele Lipscanilor. Sau un samsar de cereale din obor... Un cap cât o ciutură de puţ, un gât subţire, un pântec enorm.

Şi în mâinile bondoace o servietă gata să plesnească de atâtea hârţoage, ca a unui perceptor de la ţară. Iar hainele stau cam anapoda pe el... Aceasta este prima mea impresie. Care ar putea să fie falsă.

Ridică palma ca să oprească aplauzele. Un domn în stânga, un domn în dreapta se hotărăsc cu greu să se aşeze pe scaune. George Ivaşcu şi Mihail Novicov, universitari, îmi şopteşte prietena mea. Bărbatul de la mijloc tot scotoceşte în hârtiile din taşcă şi le înşiruie pe masă. Bine. N-are decât să fie marele Călinescu, dacă altfel nu se poate...

Dar asta n-a fost nimic. Când începe să vorbească mă sperii şi cred că am nimerit în altă parte. Parcă aş fi la un spectacol de circ, la numărul ventriloculului. Vorbeşte pe cel puţin două voci. Una gravă, guturală, alta ascuţită, chiar piţigăiată. De fapt, nu vorbeşte. Cântă. O melodie foarte bizară. Dacă melodie se poate numi o succesiune de dizarmonii.

Dar văd că pe nimeni nu deranjează. Dimpotrivă, este ascultat cu un fel de evlavie. Ca şi cum un şaman ar fi coborât printre noi, iar noi am coborât de pe crăci şi am ieşit din grote ca să-l ascultăm.

Trec aşa câteva minute în care urechile îmi sunt chinuite şi mintea îmi zbârnâie intrată în alertă. Ce-mi pasă mie de Don Quijote? De Dulcineea, de Rosinanta, de Sancho Panza şi de măgarul lui, de morile de vânt şi de burduful vrăjitorului Merlin?

Citisem cartea. Dar acum era altă poveste. Sau încă una care curgea pe dedesubtul întâmplărilor, care aluneca pe deasupra lor.

Încetul cu încetul am intrat în miracol. Nu mai eram eu acolo, nu mai eram noi, nu mai era nici el. Dispăruseră și catedra, și băncile, și pereții, și plafonul. Ne aflam într-o altă lume, plutind parcă imaterializați în mirabila poveste a cavalerului rătăcitor.

Nu știu când a terminat. Când a părăsit sala. Când au plecat ceilalți. Nu mai eram decât eu în amfiteatru, cu prietena mea lângă mine, care aștepta cuminte să ies din transă.

Enigma unei idile ratate

Dau să-i povestesc lui Labiș această nemaipomenită întâmplare. O știa. Fusese și el acolo. Data viitoare o să mergem împreună. Își exprimă mai mulți colegi această dorință. Dacă nu ne vor învoi, fugim. Ce o să ne facă la toți?

Dar data viitoare a fost cu totul altfel...

Era și acum însoțit de profesorii Ivașcu și Novicov. Trimiși, chipurile, să-i facă alai.

Profesorul îi ia, însă, de martori. De câte ori face câte o afirmație mai șocantă se întoarce spre unul și spre altul, cerându-le consimțământul: „Nu e așa, Ivașcule? Nu e așa, Novicovule?" Ei ce să zică? Dau din cap în semn de aprobare, cum dau caii de muscă.

Dar nu după mult timp intră o duduie șoptindu-le însoțitorilor câte ceva la ureche. Ei se scuză și se strecoară spre ușă. „Îmi pare rău, zice magistrul în urma lor, ce mă fac fără voi?" Își continuă discursul, dar din când în când se adresează scaunelor goale de lângă el: „Nu e așa, Novicov? Nu e așa, Ivașcu?" Adică tot una e cu ei sau fără ei.

Azi începe cu Pseudo-Cynegeticos... Suntem numai ochi și urechi. „Odobescu este un scriitoooor..." Ridică un deget spre cer. Noi, toți, cu privirile în unghia arătătorului său. Ce o să ne spună? Ne așteptăm la orice afirmație de care nu suntem în stare

noi. Dar el lasă degetul în jos şi rosteşte foarte grav, de parcă ar fi vorba de descoperirea secolului: „Foarte mare!"

Să mori de râs? Să mori de plâns? Acesta este profesorul nemaipomenit? Ce să se fi întâmplat cu el? Un moment de amnezie? A intrat în declin? I-a fugit mintea spre altceva? O idee pe care o căutase şi nu o găsise şi a dat acum năvală? Şi de ce îşi fixase el privirea pe o studentă? Căuta, neputincios, un punct de sprijin în Univers?

Rămânem toţi cu un gust amar. Ne-am aflat în faţa unui eşec. Doamne, de nu s-ar repeta!

După ce termină lecţia, un mic scandal într-un grup de studenţi. Îi cunosc pe câţiva destul de bine ca să-mi permit să mă ataşez lor. Au tăbărât cu toţii pe-o biată fată. Este tocmai cea pe care se oprise privirea profesorului când a avut blocajul acela. Nu e deloc o biată de ea. Bruneţică, ochioasă, plină de nuri, probabil şi cu anumite experienţe. Băieţii nu ştiu să o menajeze. Aşa, ca între colegi: „Nu fi tâmpită! Ce-ai de pierdut? Îi zâmbeşti puţin, îţi ridici un pic poala fustei şi atâta tot!"

Sunt repede pus la curent. Profesorului îi cade, din când în când, cu tronc câte o fată. Când ea îi răspunde se află în culmea fericirii. Dacă rămâne indiferentă, el are o zi proastă. Devine irascibil, agitat, afurisit. Nimic nu-i mai intră în voie şi nu mai suferă pe nimeni. Obicei rămas din vechime, pe care doamna Alice l-a tolerat dintotdeauna, după cum îi îngăduie şi acum fel de fel de năzbâtii. Iar studenţii aceia aveau nevoie de buna lui dispoziţie ca să fie liber să îi urce pe culmile celor mai înalte exigenţe.

O invitau pe fată la un spectacol, la cofetărie, chiar la restaurant, ca să o îmbuneze. Dar nu se lăsa tentată. „E Călinescu, mă... Îţi dai seama, Călinescu... Ce n-ar da alta să fie în locul tău?" „Te bagă într-un roman! A doua Otilie! Beatrice a lui Dante... Laura lui Petrarca... Julieta..."

Dar în sufletul ei nu există nicio coardă care să vibreze la asemenea atingeri. Fostă secretară-dactilografă a unui director şi trimisă la facultate de şeful ei, avea altă viziune asupra lumii. Şi alte

perspective. Așa că ne-a trimis pe toți la dracu', „cu babalâcul vostru cu tot". Și cum și-au întors cu toții privirile spre mine, socotind că trebuie să am mai multă imaginație că, de, eram ucenic de scriitori, mi-a venit ideea genială a unei minciuni gogonate: „Am aflat că vrea să te înfieze... Lucru sigur... Fiica și moștenitoarea lui Călinescu... Ai ce să moștenești...". Nu s-a pronunțat. Dar a rămas pe gânduri. Poate că voia să verifice.

Totul s-a terminat în coadă de pește. Dar toate prelegerile următoare au fost splendide. Nu lipsite și de lucruri comune. De afirmații uneori puerile. Dar ele intrau firesc în montarea coroanei, dând și mai mare strălucire pietrelor prețioase.

Teatrul de acasă și de peste tot

Nu am fost acasă la Călinescu. Dar au fost Raicu, Labiș, Carabăț, Cosașu, mi se pare Acsan și alți colegi.

Mi s-a spus că primul lucru de care dădeai cu ochii era o icoană cu Sf. Gheorghe care ucide balaurul, vegheată de o candelă veșnic aprinsă. Amfitrionului îi făcea plăcere să zăbovești cât mai mult în fața ei, dacă nu evlavios, cel puțin admirativ. Ca și cum ar fi fost vorba de un tablou de familie. Dacă nu cumva viteazul oștean îl reprezenta chiar pe el. Pentru cine nu știe, se numea chiar așa, Gheorghe. Semnând doar cu inițiala G. Aproape toți câți au scris despre el au căzut în eroarea de a-i spune George.

Oaspeții erau conduși apoi în mica sală de teatru, din care nu lipsea, bineînțeles, o scenă minusculă. El – autorul dramei, el – regizorul, el – actorul principal, chiar în mai multe roluri în aceeași piesă, de multe ori în travesti. Efectul era adesea ilar. Și-l poate imagina oricine cum putea să arate, cu trupul său dizarmonios, în veșminte orientale sau de epocă, interpretând personaje tinere și grațioase și șoptind vorbe de amor cu vocea lui spartă în multe cioburi. Ceea ce nu-l împiedica să fie Șun, frumosul prinț mongol, poet, muzician, filosof și îndrăgostit. Făcea totul cu multă convingere și seriozitate. Uneori ca un cabotin, altă dată

numai fără har. După spectacol se declanşau îndelungi discuţii. Dar cine îndrăznea să tulbure apele? Ca să se aleagă şi ei cu ceva, spectatorii nu aveau decât să se amuze.

De fapt, G. Călinescu nu a făcut altceva decât să joace teatru toată ziua şi în toate zilele. Poate şi când dormea. De la scena de acasă, până pe scena piedestalului de la catedră. Şi în cabinet, şi în cancelarie, şi la universitate, şi la institut, şi pe stradă, şi pe plaja mării. Şi în romane. Ar fi putut spune, fără să greşească, „Otilia sunt eu". După cum era, rând pe rând sau în acelaşi timp, Moş Costache, Stelică, Domnişoara Aurica, Felix, Pascadopol. Îi întruchipa pe Bălcescu, pe Eminescu, pe Creangă. Iar în *Istoria literaturii* intra în pielea sutelor de personaje, care mai de care mai bizare.

Iar când a devenit evident că boala îi este irecuperabilă şi fatală, a studiat capitolul respectiv de medicină ca să joace cât se poate de bine rolul unui bolnav neînchipuit.

Căpitan peste căpitanii mărilor albastre

Se discuta la Institutul de Literatură, unde G. Călinescu era director, manuscrisul unei viitoare cărţi de versuri a lui Virgil Teodorescu. Impetuos şi combatant, profesorul îl face arşice. Autorul turbează. Geo Bogza încearcă să-i ia apărarea: „Nu se poate, George, chiar nu găseşti nimic bun în tot volumul?" Demolatorul ridică vocea lui pe mai multe tonuri: „Bogza, tu eşti căpitanul mărilor albastre! În literatura română eu sunt căpitanul!" Fostul marinar, poet simbolist şi creatorul reportajului literar pe teren românesc, tace şi pufneşte. Pufneşte şi tace.

Firav, heraldic, cu lupa în mâna stângă – pe cealaltă o pierduse în război –, efigie de cărturar sadea şi intelectual de viţă, Perpessicius este prins cu un surâs pe buze. Magistrul nu-l iartă: „Perpessicius, de 40 de ani mă plictiseşti cu zâmbetul ăsta al tău cretin!" Virgil Teodorescu nu mai poate să rabde. Îşi strânge hârtiile mototol în mapă şi iese trântind uşa. Dar se întoarce din prag, aruncând

scântei din ochi: „Ne întâlnim peste 500 de ani! Să vedem cine are dreptate!" „Și peste 5 000, și tot n-o să fii mai mult decât ești!"

Dar căpitanul peste căpitani nu arunca totul peste bord. Într-o bună zi chiar a scris elogios despre o plachetă de versuri a colegului meu de la Școala de Literatură, Florin Mugur, biografie romanțată a unui luptător german, Filip Müller. Cu scepticismul și umorul lui de evreu înțelept, când îl felicit, autorul plachetei mă pune la punct: „Nu prea ai de ce. Singurul meu merit este că am scris zeci de dedicații ditirambice și mi-am tăbăcit limba cu cleiul plicurilor ca s-o trimit la toți criticii din toate redacțiile și la toți câți e bine să afle că exist". „Dar a scris despre tine chiar Călinescu...". „Nu-ți face iluzii. Cred că nu prea avea ce să facă după ce terminase o operă mare și nu începuse alta, când a dat de cartea mea și ce zice? Ia să scriu eu câteva rânduri despre prostioara asta. Și le-a scris. Și eu am intrat în istoria literaturii". „Dacă o să meriți. Nu te poate căra acolo, altfel, nici Dumnezeu." Acesta era Călinescu: spontan, inegalabil, surprinzător, inegal, orgolios, vanitos chiar, despotic, dar mai presus de toate GENIAL. De ce să pretindem mai mult? Toți oamenii de geniu au și ei scrântelile lor. Lordul Byron s-a dus să lupte la Misolonghi în apărarea grecilor (și a murit răpus de malarie). Pușkin și Lermontov și-au căutat moartea în duel, Lev Tolstoi și-a părăsit familia ca să se sfârșească într-o gară înghețată, Goethe s-a dus în pețit la o fată de 14 ani, pe când el era de mult septuagenar...

În făptura de carne și sânge a lui G. Călinescu sălășluiau și trăiau neliniștiți mai mulți inși pe care GENIUL îi lăsa, amuzându-se, să-și facă uneori de cap. Dar niciodată nu l-au abătut cu ispita lor de la treabă.

Noi, ucenicii școlii de literatură, eram mereu în căutare de modele. De data aceasta nu am găsit decât unul, de excepție, la care nu vom putea ajunge.

Vom fi cât se poate de talentați. Dar geniile nu se nasc în fiecare an și nu se găsesc pe toate drumurile.

Labiș, Nichita și femeia lor iubită

Născuți la o distanță de numai doi ani, iar într-un moment colegi de an în aceeași facultate, Nicolae Labiș și Nichita Stănescu, în mod paradoxal, nu sunt contemporani în istoria literaturii. Nici cu o zi, nici măcar cu un vers. Este cel puțin curios și explicația încă mai este așteptată. Primul care a venit pe lume a fost Nichita Stănescu (31 martie 1933). Primul care a venit în literatură a fost Nicolae Labiș, născut în 1935. Când Nichita iese pentru întâiași dată în public, în *Tribuna* din 17 martie 1957, cu poezia „Pământ", Labiș coborâse de pe scenă la sfârșitul lunii decembrie 1956 cu „Lui Marx", ultima poezie publicată în *Gazeta Literară*.

Dar, venit din urmă, mai bătrânul Nichita nu a fost nici moștenitorul, nici continuatorul lui Labiș. Nu urmașul, ci următorul. Labiș a fost înaintemergătorul, Nichita a mers mai departe.

Vrăjitoarea neagră

Dacă au ceva în comun, dacă este ceva care-i leagă nu poate să fie decât femeia pe care au iubit-o. Unul după altul. Labiș fără să știe de existența lui Nichita Stănescu în acest triunghi. Nichita, cel care și-a dorit să se vâre în situație. Doina, cu ispita, trebuie să fi avut ea ceva anume care să-i scoată pe amândoi din fire. Nu degeaba într-o vizită făcută de un grup de studenți lui Lucian Blaga, la Cluj, marele poet, filosoful și înțeleptul ajuns la senectute, a stat tot timpul numai cu ochii pe ea.

Întâmplarea a făcut să fiu coleg, la fabrica de scriitori numită Școala de Literatură, și cu Labiș, și cu Doina. Când am cunoscut-o eu, era o adolescentă de abia dezghiocată din copilărie, dar tipul urban, emancipat și distins, cochetă și elegantă, cu un tată ofițer superior în uniformă albastră de paradă, tare mândru de ea și de el. Brunetă – arămie. Părul creț de la natură și nevopsit. Ochii mari, poate cam prea proeminenți, cu gene lungi și curbate în sus, sprâncene stufoase. Un pufuleț abia i se zărea deasupra buzei superioare. Buzele ușor congestionate ca la adolescentele cu hormonii răvășiți. Bănuiam și sânii la fel sub bluza apretată. Sunt momente când pare că este gata să adoarmă și e frumoasă atunci ca un copil legănat în brațele mamei sale. Alteori, înfiorată de stimulenți externi sau, poate, din adâncul propriei ființe. Și atunci e frumoasă altfel. Pe mine nu mă privește decât fugitiv. Dar îmi dau seama că de acum a încolțit în ea jocul de-a ispita. Nu știu ce mă face să cred că prin venele ei curge sânge de gitan, dar dacă ar fi așa nu poate să descindă decât dintr-o ramură nobilă a acestei etnii. Prințesa țiganilor. Îi spun „vrăjitoarea neagră" și nu se supără.

Nu mi-a dat atenție decât după o lună de când a venit la școală. Târziu, dar ce aveam de pierdut? O zvăpăiată. De-abia țineam pasul. Într-o zi, la o prelegere insipidă, ținută de un lector de la Comitetul Central, la cursul de socialism, stând alături, ne jucam cu mâinile sub bancă. „Ce se petrece acolo?" Râdea. Îmi căzuseră pumnii în poalele ei. M-a înțepat cu un ac în dosul palmei. Mi-a dat sângele. M-a tamponat cu batista și m-a legat cu eșarfa de la gât. Trei picături roșii.

— Să păstrezi această năframă. Să-ți aduci aminte de mine. Și să scrii o poveste.

A fost scrisă în basme.

Dar nu cu mine...

Rana s-a infectat. Mi s-a umflat mâna ca o pâine. Tratament ambulatoriu. Chirurgul mi-a crăpat pielea cu bisturiul în chip de cruce și mi-a îndesat tifon sterilizat dedesubt. Mi-l schimba din

trei în trei zile. Îmi plesnea pielea dezlipită. Dar tot nu am fost scutit de un început de septicemie...

Și de atunci port un semn în formă de cruce pe dosul palmei stângi. Un stigmat pentru o iubire care nici nu a început. Blestemul meu. De câte ori privesc crucea asta, îmi aduc aminte de Doina.

Cu Labiș a început să cocheteze tot mai stăruitor, dar el nu se prindea. Eu unul mă bucuram, sperând că-l va putea sustrage din alunecările sale, când prieteni ca Ștefan Luca și Porty Imre, colegi de clasă, sau Gheorghe Mărgărit și alții îl târau spre petreceri cu băutură și bacante.

Fata avea deja o oarecare experiență, printre altele, zăbovea cam mult în cabinetul directorului Petre Iosif. Dacă reușea să încălzească inima de piatră a luptătorului din brigăzile comuniste aflate în tranșeele Spaniei, cum să nu poată converti și pe flăcăul ăsta imberb?

Până la urmă, s-a întâmplat. Labiș avea nevoie uneori de un refugiu. De liniște. De odihnă. De protecție. De afecțiune. Dar n-a fost să fie. La viața lui zbuciumată s-a adăugat cea de scandaluri. Doina voia prea mult să și-l subordoneze. Dar n-avea pe cine. Desigur că a iubit-o. Însă el iubea mai mult poezia decât femeia. Mai mult cărțile. Mai mult prieteniile. Mai mult petrecerile. Mai mult decât femeia, iubea aventurile cu femei. Cu femei plătite, trecătoare, inițiate și care nu pretindeau nimic mai mult.

Doina îl voia cu orice preț. I-a înscenat și o tentativă de agresiune, care ar fi trebuit să-l oblige la „reparațiuni", vorba lui Caragiale.

Punctul culminant a venit după promovarea Școlii de Literatură. Absolvenții din provincie s-au trezit în stradă, cu o diplomă de repartizare la o redacție sau la o editură. Fără casă, fără masă. Ca toți ceilalți, Labiș rătăcea dezrădăcinat prin marile orașe. Doina era bucureșteancă, avea locuință pe termen nelimitat în zona bulevardului Carol și Calea Moșilor. Dar Labiș nu voia să-și bage capul în jug. Cu o cerere la spațiul locativ asupra căreia a uitat să mai revină, se afla mereu în căutarea unei gazde, unei cantine, unui restaurant. Idila s-a sfârșit lamentabil.

Dar la orizont se profila Nichita Stănescu. Încă anonim, însă fata şi-a dat seama cu cine are de-a face. Se cunoscuseră încă de pe vremea când Doina mai era cu Labiş. Între ei a mai fost şi scriitorul Călin Căliman, îndrăgostit-foc, dar repede expediat. Vor mai fi fost şi alţii. El spune că a cedat de bunăvoie pentru Nichita. Se putea să fie chiar aşa. În 1962, Doina şi Nichita s-au căsătorit. Cu acte în regulă. Douăzeci de ani de certuri şi de împăcări. Divorţul. După care mai continuau să se întâlnească, deşi Doinei îi luase locul mica Dora, cea mai devotată soţie de poet.

Povestea cu doi bărbaţi care iubeau o singură femeie a mai fost întâlnită în istoria scriitorilor români: poeţii Şt. O. Iosif şi Dumitru Anghel, atât de apropiaţi încât compuneau împreună aceeaşi carte – *Caleidoscopul lui A. Mirea* –, îşi împărţeau frăţeşte şi farmecele ei, cele mai intime...

Între timp, Doina Ciurea publicase cinci-şase cărţi, printre care şi un roman, *Ion Ion*, dar nu lăsa nicio urmă în istoria literaturii. Şi nici nu a avut norocul să intre în cetatea celebrităţilor pe cealaltă poartă ca Beatrice a lui Dante Aligheri, Laura lui Petrarca sau Veronica Micle. Amantă, nevastă şi atât...

Două embleme, Labiș și Tomozei

Au pornit în același timp din două puncte cardinale, ca să se întâlnească în centrul țării. Din Iași și din Târgoviște, vechile cetăți de scaun ale Principatelor Române.

Nimeni altcineva nu a venit în Școala de Literatură cu faima lor. Copilul minune al Târgoviștei ajunsese beizadeaua lui, ca și cum ar fi fost os din os de domn, sau măcar descendent al stirpei de mari boieri cărturari, ziditori ai limbii literare și literaturii moderne, Iancu și Enăchiță Văcărescu, și moștenitor al lui Cârlova, Eliade, Grigore Alexandrescu, de ce nu și al lui Bolliac și Bolintineanu. Prețuit de profesori, invidiat de colegi, elogiat de intelectualitate, devenise al doilea simbol al Târgoviștei, alături de Turnul Chindiei. Niciodată nu avea să mai cunoască atâta celebritate ca pe vremea când n-a avut decât iluzii. Prin Târgoviște nu circulau tramvaie, dar dacă ar fi fost călcat de un autobuz, n-ar mai fi fost nevoit să facă atâtea eforturi să-l întreacă pe Labiș, pe care nu l-a egalat niciodată.

S-au întâlnit întâiași oară la un concurs național de creație literară. Tomozei a primit mențiune, ceea ce nu era puțin într-o competiție cu cei mai talentați elevi din toată țara. Labiș, locul I. Cam aceasta a rămas distanța dintre ei în tot timpul școlii de literatură și în tot restul vieții. Tomozei mereu menționat printre cei mai buni, Labiș veșnic neegalat.

La Școala de Literatură au fost colegi în același an. Poate în aceeași grupă. Tomozei i-a căutat prietenia, dar Labiș nu avea

nici timpul și nici pornirea să-și aleagă amicii. Până la urmă, toți putem pretinde că i-am fost cei mai apropiați colegi. Dar nimeni nu s-a lipit mai mult de el decât Tom. Și în timpul vieții, și după moarte. Nimeni nu a făcut mai multe decât el pentru a nu fi uitat „Albatrosul ucis".

De la cuvântarea emoționantă rostită la catafalc, la articole, anchete, culegeri, plachete, cărți, emisiuni radio, comentarii în toate revistele posibile... Nu cumva sub această avalanșă de declarații și de acțiuni se ascundea și o undă de satisfacție pentru că a pierit mai devreme? „Îmi scriam lungile poeme ori sonetele cu dorința de a-l ajunge din urmă pe Labiș, ba chiar...", mărturisește el. Ce va fi stând în înțelesul acestor puncte de suspensie?

Gurile rele spuneau că atunci când s-a aflat de accidentul lui Labiș și toți prietenii fugeau la spitalul unde era internat, Tomozei s-a dus acasă la el (care casă?) ca să-și încarce valiza cu manuscrise. Dar iată că a prins bine... Nu cred că și-a însușit unele creații ca să le publice pe numele său. Deși era evidentă influența unor poeți ca Eminescu. Esenin, și chiar Labiș, își formase un stil al său care i-ar fi dat de gol raptul, chiar dacă n-ar fi fost vorba de „minima moralia".

N-am observat să aibă ceva în comun, dar deosebirile erau evidente. Labiș venea dintr-o familie așezată, de intelectuali de țară, cu rădăcini în istorie, trecând chiar prin seminția lui Ion Creangă, într-o zonă de bogate izvoare de tradiții, obiceiuri, literatură populară. Învățători i-au fost părinții, mama, până și în timpul refugiului din timpul războiului din județul Argeș.

După o despărțire care a părut foarte lungă, în care tatăl s-a aflat pe front, familia s-a reunit din nou. Primului născut i-au lipsit frații, dar cele două surori și copiii satului, elevii de la școală, au fost de ajuns ca să se afle într-un climat de afecțiune și bucurie. Se va fi lăsat dus de la Mălini la liceul din Fălticeni, precum altă dată Nică al Petrei de la Humulești la Școala de Cateheți.

Urmărit parcă de un blestem, Tomozei a fost toată viața un însingurat, până și atunci când a căutat să forțeze afecțiuni, ale lui,

ale altora pentru el. Nu avea cum să simtă dezrădăcinarea. Nu putuse să aibă rădăcini înfipte nici în mahalaua Bucureştilor, unde spunea că se născuse, nici pe străzile pavate cu bolovani de râu ale Târgoviştei. Nici căldura unei familii întregi. În casă nu se auzea alt glas de copil decât al său. Dacă trecea câteodată pragul vreun bărbat, acela nu era tatăl lui, pe care nu l-a cunoscut, pentru că el era „copil din flori". Când mama nu-l lua cu ea prin casele în care făcea curăţenie sau spăla rufe, îl încuia în casă.

În compensaţie, când a crescut, şi de atunci înainte, băiatul şi-a dat permanent un aer de aristocrat. Nu a avut în nicio împrejurare tăria de a-şi recunoaşte originea umilă, cum a făcut-o Marian Popa, şi nu o ascunsese nici marele G. Călinescu. În Şcoala de Literatură este evidentă dorinţa sa de dominare şi chiar reuşeşte. Irimie Străuţ, coleg al său şi în biroul comitetului UTM, susţine că „Prinţul suav anapoda" era şi un colaborator zelos al Securităţii. Zice că ar exista chiar un dosar destul de voluminos, dar pe cine mai interesează? Nu este destul că l-a executat cum l-a executat poetul Cezar Ivănescu în cartea sa *Vremea asasinilor*?

Nevoia de afecţiune, teama de singurătate, pofta puterii şi de dominare... La 20 de ani era căsătorit cu o frumoasă şi fragilă poetă, Elena Dragoş, colegă din Şcoala de Literatură, dar cuplul eşuează lamentabil. Acelaşi lucru se întâmpla şi cu Ileana Tomescu, excepţională actriţă la „Teatrul Nottara", şi cu Dora Popovici, pe care am văzut-o într-un spectacol pentru copii la Teatrul de la Grădina Icoanei, în rolul iepuraşului numărul 5. Nici familie, nici soţii, nici copii. O viaţă ratată. Se întorcea de fiecare dată la mama sa ca un câine bătut. Nu-i mai rămâneau decât amantele. Dar nici ele nu se arătau satisfăcute. Cel puţin nu devine dependent de alcool, nu cade în mizerie. Mereu are ţinută şi caută să se impună...

Dimpotrivă, Labiş nu era interesat de „căsuţa noastră, cuibuşor de nebunii". I-am făcut cunoştinţă cu fosta mea iubită de la Găeşti, rămasă o bună prietenă, Lucia Măiescu, studentă la psihologie,

poetă și ea, propusă pentru Școala de Literatură, dar respinsă din cauza dosarului. Îi va fi reținut numele?

Bineînțeles că ar avut oricând succese în rândurile fetelor noastre.

Dar spre deosebire de alții, el își vedea de treburile lui. De altfel, nici ele nu-și făceau iluzii, de parcă s-ar fi aflat în prezența unei ființe bisericești. Numai Doina Ciurea a îndrăznit. Până acolo încât, aflându-se pe o grămadă de nisip adusă în curte de constructori, și-a dat drumul peste el când trecea prin apropiere și, bietul, n-a avut decât s-o prindă și să cadă cu ea, îmbrățișați, motiv de mare scandal... Mă miram de ce nu se apropie Tomozei de ea. Cu pielea lor ușor bronzată, cu genele lor lungi, cu ochii specifici unei anumite populații de origine indiană, cu aerul lor de căutată noblețe, s-ar fi potrivit cât se poate de bine. Dar n-a fost să fie. Însă, după dispariția lui Labiș, au pășit amândoi pe aceeași potecă. Îl adulmecaseră pe un alt mare poet, Nichita Stănescu, și, fără să știe unul de altul, s-au pornit să-l vâneze. Doina l-a luat în căsătorie, Tomozei în custodie.

Cum în poezie nu a reușit să fie primul, cum în dragoste nu a putut să fie cel mai iubit dintre pământeni, cum în căsătorii a ratat lamentabil, Tom al nostru a căutat să pună mâna pe cât mai mulți poeți, ca un adevărat geambaș, pe care să-i manevreze pentru ca, eventual, să intre în istoria literaturii și prin ei. Și într-adevăr nu se poate vorbi despre Labiș sau despre Nichita Stănescu fără a se pomeni și numele lui Tomozei. Adrian Păunescu a cochetat cu prietenia lui, dar a avansat pe drumul său. Pe Marin Sorescu, pe Ștefan Bănulescu sau pe Fănuș Neagu și Ion Băieșu cred că nici nu i-a încercat și au rămas prieteni numai de bună ziua. Pe Nicolae Velea l-a ocolit pentru că prozatorul prinsese obiceiul să ceară cu împrumut mici sume de bani, pe care nu-i mai înapoia. Dar a căutat scriitori cu renume în devenire, rămași cam fără rosturi la vremea aceea, cum se întâmpla cu Florin Mugur, Cezar Ivănescu, Dan Cristea, Ilie Purcaru, Luiza Maria Cristescu,

Ileana Mălăncioiu. Rând pe rând, au fost alungaţi sau l-au părăsit de la revista *Argeş*, unde îi adunase. Ultimul, târşindu-şi piciorul, şi Florin Mugur, care îl purtase atâta vreme în cârcă. Fideli i-au rămas piteştenii Dan Rotaru, Popa Argeşeanu şi, cu rezerve, succesorul său, Sergiu Nicolaescu. Nu cunosc poziţia poetelor Otilia Nicolescu şi Elisaveta Novac. Pe alţii nu i-a mai găsit să-i momească. Dezavuat şi de conducerea judeţului, s-a retras la Bucureşti, din ce în ce mai mult în lumea celor neimportanţi.

Spre deosebire de Tomozei, Labiş nu şi-a subordonat şi nu şi-a anexat pe nimeni. A avut şi norocul să nu fie căţărat în funcţii de conducere, pe care nici nu le-a râvnit, nici nu le-a cerut.

În calendarul ortodox al literaturii române, Tomozei este trecut la sărbătorile de peste an cu cruce neagră. Labiş, cu cruce roşie, de foc, în rândul marilor sfinţi.

Poetul imposibilelor iubiri

Două lucruri nu a apucat să le facă Labiș: să-și scrie opera fundamentală și să iubească total. Amândouă esențiale în egală măsură pentru destinul său de poet și pentru soarta de om. Dar tot atât de adevărat: era, și mai este, socotit drept cel mai de seamă poet al generației sale. Și că prima carte pe care a publicat-o în timpul vieții se numește chiar așa: *PRIMELE IUBIRI*. Și atunci?

Nu știu ce știu alții. Eu, unul, pot depune mărturie că în timpul celor doi ani petrecuți la Școala de Literatură, iubirile lui cele frumoase au fost puține, palide, trecătoare și aproape fără ecou în creația sa literară.

Ca și cum n-ar fi fost...

O zi cu Labiș

Cu toate că trăiam într-un regim cazon, multe zile săreau din șabloane. Dar n-o să le numărăm aici pe cele de excepție. Dacă tot era la modă problema tipologiei în literatură, hai să luăm în considerație o zi tipică.

Cineva străin nu l-ar fi remarcat în sala de curs. Ca oricare altul, era atent în timpul lecțiilor interesante, uneori, și lua și notițe, iar la cele plicticoase se lăsa purtat de gânduri. În schimb, unii lectori nu ezitau să-l sâcâie, dintr-o nestăpânită curiozitate de a afla ce mai e cu băiatul ăsta despre care se spunea că ar intra

în legendă. Îl provocau la discuţii în recreaţii, îi rosteau chiar numele în timpul prelegerilor.

Dar în pauza de după-masă ni-l făceam stăpân pe timpul nostru liber. Îi convenea, nu-i convenea, ne adunam în jurul său ca atraşi de un magnet. Din întâmplare, eram repartizaţi în acelaşi dormitor. Avantaje şi dezavantaje. Nu trebuia să fac eforturi ca să ajung în preajma lui, să-l văd, să-l ascult, să ne ciocnim câteodată. Dar dormitorul nostru devenise un adevărat loc de pelerinaj în care se strângeau, nu ştiu cum, şi tineri din afara şcolii, studenţi de la Universitate, de la teatru, de la arte plastice, de la teologie. Mi se tasase salteaua, mi se lustruise pătura, mi se deşelase patul transformat, ca toate celelalte, în canapea de grădină publică. Unii veneau numai ca să se poată lăuda că se află în prietenia lui, alţi îi înfăţişau manuscrisele – ca şi cum el ar fi fost un sacerdot care să le sfinţească –, alţii ca să împrumute cărţi, alţii numai ca să asculte sau să se facă ascultaţi. El mai mult tăcea. Nu-i făcea plăcere să contrazică, să pronunţe sentinţe, să tragă concluzii. Nu lua pe nimeni în derâdere. Cel mult râdea gutural şi înfundat, cu pumnul la gură. Nu-i înfrunta niciodată pe cei slabi, chiar dacă mai erau şi proşti.

Asistam la adevărate spectacole. Actori principali: Radu Cosaşu, minte scăpărătoare, care despica firul în patru şi căuta răspunsuri la orice problemă, Lucian Raicu, inteligent, aşezat, cu biblioteci întregi în cap, Ion Acsan, cunoscător ca nimeni altul al istoriei, filosofiei şi literaturii antice şi orientale, Ion Buda, care clătina din capul lui cât o ciutură, Nicolae Motoc, agitat fără voie, Ion Gheorghe, mereu bănuitor, Horia Aramă, cu gâtul ca de cocor şi cuminte ca un şcolar premiant, Mihai Negulescu, cel cu ochi de căprioară, Nicolae Stoian, mutat din viitoarea fierărie a lui Iocan în trecutele poeme ale lui Maiakovski, Ovidiu Zotta, cu ochelarii grei pe un nas borcănat şi iubit de una dintre cele mai frumoase colege, Dumitru Carabăţ, gata oricând să-ţi vorbească

despre orice film celebru, Florin Mugur, cu ochii jucăuși, Gheorghe Tomozei, cu gene de actriță, cei doi juveți isteți la minte și iuți la vorbă, G.D. Vasile și Nicolae Ungureanu, Irimie Străuț, care clocea un scenariu cu greva minerilor de la Lupeni, Ion Grecea, căpitan de grăniceri pe fâșia Editurii Militare... Începeau cu discuții solemne, ca de toast, ca să se trezească spirite încinse, vorbind toți deodată ca în toiul unui banchet.

Un lucru care pare foarte ciudat este acela că asemenea întâlniri aveau loc chiar dacă Labiș lipsea dintr-un motiv sau altul. De unde se vede că ne făcuserăm din el un adevărat spirit tutelar. Iar el trebuia să plătească un bir pentru începutul de celebritate.

Făcând parte din grupe diferite, mă feresc să spun cum se comporta el la seminarii și în orele acelea stupide de studiu obligatoriu. Seara venea de obicei târziu, după stingere. Era invitat la diferite cluburi ale tineretului sau ale pionierilor, la cenacluri literare din facultăți, din casele de cultură. De multe ori trebuia să răspundă invitațiilor în familie.

Să bea... Iată un lucru care se întâmpla destul de des. Venea aproape de miezul nopții. Dezechilibrat, împleticit la pas și la vorbă, confuz, cu sclipiri de luciditate ca fulgerele din norii nebuloși, ca să cadă epuizat pe saltea, unde adormea îmbrăcat.

Dar se trezea întotdeauna înainte de a suna deșteptarea. Liniștit, refăcut, cu obraji îmbujorați, plesnind de sănătate. Cu mâinile încrucișate sub ceafă, cu ochii pe jumătate închiși, murmura de parcă ar fi spus o rugăciune. Acesta era timpul lui de creație.

Dar iubirile?

După cum se vede, într-o asemenea zi tipică nu e loc nici de un bob zăbavă pentru dragoste. Și în privința asta zilele curg cam la fel, una după alta. Nu știu nimic despre iubitele și iubirile lui Nicolae Labiș petrecute înainte de venirea lui la București. Dar

știu că între 17 și 19 ani, vârsta din miezul fierbinte al marilor iubiri, el nu și-a întâlnit dragostea cea mare. Și nici marea poezie de dragoste. Și, după toate probabilitățile, așa ceva nu s-a întâmplat niciodată în viața lui.

Nimeni nu-și poate închipui un tânăr frumos, sănătos, normal care să nu iubească „măcar o dată în viața lui". Mai ales dacă este și poet. Și încă un poet de talia lui Nicolae Labiș.

Nu a întâlnit ființa ideală, spun unii. Dar ce înseamnă ființa ideală la vârsta primilor fiori de dragoste? Ce alt ideal de fată decât cea pe care s-o furi din priviri, să te îmbeți de zâmbetul ei, să cazi în extaz când îți răspunde la strângerea de mână sau îi mângâi pentru prima dată părul, când își culcă duios capul pe umărul tău, când alunecați întâia oară strâns îmbrățișați în starea de fericire?

Era prea puțin? Cătălina nu oferea nici ea cu mult mai mult. Dar pentru o singură oră de autentică iubire, Hyperion și-ar fi dat nemurirea în schimb.

Nu a găsit femeia care să se poată ridica la înălțimea lui intelectuală, spirituală și morală? Asta căuta? Așa să fi fost?

Nu mă număram printre prietenii lui intimi. Poate că ar fi prea mult chiar afirmația că eram prieteni. Cert este că mă căuta din când în când ca pe unul care era în stare să-l asculte și să-l înțeleagă. Dar de cele mai multe ori mă ocolea pentru că încercam să-l fac să priceapă că excesele lui bahice pot avea asupră-i un efect distructiv.

De data aceasta îmi spune că a văzut o fată nemaipomenită. Dacă vreau, să merg s-o văd și eu. Vinde flori în fața Restaurantului Kiseleff. Trecusem de multe ori pe acolo, chiar făceam cumpărături, dar priveam mai ales la coșurile și vasele cu flori... Era, într-adevăr, de o frumusețe stranie. Părul bogat împletit în cozi, castaniu cu reflexe de aur, fața ușor smeadă, sprâncenele stufoase, iar ochii de un verde tulburător. Înaltă, subțirică și

suplă, aşa cum nu mai văzusem alta în etnia lor. O prinţesă rătăcită? El îmi spune că îi place. Eu îl întreb dacă ar fi în stare să o iubească. El zice că dacă ar încerca ar fi respins. Eu îl sfătuiesc să insiste. Ştiu că n-o să-i cadă în braţe, dar o asemenea încercare poate însemna foarte mult la vârsta asta. „Un adevărat poem care aşteaptă să-l scrii!"

Îl zăresc peste câteva zile rezemat de zidul restaurantului. Pe trotuar, resturi de flori strivite sub tălpile trecătorilor. Fata plecase sub aripa ocrotitoare a unui ţigan de mahala... Petale risipite, frunze veştede, o lacrimă într-un colţ de ochi...

„Am un drac în mine şi vreau să-l omor"

Îngerul nu are strat, demonul nu are astâmpăr. Poate de aceea pleacă de acasă şi rătăcesc hoinari prin lume. Însă când unul, când altul, se întorc la gazdă, fiecare cât se poate de posesiv. Iar dacă se întâmplă să se întâlnească, începe lupta contrariilor. Între poruncile celor doi stăpâni, omul nu are putere să aleagă. Norocul lui că îngerul biruie. Sub dominaţia lui, numai blândeţe, bunătate, bucurie.

Omul acela n-ar fi putut să fie decât Labiş. Încă adolescent pe atunci, în trup, dar, pentru tot ce a făcut, pentru tot ce lăsa în urma lui, nu i-ar fi fost de ajuns o viaţă întreagă. Câte vieţi i s-au zămislit sub cojoc?

„Despre morţi, numai de bine!" Labiş nu trebuia să moară ca să se spună atâtea lucruri bune despre el. Avea atâtea calităţi recunoscute încât i s-ar fi putut înălţa statuie din viaţă. Lucru pe care îl ştia şi el. Şi nu-l lăsa indiferent. Starea permanentă era una de normalitate. Cu unele exagerări de modestie şi de discreţie. De parcă s-ar fi jenat să-i deranjeze pe alţii cu faima sa. Făcea totul ca să fie ca ceilalţi: îşi spăla ciorapii la chiuvetă, împrumuta lama de ras, nu refuza jumătatea de covrig de la un coleg... Era evident că se temea să nu-şi piardă libertatea, devenind prizonier într-o impusă imagine ideală.

Dar, nu se oprea la atât. Ca într-un joc în care copiii se strâmbă, scot limba la trecători, dau cu pietre după câini, umblă cu băţul

prin gard ca să întărâte potăile, între în băltoace, se cațără pe garduri, sar din copaci, anume ca să nu fie prea cuminți, Labiș avea momente de excese. Autodemitizarea a devenit o a doua latură a personalității sale. Și nu în beneficiul echilibrului. De multe ori, cele două tendințe ajungeau în conflict acut. Ceea ce însemna energie consumată inutil și o istovire zadarnică. Și, ca un blestem, tocmai în răgazul de împăcare cu sine se ridica din străfunduri nevoia de alte experiențe șocante.

Alte rătăciri, alte sfâșieri...

Se spune că în fiecare om sălășluiesc binele și răul. Labiș nu a făcut rău nimănui până la cei 21 de ani câți i-au fost dați pe această lume. Dar el a ajuns și o victimă. Pradă ușoară a acelor prieteni care poate chiar îl iubeau, dar erau atât de viciați încât așa își manifestau ei dragostea, nărăvindu-l spre ispite și satisfacții subumane. Însă nimic și nimeni nu i-a făcut mai mult rău decât și-a făcut singur. Îngerul bun îl părăsise...

Nu știu cum era, cum arăta, cum se manifesta în timpul escapadelor nocturne, care, până la urmă, i-au fost fatale. Dar am să prezint aici numai câteva semne văzute la lumina zilei.

Vorbeam de modestie și de discreție. Dar avea și destule momente când voia să atragă atenția asupra sa cu orice preț, ba chiar să se dea în spectacol.

Am să încep cu plăcerea de a poza. Serios ca Arghezi, în familie și în diferite situații oficiale sau solemne. Clovn din proprie inițiativă, cu limba scoasă, cu clondirul în mână, cu mâinile în șolduri etc. Dar mai ales în travesti. Travestit în cioban, în tractorist, în birjar. Și, ca și cum n-ar fi fost de-ajuns, poza în chip de statuie și chiar de monument.

Și nu se oprește aici... Îmi vine greu să cred, însă relatarea o face profesorul Savin Bratu, pe care nu l-am prins niciodată cu minciuni. Labiș, declară el, și își ia martori, și-a pus straie de femeie – s-o fi și fardat? – și a bătut pe jos toate străzile dintre Școala de Literatură și Universitate, cu un alai pe măsură... Ce va

fi vrut să demonstreze? Să sfideze? Să provoace? A fost o treabă pe cât de puerilă, pe atât de inutilă. Idioată, aş zice, dacă n-ar fi vorba de el, dacă nu mi-ar fi teamă că nu sunt în stare să-i înţeleg rostul. În cei aproape doi ani cât am stat în preajma lui, nu i-am observat asemenea apucături. Să fi fost doar o variantă în seria iniţiativelor stupide? Oricum, s-a întors împotriva lui şi nimic nu i-a stricat mai mult imaginea.

Lume multă pe un trotuar de pe strada cu restaurantul Kiseleff. Vorbe în şoaptă, un cor de exclamaţii. Pe o fereastră de la etajul al doilea al clădirii din faţă, se cobora un sicriu spânzurat în funii. Cei care mânuiau sforile nu se dovedeau prea dibaci şi coşciugul se balansa periculos, se izbea de zid, se apleca ba pe o parte, ba pe alta, gata să azvârle mortul din el. La o smucitură, cadavrului i-a sărit o mână peste marginea copârşeului. În secundele de respiraţii oprite, s-a auzit un hohot de râs sarcastic. Era Labiş.

— Ce-ţi veni?

— Am crezut că zboară...

— Eşti macabru...

L-am luat de acolo pentru că toată mulţimea era indignată. Dar el continua să se amuze...

Altă dată, venisem de la piaţă cu o pasăre ca s-o dau la bucătărie, la sfatul medicului care mă pusese la regim. Curtea şcolii era plină de studenţi. Labiş mi-a luat găina din mână ca s-o taie el. Am crezut că e o glumă. Mihaela Monoranu, moldoveancă de-a lui, îl ruga cu vorbe dulci să nu facă aşa ceva. I-a amintit şi de versurile lui Eminescu:

„Nu e păcat/Ca să se lepede/Clipa cea repede/Ce ni s-a dat?"

Dar totul a fost în zadar. A pus pasărea jos, cu un picior pe picioarele ei, cu alt picior pe aripi, i-a ridicat capul cu mâna stângă, cu cuţitul în mâna dreaptă, i-a retezat gâtul şi a aruncat-o în sus, să zboare fără cap. A vrut să-şi dovedească sieşi ceva? Să ne dovedească nouă? Cine ştie ce? Să fi simţit nevoia să se descarce de tensiune în acest fel?

Și, în sfârșit, povestea cu buhaiul... Se apropiau sărbătorile de iarnă. „Hai să facem un buhai!" „Hai!" Inițiativa era tot a lui. Cum-necum, a făcut rost de o oală mare. A dat o raită prin Piața 1 Mai, cu Străuț, și au retezat coada unui cal. Nu mai era nevoie decât de o piele cu care să fie legată oala la gură și să se agațe de ea șuvițele de păr din coada calului. În drum spre școală, a intrat într-o curte cu câini mulți, care lătrau în disperare. Dar, minune, nu l-a mușcat nici măcar cel pe care l-a luat în brațe. De data aceasta, chiar cred că făcea o glumă, dar fetele erau speriate pentru că episodul venea după cel cu pasărea tăiată. Iar el spunea că va jupui câinele ca să-i folosească pielea la buhai. Nu știu ce s-ar mai fi întâmplat dacă n-ar fi sosit stăpâna animalului care tremura în brațele lui.

Îi plăcea să pună la cale farse amuzante. Să improvizeze și să interpreteze jocuri tari. Uneori să afișeze cruzime.

Dar va fi fost numai atât? Nu cumva în venele lui avea și o picătură de satanism? Când scriitorul Marin Preda îl certa pentru viața dezordonată pe care o duce și îi atrăgea atenția mai ales asupra pericolului care îl aștepta după excesele bahice și erotice, el îi răspundea tranșant: „Am un drac în mine și vreau să-l omor!" Vorbe de clacă?

Jocul de-a moartea

Citesc epitaful lui Nicolae Labiș. Nu e săpat nici în lemn, nici în piatră, nici în marmură, nici în bronz. E scris cu creion colorat, pe un petic de carton de ambalaj. Primul lui epitaf. Gândit de mintea lui, scris cu mâna lui. De fapt, nu e decât un fel de repetiție. Zadarnică repetiție. Pentru al doilea, cel definitiv, nu a mai avut timp. I l-au scris alții. Atunci când nici jocul nu a mai fost pus la cale de el.

Venisem din vacanța de iarnă cu o zi mai devreme. Se pusese o furtună și-mi era teamă că se înzăpezesc drumurile și nu mai circulă trenul. Mai era și un concert la Ateneu pe care n-aș fi vrut să-l scap. Portarul mi-a dat drumul înăuntru, dar m-a avertizat că este oprită căldura în tot căminul. Aveam de gând să-mi las geamantanul în dormitor, să cobor la fochist – care locuia la demisol, lângă cazanul lui – și, dacă va fi cazul, să-mi caut adăpost la vreun coleg dintre cei care locuiesc în oraș.

Mai venise cineva? Bătrânul portar nu avea de unde să știe, de-abia intrase în tură și moțăia înfășurat într-o șubă veche. Parcă era un exponat de muzeu. Sau un paznic la o poartă de vechi cimitir.

Întâmplarea făcuse să avem paturile în același dormitor. Deschid ușa, ca Ion Gheorghe, cu piciorul. Adică o împing puțin cu genunchiul, pentru că am găsit-o fără clanță. În semiobscuritate, primul lucru pe care îl fac este să-mi îndrept privirea spre fereastre. Sunt înfundate de zăpada viscolită și cu geamurile înghețate.

Dar pe geamurile dinăuntru deosebesc niște contururi ciudate. Ne-au pus vitralii? Răsucesc comutatorul. Nu e curent. Mă apropii, nu știu de ce, călcând tiptil. Ca și cum mi-ar fi fost teamă să nu se destrame viziunea aceea atât de înceţoşată.

Cu litere mari, de o palmă, un cuvânt în semicerc: juveții. Dedesubt, portretele caricaturizate al lui Gh. D. Vasile și al altui oltean, Ungureanu și nu mai știu cum, care avea să ajungă în învățământul superior, pe la Galați, unde, probabil, nu s-a lăsat de poezie.

Nu putea să fie decât opera lui Labiș. Lui îi plăcea să facă fel de fel de glume și mai avea și talent la desen.

Dar iată-l și pe el: stă întins pe pat, îmbrăcat și încălțat, cu căciula pe cap. Nu deosebesc dacă s-a culcat cu fața în sus sau pe brânci. Dar ce importanță are? El vine de departe, tocmai din fundul Moldovei, de pe lângă Fălticeni. Dar nu i-o fi frig? Mă așez pe marginea patului, îmi scot rufele din geamantan, apoi stau cu mâinile pe genunchi, întrebându-mă încotro s-o iau. Și care ar fi timpul potrivit să bat pe la alte uși. Mai erau două-trei ore până să se însereze, dar nu se știe dacă mai circulă tramvaiul. Îmi trec în revistă posibilele gazde de noapte. Nu e ușor să deranjezi hodoronc-tronc o familie. Cred că am să încerc să debarc la Letiția, o bună prietenă, studentă la cinematografie, care are o mamă foarte cumsecade și locuiesc singure pe strada Dr. Felix. De câte ori am trecut pe acolo doamna m-a primit ca pe propriul său copil. Cred că își dorise să aibă un băiat. Și nu era de ajuns că Letiția asta – care avea să ajungă peste câțiva ani regizoare renumită la Televiziune, unde a dat lovitura cu un Pirandello, iar mai târziu în străinătate – era mai mult un băieţoi la vremea aceea.

Și cum stăteam așa dus pe gânduri, deodată îmi dau seama că ceva nu este cum ar trebui să fie. Ce anume? Da, asta e, el stă țeapăn. Nicio mișcare. Ascult. Nici nu respiră măcar.

Încerc din nou comutatorul. De data asta se aprind becurile. Toate. În camera inundată de lumină, Labiș nu e Labiș. Căciula lui cu moțul tuflit, vestitul lui cojoc, pantalonii, bocancii... Peste toate astea se suprapun, fără voia mea, imaginile sicrielor din

timpul războiului, când cei de acasă făceau un simulacru de înmormântare pentru bărbaţii pierduţi pe front.

La căpătâi – epitaful: „Aici zac io, Nicolae Labiş!"

Dumnezeu să te ierte, Nicolae, am rostit, dar cu gândul să mă iau la harţă cu el de cum s-o ivi. Nu găseam farsa deloc amuzantă. Ba chiar mi se părea cam macabră.

Ce-o fi vrut? Să ne sperie? Cu mine chiar a reuşit! Ca să nu rămân singurul tras pe sfoară, iau dormitoarele la rând, chiar şi pe al fetelor, ca să adun cât mai mulţi. Parcă îmi luase Dumnezeu minţile: „Veniţi, că a murit Labiş..." „A murit Labiş..."

Nu am găsit pe nimeni. Numai glasul meu, amplificat ca într-o cutie de rezonanţă. A murit Labiş. A murit Labiş. A murit Labiş. M-am simţit deodată vinovat că m-am lăsat prins în acest joc stupid. Jocul de-a moartea.

Dar au început să duduie caloriferele sub presiune. Mănânc ceva din pachet şi mă culc. Somn de coşmar. Şi de câte ori mă trezesc din visele acelea încâlcite dau cu ochii de mortul improvizat. Aştern o pătură peste el. Ca un linţoliu. Ca un capac de sicriu.

Sting luminile, închid ochii.

Dar aud cum umblă cineva pe coridoare şi prin hol, cum loveşte în uşi şi se izbeşte de pereţi, o voce hârâită, mucegăită, coclită parcă în cimitir: „Veniţi, a murit Labiş!"

Iar afară se înteţea furtuna de zăpadă...

— De ce ai făcut asta?

— Am vrut să văd ce faceţi voi dacă mor.

— N-ai văzut cine ştie ce...

— Până data viitoare.

Nu ştiam cât o dă pe glumă, cât vorbeşte serios. Dar m-am auzit că spun:

— Data viitoare n-o să mai fie... Până atunci ne îngropi tu pe toţi... Şi noi nu ştim să facem farse...

N-a fost un simplu joc, deşi mă lăsase să cred una ca asta. După acea întâmplare eu nu l-am mai văzut îmbrăcat aşa cum

venise de acasă. Acolo, sub cojocul lui mocănesc, sub căciula lui cu vârful tuflit, chiar murise cineva. Ziua aceea de iarnă viscolită a fost cea în care Nicolae Labiș s-a despărțit de băiatul din sat de la Mălini, de vârsta de aur și eresuri a copilăriei și a primei adolescențe. Se săturase să tot fie un genial pui de țăran. Pe peticul acela de carton în care scrisese primul epitaf își semnase certificatul de maturitate. Și legitimația de poet recunoscut național. Poate și o filă de pașaport pentru literatura universală. De ce nu, pentru eternitate. Acolo și atunci și-a luat el rămas bun într-o singurătate de ritual de la cel care a fost... A apărut a doua zi într-o tunică neagră, strânsă pe trup, cu buzunare pe piept, cu bumbi mari, încheiați până sub bărbie. Pantaloni bufanți de aceeași culoare, cizme înalte și lustruite. Cu părul abundent, despicat în cărare pe creștet și căzut pe frunte și în uniforma aceea de altă epocă putea să pară un tânăr ofițer de pe vremea școlilor de iuncheri.

Ofițer fără epoleți și fără grade. Ce i-ar fi trebuit lui însemne exterioare? În lumea în care se afla, adică printre tinerii poeți, era cel mai mare în grad. Oficial și neoficial, era recunoscut drept poetul încă fără egal. Un Eminescu al generației sale. Nimeni nu-i contesta prezentul, nimeni nu avea îndoieli asupra viitorului său. „Ești aici, Labiș?", întrebase Sadoveanu. Labiș și ceilalți. Nimeni deasupra lui, totul de la el în jos.

Își știa locul. Îl accepta fără falsă modestie. Avea conștiința propriei valori. Dar fără pic de infatuare. I se cereau colaborări în toate revistele. I se publica aproape totul, poate prea în grabă. Primea și drepturi de autor, destul de substanțiale pentru o pungă de student. Se bucura de aprecierea lui Sadoveanu. Era primit în casa lui Arghezi. Se vorbea despre el, ca de un adevărat fenomen, în toată lumea literară. Și chiar în lumea politică.

Dar toate astea nu-l împiedicau să fie unul ca toți ceilalți în viața de fiecare zi. Viață de student căminist. Își spăla și el ciorapii și batistele la chiuvetă, împrumuta o lamă de ras sau o cravată, schimba impresii, glume și ironii, se putea tachina cu oricine, fără

supărare. Își procurase chiar două săbii boante, de antrenament. Cred că lua și lecții de scrimă pe undeva prin oraș. Făcea partide în holul de sus cu Atanasie Toma, care avea ceva pregătire în acest domeniu. Uneori îi rezista Dumitru Carabăț. Dar era loc pentru oricine voia să încerce. Răsuna ore întregi zgomotul fiarelor lovite. Se putea auzi destul de des: „Lovit! Mori!" sau „Lovit! Mor!"

Mori... am murit... Ecou anticipat?

Poeții au, de obicei, construcții fragile, adeseori probleme de sănătate, se simt vulnerabili, își fac complexe. Labiș părea construit pentru o sută de ani și mai bine. Era cel mai echilibrat dintre noi. Printre atâția inși care simulau suferințe sau și le stimulau, din dragoste sau de ordin existențialist, el era optimistul incoruptibil. Nu l-am auzit niciodată să se plângă că-l doare ceva. Nu l-am văzut niciodată căzut în melancolie.

Ca orice vitalist, nu putea să creadă că i se poate întâmpla ceva rău. La care se adăuga convingerea că are o anumită misiune pe lumea asta. Iar aceste două forțe împerecheate puteau să facă din el o ființă invulnerabilă. Ceea ce și era. Dar totul pe lumea asta are o limită.

Știam că o să mă ocolească multă vreme. Nu-i plăcea să-l dădăcești. Nici mie nu-mi făcea plăcere. Dar nu puteam să asist pasiv cum își erodează viața în excese. Credeam că a alunecat pe panta pierzaniei, fără să-și dea seama. Dar știa ce face.

Sfida aneantizarea din nevoia de a se elibera de teama ei. Ca în acele jocuri în care copiii întărâtă câinii, se cățăra în vârful copacilor sau se arunca în vârtejurile de apă. Și nu numai că sfida, dar chiar încerca să o stârnească. Să vadă, odată și-odată, ce putere are. Cât este el de tare. Dacă reușește ea. Dacă va fi el învingătorul.

Adeseori geniile nu vor să ia în seamă faptul că sălășluiesc și ele în niște mașini biologice cu posibilități limitate, care, solicitate peste măsură, pot să cedeze, chiar să se sfărâme. Labiș se lăsa ispitit în lumea exceselor. „Ești chiar inconștient?" „Greșești?" Și Baudelaire știuse că un organism biciuit fără cruțare poate să ajungă

la neputință. Și Lermontov știa că prin orice inimă poate să treacă un glonț. Și lordul Byron știa că poate să cadă în luptă înainte de a apuca să apese pe trăgaci. Dar aceasta era varianta absurdă. Care se putea întâmpla oricui, dar nu și lor.

Nu pierdea niciun prilej ca să-i arunce provocarea în față. Dar cu fiecare exces nu făcea altceva decât să-și apropie tot mai mult clipa fatală. În schimb, nu-i permitea să pășească în sanctuarul creației sale. Nu o întâlnim decât de două ori: în *Moartea căprioarei* și în *Albatrosul ucis*. De fiecare dată la modul cel mai realist, în condiții de determinare, fără nicio umbră de mister. Căprioara cade detunată de pușcă, albatrosul doborât de furtună. Labiș este un demiurg atât de stăpân pe elemente încât ele nu-i pot scăpa de sub control.

Lui îi era de ajuns să trăiască în lumea faptelor concrete, la timpul prezent, în „miezul unui ev fierbinte". Deocamdată universul lui este cel de sub tălpile și de sub pașii săi și de cât poate cuprinde cu brațele, cu privirea și cu gândul. Ca și personajul lui Camil Petrescu, este omul care vede idei. Dar nu și himere.

În toată poezia lui din timpul Școlii de Literatură (1952–1954) nu era interesat decât de ceea ce îi spuneau simțurile și îi confirma rațiunea. Ceea ce nu simte și nu cunoaște nu există. Ar fi putut să spună și el ca pictorul realist Courbet, hrănit, de fapt, din ideologia iluminismului și a marii Revoluții Franceze: „Nu pot să pictez îngeri, pentru că n-am văzut niciunul!"

Labiș scrie atât de fidel din sfera orizontului cunoscut încât uneori s-ar putea identifica nu numai motivele, ci chiar și personajele. De pildă, prietenul său Portik Imré, în momentele lui de furie, își dezgolea bustul ca să ne arate unde a fost înjunghiat între spete și își sumețea pantalonul ca să vedem unde a fost împușcat de dușmanii de clasă pentru că a trecut de partea comuniștilor. Și scrie Labiș: „Cel mai bun dintre noi poartă în spate o dâră de cuțit/Fusese activist și a primit-o fără să se clatine, bărbătește/De aceea i-i chipul mai palid, glasul mai repezit/Și câteodată tușește!"

Se ştie că Gheorghe Tomozei nu şi-a cunoscut niciodată părintele, că mama sa a fost nevoită, într-un timp, să servească prin diferite case. Şi Labiş aşterne pe hârtie: „Celui mai vesel flăcău dintre noi/ I-a murit şi bunicul şi tatăl în război./Mama lui a tors, a cârpit şi-a spălat pe la case/De aceea scrie poezii cu lozinci care sunt totuşi frumoase". Ca să adauge mai jos: „Celui mai tânăr dintre noi, celui cu unghiile netăiate,/I-a trimis taică-său răspuns că nu mai vrea să-l ştie/Dacă-l mai întreabă-n scrisoare, în loc de sănătate,/De ce n-a intrat încă în Gospodărie" – acesta ar fi putut să fie Mihai Negulescu, Ion Gheorghe sau Sorin Comăniţă. Oricare dintre noi, cei porniţi de la ţară, dar ai căror părinţi ezitau să intre în colhoz. Îi arătasem şi eu o scrisoare de acasă în care spunea tata că stau ăia pe capul lui să se înscrie; dacă nu, îi dau feciorul afară din şcoală: „Dacă e pe-aşa, vii acasă, om muri, om trăi, ce-o vrea Dumnezeu, dar eu pământul nu mi-l dau cu mâna mea, asta s-o ştii".

Nu se poate ca tocmai el să fi fost ocolit de marile întrebări ale creatorilor dintotdeauna. De unde venim, unde ne ducem, ce am fost înainte de a fi zămisliţi, ce se află dincolo de ultimul hotar, în ce măsură suntem jucării în mâna destinului, care este preţul libertăţii, în ce relaţii ne aflăm cu divinitatea?... Dar toate acestea le amâna pentru o vreme de răgaz, pentru un timp de maturitate. Nu stăruia asupra poeziilor sale, nu le şlefuia, nu le cizela, le lăsa aşa cum ieşeau din mână, uneori ca din bardă, ca din topor. Decât să zăbovească, mai bine mai scrie una, două, trei... Poezie de tranziţie... Poate că va reveni asupra lor... Pe altele le da uitării după ce le punea ultimul punct. Dacă iei fiecare poezie scrisă în timpul uceniciei de pe Kiseleff şi se pare că este cât se poate de ocazional, numai din întâmplare, atinsă din când în când de aripa geniului. Dar privind opera în bloc parcă ai avea în faţa ochilor ultima statuie a lui Michelangelo, încă nedesprinsă din blocul de piatră. N-a mai avut timp de mai mult.

Hoaţa de suflete sta la pândă precum puşca încărcată care aştepta căprioara la adăpătoare.

Și într-o noapte de decembrie, pe când se îndrepta dintr-un restaurant spre cuibul unei curtezane, a întâlnit-o pe cea nevăzută, pe o linie de tramvai cu zăpadă înghețată. Și nu l-a mai iertat...

„Lui Ioniță, care a fost o surpriză pentru mine, intrând pe nesimțite și trainic în categoria acelora ce-mi insuflă sentimentul simpatiei și prețuirii...

Mi-i încă foarte greu să prevăd clar viitorul colegilor mei, mulți – printre cari și eu – punând probleme foarte diferite, dar văd în Ioniță Marin pe întâiul și cel din urmă Ioniță.

Vremea, ea singură, curge cu certitudine – aș dori să mă întâlnesc cu fostul meu coleg de seminar, în viitor. Pentru asta, fiecare din noi, în egale măsuri, va trebui să-și tocească tălpile și să-și ascută mințile, căci inimă avem cât ne trebue, amândoi, slavă domnului!

Cu dragoste..."

Niciun tramvai nu a dat peste Labiș

Poetul mergea paralel cu tramvaiul. Vehiculul fix pe șine, omul în balans pe peronul înghețat, cu zăpada spulberată de vânt. Tramvaiul pe care îl aștepta să se urce în el își micșora viteza ca să oprească în stație. Omul se grăbea să ajungă la scară... Nici de data asta liniile paralele nu erau destinate să se întâlnească tocmai la infinit...

Toată lumea știe că Labiș a fost lovit de un tramvai. Este de crezut. Obiectele nu văd, nu aud, nu simt, nu judecă. N-au conștiință, n-au voință, n-au sentimente. N-au viață. Oamenii sunt cei care văd, care aud, care simt, care judecă, care au minte, voință, conștiință. Dar sunt atât de fragili, atât de vulnerabili. O creangă căzută dintr-un copac, un ghiveci căzut de la fereastră, o cărămidă căzută de pe schelă, o alunecare pe gheață sau pe o coajă de banană, un bolovan sau o gropiță în cale, o împleticire, o clătinare, o clipă de neatenție... Se poate muri din atât de puțin...

Chiar când ești Labiș, când te-ai luptat cu inerția unui timp absurd, când ai spart canoanele impuse de un sistem aberant, când ai creat alt drum pentru literatura unui popor, când încă nu ți-ai desăvârșit opera, când nu ai motiv să strigi: „Clipă, oprește-te!", precum Faust, când te simți atât de puternic încât ai putea să oprești în palmă fulgere și trăsnete, meteoritul Tungus...

Mușchi, oase, tendoane, sânge, vene... Nevolnica limită biologică, la fel pentru genii, pentru oameni de rând... Labiș nu avea

simţul pericolului. A văzut moartea cu ochii o singură dată, pentru totdeauna. Dacă a învăţat ceva din această întâmplare, nu i-a mai fost de niciun folos.

Oricâte variante au fost lansate în circulaţie, şi se vor mai lansa, una singură nu poate să fie pusă la îndoială: corpul său era îmbibat cu alcool în momentul accidentului. Poate numai în stadiul de uşoară ameţeală, poate în stare de euforie, poate şi mai avansată. Şi că venea în staţia de tramvai şi mergea pe peron nesigur pe picioare, clătinat, împleticit, o mărturisesc toţi câţi l-au văzut ultima dată.

Uneori, într-o asemenea stare, nici nu este nevoie de o cauză din afară. Nicolae Velea nu a fost lovit nici de tramvai, nici de autobuz, nici de sania cu zurgălăi. A murit singur, căzut în zăpadă. Nu ştiu de unde venea şi în ce stare era atunci. Dar toţi Bucureştii scriitorilor îl ştiau setos de băutură. Şi era tânăr. Şi era un scriitor de excepţie... Nici pentru Marin Preda nu a fost nevoie să se cutremure pământul şi să fie strivit de zidurile căzute peste patul său de la Mogoşoaia. Nici Nichita Stănescu nu s-a prăbuşit cu avionul. Primul a murit înecat în vomă, celălalt avea ficatul ars ca pe jar...

Suntem atât de fragili. Şi nu toţi sfârşim eroic. Nici lordul Byron n-a murit de glonţ. Plecase spre front, dar a avut ghinionul să-l muşte ţânţarii în mlaştinile din Missolonghi. Labiş a lovit un tramvai pe care nu l-a putut arunca de pe şine...

Copilul minune nu putea să moară pe eşafod

Nicolae Labiş începuse să intre în legendă încă de pe vremea când se răsfăţa în palatul de la Şosea. Dar cred că tot de pe atunci a cunoscut şocul de a vedea lumea reală, în toată cruzimea ei, precum prinţul Sakyamuni, cel care avea să devină Buddha, întemeietor de religie mondială... Până atunci, totul pentru el fusese iluzie şi amăgire. Dar nici după acel moment critic nu a renunţat la speranţă. Atunci a început el lupta cu inerţia...

Poate se socotea chiar un predestinat. Avea şi semnale: clanurile literare se abţineau acum să-i mai îndrume paşii, să-l iniţieze în meserie. Se mulţumeau să se laude că i-au deschis ochii şi l-au ţinut de mână când bâjbâia, de-abia ieşit din scutece, să-şi găsească drumul. L-au îndemnat, l-au sfătuit, l-au dădăcit mai ales la „poşta redacţiei", rubrica pentru începători a revistelor. Iată câteva monstre de-a dreptul monstruase: „Am primit poezia *Muntele cântă* şi ne-a bucurat dorinţa dumitale de a scrie. Numai din aceste versuri nu ne-am putut, însă, forma o părere despre posibilităţile dumitale şi deci te rugăm să ne mai trimiţi. Să ne informezi asupra vârstei dumitale *şi apartenenţei sociale*. Îţi recomandăm să încerci a oglindi în versuri aspecte din mediul în care munceşti". Cu salutări tovărăşeşti, colectivul de poezie: *Cristian Sârbu, Mihu Dragomir, Eugen Jebeleanu*. Sau „Dumneata prinzi un moment care oglindeşte lupta de clasă, atât de aspră la ţară, şi la care participă până şi copiii. Nu e păcat ca un lucru autentic,

concret, să se termine cu 5–10 versuri cu totul abstracte? Ar trebui să modifici sfârșitul, eventual descriind pe câțiva din «cei tot mai mulți» care citesc ziarul în poartă! Transformă deci sfârșitul poemului și trimite-ni-l cât mai repede. Te salutăm tovărășește, *Veronica Porumbacu*". Și, încă: „E bine ca dumneata să mai încerci să descrii portrete ale muncitorilor fruntași, ținând seama de *indicațiile noastre*. De asemeni, poți foarte bine să ne trimiți și alte materiale care să oglindească munca rodnică a întregului colectiv în cadrul căruia îți desfășori și dumneata activitatea." *Cu salutări tovărășești* – semnătură indescifrabilă. Mihai Petrescu îl sfătuia și el la poșta redacției *Iașului Literar*: „Ai putea să ne trimiți pentru fiecare număr aspecte noi din viața satului sau ceea ce găsești mai caracteristic în viața de acum a Moldovei".

Ajuns redactor, Labiș răspunde, la rândul său, unui începător la poșta redacției: „Pe când eram la vârsta ta, de cele mai multe ori, scriam poezii din plăcere, din distracție... În afară de talentul pe care nimeni nu ți-l poate da, în afară de singură natura și împrejurările vieții în care trăiești, se mai cere încă un lucru foarte important, cultura... Până atunci să scrii despre lucruri apropiate lor, despre sufletul lor, fără nicio preocupare pentru subiecte date de alții... Nu-i nevoie ca de la început să scrii despre ura ta împotriva imperialiștilor... Nu vei reuși să-ți arăți dragostea ta pentru patrie în versuri convingătoare, până când nu vei scrie despre dragostea ta pentru o persoană iubită. Dacă cineva, prin vreun cerc literar, îți va spune că trebuie să scrii poezii politice, arată-i scrisoarea mea. Până atunci, scrie numai despre ceea ce simți." Alt redactor, altă viziune, altă concepție, alt om...

Acum, cei care îi fuseseră dădace, și-l atribuiau ca și cum ar fi fost țâșnit din coapsa lor divină, sau, precum Atena, direct din țeasta acestor zeități. Era amuzant, era grotesc, însă Labiș s-a purtat întotdeauna cu respect și nu s-a arătat contrariat niciodată.

La început, marii corifei ai literaturii se întreceau să se arate care mai de care mai îngăduitori cu pruncul năzdrăvan, convinși

că o minune nu ţine, pe aici, pe la noi, decât trei zile. Dar el s-a impus atât de repede şi atât de categoric, încât, nedumeriţi, nu au mai avut altceva de făcut decât să-l recunoască şi să-l elogieze, cel puţin mimetic şi declarativ. Cine putea să-l contrazică pe Sadoveanu, fără să se compromită...

În acelaşi timp, puterea l-a legitimat şi a căutat să-l confişte făcând din el copilul partidului, care trebuia educat în spirit comunist şi programat să devină cel puţin un Eminescu al acestei epoci. I se îngăduiau şi unele năzbâtii în jocurile sale, iar sancţiunile erau destul de blânde, mai mult nişte avertizări. Ameninţarea cu excluderea din UTM nu era pentru el un semnal care să-l înspăimânte. Că nu primise, şi el, o locuinţă, care să fie numai a lui, nu însemna că are de ispăşit vreo pedeapsă. Se datora şi spiritului său de boem, căruia nu-i convenea să-şi asume povara unei gospodării. Nu este exclus să fi fost aici şi mâna scriitorului Paul Georgescu, şeful sectorului de literatură din secţia de propagandă a C.C. al partidului, la vremea aceea declarat maiorescian îndârjit. Poate credea şi el, precum maestrul său, că poetul nu ar putea crea într-o stare de fericire. Fericire dată de un amărât de apartament la bloc...

Am mai spus-o şi în altă parte că Labiş avea acces la C.C. fără opreliştе. Portarii şi ofiţerii de pază nu-i mai cereau să se legitimeze, ba chiar îl salutau cu respect. Când m-a luat şi pe mine cu el, a fost suficient să le spună: „E cu mine!"

Să se fi degradat relaţiile până acolo încât puterea să-l elimine din organizaţia de tineret, din redacţii, din literatură, sau să-l arunce în închisoare? Erau vina lui şi frica de el atât de mari încât să-l condamne la sancţiunea supremă? Ce putuse să facă el mai mult şi mai rău decât Doina Sălăjan sau Aurel Covaci şi alţi tineri scriitori care deveniseră indezirabili în urma evenimentelor din Ungaria? Dată afară din serviciu, trimisă la munca de jos, poeta a fost interzisă la publicare un timp, după care a tipărit o seamă de volume de versuri. Despre Aurel Covaci există mărturisiri că a fost văzut în libertate în timp ce era condamnat la închisoare...

Se mai spune că Nicolae Labiș cântase „Trăiască Regele" la nunta Ioanei Zamfir cu Toma Athanasie într-un local de lux, dar mireasa nu-și aduce aminte de așa ceva, însă poate dovedi că restaurantul acela nu a existat decât în imaginația celor care au lansat această poveste. Poate mai avusese și alte manifestări de bravadă, mai ales în stări de euforie bahică. Dar nu scrisese și nu distribuise niciun poem-pamflet cum avea să facă mai târziu Ana Blandiana, cu motanul ei, pentru care nu pățise nimic. Nici nu participase la ședințele de meditație transcendentală precum Marin Sorescu, dizgrațiat, dar nu și exclus. Personal continui să cred că nu puterea l-a aruncat sub roțile tramvaiului. Cu aceleași argumente: nu prezenta niciun pericol pentru sistem, dimpotrivă, sistemul avea nevoie de el, singurul la data aceea care avea șansa de a deveni un poet de talie universală.

O părere, și atât. Dar trăiam într-o lume guvernată de legile absurdului. Nici condamnările, cu sau fără judecată, pe față sau în ascuns, cu sau fără explicații, nu erau excluse. Iar la vârful puterii se aflau aceleași personaje care se debarasaseră de tovarășii de drum în modul cel mai odios: lui Foriș i se zdrobise capul cu ranga, Lucrețiu Pătrășcanu, se zvonea, fusese împușcat pe vizeta ușii de la celulă. Alții dispăruseră fără urmă. Pe când Ana Pauker, Vasile Luca[1] și Teohari Georgescu au fost lăsați în semilibertate. Niciun tribunal, chiar din acea vreme atât de tulbure, nu ar fi avut motive să-l condamne pe Labiș. Nu s-ar fi putut nici aduna și nici

[1] Vasile A. Luca (1898–1963), lăcătuș de meserie, ilegalist comunist, a fost închis timp de 10 ani în perioada interbelică (1924–1928, 1933–1939), la data ultimei arestări fiind vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Arestat pe 14 august 1952 și condamnat de Tribunalul Suprem prin Sentința 180/1954 la muncă silnică pe viață, pentru „activitate intensă împotriva clasei muncitoare". Pedeapsa a fost comutată, prin Decretul 5/1963, la 25 de ani de muncă silnică. A fost închis la Jilava, Râmnicu-Sărat, Aiud, unde a și decedat pe 27 iulie 1963, cf. http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/L/L%2003.%20Luca%20-%20Luzi/Luca%20Vasile/ (13.01.2018) (n. red).

fabrica măcar atâtea dovezi. Justiţia avea totuşi nevoie de justificări, fie chiar aşa, de ochii lumii. Condamnările legale la moarte nu mai erau foarte frecvente. Dar cele subterane? Un accident, un atac de cord, altceva la fel de sumbru. Lui Gheorghe Gheorghiu-Dej avea să-i vină şi lui rândul, se spune, iradiat de tovarăşii din Comintern, ca şi liderului bulgar Gheorghi Dimitrov.

În marea majoritate a opiniei publice, cazul Labiş intră în această categorie.

A fost sacrificat din raţiune superioară? A fost înlăturat într-un joc de interese? A fost împins spre sinucidere? O clipă de neatenţie? Fatalitate? Se va afla vreodată?

Oricum, copilul minune nu putea să dispară decât în mister.

Umbre pe pânza vremii

Albatrosul doborât

Aveam întâlnire cu Letiția Popa. Primele ei cuvinte, rostite din mers:

— Știi că pe Labiș l-a lovit un tramvai?

O spunea ca pe un fapt divers. Nu mi-am dat seama că încerca să mă ocrotească sau să mă pregătească de ce era mai rău.

— Bine i-a făcut, poate-i mai vine și lui mintea la cap...

Se putea ceva mai stupid? N-am să-mi iert niciodată această tâmpenie.

Iar fata a țipat la mine, de-a dreptul furioasă:

— E la Spitalul de Urgență!

Nu suntem lăsați să intrăm. Insist. Vine o doctoriță ca să ne explice că s-au interzis vizitele, au fost prea multe, îi fac rău, în plus trebuie pregătit pentru a fi examinat de un medic specialist din Cehoslovacia. O rog ca măcar să-i spună că am venit să-l văd. Pleacă fără niciun cuvânt, dar noi nu ne dezlipim de poartă. Se întoarce după un timp ca să mă ia numai pe mine și numai pentru 5 minute.

Învelit cu pătura până sub bărbie. Capul, într-o cască uriașă de ghips. Fața pământie și scorțoasă ca un vechi pergament. Buzele vinete. Nu i-au mai rămas decât ochii așa cum îi știam. O ureche îi rămăsese îndoită sub cască. I-am îndreptat-o cu degetul. A fost ultima atingere. În loc de o strângere de mână...

„Pasărea cu clonțul de rubin"... În șoaptă, ca o spovedanie...

Știa. Nu-i fusese greu să afle. Tot trupul, de la gât în jos, îi era inert. Măduva coloanei vertebrale – secționată în zona cervicală. Un cap viu pe un trup mort. Nu cred să existe pe lume ceva mai cumplit decât să-ți privești propriul cadavru...

O rezervă obișnuită, cu un pat obișnuit. Nu este conectat la niciun fel de aparatură. Nu trăiește decât din propriile lui rezerve, care sunt aproape epuizate. Sora lui, Marga, și Eugen Mandric îmi cer să-i înlocuiesc pentru câteva momente. Rămași singuri, simt că mă prăbușesc. El este cel care mă încurajează: „Lasă, bătrâne, că tot mergem la vară la Mălini". Un proiect al nostru de care știau și părinții lui, după cum mi-am dat seama la o întâlnire cu ei peste 10 ani.

Salonul a fost inundat deodată de medici. Nu am mai avut cum să rostesc măcar un cuvânt de despărțire. Din prag, casca aceea de ghips care îi înconjura capul mi s-a părut o imensă aureolă de sfânt...

Noapte de decembrie

S-au făcut multe speculații în legătură cu accidentul tragic care avea să curme viața poetului. Nu lipsește ipoteza că a fost ucis din ordin superior. Mă repet: exclud această variantă. Admit că Puterea, care pusese să fie zdrobit cu ranga capul unui fost secretar general de partid sau ordonase să fie împușcat fără avertisment, în celulă, Lucrețiu Pătrășcanu, ar fi fost în stare de un asemenea scenariu dacă ar fi avut interesul să o facă. Dar Labiș nu reprezenta pentru ea niciun pericol real la data aceea. Dimpotrivă, interesul ei era să-l facă un poet de curte – doar era cel mai talentat. În timpul studenției la Școala de Literatură chiar răsfățat...

Alții au presupus că a fost victima unei cabale de scriitori roși de invidie. Nici asta n-o cred. Putea să pună la cale fel de fel de șicane – admonestat pentru o colegă sedusă și abandonată, pus în discuție pentru abateri de la morala proletară – sancțiuni mărunte, dar în niciun caz să suprime o viață de om.

Plecase dintr-un restaurant, unde băuse cam mult, pe urmele unei balerine care-i acceptase avansurile. A căzut pe spate, între roțile vagonului care l-a târât câțiva metri în timp ce capul i se lovea de caldarâm.

Unii dintre martori au fost evazivi, alții au tăcut sau au dispărut fără urmă. În rest, mister!

Evadarea din obseda(n)tul deceniu

Schimbarea la față a artei și literaturii în lagărul socialist în a doua jumătate a secolului trecut se pune, de obicei, pe seama reformelor politice inițiate și conduse în Uniunea Sovietică de Nikita Sergheevici Hruşciov, iar în țara noastră de Nicolae Ceaușescu. Se poate vorbi într-adevăr despre o anumită descătușare din constrângerile ideologiei comuniste în primii ani ai acestor dictatori. Și tot atât de adevărat este că atunci când s-au pus din nou zăgazurile, puhoaiele nu au mai putut fi în întregime stăvilite. Dar dezghețul a fost numai la suprafață și destul de efemer. În structura sa, comunismul a rămas tot pietrificat în imuabile tipare și canoane.

Nu am căderea să judec fenomenul în spațiul sovietic sau al țărilor satelite. Aș aminti numai că mai înainte de vopsirea gardului pe partea dinspre stradă, au existat un Pasternak și un Soljenițîn. Ba chiar Șolohov dădea semne de netotală supunere.

Dar să venim la noi acasă. Nicolae Ceaușescu, precum Hruşciov, și mai târziu Gorbaciov, era privit ca o speranță. Nici nu se putea aștepta mai mult în contextul dat. Adrian Păunescu îi închina poeme, Dinu Săraru și-l făcea erou literar în romanul său *Clipa*. Dar curând se ajunge la un dezmățat cult al personalității. Chiar și scriitorii care au avut încredere în el la început vor ajunge să fie dezamăgiți. Deceniului obsedant îi urmau deceniile aberante.

Labiș îmi citise odată, pe un buștean din fundul grădinii Școlii de Literatură, *Balada căpcăunului*. Era vorba de un uriaș care vârâse în colivie o mulțime de păsări. Iar ele, în loc să protesteze

măcar, îi ciuguleau bucuroase firimituri din palmă şi-i cântau osanale, mulţumindu-i că le-a luat sub ocrotirea sa. Mărturisesc că nu i-am înţeles tâlcul. Ceea ce l-a pus pe gânduri. Dacă nici eu nu m-am priceput, câţi aveau să priceapă? De fapt, aveam de-a face cu o parabolă. Sau cu o fabulă cu morala inclusă. În care căpcăunul uriaş era Stalin, ce întruchipa imperiul sovietic, iar prin păsări trebuia să înţelegem popoarele şi ţările subjugate.

S-o publice sau nu? Asta era dilema. Că nimeni nu-i înţelegea dedesubtul însemna că totul este în zadar. Dar dacă i-l înţelegea cine n-ar fi trebuit, treaba devenea periculoasă. N-am ştiut ce sfat să-i dau. Nu ştiu dacă a dat vreodată poezia la tipar. Dar în cercuri din ce în ce mai largi, aceste versuri circulau în manuscris sau din gură în gură ca o producţie folclorică.

Croitor de drumuri

Minunea adevăratei schimbări la faţă începuse ceva mai înainte. La capătul acestui drum, de fapt o întreagă reţea de drumuri, stă Nicolae Labiş.

Nu ca dizident politic. El nu a fost un luptător anticomunist. La urma-urmei, a îndrăznit cu mult mai mult decât o atitudine de frondă. Şi-a asumat o răspundere cu mult mai mare. Şi anume o reformă de structură a literaturii române. Nu prin manifeste şi proiecte. El nu este un teoretician. Ceea ce face este să scrie poezie altfel decât cum se cerea, cum se purta, cum se obişnuia. *Albatrosul* lui este cu mult mai de preţ pentru literatura română decât Albastroul lui Baudelaire pentru literatura universală. Am spune că din penajul lui sau din miţele cojocului autorului său se toarce prima urzeală a literaturii de nouă orientare.

Iar acest semn de început de nouă epocă s-a încrustat pe răbojul vremii cu mult înainte de declararea oficială a unei noi orientări.

Poetul *Primelor iubiri* avea să se stingă în decembrie 1956.

21 de ani şi 20 de zile. Prea puţin pentru o viaţă de om. La 21 de ani se luau băieţii în armată. La 21 de ani intrau în drepturile

de cetățeni. La 21 de ani puteau să intre în posesia moștenirii și aveau libertatea să se căsătorească fără dispensă. Până la 24 de ani se considera perioada de formare a unui tânăr. Dacă este așa, Labiș nu a trăit decât 20 de zile în maturitate. Au fost voci care să susțină că el își terminase combustia. Că, adică, a spus tot ce avea de spus și a putut să spună. Că dacă el ar mai fi trăit n-ar mai fi făcut altceva decât să cadă în banalitate. Dumnezeu știe. Dar omenește judecând, atâta cât poate să cuprindă judecata omenească la modul lucid, îți dai seama că de-abia de-aici înainte ar fi început să clădească marea sa operă. Toate câte au fost până aici se pot numi creații de ucenicie, încercări și experimente care, la el, s-au dovedit geniale.

Dacă Eminescu, Macedonski, Arghezi, Blaga, Bacovia, Ion Barbu, Nichita Stănescu, Mircea Cărtărescu ar fi pierit la vârsta lui Labiș, n-ar fi existat în istoria elitelor literaturii române.

În Ajunul Nașterii Domnului din 1956 a căzut o stea. Dar nu din cer pe pământ. Dimpotrivă, a urcat din orizont spre cheia de boltă. Poate ca să călătorească și alți magi spre nemurire.

Labiș nu a fost un meteor care să dispară lăsând în urma lui doar o trecătoare dâră de lumină. Și nici nu a rămas o stea singuratică...

Generația de aur și de tinichea

Nu știu care va fi fost conjunctura astrelor la vremea aceea. Dar din 1930 și până în 1935 s-a încropit pe ecranul literaturii românești o bogată generație de talente literare. Generația în care s-au născut Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Eugen Simion, Lucian Raicu, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, D.R. Popescu, Titus Popovici, Dan Hăulică, Florin Mugur, Fănuș Neagu, Ion Băiești, Tudor Mazilu, Paul Anghel, Dumitru Solomon, George Muntean, Corneliu Leu, Aurel Rău, Aurel Covaci, Ion Hobana, Ioan Grigorescu, Corneliu Ștefanache, Ilie Tănăsache, Petre Sălcudeanu, Sorin Titel, Gheorghe Suciu, Niculae Stoian, Ion Acsan, Gheorghe Achiței, Gabriel Dimisianu, Horia Zilieru, Alecu Ivan Ghilia, Nicolae Gheran, Doina Sălăjan, Anghel Dumbrăveanu, Valeriu Cristea, Pop Simion, Platon Pardău, Horia Aramă, Anton Costache, Gheorghe Astalos, Corneliu Sturzu, Miron Scorobete și lista ar putea să continue. Cu un an-doi mai înainte, Ion Brad, Ion Lăncrănjan, Dumitru Micu, Mircea Zaciu, Mihail Diaconescu, Dinu Săraru, Alexandru Andriţoiu. Puţin după, Mihai Negulescu, Gheorghe Grigurcu, Gheorghe Tomozei, Nicolae Velea, Darie Novăceanu, Augustin Buzura, Nicolae Manolescu, Mihai Ungheanu... O asemenea densitate, pe un segment atât de scurt de timp, nu se mai întâlnește în istoria literaturii române...

Nu e vorba despre o grupare literară. Unii au fost prieteni, alții adversari. Mulți nici nu s-au cunoscut. Fiecare a mers pe drumul

său. Nu au avut o platformă declarată. Nici un mentor pe care să-l accepte deliberat, în jurul căruia să se adune. Dar dacă ar fi să spunem că s-au aflat sub influența lui Labiș poate că ar fi prea mult. Însă când nu au fost influențați, au existat afinități. Și sensibilități asemănătoare.

Alte stele de epoleți... Au fost destui cei care roiau în jurul lui Labiș care să cânte pe vechile strune, poate și mai cu foc, în conflict cu propria lor conștiință răvășită. Ofițeri avansați în grad, în armata sistemului cu solde pe măsură.

Un astru pe cerul pustiu

Poate să apară în orice clipă. Precum Cristos între apostoli după Înviere. Ni se înrădăcinase atât de adânc în suflet această credinţă că nu mai aveam nicio îndoială. Dacă n-ar fi aşa, n-am avea ce să căutăm aici. Noi suntem generaţia ţâşnită din necesitate.

Suntem cu toţii la momentul primilor paşi, când orice creator artistic este convins că poartă în raniţă bastonul de mareşal. „Sau Cezar, sau nimic!" Şi ne este gâdilat acest orgoliu. Nu se pierde niciun prilej să ni se spună c-am fost selectaţi dintre cei mai buni din ţară. Şi să ne achităm de obligaţia pe care o avem. Să fim recunoscători pentru încrederea ce ni s-a acordat. Pentru condiţiile care ni s-au creat.

Lăsaţi la voia întâmplării, ce s-ar fi ales de noi? Ne-am fi pierdut, cu talentul nostru cu tot. Şi nu ni se cere nimic altceva decât să ajungem scriitori cu renume.

De fapt, partidul urmărea două scopuri majore: să-şi facă armata sa de scriitori supuşi, agitatori şi propagandişti, ostaşi pe frontul luptei de clasă pentru triumful comunismului. Dar tot atât de important era să promovăm un geniu literar cel puţin la înălţimea lui Eminescu. Eminescu, acel geniu pe care societatea burghezo-moşierească nu l-a înţeles, nu l-a preţuit, l-a condamnat la mizerie şi suferinţă.

Dar s-a dovedit că geniile nu pot fi fabricate. Şi dacă există, nici nu li se poate spăla creierul. Dar a existat vreunul, măcar în germene?

Până unde ar fi ajuns Labiș dacă nu i s-ar fi retezat firul vieții la 21 de ani? El era înzestrat cu sâmburele divin al celor aleși. Dar pe Eminescu cel așteptat l-am pierdut pentru încă un secol sau cine știe câte...

Pentru asta, eram cu toții vinovați. Toți câți am trecut prin Școala de Literatură. Ne priveau ca pe niște sabotori. Dacă n-am fost în stare zeci și zeci de selecționați să dăm un singur poet genial, de ce naiba n-am stat acasă? De ce am mâncat și am dormit pe degeaba, am stat la palat și s-au aruncat pe noi milioane de lei, ca orzul pe gâște?

Eșec total! Școala de Literatură a fost ștearsă de pe hartă. Petre Iosif a plecat cu tinicheaua agățată de coadă, alți activiști vânturați în muncile lor de răspundere prin fabrici, cine știe mai pe unde. Noi, generația condamnată de propria-i neputință să rămână în mediocritate.

S-a mai tras un timp de Beniuc, de Dan Deșliu, de Victor Tulbure, de alte faimoase exemplare, dar și ei și-au pierdut potcoavele. Și nici măcar un Nichita Stănescu sau Mircea Cărtărescu nu au ajuns pe bolta astrului care își tânguie singurătatea.

Dan Deşliu şi Labiş

Între cei doi poeţi români nu a existat niciun fel de altă asemănare decât destinul lor, la fel de violent şi de misterios: unul zdrobit de roţile tramvaiului, celălalt înghiţit de valurile mării.

Dan Deşliu. Nume? Pseudonim? Oricum, un renume. Poate că şcolarul din Mălini îl învăţa şi-l recita la vârsta aceea şi va fi fost şi impresionat de versurile lui patetice care nu lipseau din nicio carte de citire. Dar, după sosirea în Bucureşti, nu avea pentru el niciun dram de consideraţie. De fapt, niciunul dintre stihuitorii tinerei generaţii nu a putut să ia în inima lui locul idolului său decăzut, Gheorghe Mărgărit.

Pe de altă parte, nici Dan Deşliu nu s-a arătat interesat de apariţia noului venit în spaţiul literar. La acea dată, el era prinţul literaturii proletare, pontiful proletcultismului. Se credea atât de sus că nimeni nu-l putea ajunge. Vulturul. Căruia nu-i păsa de lumea păsăretului de dedesubt. Iar Labiş nu era pentru el decât un puiandru care bate şi el din aripi ca să vânture aerul dimprejur.

La acea dată, corifeul corului comunist nu avea egal. Trecuse dincolo de barieră, deşi amprenta de mahala bucureşteană i-a rămas definitiv întipărită. Simţise acut nevoia să iasă din lumea „gropii lui Oatu" şi iată ca la numai 22 de ani, cu volumul de versuri *Lazăr de la Rusca* – activistul de partid ucis mişeleşte de duşmanii poporului – este încununat cu Premiul de Stat (Labiş nu l-a primit niciodată). Iar cu *Goarnele inimii*, *Cântec pentru*

tovarășul Plan, Poem pentru „Scânteia luptătoare", Cântec pentru slava lui Gheorghi Dimitrov (secretar-general al Partidului Comunist din Bulgaria), *Cântec pentru Legea cea Mare*, apărute în serie, toate într-un singur an, 1949, ajunge cel mai elogiat cântăreț al partidului și baladist popular cu rol agitatoric.

O experiență de viață tumultoasă și aventurieră – visa să devină aviator și chiar părăsise Liceul „Matei Basarab" din București în 1938 pentru Școala de Aeronautică din Mediaș. Student la Conservator, actor timp de doi ani, fără a fi distribuit în roluri importante, unde nu se poate supune regulilor de subordonare sub autoritatea regizorilor și nenumăratelor repetiții. Evadează în presă, redactor la *Scânteia*, cu activitate aproximativă, dar se aruncă definitiv în poezie. Înzestrat cu o voce detunătoare, dar și flexibilă, cu un arsenal de gesturi experimentate în teatru și, probabil, în fața oglinzii de acasă, cu o masculinitate virilă rar întâlnită, își declama manifestele agitatorice, nule din punct de vedere estetic, cu un succes pe care nu-l mai avea nimeni altul. Până la Adrian Păunescu și Cenaclul său Flacăra, niciun alt poet român nu a putut să „mobilizeze masele" cu atâta eficiență.

Dar Nicolae Labiș, deși furat de poezia spectaculoasă a lui Miron Radu Paraschivescu din *Cântece Țigănești* și poemele avangardiste și șocante ale lui Geo Bogza de dinainte de război, nu a fost ademenit și de reprezentațiile cu public ale lui Dan Deșliu.

Îmi amintesc bine cum într-o discuție de grup cineva căutase să-l atâțe spunând că personajul cu pricina nu e decât un farsor, un măscărici, un circar de bâlci. Labiș și-a arătat caninii cu zâmbetul acela al lui semnificativ și a schimbat subiectul. De unde se vede că nici pentru el nu exista un poet cu numele de mai sus.

Dar n-a trecut mult până ce Dan Deșliu să intre definitiv în eclipsă. El a fost marele poet al perioadei lui Stalin și Gheorghe Gheorghiu-Dej, așa cum marii poeți sovietici Esenin și Maiakovski fuseseră legați de cultul lui Lenin. Însă el n-a fost în stare la timpul potrivit de gestul lor final...

Epavă rătăcită a celui care a fost a trebuit să asculte cum se vorbea elogios despre Nicolae Labiș și să privească neputincios cum trec pe lângă el Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Adrian Păunescu, oniricii, optzeciștii... A încercat să mai scrie și altfel, chiar a și publicat, dar era definitiv compromis. Sleit de puteri creatoare, cu conștiința încărcată, și-a căutat salvarea în dizidență.

Îmi îngădui să povestesc aici o întâmplare legată de acest episod: la o ședință de seară a Asociației Scriitorilor din București, a citit scrisoarea lui Dorin Tudoran, poet „transfug" care acuza dictatura ceaușistă și conducerea Uniunii Scriitorilor. Desigur că s-au găsit destui care „să ia atitudine", dar totul s-a terminat în coadă de pește. S-a întâmplat să ne întâlnim la ieșire, unde i-am făcut loc să mi-o ia înainte. Atât mi-a trebuit. M-a luat de braț și nu m-a slăbit până la el acasă, undeva pe Calea Victoriei, peste drum de Academie. Tot timpul, a monologat cu voce tare despre persecuțiile lui, urmărit în permanență de securiștii care au ajuns până acolo încât aranjaseră ca le restaurant să i se servească mâncarea în farfurii cu microfoane înglobate în ele. Și că se aștepta ca în orice clipă să fie iradiat, să i se pună exploziv, să fie aruncat sub roțile unei mașini sau unui tramvai, ca bietul Labiș, să i se găurească țeasta de un glonț rătăcit... M-a mai ținut și la poartă un timp care mi s-a părut infinit. Și era după miezul nopții. Și am mulțumit lui Dumnezeu că nu m-a invitat înăuntru. Pe drumul de întoarcere – trăsesem la hotelul Muntenia – mi s-a părut că o umbră îmi calcă pe urme, dar n-am avut curajul să întorc capul. Iar când am auzit ciocănituri în ușă, am crezut că au venit să mă înhațe. Așa era atmosfera pe atunci, te puteai aștepta la orice. Dar anunțasem să fiu trezit la o anumită oră și recepția își făcea datoria.

Ciudat lucru, oricât a făcut pe opozantul, lui Dan Deșliu nu i s-a întâmplat nimic. Ba a prins și câțiva anișori din *tranziție*. Însă revoluția nu-l luase în seamă.

Într-o bună zi, s-a aruncat în mare și a trecut în zona interzisă. Un timp, nu s-a mai auzit de el. Dacă Saint-Exupéry, poetul

aviator, dispăruse în cer, el de ce să nu dispară în nemărginirea mării? Ce alt sfârşit şi-ar fi ales meşterul marilor improvizaţii şi spectacolelor uluitoare?

Dar marea nu l-a răbdat şi s-a curăţat de el, lepădându-i leşul pe ţărm. A fost găsit sub un stol de ciori negre care se vânzoleau deasupra lui.

Un câine vagabond îi da târcoale. Identificarea a fost aproximativă.

Cred că nici de data asta nu a fost vorba de mână criminală. Însă, ca de obicei, zvonurile şi bănuielile nu pot fi oprite. Ca şi în cazul lui Labiş, zdrobit sub tramvai, al lui Marin Preda sau Florin Mugur, găsiţi morţi, al lui Tomozei, decedat subit pe pragul casei, adevărul curat nu se va şti niciodată...

Cavalerul trac

— Hei, tu n-ai mâini?

— Am, ca să scriu cu ele...

Cred că acestea au fost primele noastre replici. Îl văzusem de multe ori pe aici. Dar nu intrasem în vorbă. De fapt, de multă vreme urmăream să-l provoc. Pentru că altfel orice încercare de a intra în contact aluneca pe lângă el ca apa de pe gâscă. Nu răspundea decât monosilabic și evaziv. De data asta l-am prins pe picior greșit (când deschidea ușile cu picioarele). Motivația lui, cum că-i trebuie mâinile să scrie cu ele, nu ținea de nicio logică.

— Îți duci pe palme destinul ca Sfântul acela care-și purta pe mâini capul retezat?

— Care Sfânt?

— Unul... Ce importanță are?

Dialogul devenea absurd. Dar reușisem să-l scot din mutenie. Credeam că este sfios. Se purta ca un pui de sălbăticiune retras într-un colț de ogradă cu animale domestice. Dar dacă celorlalți le alunecau privirile peste el, tânărul acela studia, din colțul lui, pe fiecare.

— Ai grijă de dovleacul tău, îmi zice.

Mi-am dat seama că ceea ce luam drept sfială nu era decât aroganță. O aroganță sub care se punea la adăpost și în spatele căreia devenea chiar agresiv dacă cineva insista să-i intre în intimitate.

Ion... Gheorghe... Nume de mămăligari... De opincari... Numele cele mai des întâlnite în satele de câmpie. La el, nealterate. Cum i s-ar fi potrivit lui Jan sau Jenică, George sau Georgel? Ion. Gheorghe. Care Ion Gheorghe? Care a fost? Care este? Sau oricare dintre ei? Să fie puiul de țăran care deschide cu piciorul ușile palatului, pentru că, vezi bine, n-are timp să stea ca vițelul la poarta nouă, Ion Gheorghe care este? Dar cine este cel care este?

Nu el a inventat romanul în versuri. Însă puțini scriitori au îndrăznit să încerce și au reușit și mai puțini. Se prea poate ca ideea să-i fi venit de la romanul în versuri al lui Pușkin, o adevărată capodoperă a literaturii universale. Și dacă a putut un nobil rus care scria numai de plăcere, de ce n-ar reuși un țăran care a schimbat sapa cu condeiul ca să-și facă din această meserie un mod de existență? Fie și roman în versuri, dar altfel și altcum față de cele publicate până acum.

Băiatul de șaptesprezece ani dintr-un sat buzoian avea ambiția să-și croiască drumul său în literatura română, poate și universală. În povestea lui vom întâlni doi eroi literari despicați dintr-unul singur. Un fel de roman autobiografic cât se poate de bizar chiar în concepția și în structura lui. Nu dialogul personajului cu sine la diferite vârste, cu umbra sa, cu alter ego. O întâlnire eu cu mine.

Și s-a apucat de treabă. Îi creștea romanul într-o zi cât altele în zece. În timp ce alții scriau și publicau poezioare de câte trei-patru strofe pliate pe comanda socială, el își vedea de istoria sa. Nu știu dacă mai arăta și la alții ce scrie. Era foarte suspicios. Mă bănuia și pe mine, care, în răstimpuri, îi eram cel mai apropiat, în lipsă de alți prieteni.

Rămân multă vreme sub influența acestei inițiative. De ce nu mi-o fi trecut prin minte așa ceva? Mă liniștesc. Pentru simplul fapt că nu s-a mai gândit nimeni la asta în afară de Ion Gheorghe.

Fac şi eu o dată o glumă pe seama lui. Atât mi-a trebuit. Eram cu o studentă pe un coridor al bătrânei Universităţi bucureştene. Flirtam, eram bine dispuşi. Când iată-l pe Ion Gheorghe. Îmi întinde mâna de departe şi începe să converseze cu mine fără să o ia în seamă în niciun fel pe fata aia pe care o ştiam foarte orgolioasă. Ca să dreg busuiocul şi să nu stric atmosfera, mă adresez frumoasei: „Silvia, ai ocazia să-l cunoşti pe unul dintre cei mai mari poeţi ai secolului, ca să ai cu ce să te lauzi toată viaţa". Dezastru. Fata, crescută probabil la mahala, a început să chicotească precum precupeţele la piaţă, iar el îmi aruncă peste umăr: „Am terminat şi cu tine". În zadar am încercat, în nenumărate rânduri, să-i dau o explicaţie, să mă scuz. Mai bine de o lună nu a vorbit cu mine.

Nu era zgomotos. Nu se manifesta în public. Nu l-am auzit să ia cuvântul prin şedinţe, să critice pe cineva sau să-l laude, să facă propuneri, după cum era obiceiul. Un nonconformist şi inadaptabil. Îşi ţinea părerile pentru sine, dar sărea la gât dacă era călcat pe picior. Ne feream cu toţii să-l provocăm, lăsându-l în pace, în singurătatea lui. Pentru toate persoanele care nu-i conveneau avea un singur cuvânt de depreciere: urduroşii. Urduroşii din redacţii, de la Uniunea Scriitorilor, de la partid, din conducerea şcolii.

Urduroasă era până şi poezia la modă pe atunci. Îşi bătea joc, mai ales, de versurile lui A. Toma şi Dan Deşliu.

Îl zgândăream întrebându-l dacă nu este ros cumva de invidie. La rândul lui, mă întreba dacă sunt întârziat mintal să nu observ escrocheria celui care fabrica în serie: *Poem pentru „Scânteia luptătoare"*, *Cântec pentru Legea cea Mare*, *Cântec pentru slava lui Gheorghi Dimitrov*, ba chiar *Cântec pentru tovarăşul plan*. Şi merge mai departe, făcându-mă să cred că este o blasfemie să scrii aşa cum a scris Dan Deşliu despre *Lazăr de la Rusca*, un tânăr din lumea satelor asasinat de duşmanul de clasă pentru că s-a dat cu comuniştii. „Scrie tu ceva mai bun." Replica nu s-a lăsat

prea mult așteptată. Plecând de la același motiv, iată *Balada țăranului tânăr* și *Cariatida*, două poeme gemene în care întâmplarea dramatică contemporană este transfigurată estetic spre culmile Mioriței, iar personajele ating dimensiuni prometeice, rămânând, în același timp, profund umane.

Bâlciul de Sfânta Marie

Luasem obiceiul să hălăduim vara unii pe la alții. De-abia plecase de la mine Anghel Dumbrăveanu, un tânăr și frumos poet de la Timișoara, care a rupt inima la toate elevele și studentele din satul meu aflate în vacanță, când a dat peste mine o invitație să merg la bâlciul de Sfântul Ilie de la Titu-târg.

Pornim în iureș cu niște cai nărăvași și un birjar bine cherchelit. Dar venea chiar pe mijlocul uliței un tânăr cu haina ținută pe umăr în cârligul degetului și care nu avea de gând să se dea la o parte. Îl ocolim și de-abia când ne aflăm în dreptul lui îmi dau seama că este Ion Gheorghe. Sar din căruță, îl îmbrățișez.

— Ce e, mă, cu tine?

— Ești chiar atât de idiot să nu înțelegi?

Bine că nu mi-a zis urduros.

Îl prezint celorlalți, lucru care nu-i face plăcere și vreau să mă întorc acasă cu el. Dar se aruncă în căruță.

— Dacă e bâlci, bâlci să fie!

Trebuie să trecem Argeșul prin vad. Roțile căruței se înfundă în nisip până la butuci. Caii nu pot să ne mai ducă. Birjarul ne cere să coborâm. Pe la noi este un lucru obișnuit să treci gârla prin apă cu hainele ținute deasupra capului. Dar Ion Gheorghe privește parcă hipnotizat trupurile goale ale fetelor, pe care se cațără valurile până la șolduri, până la subțiori. Și parcă e căzut chiar în transă când, ajunse pe mal, fetele se îmbracă pe-ndelete, fără fereală și fără sfială. „Verde, șalul părului, dintr-un ocol/ învăluie în față ce e gol./Dară prin străveziul voal/se vede acea

nucă de migdal/ce-n neştiinţa tatălui primordial/e pusă-anapoda, necum/la locul ce-l cunoaştem noi acum." De aici să se fi inspirat?

Bâlciul ca bâlciul. Ion Gheorghe se leapădă de băţoşenia care părea a face parte din personalitatea lui. Îşi pune şi el pe cap un fes de carton îmbrăcat în hârtie poleită. Cumpără o trompetă colorată şi suflă în ea cât îl ţin bojocii. Intrăm şi la un circ, ne încercăm şi puterea cu maiul, mâncăm mici, bem bere, ronţăim alune, floricele de porumb şi turtă dulce şi se cam răzleţeşte cu un fel de naşă a mea, bucălată, dar cu nişte ochi verzi-albaştri de te bagă în boală, elevă în Bucureşti, având casă la Chitila, pe care o mai cheamă şi Ileana. O învârteşte şi o răsuceşte în lanţurile unei comedii până o lasă fără glas, iar când se opreşte vârtelniţa fata îi cade moale şi ameţită în braţe.

Noaptea noimelor

Ajunşi acasă, mama, care nu se aştepta la musafiri, a pus repede tuciul pe pirostrii. Am mâncat unt cu mămăliguţă caldă, cu ouă răscoapte şi brânză măruntă şi am băut lapte prins.

Îi aşternuse în odaia mare, dar el a venit cu mine pe un pat de fân improvizat în grădină, sub coroana stufoasă a unui dud, în care dormeam în toate nopţile de vară când nu ploua, fără pernă şi fără cearşafuri.

Dacă nu ar fi fost noaptea aceea nu l-aş fi cunoscut. Ca să spun drept, îl considerasem destul de sărăcuţ în bagajul lui de cunoştinţe. Descopeream acum un alt Ion Gheorghe. Nu avea lecturi multe, dar erau bine făcute. Mitologie, folclor, etnografie, istorie veche. Nu pe fişe, nu cu adnotări sau conspecte. Nu cu acribie, detaşare şi obiectivitate de cercetător. El trăia lecturile. Unde lipseau fragmente le întregea din imaginaţie. Ca un muzeograf care reconstituie un vas de ceramică din câteva cioburi, întregindu-l cu pastă de ghips. Sau ca un discipol al lui Cuvier care

reface scheletul unui animal fosil din câteva oscioare. Ion Gheorghe cel pe care îl aveam în față zidea o lume întreagă din cioburi arheologice, mărturii istorice, crâmpeie de legendă și de mituri. Dincolo de unde ajungea cunoașterea, el pătrundea cu intuiția, cu deducția, cu imaginația.

Am petrecut în noaptea aia cu Fârtatul și Nefârtatul la facerea lumii și am căzut de acord că aceste zeități păgâne vin de undeva din Epoca de Piatră, de dinaintea mitologiilor romanice și dacice.

Am văzut cum pământul este înconjurat de un balaur, de nouă ori, în spirală, ca să nu fie închise definitiv în cerc orizontul și destinul. Ne-am dat seama că Zamolxis (sau Zalmoxe) nu era zeul unic al dacilor: el stăpânea pământul, iar în cer era alt stăpânitor.

Ne întrebam de ce zeii Cabiri îl ucid pe al treilea frate, cine este zeița care hrănește din poală caii cavalerilor danubieni, dar cine să ne răspundă? Este cu mult mai simplu când o dăm pe povești. Ce dacă Dumnezeu umblă pe pământ cu tălpile goale prin țărână, treaba Lui, știe El ce face. Îi lăsăm pe El și pe Sfântul Petru să tragă la casa unei femei nevoiașe, care, după ce îi ospătează, îi culcă în același pat și nu putem să nu ne amuzăm când vine acasă rumânul chefuit și-l ia la ciomăgeală pe cel de la margine, care este portarul Raiului. Și ce zice Sfântul Petru după ce este bine bumbăcit? „Ia mai lasă-mă, Doamne, să mai stau și eu la perete", cu gândul ascuns ca să-l ia la pocit țăranul și pe bunul Dumnezeu. „Bine, Petre, dacă așa vrei tu." Iar stăpânul casei, după ce se mai odihnește, ce zice, zice așa: „Ia stai, domnule, că erau doi, ia stai să mi-l scarmăn și p-ăla de la perete!"; și dă-i, și arde-i, și perpelește-l tot pe taica Petrică.

Patul nostru de sub dud nu are „la margine, la perete" și nici n-are cine să ne bată, dar cădem de acord că mitologia românească își are rădăcinile în preistorie, trecând necontaminată prin

epoca dacică și cea romană. Ca la confluența cu cea creștină Fărtatul să devină Dumnezeu, iar Nefârtatul să se transforme în Satană. Dar mai era până la ziuă...

O luăm pe sub munții Buzăului ca să ajungem la tezaurul de la Pietroasele. Ion Gheorghe nu este pe deplin mulțumit de interpretarea lui Odobescu. Cloșca cu puii de aur trebuie descifrată altfel.

De unde se vede că încă de pe atunci el pusese la germinat în suflet și în minte operele lui fundamentale și, îndrăznesc să spun, cu adevărat monumentale: *Cavalerul trac*, *Zoosophia*, *Noimele*, *Dacia Phoenix*, *Megalitice*, *Mai mult ca plânsul*, *Vine iarba*, *Cultul Zburătorului*... Iar dorul lui de ducă, trecut la vârsta aceea peste un bâlci și peste o gârlă, îl va mâna tocmai în îndepărtata Cubă, unde taie la trestie de zahăr câteva luni, și pe un vas de pescuit în apele Atlanticului. Prin Danemarca, prin Irak, prin Vietnam și prin China el nu trece ca un turist, nici măcar ca un cercetător. Oamenii și lucrurile, societățile și civilizațiile, faptele și evenimentele nu vor fi pentru el obiecte și subiecte de observat și de studiat. Dimpotrivă, încearcă să se integreze în lumea aceea, să trăiască printre oamenii de acolo cu ei și ca ei, să înțeleagă fenomenele dinăuntrul lor. Evită hotelurile și restaurantele, vizitele protocolare, locuiește cu băștinașii, mănâncă împreună cu ei, lucrează cot la cot. Răsplata este excepțională. Pe de o parte, cunoaște o altă lume în toată profunzimea și în toate articulațiile ei, pe de alta, are satisfacția să descopere semne de civilizație comune, la distanță de mii de kilometri și de mii de ani. Dar mai înainte văzuse nimfele și drăgaicele din albia Argeșului, fetele din satul meu, la fel de goale cum le-a făcut Dumnezeu.

Doamne, cât de lungă a fost noaptea aia dacă au încăput în ea atâtea întâmplări! Și uite că răsare luceafărul de ziuă și bate luna în oalele de pământ puse cu gura în jos în parii gardului și în cele

două fesuri ale noastre aduse din bâlci și proptite în capul ulucilor. Țârâie greierii în iarbă, bat din aripi și cântă cocoșii, ronțăie caii la iesle, trece pe marginea cerului Cavalerul trac și joacă în poiene cioporul ielelor...

Ochii lui Dumnezeu

Mă pomenesc în iunie 2002 cu un mandat pentru Conferința Națională a Scriitorilor din România. În drum spre București dau pe acasă. Tata și mama nu mai sunt, dudul din grădină a fost tăiat, iarba din curte a fost acoperită cu piatră și nisip, în locul ciuturei puțului cu cumpănă se folosește o pompă submersibilă, trecătorii de pe drum își frâng gâtul să vadă cine e străinul ăla, nici eu nu-i cunosc, Ileana – care ajunsese contabilă la C.A.P. și se măritase cu un profesoraș rătăcit pe la noi – a ieșit la pensie și-și crește nepoții. Peste vadul prin care treceam dezbrăcați s-a construit o pasarelă, iar râul a rămas fără zăvoaie...

Aula Facultății de Drept. Lume multă. De-abia îl deosebesc pe Mihai Negulescu, de-abia o recunosc pe Adela Popescu. Și ce tineri eram... Dintre veterani, Constantin Țoiu, Corneliu Leu, Vasile Băran, Octavian Paler.

La ultima Conferință Națională la care am participat i-am ascultat la tribună pe Eugen Barbu, pe Ion Lăncrănjan, pe atâția alții care nu mai sunt. Spunea Ion Alexandru: „Plouă pe osemintele Brâncoveanului pentru că Guvernul nu găsește bani să cârpească acoperișul bisericii". Și altcineva: „Au fost secate lacurile și bălțile Dunării, de vin pescărușii să se hrănească cu gunoaie din tomberoanele Bucureștilor" Erau acuzate de incultură tocmai persoanele care conduceau destinele culturii din România, învinuite editurile care publicau mai ales cărți politice sau cu iz politic ce zăceau în rafturile librăriilor, în timp ce opere meritorii nu vedeau lumina tiparului sau apăreau în tiraje de bătaie de joc.

Scriitorii erau asimilaţi activiştilor de partid, dar nu erau plătiţi nici măcar ca oamenii de serviciu de la primării.

Şi George Macovescu, preşedintele Uniunii Scriitorilor, fost ministru de Externe, cel care conducea lucrările: „Tovarăşi, fiţi atenţi, că se înregistrează toţi ce spuneţi!" „Să se înregistreze şi să se ştie!"

Sunt prins blajin de mână. Lângă mine, un bătrânel scăzut la trup, cu plete lungi şi albe, cu barba stufoasă, căruntă şi ea. Parcă am în faţă o icoană adusă de mama de la Maglavit, care îl înfăţişa pe Petrache Lupu de vorbă cu Dumnezeu.

— Cine sunt eu?

— Iartă-mă, nu ştiu!

Am în faţă un om oarecare. Un moşneguţ. Dar ochii...

Numai Dumnezeu putea să-i pună sub sprâncene ochii aceştia, atât de netulburaţi, de netrişti, de nesuferinzi, de neîmbătrâniţi...

— Nu sunt Ion Gheorghe?

— Dacă spui tu...

Mă îmbrăţişează. Mă sărută.

— Ion Gheorghe, dar care?

— Unul... Toţi...

Ne aşezăm în sală. Am avea atâtea să ne spunem. Dar tăcem. Îmi dau seama că nu voi mai avea alt prilej să-l întreb, să-l ascult. De ce tac?

Îl am lângă mine pe unul dintre cei mai mari poeţi români din a doua jumătate a secolului trecut. În rând cu Labiş, cu Nichita Stănescu şi Marin Sorescu. Dar niciunul dintre aceştia nu a scotocit atât de adânc la rădăcinile misterelor mitologiei, folclorului, istoriei vechi şi preistoriei lumii şi a neamului nostru.

Deşi a primit numeroase premii ale Academiei şi Uniunii Scriitorilor, din păcate, creaţia lui abia a fost semnalată, consemnată şi comentată pe apucate. În mod sigur şi pentru că deranja foarte mult. Şi, poate, şi din cauza (dar nu din vina) lui, pentru că n-a

știut să cultive prieteni și prietenii și nici să-și piardă timpul în petreceri, acolo unde se fac jurămintele cele mai fierbinți de frățietate și întrajutorare. A rămas toată viața țăranul cinstit și drept care nu umblă cu mișmașuri și nu știe să-și ascundă gândurile.

Cu toate că ne aflam la vârsta când se formează sau se influențează caracterele și am fost supuși cu toții acelorași presiuni, Școala de literatură nu a reușit să ne uniformizeze. Ion Gheorghe și-a păstrat nealterat caracterul pe care îl avea parcă din naștere, transmis din generație în generație, din timpuri ancestrale: „Marele Unu, imaculat și fecior"

Nu trece mult și își cere scuze că trebuie să plece. Dar n-am apucat să schimbăm nici două vorbe. Ei, ce să-i faci? Asta e! Poate altă dată. Altă dată? Are programare la policlinică.

Și se duce...

Ne tot ducem...

Asaltul ardelenilor

Marea invazie a ardelenilor în Bucureşti a avut loc în primii 15 ani din cea de-a doua jumătate a secolului trecut. Dar puţin mai înainte poposise în cetate un „flăcău de pe Crişuri cu sufletul în trei învelişuri". El este cel care le-a aşternut sub picioare puntea suspendată care le-a deschis poarta principală şi le-a crăpat porţile dosnice sau le-a pus scările ca să se caţere pe metereze.

Au fost destui şi dintre cei care nu au profitat de asemenea înlesniri, dar şi mai mulţi care nu au vrut să-l recunoască drept înaainte-mergător, ba chiar l-au contestat, fie parţial, fie total.

Unii au aterizat direct în posturi sau în funcţii prin redacţii de reviste, de ziare şi edituri, la radio (apoi la televiziune), prin ministere şi diferite instituţii, la catedrele universitare sau în institutele de cercetare. Dar mulţi alţii au trecut prin carantina de pe Şoseaua Kiseleff nr. 10, care s-a dovedit o bună rampă de lansare.

După ştiinţa mea, această năvală nu a fost nici organizată şi nici condusă. Iar Mihai Beniuc nu era un şef de clan. El nu făcea altceva decât să încurajeze şi să stimuleze ba pe unul, ba pe altul, ba pe câte mai mulţi, punând o vorbă bună ici-colo, unde trebuie.

Capitala României a exercitat întotdeauna o adevărată fascinaţie pentru cărturarii din Transilvania. Să ne amintim numai

de zbuciumul și idealul lui Titu Herdelea, care nu era altul decât Liviu Rebreanu la vârsta căutărilor, și este de ajuns.

De cum soseau pe malul Dâmboviței se apucau temeinic de lucru. Ne putem întreba azi cum ar fi arătat cultura și literatura română fără Gheorghe Lazăr, Treboniu Laurian, Titu Maiorescu (regățean la prima generație), Ioan Slavici, George Coșbuc, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, stabiliți în București înainte de marea migrațiune.

Dar nici mai înainte, nici în timpul perioadei la care ne referim și nici după aceea nu poate fi vorba de o dislocare și de un exod în masă al scriitorilor peste munți. Ardealul nu a fost depopulat de creatori. Cu Aurel Rău, Baconski, Romulus Guga, cu Alexandru Andrițoiu – care s-a întors la Oradea –, multă vreme cu Augustin Buzura și D.R. Popescu, cu Dan Tărchilă, cu Alexandru Căprariu și mulți alții nu se poate vorbi de o provincie literară în partea de apus a țării.

Piticul satului, un Prometeu dezlănțuit

Titanul Prometeu, cel din mitologia greacă, se dezlănțuise furios împotriva zeilor. De altfel, această răzvrătire i-a adus condamnarea. Cu Mihai Beniuc lucrurile s-au petrecut în ordine inversă, adică mai întâi a primit condamnarea. O condamnare pe viață. Încă de pe când era un copil de o palmă. Și anume să crească mai încet, să crească mai puțin decât alții.

Când se afla într-un grup de scriitori, dacă lipsea Veronica Porumbacu, el era cel mai scund. Dar toată lumea se obișnuise atât de mult cu acel lucru încât nici nu se mai băga de seamă. Reușea să domine orice situație. Cu toate că te privea de jos în sus, printre sprâncenele stufoase și peste fruntea lui de zimbru, aveai impresia că ți se uită în creștetul capului. Să fi fost vorba de o simplă sugestie? A fost întotdeauna și un bun psiholog. Când a aflat că este specialist în psihologia animalelor, Ion

Gheorghe a spus scurt: „Acesta a fost trimis să ne dreseze!" Ca de obicei, n-am ştiut dacă o spune ca pe o glumă sau chiar se teme de aşa ceva.

Poetul de pe Crişuri avea şi vocaţia de dascăl. Ceea ce îi făcea o deosebită plăcere. Se voia un călăuzitor al noilor generaţii. Chiar în lumea misterelor pe care le-a dezlegat cu puterile lui nelimitate:

„Când voi izbi o dată eu cu barda/Această stâncă are să se crape/Şi va ţâşni din ea şuvoi de ape!/Băieţi, aceasta este arta". Reuşise. Nu mai avea de ce să se teamă. Câştigase pariul. Piticul satului ajunsese un mare savant şi unul dintre poeţii de frunte ai ţării.

Ca să parcurgi un drum atât de lung şi încă atât de repede mai e nevoie de ceva, de încă multe în afară de o motivaţie puternică. Cel puţin de o voinţă ieşită din comun, de o inteligenţă cum rar se întâlneşte.

Pentru mine biografia lui era un adevărat roman captivant. Pornit dintr-o familie de ţărani, cu handicapul despre care am convenit, student la Cluj, cu studii completate în Germania, unde se specializase într-un domeniu de care nu auziseră încă nici mulţi savanţi. Cine credea la vremea aceea că şi alte vietăţi sunt înzestrate cu suflet şi inteligenţă în afară de fiinţa care avea orgoliul să se socotească singura raţională? În prima sa lucrare ştiinţifică publicată, Mihai Beniuc avea îndrăzneala să contribuie la demolarea unui mit. Titlurile sunt absolut tranşante: *Învăţare şi inteligenţă la animale* (1934; avea 27 de ani, vârsta savanţilor în devenire) şi *Ce simt şi pricep animalele* (1938). Singurul profesor specialist în psihologia animalelor ar fi putut să facă o strălucită carieră universitară.

Dar un demon i-a suflat în ureche sau un înger i-a deschis ochii să nu se mulţumească doar cu atât. Nu avea voie să ucidă în el poetul din faşă. *Cântece de pierzanie* (1938) şi *Cântece ţigăneşti*

(1941) fac din Mihai Beniuc și Miron Radu Paraschivescu nici mai mult, nici mai puțin decât copiii teribili ai literaturii de pe pragul războiului. Urmează *Cântece noi* (1940), *Poezii* (1943), *Orașul pierdut* (1943).

Inteligent, cult, om de știință și poet, nu lipsit de un anume farmec personal, se poate considera un om împlinit la vârsta de încercare de 33 de ani. Cu mare conștiință a propriei valori, nu este lipsit nici de orgoliu dacă poate să scrie, șugubăț însă și convins: „Pe unde trec, pe unde mă duc/Lumea vorbește, șoptește:/ Acesta-i poetul Beniuc/Ce știe șapte limbi și rusește".

Poezia lui erotică nu este doar un imn închinat zeiței de pe altarul iubirii. Cutreierat de amintirile unui timp idilic, „goi rătăceam ca niște zei eleni (...)/Iubito, hai să mergem iar la scaldă!", ajunge aproape de imposibila întoarcere: „De pe vârtelnița timpului, uituc,/Îmi dapăn tristețile gheme...", pentru că așa a fost să fie: „cântecul dragostei s-a stins...", „Trecutul nostru dacă e mort/Pe noi ne-au cuprins nămeții." Nu lipsesc experiențele nefaste. Dezamăgit, acuzator, dar și în zeflemea, el poate să scrie: „Femei, grămezi de carne și minciuni!/Talentul meu de mult nu va mai cânta". Poate să existe vreun tânăr, cel puțin o dată dezamăgit în dragoste, în sufletul căruia să nu aibă ecou asemenea versuri?

Dar nu aceste jocuri adolescentine caracterizau poezia lui Mihai Beniuc din acea perioadă. Cine-l citește, chiar pe fugă, nu poate să nu rămână în urechi, multă vreme, cu țăcănitul obsesiv la meliței care amintește de răpăitul mitralierelor, iar puzderia de țăndări din tulpinile tocate prezintă viziunea de coșmar a unei grămezi albe de oase zdrobite.

Oricum, i-a prins bine după „eliberare". Când l-am descoperit noi sau, mai exact, ni s-a descoperit el nouă, ucenicilor de la Școala de Literatură, avea o bibliotecă întreagă de cărți publicate, nu și fără concesii și compromisuri de felul: *Un om așteaptă*

răsăritul, *Steaguri*, *Pe aici nu se trece*, *În frunte comuniștii*, *Partidul m-a învățat*, dar și *Mărul de lângă drum* și alte volume cu poezii de serie, dar și câteva capodopere.

Făcea parte dintre scriitorii care ne-au fost recomandați drept modele. Nici nu era nevoie. Multe dintre versurile lui circulau printre noi pe cale orală. Era gata oricând să se găsească cineva care să recite pe de rost versuri din primele volume ale lui Mihai Beniuc. Până și eu, orientat spre lecturi de proză, i-am reținut strofe întregi ca acelea de mai înainte, citate din memorie după cincizeci de ani.

Spre deosebire de M.R. Paraschivescu, de Zaharia Stancu, Sadoveanu, Camil Petrescu și alți scriitori pe care îi tot așteptam, dar nu mai soseau, Mihai Beniuc venea destul de des la Școala de Literatură. Mi se pare că avea și un seminar de creație la secția de poezie. Oricât de erudite îi erau explicațiile, se strecura peste toate o undă de umor, izvorâtă din gesticulație și mai ales din privirea ochilor săi șașii.

Nu mă băgam în vorbă. O singură dată, când am rămas foarte puțini, am îndrăznit să-l întreb:

— Nu puteți să faceți nimic pentru Blaga?

A tușit în pumni, a privit în stânga și în dreapta...

— Tinere... ești prea tânăr ca să înțelegi, dar ai să te maturizezi.

La următoarea întâlnire, când m-am alăturat grupului format în jurul lui, s-a apucat să ne spună o parabolă care părea că nu are nicio legătură cu nimic: „Să presupunem că există în viața ta un om la care ții foarte mult. Pentru care ai fi în stare să-ți dai chiar viața ca să o salvezi pe a lui. Dar, la un moment dat, omul acela ar fi atins de o boală foarte molipsitoare. Cu ce i-ar fi lui de folos să te îmbolnăvești și tu și să mori lângă el sau chiar înaintea lui? Nu e mai bine să te păstrezi ca să-l ajuți pe cât poți din afară?"

Nu știu dacă l-a ajutat într-un fel pe Blaga de la distanță. Dar am aflat că a făcut foarte mult ca să fie pus în circulație Octavian Goga, la urma-urmei mai vinovat în viziunea Partidului Muncitoresc Român decât poetul de la „curțile dorului". Însă venise timpul când pentru asumarea unei asemenea răspunderi nu riscai să plătești cu capul.

Idilă sub zidurile Kremlinului

Nu vă sfătuiesc să credeți povestea de mai jos, care poate să fie absolut apocrifă. O înșir aici pentru că ea circula, la vremea aceea, peste tot împreună cu poetul, se lipise parcă de biografia sa, făcea parte cumva din personalitatea lui precum bastonul lui Arghezi sau pipa lui Jean Bart. Nu am avut posibilitatea și nici interesul să aflu dacă este autentică. Cum avem noi sânge fierbinte mediteranean și trăim la porțile Levantului, ne dăm în vânt după snoave și zvonuri, mai ales când este vorba despre niște personalități mai mult sau mai puțin celebre. Așa că am ciulit bine urechile și mai țin încă minte povestea pe care cum am cumpărat-o așa o vând, fără să o înfloresc sau să o veștejesc.

Și povestea spune că la puțin timp după intrarea armatelor roșii în țara noastră, Moscova a invitat și din România doi poeți recomandați ca fiind reprezentanții cei mai de seamă. Era un mai vechi obicei al sovieticilor de a capta interesul unor intelectuali din alte țări. Care chiar dacă nu vor fi racolați și investiți cu misiuni anume, puteau să aducă servicii activității de propagandă, de construire a unei imagini favorabile, cum s-ar spune azi. Chiar fără voia lor. Rând pe rând, au fost atrași în acest joc George Bernard Shaw, Romain Rolland, Pablo Neruda, Jorge Amado, Anatole France, Louis Aragon, Rabindranath Tagore și, de la noi, Panait Istrati, mai târziu Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Ion Pas și alții. Cu unii chiar s-a reușit.

La data aceea nu puteau să fie alţii mai potriviţi decât Mihai Beniuc, „toboşar al vremurilor noi", şi Marcel Breslaşu, care semnase în publicaţii de stânga încă înainte de război şi se înscrisese în Partidul Comunist încă din anul 1940.

Ca o favoare deosebită, li s-a îngăduit să fie însoţiţi de consoarte.

Cu toate că Moscova nu-şi vindecase rănile războiului, le-a oferit condiţii excepţionale, ca să se simtă cât mai bine şi cât mai obligaţi. Adevăr? Fabulaţie? Cum erau ei ţinuţi în atâta răsfăţ, au căzut în capcana de a crede că toate acestea sunt semne de recunoaştere a meritelor literare. Şi le-a mai trecut prin minte că nimeni în ţară nu a putut să-i înţeleagă şi să-i preţuiască la adevăratele lor merite, nici chiar persoanele cele mai apropiate. În această stare de ameţeală de pe urma succesului simţeau nevoia de a face o mare nebunie. Şi ce nebunie puteau să facă ei acolo sub zidurile Kremlinului cu zeci de mirese şi de miri în fiecare zi veniţi să-şi unească destinele la mausoleul lui Lenin? Aşa că unul dintre ei, nu are importanţă care, a pus ochii pe cea mai apropiată femeie din afara binomului conjugal. Adică pe nevasta partenerului. Şi cum s-a întâmplat să i se răspundă pe aceeaşi lungime de undă, aventura a fost dusă până la capăt. Bineînţeles că cei care au rămas cu valenţele rupte nu se puteau lăsa nici ei păgubiţi. Dar nici nu s-au obosit să caute altă cale de răfuială şi de compensaţie.

Aşa încât cei doi rapsozi de pe ţărmul Dâmboviţei s-au întors din cetatea lui Ivan cel Groaznic, spune povestea, în altă formulă conjugală, dar în deplină armonie.

Iar dacă aşa au stat lucrurile înseamnă că au fost şi promotorii unui anume libertinaj, de inspiraţie sovietică, îngăduit acolo din cauza crizei de bărbaţi provocate de război. Libertinaj care avea să fie supus represaliilor, ca şi autorii lui, în timpul duetului prezidenţial Ceauşescu. Poate că nu întâmplător atât Mihai Beniuc, cât şi Marcel Breslaşu se vor fi simţit căzuţi în dizgraţie în acea perioadă.

Oricum, acea aventură l-a supraînălțat în ochii noștri pe poetul *Cântecelor de pierzanie*, care devenise în acest fel și un erou de fapte neconvenționale și senzaționale.

Fiii clanului

La vremea când Mihai Beniuc avea un cuvânt greu de spus în problema literaturii române a început o adevărată invazie a ardelenilor în capitala țării.

Mai în glumă, mai în serios se spunea că dacă dintr-o redacție ar lipsi un ardelean aceasta s-ar dărâma. Vor fi cât mai mulți. Aproape de fiecare dată încap chiar mai mulți. Iar unii dintre ei cu mult mai sus. Titus Popovici (*Setea*, *Străinul*), inspector în Ministerul Artelor, Ion Dodu Bălan, vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, profesor universitar, editor, critic și istoric literar (*Condiția creației*), Ion Brad, ambasador (*Cântecele pământului natal*), Octavian Paler, redactor-șef la Radio și la ziarul *România liberă* (*Viața pe un peron*), Francisc Păcurariu, diplomat (*Psalmii neliniștiți*), Petre Sălcudeanu, ministru în perioada de tranziție (*Corabia cu suflete*), ca și Mircea Maliță (*Cronica anului 2000*), Aurel Dragoș Munteanu, alt ambasador (*Scarabeul sacru*), Augustin Buzura, academician (*Vocile nopții*, *Absenții*), Dumitru Micu, profesor universitar în București (*Romanul românesc contemporan*), Nicolae Breban, director de revistă, în conducerea partidului, apoi transfug și revenit (*În absența stăpânilor*, *Animale bolnave*), Alexandru Andrițoiu, redactor-șef al revistei *Familia* din Oradea (*Porțile de aur*), D.R. Popescu, președinte al Uniunii Scriitorilor (*Duios Anastasia trecea*, *Vânătoare regală*, *Vara imposibilei iubiri*).

După cum este ușor de observat, ei sunt și scriitori de prima mână, unii chiar deschizători de drumuri în istoria literaturii. Dincolo de ei, scriitorii cu funcții mai mărunte, dar cu inimi mari și cărți pe măsură.

Daţi-mi voie acum să aprind o lumânare crucificatului Aurel Covaci, cel iluminat precum Apostolii Domnului să înţeleagă toate graiurile pământului în care au fost scrise operele fundamentale ale literaturii universale, ca să le tălmăcească pe româneşte. Şi să ard o boabă de tămâie la căpătâiul lui Ioan Alexandru, cel aflat la răscrucea *Vămilor pustii*, care ne-a cântat încă o dată *Cântarea Cântărilor*, deputatul ce a încercat să-i alunge, ca pe nişte demoni, cu Sfânta Cruce, pe ortacii lui Miron Cozma care dăduseră năvală în Parlamentul ţării. Să ascultăm „confidenţele" Doinei Sălăjan, dar să nu uităm fata blondă care-şi cânta *Serenada la trompetă* sub streşinile Bisericii Negre din Braşov în noaptea de Sânziene – Sânziana Pop. Elena Mătasă ţine în palme *Nodul pământului*, Petre Stoica se furişează printre *Pietre kilometrice*, *Oul* este piatra de încercare a lui Gheorghe Suciu, Nicolae Ţic sosește pe *Vântul de seară*, Tiberiu Utan într-o *Carte de vise*, în hora cu *Scriitorii moderni* se prinde Ion Negoiţescu. Feriţi linia, trece Ogarul cenuşiu[1]! Cu un lighean de frizer, cu bărbuţa lui Emil Constantinescu şi cu o cuţitoaie pe care să i-o puneţi în mână puteţi să faceţi din bărbatul acela mereu meditativ şi adesea melancolic o dublură a lui Don Quijote şi s-o numiţi Romulus Rusan.

Dar haidem şi la *Balul intelectualilor* ca s-o scoatem regină pe Ana Nucului, dacă tot am fost invitaţi de fraţii Ştefan şi Remus Luca. Am putea să dăm acolo peste un tip de aventurier, marinar, lăcătuş, pictor, scenograf, gazetar, scenarist, regizor numit Francisc Munteanu, care sperăm să nu facă scandal de data asta. Cuminte, retras într-un colţ, *Puiul de moţ*, Rusalin Mureşan. Cu *Stele fără amurg* şi *O mie de cânturi* zăboveşte pe prundul Dâmboviţei Ioan Meiţoiu, iar Ion Omescu se adăposteşte în coliba unui *Veac de iarnă*. Dacă *Adam evadează* îi ia urma Corneliu,

[1] Romulus Rusan, *America ogarului cenuşiu*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977 (n. red.).

celălalt Omescu, pe când Mircea Sîntimbreanu mână turma cu *Muma mamuților mahmuri*. Braț la braț cu *Poeți contemporani* Aurel Martin, pe când Nicolae Mărgeanu aprinde *Focul din pădure*. Pe *Pământul spânzuratului* și-a ridicat statuie Pop Simion, în timp ce Traian Iancu se răsfață cu *Dragostele mele* în *Târgul de fete* și Mircea Rusu amenință cu *Utopica*, iar *Copacul* îi oferă roade și adăpost lui Sorin Titel, în vreme ce Tiberiu Utan se refugiază pe *Steaua singurătății*. Cordovanii cu țundra sură ai lui Ion Lăncrănjan mai sunt blestemați să umble și pe *Drumul câinelui*, cel mai ticălos dintre toate. Alexandru Ivasiuc sare din *Vestibul* pe *Interval*, ca să zboare cu *Păsările* în noua constelație de scriitori.

Și iată-i cum izvorăsc ca dintr-o fântână arteziană cu gura în București și rădăcinile peste munți, izvorăsc și nu se mai opresc Ana Șoit, vorbă dulce, melodie lină, în care se leagănă sufletul românesc, Maia Belciu, cu o *Blană de focă* pe umeri, Ileana Berlogea între *Pirandello* și *Bernard Shaw*, Ovidiu Bârlea la sfat cu Ion Creangă[1], Petru Creția, care cochetează chiar cu bizara doamnă Virginia Woolf[2], Valeriu Cristea, care pune în rafturile bibliotecilor volumul *Interpretări critice*. Ovidiu Drimba dă lovitura cu *Istoria culturii și civilizației*, Paul Everac citește contorul lui Aurel Baranga, deschide *Ușile împărătești* și *Cartea lui Ioviță*, privește cum se arde *Un fluture pe lampă* și joacă leapșa cu *Don Juan din Grădina Icoanei*, Traian Filip ațâță *Dansul focului*, Mihai Gavril ne invită la un *Prânz profan*, de la Veronica Huber aflăm *De ce nu mai are puricele potcoave de argint*, de la Ion Ianoși cum devine cazul cu *Romanul monumental*[3].

[1] Ovidiu Bârlea, *Poveștile lui Creangă*, Editura pentru Literatură, București, 1966 (n. red).

[2] Petru Creția a tradus *Doamna Dalloway* de Virginia Woolf (n. red.).

[3] Ion Ianoși, *Romanul monumental și secolul XX*, Editura pentru Literatură, București, 1963 (n. red.).

Scuzați, faceți confuzie... Da, doamnă, da, domnule, nu e „ahoe", a zis George Tudor. Seamănă, dar nu răsare. Domnul pe care-l vedeți a pornit în căutarea celebrității pe iapa uriașului fiu al lui Gargantua, după ce s-a aghesmuit cu François Villon[1] în cârciumile de mahala parizianã, a călătorit pe aripi de Pajure[2], a fost martor la *Întoarcerea fiului risipitor*, ca să înfulece din pulpa celui mai gras viței, a răpit-o pe Ileana (Cosânzeana) și face politică și filosofie scărpinându-se în barba cât o mătură. Domnule, doamnă, faceți loc, trece scriitorul, traducătorul, editorul, graficianul, eruditul, mereu îndrăgostitul Romulus Vulpescu.

[1] *Opurile magistrului François Villon, adică Diata Mare și Lasata, Adaosul, Jergul și Baladele*, traducere de Romulus Vulpescu, Editura Tineretului, București, 1958 (n. red.).

[2] Mateiu I. Caragiale, *Pajere. Aigles. Royaux*, echivalențe franceze de Romulus Vulpescu, Editura Cartea Românească, București, 1983 (n. red.).

Prinţul negru şi suav anapoda

Gheorghe Tomozei şi Florin Mugur nu au fost prieteni în timpul Şcolii de Literatură. Colegi de an, mi se pare şi de grupă de studii, dar fiecare cu problemele lui. Şi aveau probleme! După câte cunosc eu, mai grave decât oricare alţii.

Veniţi din medii sociale şi culturale cu totul diferite, nu se asemănau decât prin nefericirea lor.

Care, la Mugur, era foarte evidentă, deoarece fusese însemnat pentru totdeauna, dar Tomozei reuşea s-o ţină ascunsă de curiozitatea oricui.

Mai târziu aveau să se întâlnească şi să se întovărăşească într-o activitate de mare importanţă, până acolo încât să poată uita fiecare de sine. Dar o nenorocire lângă o altă nenorocire nu rămâne pe jumătate, dimpotrivă, se însumează. Dacă ei căutau să-şi vindecе sufletele bântuite de neputinţe, de spaime şi de năluci, nu au reuşit. Dar să nu anticipăm.

Copilul năzdrăvan

Trăsături delicate, manifestări aristocratice. Dacă ar fi fost să provină dintr-o anumită seminţie, aşa cum şopăcăiau gurile rele, n-ar fi putut fi decât descendentul unui prinţ bizantin. Dar el era românaş de-al nostru, din populaţia de mahala. Avea, fără îndoială, câteva picături de smoală în sânge, care la el se traduceau într-o undă de farmec în plus.

Se născuse în București și pe străzile acestui oraș și-a petrecut primii ani. După cum se știe, periferia capitalei nu a fost un handicap pentru scriitorii români. G.M. Zamfirescu, Camil Petrescu, Eugen Barbu, Nicolae Crevedia și chiar Delavrancea au fost copii ai mahalalei. Ca să nu mai vorbim de alții, ceva mai mărunți, dar foarte fecunzi, de talia lui Petre Bellu.

Printre ei ar putea să fie numărat și Gheorghe Tomozei, chiar dacă s-a mutat pentru un timp de pe malul Dâmboviței pe malul Ialomiței.

Eu l-am întâlnit la vremea când era copilul-minune al Târgoviștei.

Dumnezeu binecuvântase Liceul „Ienăchiță Văcărescu" din Târgoviște cu un pui de poet.

Nici nu ieșise bine din găoace când l-a aruncat în arena circului. Putea să-și frângă aripile cu atâta încărcătură de dragoste și de încredere. Dar el a rezistat. Pentru că era un talent autentic. Viguros și robust încă de pe atunci.

Rezista și la laude, și la suprasolicitări. Trebuia să participe la fel de fel de concursuri și de festivități. Devenise o adevărată emblemă a orașului. Dacă nu cumva un fel de mascotă...

Îmi aduc aminte că la o întrunire pe teme culturale – unde, printre elevii invitați, mă aflam și eu – un personaj din prezidiu voia să ne convingă, printr-un discurs fierbinte, că eroul nostru este urmașul în linie dreaptă al tuturor poeților Văcărești (bunici, părinți, nepoți și veri), al lui Ion Heliade Rădulescu și Grigore Alexandrescu, și chiar al lui Vlahuță, care fusese avocat la Tribunalul Dâmboviței, de ce nu și al lui Brătescu-Voinești, că și el trăise în același județ.

— Iubăreață mamă a mai avut, observă cineva, probabil un director de cămin cultural de pe la țară, spre hazul celor din jur.

— Dar taică-său cu ce s-o fi ocupat?, se întreabă altcineva.

Profesorul meu, poetul Aurel Iordache, care sta lângă mine, îmi șoptește:

— Băiatul n-are tată.

Nu mai aveam de ce să mă amuz. Ne aflam la numai câțiva ani după război. Era plină țara de orfani. Multă vreme, pentru mine Gheorghe Tomozei a fost un biet orfan de război. Care creștea în ochii mei pe măsura succeselor sale, aureolate de faptul că este fiul unui oștean care și-a lăsat oasele pe undeva prin stepa rusească sau prin munții Tatra. Dar trebuie să existe un echilibru în lumea aceasta. Se spune că totul se compensează. În cazul de față, părinții spirituali ai lui Tomozei îi încredințau acestui băiat o misiune de mare importanță: „Urmașilor mei Văcărești/Las vouă moștenire/Creșterea limbii românești/Ș-a patriei cinstire". Iar el s-a supus cerințelor testamentului. Gheorghe Tomozei nu s-a abătut de la această poruncă în tot ce a scris ca poet sau a coordonat în calitate de conducător de publicație.

Parcă nici nu mai avea loc în Târgoviște prin 1952. Cuibul devenise prea mic pentru el. Și trebuia să-și ia zborul. Și astfel, Cetatea cu Turnul Chindiei i-a înapoiat capitalei copilul împrumutat, ajuns acum băiat mare. Dar în București, mai ales la Palatul de pe Kiseleff, era prea mare densitatea de poeți pe metru pătrat. S-a trezit, deodată, unul printre ceilalți. Îl rodea invidia pentru faima lui Nicolae Labiș, dar ținea veninul în el. De-abia peste un an debutează în revista începătorilor, *Tânărul scriitor*. În timpul primelor luni de ucenicie nu strălucește nici ca student, nici ca poet. Dar nu se lasă vârât în șabloane. Își caută un drum al său, modalitatea de exprimare care i se potrivește cel mai bine.

Ca orice senzual, nu se arată interesat nici de zboruri înalte, nici de afundări abisale. Când ți se oferă destule satisfacții pe coaja planetei de ce să te aventurezi în vârtejurile vântului turbat sau în magma tenebroasă unde colcăie larvele instinctelor?

Dubii și certitudini

În schimb, este tânărul cel mai arătos. Tocmai se-mplinea ca bărbat. Potrivit de statură, brunet, cu o podoabă capilară abundentă, cu sprâncene frumos arcuite, cu gene ca de actriță, cu

nasul potrivit, cu buze senzuale, cu priviri languroase, era tipul masculului seducător, liniştit, aflat în aşteptare, adică aşa cum le place fetelor să iubească. Maladiv, meditativ şi uşor melancolic, avea aerul unei nobile detaşări de zgomotoasa noastră agitaţie. Nu intra în dispută, nu se amesteca în coterii, părea un adevărat înger la data aceea.

Şi atâta tot.

Cine ar fi bănuit ce dramă afurisită ascunde-n el, care-l macină zi şi noapte. Un singur lucru nu ştia, şi anume că puţin ne-ar fi păsat nouă de situaţia aceea care îi marcase viaţa. Poate chiar ştiam câte ceva, dar asta nu-l scădea cu nimic din preţuirea noastră. Ba chiar dimpotrivă. După câte am aflat, rămăsese fără tată chiar mai înainte de a se naşte. Acela nu murise de glonţ, dar fugise ca din gură de puşcă.

De obicei, „copiii din flori" nu-şi pierd timpul să privească nostalgic în urmă, ci, dimpotrivă, îşi concentrează toată energia şi toate abilităţile să-şi croiască un drum în viitor şi uneori ajung foarte departe. A ajuns şi el cât a putut de sus, dar, spre deosebire de G. Călinescu sau Marian Popa, n-a avut tăria să-şi recunoască ascendenţa maternă, pe cât de umilă, pe atât de cinstită. Gheorghe Tomozei, Tom al nostru, că numai aşa îi spuneam, nu se putea scutura de acest complex. Mai bine i-ai fi dat cu măciuca în cap decât să-l întrebi cine este tatăl său, din ce familie vine. I se părea că toată lumea stă cu ochii pe el şi nu aşteaptă decât un prilej potrivit ca să dea năvală în această intimitate dureroasă. Într-un timp s-a răspândit zvonul prin Bucureşti cum că ar fi fiul natural al poetului Eugen Jebeleanu. Poate că aşa ceva i-ar fi convenit, dar nu putea să admită împrejurarea, pe care o găsea mizerabilă. Şi anume aceea că mama lui, servantă prin diferite case, ar fi avut o aventură cu autorul *Inimii sub săbii.* (Aflând acest lucru, m-am apucat să-i studiez cu atenţie de câte ori am avut posibilitatea să o fac. Se asemănau, într-adevăr, din multe puncte de vedere.)

Niciunul dintre ei nu a confirmat, dar nici nu a negat o asemenea ipoteză. Iar tăcerea poate să fie și ea un răspuns.

Uitarea în personaje, mântuirea în poezie

Cred că Tom făcea eforturi să se abțină ca să nu cadă în blestemul acelui bărbat care l-a părăsit înainte de a veni pe lume. Văzând cât de mult a suferit mama lui, pentru care avea un adevărat cult, poate chiar se jurase să nu facă să sufere nicio femeie din cauza lui. O singură dată și-a dat drumul la gură față de mine. Nu-și dorea decât o familie tihnită, cu mulți copii, neapărat mulți copii, pe care să-i iubească și să-i crească frumos.

Chiar a încercat, și încă la o vârstă când alții consideră că de-abia își încep viața de burlăcie. Primul mariaj, cu o colegă a noastră, n-a ținut... Avea să urmeze o actriță de pe Magheru, Ileana Tomescu, femeie teribil de inteligentă și talentată. Eșec total! În sfârșit, o interpretă de la Teatrul Creangă („Iepurașul țup-țup, cu coadă stufoasă și urechi de pluș"). Alt rateu.

Aproape toată viața lui sentimentală a fost una anapoda; pentru că nu a găsit femeia pe care să o poată face fericită, nu l-au mai interesat decât satisfacțiile efemere. Un senzual dezlănțuit. Don Juan. Casanova. Nici nu le mai număra. Dar în urma acestor întâlniri nu rămânea decât cenușa din vatra unui foc de paie spulberată de vânt.

Nu lipsesc incidentele. Una dintre amantele lui pasagere cere în justiție să i se recunoască copilul. Are martori că au petrecut împreună. Îl iubește și ar putea să-i fie soția ideală. Dacă nu, măcar o alocație de întreținere. Cu acest prilej, Institutul Minovici face dovada că bărbatul are probleme. Ceea ce face să-i crească și mai mult acțiunile în lumea femeilor de o anumită categorie. Dar de-abia acum se înțelege mai bine nefericirea lui, împinsă până la exasperare. Fostul copil din flori sau de pe maidane care își dorea atât de mult o căsnicie așezată aflase că sămânța lui nu poate să germineze. Vinovat fără vină, nu găsea altceva

mai bun de făcut decât să-şi caute uitarea în braţele pierzaniei. Şi mântuirea în poezie.

Refugiu în sanctuar

Starea poetică a lui Gheorghe Tomozei a fost dinainte şi cu grijă pregătită. În timpul uceniciei de pe Kiseleff îşi căuta stilul, limbajul şi motivele literare în ceasloave şi cazanii, în vechile traduceri ale Psaltirii şi Bibliei, la cronicari şi la Coresi, în baladele cu haiduci, în doine şi în cântece bătrâneşti, în *Alexandria* şi *Esopia*, în urice şi zapisuri, în cele aproape o sută de variante ale *Mioriţei* şi la Anton Pann. Îi citea cu adevărată evlavie pe Eminescu şi pe Blaga, cu multă atenţie pe Ion Pillat şi pe Bacovia, cu plăcere *Misterele Bucurescilor*[1], *Craii de Curtea-Veche*[2], *Maidanul cu dragoste*[3] şi, amuzat, *Cântecele ţigăneşti* ale lui Miron Radu Paraschivescu.

Dacă nu se poate mântui prin iubire, măcar îşi transfigurează existenţa în momentul când aşterne literele pe hârtie. Iubita lui din poezie este suavă, neîntinată, fără păcate. Dragostea lui din poezie este curată, nepătimaşă, regeneratoare.

O carte întreagă de poezie erotică este intitulată chiar aşa: *Patruzeci şi şase poeme de dragoste*, dar sub amprenta iubirilor închipuite sau visate se află multe poeme în volumele *Vârsta sărutului*, *De treci râul Selenei*, *Noapte de echinox*, *Fântâna culorilor* şi chiar *Suav anapoda*.

Căftănit şi mazilit

În pragul sanctuarului poeziei de dragoste se opresc toţi demonii şi toţi monştrii. Care îl aşteaptă să iasă din altar ca să-l

---

[1] George Baronzi, *Misterele Bucurescilor*, Tipografia Jurnalului Naţionalul, Bucureşti, 1862 (n. coord.).

[2] Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929 (n. coord.).

[3] G.M. Zamfirescu, *Maidanul cu dragoste*, 2 vol., Editura „Naţionala-Ciornei", Bucureşti, 1933 (n. coord.).

înhațe din nou. Încă din timpul Școlii de Literatură se dovedește un bun făcător de publicații.

Este unul dintre inițiatorii celor două gazete clandestine care apar chiar în timpul sesiunii de examene, *Fronda* și *Știm totul și nu spunem nimic*, ce vor circula în exemplare unice.

Gazeta literară și *Luceafărul*, unde va fi repartizat, aflate sub patronajul unor mari personalități, nu-i oferă posibilitatea să-și dea întreaga măsură. Șef de rubrică, de secție, redactor-șef adjunct, nu e puțin lucru. Dar orgoliul lui nu-i îngăduie să fie al doilea.

Cerut cu insistență de poetul Dan Rotaru, recomandat și de mine, dar mai ales printr-un joc de conjunctură – redactorul-șef al revistei *Argeș*, Mihail Diaconescu, optase pentru o catedră universitară în străinătate – preia conducerea acestei publicații, împreună cu Florin Mugur (pe care-l exploatează fără limită de decență). *Argeș* era cea mai bună revistă de cultură la data aceea. Tomozei vine la Pitești, îi atrage în colaborare pe cei mai de seamă scriitori ai timpului, obține aprobarea pentru restituirea unor opere foarte valoroase, lansează nenumărate debuturi, angajează redactori dintre cele mai fecunde condeie, din domeniul criticii și istoriei literare, din creația propriu-zisă și din ziaristică, cucerește prețuirea oamenilor de cultură și a autorităților și primește dreptul de a conduce cu mână liberă.

Dar nu după multă vreme își pierde controlul și se lansează în excese nemăsurate. Este efectul dezastruos al nefericirii personale care se împletește cu „amețeala de pe urma succeselor"

Exercită presiuni asupra colaboratorilor și angajaților, conduce pe toane, face cheltuieli fără acoperire din bugetul revistei (se va pregăti chiar un proces de delapidare, stins la timp prin intervenție politică), încearcă să abuzeze de favorile unor doamne și domnițe din redacție sau din aria ei de influență, îl torturează pe secretarul general Ion Popovici până acesta se eliberează în urma unui atac de cord, îi elimină pe Corneliu Marcu și Toma Biolan, după care îi dă afară, fără să se justifice în vreun fel, pe

Dan Cristea, Cezar Ivănescu, Ileana Mălăncioiu, Elisaveta Novac și, dacă-mi aduc bine aminte, pe Ilie Purcaru. Organizează petreceri în grup, mai ales la Câmpulung, unde-și făcuse o casă cu sprijinul autorităților locale. Încep disensiunile cu Florin Mugur, care refuză să se lase târât în asemenea necuviințe. Bineînțeles că nu lipsesc pârele la „Înaltele porți". Și se întâmplă ceea ce era de așteptat: cade în dizgrație și este mazilit.

Pragul de pe urmă

Dacă după această întâmplare Florin Mugur se regăsește la Editura Cartea Românească în aprecierea lui Marin Preda, mai generos decât oricare alt redactor cu autorii pe care îi ajută să-și lucreze manuscrisele până a le face să strălucească, Gheorghe Tomozei este gata-gata să se scufunde în anonimat. Resemnat, bolnav de neputință și de singurătate, începe să îmbătrânească înainte de vreme. Iar inima lui, atât de înfocată, atât de năbădăioasă, dă semne de oboseală. Se plânge de insomnii, de amețeli, de confuzii. Este cel mai derutant moment de criză. Oamenii care au mai avut momente de cumpănă, care au mai fost bolnavi, care s-au mai simțit amenințați, care au mai sărit peste alte hopuri fac mai ușor față unor asemenea situații. Ca pe front, primul atac e mai greu, la urmă te obișnuiești și cu șuieratul gloanțelor, și cu exploziile obuzelor, și cu roiul de trasoare, și cu fiorii morții. Gheorghe Tomozei s-a pomenit deodată în linia întâi. Luat prin surprindere, fără niciun fel de pregătire, cel care călărise caii mari ai destinului se pomenește aruncat din șa în praful unui drum care nu duce decât într-o fundătură. Prințul suav ajunge un simplu călător prin lume, anonim ca un cerșetor.

Ca și cum n-ar fi fost de ajuns, apare un adevărat rechizitoriu al lui Cezar Ivănescu. În cartea *Timpul asasinilor*[1], care îl acuză

[1] Cezar Ivănescu, Stela Covaci, *Timpul asasinilor (Documente și mărturii despre viața, moartea și transfigurarea lui Nicolae Labiș)*, Editura Libra, București, 1997 (n. red.).

pentru moartea lui Labiş. E lovitura de graţie. Nu are putere să se dezvinovăţească. Rănit fără leac, încovoiat sub lovitură, îşi târăşte paşii spre ultimul refugiu.

În tot universul nu mai există decât o singură fiinţă în care să aibă încredere, la care poate să găsească înţelegere. Femeia pe care o divinizează este mama lui. Nu ezită să facă această mărturisire în orice împrejurare. Este singurul lucru sfânt pe care reuşise să-l păstreze. Păşea în faţa ei cu evlavie, de parcă ar fi fost să se roage la icoana Maicii Preciste.

Spre ea şi-a îndreptat paşii de pe urmă. Să-l mai ocrotească o dată. Cum făcuse de atâtea ori. Iar dacă nu va putea să-l salveze, măcar să sfârşească în braţele ei.

În confuzia lui nu-şi da seama dacă mai există cu adevărat sau a rămas numai o amintire.

Se spune că a fost găsit mort pe pragul casei.

Florin Mugur în cămaşa nefericitului

Obsesia

Cu Florin Mugur m-am găsit într-o obsesie. Obsesia lui, în care m-am trezit captiv la un timp, când aproape uitasem că am trecut şi eu prin aşa ceva. O adevărată criză mistică în care căzuse chiar acolo, în acel mediu ce părea definitiv sterilizat din punct de vedere ideologic.

Obsesia lui de atunci se putea numi *Jumătate de om călare pe jumătate de iepure şchiop*. Trecusem pe lângă basmul numit aşa ca pe lângă oricare altul, acceptând convenţia fără să-mi pun întrebarea cum de este posibil. Întâlnisem în folclor şi în mitologii nenumărate creaturi bizare, sirene, minotauri, centauri, oameni cu cap de câine, oameni cu cap de pasăre, ciclopi, căpcăuni, tot felul de corcituri monstruoase, dar le luam aşa cum erau. Însă Florin Mugur voia să ştie ce mister se ascunde dincolo de arătarea aceasta fără seamăn în lume. Cum adică o jumătate de om neîmperecheată cu o jumătate de peşte, de cal, de bou, de nimic altceva, ba încă şi călare pe o jumătate de iepure, care, pe deasupra, mai era şi şchiop. Nu ştiu pe ce se baza afirmaţia lui că nu există în toată literatura şi în toată filosofia cunoscută o metaforă atât de enigmatică. De-abia mai târziu mi-am dat seama că nu se pornise să dezghioace acest mister, pe care nu-l desferecase nimeni,

numai din curiozitate științifică. Atunci când, într-un moment de restriște, mi-a mărturisit că se simte chiar așa, o jumătate de om călare pe-o jumătate de iepure șchiop.

De fapt, ce făceam noi putea să fie interpretat ca o evadare. O dezertare din rânduiala stabilită. Ne aflam acolo ca să fim îndopați, ca gâștele puse la îngrășat, cu educații comuniste. Nu se cheltuia cu noi ca să ne pierdem timpul cu cai verzi pe pereți.

Cum de nu l-am remarcat în zilele examenului de admitere? Florin Mugur nu era unul dintre cei care pot să-ți treacă pe dinainte fără să-i observi.

Când am sosit eu la școală, cam la o lună după începerea cursurilor, grupurile și ierarhiile prinseseră deja contur. Am rămas o vreme singuratic și străin printre ceilalți. Trebuia să atrag într-un fel atenția asupra mea, ca să fiu luat în seamă. Până una-alta, sondam terenul. Mi-am început tatonările cu lectura listelor de candidați admiși, care mai erau încă afișate. Erau acolo destule nume care păreau aranjate: Horia Aramă, Radu Cosașu etc., dar al lui părea prea făcut. M-a izbit un nume: Florin Mugur. Prea făcut, prea artificios, prea botanic, prea floral, prea prețios. Nu putea să fie vorba, mi-am zis, decât de un tip superficial, infatuat, băiat frumos și ambițios, emancipație din mahala, poetul străzii lui. Nu era unul pe care să-l caut. Dar el a fost cel ce mi-a ieșit în întâmpinare.

Prima impresie pe care mi-am făcut-o când ne-am aflat față în față a fost aceea a unui om bătut. Bătut rău de tot. Peste picioare, peste umeri, peste omoplați, dar mai ales în cap. Mai era încă timorat, calvarul nu luase sfârșit. Încă mai avea acea atitudine întâlnită la ființele slabe și chinuite, care se tem până și de umbra lor. Îi tremura capul, i se zbăteau ochii, își târșea un picior ce părea rupt din șold.

Cine îi făcuse asta? Cine a putut să-l lase mutilat pe viață? Și de ce? Cu ce s-a făcut el vinovat față de acel cineva?

Întrebările mele porneau din curiozitate, erau exterioare. Ale lui, fundamentale. De ce, Stăpâne, m-ai pedepsit?

Iluzoria fericire

Avea destule motive să fie un tânăr fericit. Mulţi îl credeau chiar aşa, ba îl şi invidiau. A fost, după câte ştiam, primul dintre noi care a publicat o carte. Ca să publici în volum când nu împliniseşi încă 20 de ani era, pe vremea aceea, un eveniment cu totul ieşit din comun. Alte timpuri, alte moravuri. Azi avem poeţi care tipăresc imediat după ce au învăţat alfabetul şi sunt încununaţi cu lauri în clasa a doua primară, cum s-a întâmplat cu micul geniu din Piteşti – să-l ajute Dumnezeu! – Cristian Gava, devenit cetăţean de onoare al oraşului la opt ani şi jumătate.

Placheta lui Florin Mugur era un poem în care se nara voinţa de luptă a unui tânăr revoluţionar german (de ce german?), pornind de la o biografie reală. Întâmplarea aceasta l-a făcut să crească foarte mult în ochii noştri, dar şi mai ceva în aprecierea autorităţilor. Era pentru prima dată când la Şcoala de Literatură nu se ardea gazul de pomană. Şi dacă cineva mai putea să aibă îndoieli, ele au fost spulberate de articolul plin de elogii semnat de G. Călinescu la rubrica sa „Cronicile optimistului", ţinută în revista *Contemporanul*, care parcă adăuga încă o pagină magistralei sale *Istorii a literaturii române de la origini până în prezent*. I-au urmat alţi corifei, mai mici, mai mari, în diferite publicaţii, întâlniri cu cititorii, invitaţii la cluburi muncitoreşti, la cenacluri literare, la case de cultură, chiar la Casa Universitarilor.

Toată lumea aceea anostă se arăta mulţumită. Până şi câinele nostru de turmă, directorul politic, se mai înseninase. Pe faţa lui, mereu acră şi încruntată, se întindea acum un fel de zâmbet, până la urechi, ca uleiul pe fundul unei tigăi. Putea să-şi atribuie un succes personal. Munca lui de educaţie începuse să dea roade. Era cazul să devină „şi mai exigent, şi mai intransigent".

Dar faima s-a stins foarte repede, ca orice foc de paie. Iar Florin Mugur a rămas cu sfâșierile lui interioare, atât de netipice în atmosfera de optimism din perioada de expansiune a literaturii proletare și comuniste.

Însă asupra lui Florin Mugur se îngrămădeau alte și alte merite. Se amintea că încă din 1948, adică la vârsta de numai 14 ani, publica în *Brigadierul*, suplimentul literar al ziarului *Tânărul muncitor*, un poem eroic închinat celor care lucrau pe șantierele de voluntari ale patriei. Iar *Cântecul lui Philipp Müller* era un strălucit pas înainte pe această cale (cine să bănuiască pe atunci că va veni vremea în care să publice *Destine intermediare* sau *Cartea regilor*, volume din care aflam că tot universul a intrat în agonie, declinul devine o stare de fapt, pe când poetul, poezia și întreaga existență umană stau pe pragul prăbușirii?).

Când am fost introdus în familia lui mi-am dat seama că prietenul cel mai apropiat era tatăl său, intelectual de rang mijlociu, care lucrase mult timp în ziaristică, pe cât de modest, pe atât de cumsecade. Își iubea fiul și îl ocrotea cu o dăruire mai mult decât firească.

Cu Philipp Müller, Florin Mugur ajunsese purtătorul nostru de steag. O glorie care ar fi putut să-l facă fericit. Dar el nu credea în iluzii.

Jumătate de om călare pe jumătate de iepure șchiop

Era fascinat de unul dintre cele mai stranii basme din literatura universală. *Jumătate de om călare pe o jumătate de iepure șchiop*. Dar de ce venea cu această poveste peste mine?

Mie nu-mi tulbura mintea. Încă de pe vremea când îngânam primele vorbe cântam în cor cu alți copii întâmplarea melcului care se urca pe buștean ca să toace la leuștean. Nu mă întrebam nici dacă, nici cum este posibil așa ceva. Nu mă miram de nicio ciudățenie, nu mă apucam niciodată să scotocesc dincolo de aparențe. Că un cal mânca jăratic și zbura până la vântul turbat, că o coajă de săpun găsită în urechea lui se putea preface într-un zid

până la cer, iar peria într-o pădure fără sfârșit, că zmeii furau fetele oamenilor ca să le ducă pe alt tărâm, că se băteau munții în capete peste izvoarele cu apă vie și cu apă moartă, că se potcovea puricele cu 99 de ocale de fier la un picior nu mă deranja în niciun fel.

Dar Florin Mugur știa el ce știa. Știa că eu veneam dintr-o altă civilizație, care, în multe privințe, nu-și smulsese încă rădăcinile din străvechime, din comuna primitivă. Mă auzise povestind întâmplări auzite și crezute, dar și văzute și trăite. Cu Fârtatele și Nefârtatele care au făcut lumea și se certau pe ea, cu Dumnezeu și Sfântul Petru care umblau cu tălpile goale pe coaja pământului, cu zmeii-paralei, cu Muma Pădurii, cu balauri cu câte nouă capete... Dar am văzut cu ochii mei un șarpe cu două capete și un copil născut cu tot trupul acoperit de păr, care avea și un crâmpei de coadă, și un ghem de foc ce plutea ca un balon în aer până s-a așezat pe vârful clopotniței care a detunat și a sărit în țăndări aprinse și am văzut luna care sângera sfâșiată de vârcolaci. Și am mai văzut un om, pe care îl știam zdravăn, cum l-au pocit ielele în jocul lor, și o fată cu ochii încercănați, cu buzele veștede, galbenă ca turta de ceară, despre care se spunea că face dragoste cu cineva sau ceva care cobora pe coșul casei și pierea înainte de revărsatul zorilor. Și am văzut mortul care s-a strâmbat și a gemut când i s-a bătut un țăruș în inimă, ca să nu se facă strigoi, din pricină că sărise peste el un motan negru.

Florin Mugur era lipsit de asemenea experiențe. Trotuarul străzilor marelui oraș nu oferea găzduire pentru asemenea povești. Iar educația lui nu fusese lăsată la întâmplare. El trăise în lumea faptelor din Vechiul Testament și din alte cărți sfinte, unde lucrurile erau cu mult mai clare: un Dumnezeu unic, mare, puternic și răzbunător și poporul ales, aflat în grija Lui printre alte seminții pe care trebuia să le domine.

Rugul refuzat

Însă el era fiul rătăcitor, care nu scăpase necontaminat. Basmul acesta românesc, pe care l-a studiat cu osârdie și l-a găsit fără

egal în lume, parcă fusese anume creat ca să se regăsească Florin în el. Un fel de oglindă în care-și privea întreaga existență. Beteșugurile lui fizice făceau din el o jumătate de om. Călare pe o jumătate de destin care și el șchiopăta. Nimic nu era întreg, nicidecum perfect. Târa după el un picior moale și mai scurt, și îi tremura capul.

Când le avea – succesul, satisfacția, bucuria, fericirea, erau numai pe jumătate. O jumătate de viață.

Dacă ar fi fost să-și aleagă, i-ar fi plăcut să trăiască în povestea lui David. Cel care, băiat fiind, a doborât la pământ teroarea poporului ales, întruchipată în uriașul Goliat. Să cânte din nai, să scrie *Cântarea Cântărilor*, să se urce pe tron, să iubească nenumărate femei frumoase și să aibă nenumărați copii. Dacă nu, măcar Samson, chiar dacă ar fi fost să piară odată cu dușmanii poporului său. Sau să fie Iacob, cel care s-a luat la trântă cu Dumnezeu. Dar nimeni nu l-a întrebat ce dorește. Rolul era de mult distribuit. Marele regizor îl punea să repete povestea primului fiu al lui Avraam. Poate și povestea lui Iov.

— Dar de câte ori mă întindeam în pat – îmi povestea el – în loc să dorm legănat de vise, începeam să urc un deal, printr-un crâng de mărăcini, gâfâind sub povara sarcinii de lemne pe care o duceam în spinare. Și venea tata în urma mea, cu scăpărătorile într-o mână și jungherul în cealaltă. Și așezam frumos vreascurile uscate pe pământ și când rugul era gata mă culcam pe el cu fața în sus și îmi dezgoleam gâtul și tata ridica jungherul să mi-l înfigă unde bate sufletul. Și nu știam dacă și de data asta se va încurca vreun berbec cu coarnele în rugi. Și mă trezeam țipând și lac de sudoare. Și-l iubeam pe tata, și-l iubeam pe Dumnezeu, dar de ce să nu se întâmple odată ce trebuie să se întâmple? De ce mereu și mereu coșmarul pe care l-am avut în noaptea când am fost paralizat? Și m-am pomenit că nu mai am niciun chef să strâng vreascuri pe care să fiu înjunghiat și ars. Dar asta însemna șovăială, nesupunere, început de răzvrătire. Și așa ceva se pedepsește.

— Aveai sentimentul vinovăţiei?

— De fiecare dată mă împotriveam şi tot de atâtea ori mă aşteptam să fiu şi mai aspru pedepsit. Şi pentru că nu se lămureau lucrurile, n-am mai vrut să intru în joc. Ţineam ochii deschişi până îmi amorţeau trupul şi creierul de nu mai simţem nimic şi nu mai aveam nicio vedenie.

— Înseamnă că te-ai vindecat de coşmar! Fusese un fel de nebunie de care ai scăpat.

Stam pe un buştean gros din curtea Şcolii de Literatură. Priveam colegii care se preumblau pe alei. Şi trecătorii de dincolo de gard, care îşi făceau promenada la Şosea. Ce ştiam noi despre ei? Ce ştiau ei despre noi?

Şi mi-am început povestea mea. Povestea mea şi a Dumnezeului meu... Îmi dăduse tata poruncă să nu las copilul la drum. Copilul era fratele meu Ion. El de doi ani şi jumătate, eu cu doi ani mai mare. Şi eu dezlegasem poarta şi ne jucam pe marginea şoselei. Prima interdicţie majoră de care n-am ţinut seama. Poate că un pui de drac îmi şoptise la ureche: încearcă, să vezi ce se întâmplă... Şi ce putea să se întâmple dacă ne jucam cuminţi pe marginea şoselei...

El era calul şi ţinea cu o mână de un căpătâi al băţului, eu, omul care îl mână: „Dii, murgule, dii, dii, dii, căluţul meu!" Şi el alerga şi necheza şi sărea şi eu îl mânam şi toată lumea era a noastră şi nu mai era nimic pe lume în afară de noi.

Dar era ziua Sfântului Toader. Şi în ziua de Sfântul Toader flăcăii satului şi bărbaţii tineri îşi încură caii, ca să nu-i mănânce lupii şi să nu se îmbolnăvească de răpciugă. Poate că îmi zbârnâise şi mie la ureche ceva în legătură cu această alergare de cai, de ne jucam chiar de-a călăreţii.

Şi s-a pornit cavalcada din capul satului, cuprinzând toată şoseaua din gard în gard. Ne-am trezit cu ea la numai câţiva paşi de noi. Şi m-au aruncat în şanţ. Când m-am ridicat, fratele meu se zbătea în ţărâna drumului ca un pui cu gâtul tăiat. Au sărit

oamenii cu găleţile cu apă, dar n-a folosit la nimic. Nu avea nicio lovitură, nici nu era atins măcar. Boala lui era „boala copiilor" pentru 15 ani de zile. Cădea din picioare, de parcă ar fi fost secerat. Când îl apuca în somn, se zguduia patul cu el de ziceai că e gata să se surpe casa pe noi.

A vândut cărămida şi lemnăria casei pe care voia s-o construiască în vara aceea. A umblat cu el prin doctori, pe la biserici, pe la mănăstiri, a fost şi la Petrache Lupu, sfântul de la Maglavit. Pe urmă a luat calea ghicitoarelor şi vrăjitoarelor.

Şi pentru că eu eram de vină, mă ascundeam în grajdul vitelor şi mă rugam, cu ochii în lacrimi, şi băteam mătănii, şi mă loveam cu fruntea de pământ, şi sărutam pământul: „Fă-l, Doamne, sănătos pe fratele meu!"

Şi pentru că nu-l făcea, mă rugam să-mi dea mie boala şi să rămână el cum a fost. Şi iar mă aruncam la pământ, de parcă aş fi fost fulgerat şi mă cutremuram cum era cutremurat el, dar prefăcătoria e prefăcătorie şi nu ţine.

— Mă gândeam chiar să-mi pun capăt zilelor, înţelegi tu asta?

— Înţeleg, m-a bătut şi pe mine gândul ăsta, zice Florin.

— Şi am fost bântuit atunci de prima îndoială, mă crezi?

— Te cred, cum să nu te cred...

— Nu voia? Nu putea? Nu auzea? Iartă-mă, Doamne!

— Nu avem voie să ne îndoim.

— Şi s-a mai întâmplat o dată, Florine. De data asta totul a pornit de la un fleac. Începusem şcoala. Pe atunci se scria pe o tăbliţă de ardezie cu condei de piatră. În prima zi ajung acasă cu tăbliţa făcută cioburi în traistă şi fără condei. Şi tot aşa. Parcă era un făcut. Tata mi-a mai dat patru ouă, şi-mi cumpăr încă una de la prăvălie, dar mi-a spus: „Dacă o spargi şi pe asta, n-ai de ce să mai dai pe acasă!" „Nu mai dau", i-am răspuns încăpăţânat, dar şi hotărât să nu se mai întâmple. Însă eram urmărit de ghinion... Am luat tiptil drumul bisericii, prin porumburi, şi m-am urcat în turnul clopotniţei. Mi-am pus traista într-un colţ şi am început să

mă rog, bătând cu fruntea în scândurile prăfuite. Îmi pipăiam cucuiele şi eram mulţumit că răsăriseră destul de multe, ca să vadă Dumnezeu cât sunt de credincios şi cât de fierbinte mă adresez Lui... Mai eşti pe aici, Florine?

— Mai sunt...

— Şi după o sută de mătănii, căutam în traistă să văd dacă m-a ascultat Dumnezeu. Şi el nu vrea să mă asculte. Şi eu nu înţelegeam de ce. Şi s-a înserat. Şi au început liliecii să se desprindă din boltă şi să fâlfâie în jurul capului meu. Şi parcă se clătinau şi se crăpau mormintele, văzute de acolo, de sus, în faptul serii. Şi când am ridicat traista zornăind în ea cioburile ca nişte oase care se lovesc unul de altul am strigat: „De ce, Doamne, de ce?"... Mai eşti pe aici?

— Te ascult.

— Şi m-am apucat să trag clopotul. Să trag clopotul noaptea, ca nebunul. Pentru că numai cu câteva clipe mai înainte îmi venise să mă spânzur de funia lui. Sau să mă arunc cu capul în jos din vârful clopotniţei. Băteam clopotul de s-a auzit în şapte sate. Să se audă şi în cer.

— Şi nu ţi-a răspuns?

— Nu! Nici până azi, dar ţie?

— În noaptea când am refuzat să mai duc snopul de lemne uscate în cârcă, să mă mai sui pe rug şi să-mi dezgolesc gâtul pentru a fi înjunghiat, atunci când credeai tu că m-am vindecat...

— Că ai scăpat de un coşmar am zis...

— În noaptea aia m-am trezit exact ca gândacul din *Metamorfoza* lui Kafka. Nu mai aveam febră, nu mai transpiram, nu mai deliram, dar eram paralizat. M-a trăsnit prin somn, poate chiar în clipa refuzului meu... Şi am rămas pocit pe o viaţă întreagă.

— Numai de un singur picior...

— O jumătate de om... În căutarea unei jumătăţi de iepure.

Şi după un timp:

— O jumătate de nimeni călare pe o jumătate de nimic...

— De ce te plângi? Tu ești cel care l-a strâns în brațe pe Dumnezeu, te-ai luat cu el la trântă și nu i-ai dat drumul până când nu ai fost lovit peste șold. Te-a rănit, dar te-a și binecuvântat. Te așteaptă gloria și fericirea. Vei avea soarta lui Iacov, tată de seminții...

— Sau a lui Iov. Plin de bube pe o grămadă de gunoi...

— Până și Iosif a fost răsplătit după ce a fost trecut prin acea grea încercare.

— Ce știi tu?

Tăceam. Priveam în gol. Florin Mugur nici atât nu putea să facă. Îi fugeau privirile de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga. Și toată lumea se afla într-o continuă clătinare. Se balansau copacii, clădirile, străzile, oamenii, rândurile și literele de pe hârtie, toate ființele și lucrurile, orizonturile și crugul cerului. Cum o fi să trăiești într-o lume deformată, care se strâmbă mereu la tine? M-am trezit exact ca gândacul din *Metamorfoza* lui Kafka.

— Să nu te plângi! Tu ești cel care l-a strâns în brațe pe Dumnezeu și te-ai luat cu El la trântă. Și, ca să se elibereze, te-a lovit peste șold. Dar te va ajuta cum l-a ajutat pe Iacov. Să fii fericit și să ai un șir nesfârșit de urmași strălucițI!

Înmulțiți-vă și cuceriți pământul

Am atins încă un punct sensibil. Poate cel mai vulnerabil. În privința asta Florin Mugur era tipul evreului habotnic. Datoria de a avea urmași era principala obligație față de comunitate și singura cale de supraviețuire. Refuzul sau neglijența perpetuării însemna o adevărată blasfemie, sfidarea Puterii divine, iar neputința un semn că Pronia nu te-a găsit demn de un asemenea rol.

— Uită-te la mine, o caricatură...

În tot timpul școlii de pe Kiseleff, Florin Mugur a avut multe prietene, dar nicio iubită. Însă imediat după absolvire a început să-l curteze o droaie de studente de la Universitate, drăguțe, inteligente și mai toate din provincie. Și el se afla într-o mare confuzie:

nu știa dacă e vorba de afecțiuni autentice sau de jocuri din interes, pentru casa pe care o avea în inima Bucureștilor și poziția sa socială și profesională. Ce să facă, să se căsătorească cu o oarecare numai pentru a avea descendenți sau s-o aștepte pe cea devotată, care merită într-adevăr să fie mama copiilor săi?

Prăbușirea

A găsit-o, în sfârșit. Frumoasă, blândă, sfioasă, modestă, evlavioasă, Iulia părea desprinsă din icoane. Fără îndoială că au fost făcuți unul pentru altul. În sfârșit, a cunoscut și el fericirea. Una fără margini.

Dar tânăra femeie s-a epuizat într-un șir întreg de sarcini nereușite. Doctori, tratamente, speranțe, îngrijorări. Până la urmă, s-a născut un băiețel. Debil. Care nu a putut supraviețui. Mama lui a trecut și ea în lumea celor drepți. Peste Florin Mugur s-a surpat întreaga lume.

Rătăcitorul cel blând

Fusese unul dintre cei mai apreciați elevi ai Școlii de Literatură și, fără îndoială, că ar fi fost un bun redactor de revistă sau de editură. Dar dacă aproape toți colegii lui din provincie (Ștefan Luca de pe la Târgu-Mureș, Dumitru Carabăț de pe la Brăila, Lucian Raicu și Horia Aramă de pe la Iași, Ion Gheorghe din satul Florica, județul Buzău, Mihai Negulescu de la Fântânele, județul Prahova, Nicolae Stoian din Creața de Ilfov, Gh. D. Vasile din Lișteava Doljului, Doina Sălăjan din Oradea, Adrian Beldeanu din Bârlad, Mihaela Monoranu, Irimie Străuț, Sorin Comăniță de prin alte locuri din țară) au fost repartizați în București, pe Florin Mugur l-am întâlnit profesor într-un sat din nordul județului Dâmbovița, la Cobia. Nu știam ce făcuse ca să cadă în dizgrație și să primească o asemenea osândă. Bolnav, dezechilibrat, vulnerabil din toate punctele de vedere, i-a fost greu să se adapteze într-o lume care îi era cu totul necunoscută și ostilă. Noroaie, praf, frig,

salariu mic, gazde scumpe și, peste toate, răutatea inconștientă a copiilor care își râdeau de infirmitățile lui. Și în fiecare toamnă era mutat de la o școală la alta și o lua de la început.

Capul Bunei Speranțe

Prin intermediul doamnei Rașela Năstase, profesoară la Institutul de Învățământ Superior din Pitești, care purta încă pe brat ștampila unui lagăr de exterminare a evreilor, a ajuns la primul secretar al județului Argeș, care l-a înțeles și l-a promovat în redacția revistei de cultură. Ca adjunct al redactorului-șef care era Gheorghe Tomozei.

Înainte de se angaja m-a căutat ca să afle de la mine dacă nu este aici cumva un climat ostil evreilor. L-am liniștit cu exemplele doctorilor Friedman, Schtosell și Anceanu, apreciați și simpatizați de toată lumea.

Au fost primii ani în care și-a putut dovedi întreaga măsură a puterii sale creatoare. Dar prea târziu ca să poată fi fericit.

Coleg de an cu Gheorghe Tomozei la Școala de Literatură, mi se pare și de grupă de studii, dar fiecare cu problemele lui. Și aveau destule. Nu pentru că ar fi fost suspectați, urmăriți, persecutați sau așa ceva. Dimpotrivă, se aflau pe poziții destul de bune. Motivele lor de nefericire au intrat pe poartă odată cu ei...

Ceea ce îi apăsa și îi rodea pe amândoi în această perioadă de strălucire profesională era blestemul de a nu avea urmași. Dar dacă Tomozei își îneca amarul în orgii bahice și erotice, Florin Mugur își trăia lucid sfâșierile, refuzând amețirea și amorțirea simțurilor și gândurilor.

Colaborarea lor, de altfel foarte eficientă, se baza pe o relație de subordonare. Tomozei era cel cu indicațiile, Mugur cu execuția. Cu o râvnă de sclav îndatorat, el ducea în cârcă toată revista.

Supunerea lui a mers până acolo încât i-a servit de martor lui Tomozei când acesta m-a denunțat autorităților că am atitudine șovină și antisemită, ba chiar acționez în acest sens.

Întocmindu-mi dosarul pentru o acțiune în justiție împotriva desfacerii abuzive a contractului de muncă, Mugur mi-a zis:

— Astâmpără-te! Că nu rezolvi nimic! Știi bine că mortul nu se mai întoarce de la groapă!

— Dar se poate face strigoi... Dacă mă fac, te urmăresc toată viața...

S-a îngălbenit și a început să tremure și mai tare. Era superstițios.

Apus de soare

Din redacția revistei *Argeș*, redactor la Editura Cartea Românească, devenit coleg cu Mircea Ciobanu și Cornel Popescu, apreciat de Marin Preda, căruia i-a și publicat o carte de interviuri.

Se simțea dator față de scriitorii piteșteni și i-a publicat în serie pe Miron Cordun, Ludmila Ghițescu, Otilia Nicolescu, Elisaveta Novac, Dan Rotaru. Mă solicita și pe mine, dar nu am răspuns.

Generos ca nimeni altul, își amâna cărțile sale ca să le tipărească pe ale altora. Devenise un fel de instituție de binefacere. Toți trăgeau de el, pentru interesele lor, dar nimeni nu se gândea că la urma-urmei este și el un om, care are nevoie măcar de puțină liniște și de multă odihnă. Bolnav, obosit, singur, măcinat de angoase, nefericit, îmbătrânit înainte de vreme, se stinge fără de veste...

Hoții îi devastează casa, ce nu cară, distrug, nu mai rămâne nimic din strânsura lui de cărturar, din gândurile așternute pe hârtie.

Malenkov, „abdicat" la București

Dacă primul mare eșec al politicii economice a Partidului Comunist a fost prăbușirea Canalului Dunăre-Marea Neagră în varianta sa dejistă, întâiul mare rateu de cadre a fost falimentul Școlii de Literatură.

Șantierul s-a lichidat, școala a fost desființată.

Și dacă lucrările la Canal au fost reluate sub Ceaușescu și *Drumul fără pulbere* a devenit o certitudine, pepiniera de scriitori a rămas definitiv abandonată.

Palatul din Șoseaua Kiseleff nr. 10 a fost destinat să devină muzeu. Semnificativ, nu? Azi, acolo, este altceva. Cu totul altceva...

De-abia trecuse un cincinal de când Școala de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu" se deschidea cu surle și trâmbițe. Copiii partidului, crescuți după principiile sale și înarmați cu ideologia clasei muncitoare, erau meniți să cânte marșul triumfal al operei de făurire a unei lumi noi. Dar din ouăle puse la clocit în acest incubator ieșeau și altfel de pui decât cei așteptați...

Straniul preludiu

Că așa au stat lucrurile s-a văzut la conferința pe țară a tinerilor scriitori, care trebuia să fie prima dintr-o nesfârșită serie și să preceadă Congresul scriitorilor maturi. Dar a fost ultima. Pentru că în loc să fie una de recunoștință, de mulțumire și de angajamente, a dat fiori puterii.

Totul a început normal. Acea normalitate după tipic, statornicită și ea după modelul sovietic. Lucrările se desfășurau în aula Bibliotecii Centrale Universitare. Am fost chemat în grupul de tineri care ocupase, mai mult sau mai puțin abuziv, loja oficială, situată chiar deasupra ușii de la intrare și exact față în față cu scena pe care era instalată masa prezidiului. În centrul grupului, Nicolae Labiș. Ceilalți, colegii lui de la Școală.

Faptul că nu toți delegații și-au respectat locurile în sală, înscrise pe mandat, era un început de defecțiune. Deocamdată tolerat ca o mică năzbâtie a unor copii ceva mai zburdalnici, inocentă și lipsită de urmări.

Suntem solicitați să ne înscriem la cuvânt toți cei care avem câte ceva de spus. Mă așez la coadă, pentru că se strânsese prea mult năduf în mine. În aplauze furtunoase intră în sală prezidiul. Microfonul îi aparține lui Mihai Beniuc. La un colț de masă și colegul nostru Nicolae Stoian.

Se citește lista vorbitorilor. Numele meu lipsește. Labiș mă ia cu el și intrăm în culise. Tocmai se anunța programul și se dădeau niște indicații. Îi facem semne exasperate lui Stoian. Până la urmă îndrăznește să se dezlipească de scaun și să vină la noi. Se vede că este în mare încurcătură. Dar insistăm. Cu greu acceptă să-l pună la curent pe Miu Dragomir, principalul organizator al conferinței. Acesta ne privește cu nedumerire și indignat prin ochelarii săi cu lentile groase. Nu pe mine mă ia el în seamă. Dar e vorba de Labiș. Până la urmă vine la noi. Mă întreabă ce am de gând să spun. Nimic altceva, îi asigur, decât să mulțumesc redactorilor de la revistele care m-au încurajat și m-au sprijinit să scriu, publicându-mi primele lucrări. Era în regulă. Îmi publicase și el câte ceva în *Tânărul scriitor*. Mai intrau în discuție *Contemporanul*, *Luceafărul*, *Flacăra*, *Urzica*. Se duce să șușotească la urechea lui Beniuc. Care ne privește și el la început consternat, ca să sfârșească prin a face un semn afirmativ. Miu Dragomir transmite

mesajul: „să nu vorbesc despre nimic altceva. În niciun caz să nu-mi treacă prin minte să pomenesc despre conflictele mele din Școala de Literatură, să-i atac pe directorii Hoajă și Petre Iosif. Promit și mă angajez cât se poate de solemn să mă țin de cuvânt. Nicolae Stoian se simte obligat să îmi atragă atenția că a garantat pentru mine și îi pot pune situația în pericol. Sunt gata să jur că mă voi limita la relațiile mele cu unii redactori de reviste.

Cine nu a trăit acele timpuri nu poate să înțeleagă acceptarea unor asemenea restricții. Și nici să prețuiască așa cum se cuvine libertatea cuvântului.

Atmosfera era electrizată. Simțeau acest lucru și tovarășii din prezidiu care deveniseră neliniștiți, nervoși. Era suficientă o singură scânteie ca să se producă explozia.

Iată-mă la microfon. Povestea mea este una simplă, care, probabil, în alte împrejurări nu ar interesa pe nimeni. De fapt, povestea unei povești.

— Am scris o poveste cu niște copii și niște lupi... O duc la revista *Flacăra*. Sunt chemat peste o săptămână. Redactorul ține să mă prezinte șefei. Care mă felicită că am scris o poveste foarte frumoasă. Dar trebuie să fac niște corecturi. Pentru că, așa cum este, nu se află în conformitate cu realitatea. Care realitate?, am întrebat-o...

— Realitatea cea adevărată. Lupii nu atacă oameni.

— Ba atacă, am zis eu, și îi mai și mănâncă...

— Unde ai citit dumneata așa ceva?

— N-am citit...

— Și atunci cum? Să știi că eu am parcurs foarte multă literatură rusă și sovietică și n-am întâlnit niciunde că lupii se dau la oameni.

Eu continui către sală.

— Aș vrea s-o invit pe tovarășa redactor-șef de la *Flacăra* să treacă prin pădurile de la noi într-o iarnă cu nămeți. Să văd ce

ar mai zice, dacă ar mai putea să spună ceva. Poate m-ar crede atunci că dintr-un bărbat care a avut un asemenea ghinion nu au mai rămas decât oasele şi picioarele din cizme. La data aceea nu a vrut să mă creadă.

— De ce nu i-a mâncat şi cizmele?, m-a întrebat domnia sa.

— Nu ştiu, poate pentru că nu erau păslari...

— Ce tot îndrugi dumneata?, m-a întrebat. Lupii sunt lupi peste tot şi au aceleaşi obiceiuri. Dacă în Uniunea Sovietică nu mănâncă oameni...

— Aţi citit Krasnaia Şapocika?

— Scufiţa Roşie, cine n-a citit-o?

— Lupul din povestea aia le înghite şi pe babuşca, şi pe nepoata ei.

— Dar nu este scrisă de un autor sovietic, mi-a zis.

— Era adevărat, continui eu dialogul cu participanţii la conferinţă. Povestea e scrisă în Occident. Şi lupul era capitalist. Numai vânătorii care l-au spintecat pe burtă au fost sovietici. Cât despre lupii noştri, ce să spun? Nu şi-au pierdut încă năravurile burghezo-moşiereşti... Se află de-abia la începutul reeducării. Proces care n-a ajuns până acum să se desăvârşească decât la nivelul redactorilor-şefi...

Am fost ţinut în aplauze.

Poetul Mihai Beniuc, care se făcuse şi mai mic decât era, se ridică în picioare.

— Timpul dumitale s-a epuizat.

Fără îndoială că există pe undeva stenograma şi înregistrarea de acolo, de atunci.

Teroarea modelelor

Povestea mea a fost una destul de amuzantă, poate şi relaxantă. Dar foarte gravă în esenţa ei. Nu întâmplător a fost primită cu satisfacţie şi folosită ca argument în multe luări de cuvânt.

Cu sau fără ea, tot s-ar fi pus problema modelului sovietic. Care devenise o problemă fundamentală pentru literatura română. Poate și pentru alte literaturi din țările satelite. Existaseră destule încercări de evadare. Dar problema, după știința mea, s-a dezbătut public pentru prima dată la această adunare de tineri scriitori, care s-au dovedit foarte maturi și foarte îndrăzneți.

Modelul sovietic devenise o adevărată teroare în toate domeniile.

În literatură modelul sovietic a fost la început personajul erou. Eroul ideal, fără fisuri, puternic, frumos pe dinăuntru și pe dinafară, inteligent, isteț, curajos, devotat cauzei, superior dușmanului din toate punctele de vedere, gata de orice sacrificiu, inclusiv cel suprem.

Dar se observă după un timp că asemenea figuri, în loc să devină exemplare pentru tot omul, încep să fie puse la îndoială, ba chiar devin incredibile. După mai bine de un deceniu de la război, se consumase perioada romantismului revoluționar și se cerea revizuit proletcultismul.

Se ajunsese la saturația exemplelor total pozitive. Populația nu mai era dispusă să înghită gogoși frumoase pe deasupra și goale pe dinăuntru, adică umflate artificial. Și tocmai când scriitorii noștri cei mai zeloși se adaptaseră bine acestui sistem, sovieticii au schimbat cartea de rețete culinare. Apare teoria tipicului în literatură și în artă care devine lege prin adoptarea Raportului de activitate prezentat de Malenkov, secretar general al P.C. (b) al Uniunii Sovietice la ultimul congres pe care l-a mai apucat generalisimul Stalin. În formula acestei rețete, personajul rămânea tot un exemplu de urmat, dar cu față mai umană. Adică mai zgâriat pe ici, pe colo, mai pătat din loc în loc, dar nu în punctele esențiale. Ca întotdeauna, când se tușea la Moscova, se strănuta în tot lagărul socialist.

Dezbaterile care au urmat după lansarea acestei teze au devenit de-a dreptul aberante. Bătălia se da pe stabilirea procentelor: cât la sută trăsături pozitive și cât la sută trăsături negative. Unii

credeau că este suficient să-ți înnegrești personajul 5%, alții propuneau mai mult, dar în niciun caz să se ajungă până la jumătate. În castelul de pe Kiseleff, prin dormitoare, prin spălătoarele comune noi făceam glume de felul ăsta: „Îi pun albeață într-un ochi, îi rup un picior, îl castrez, că ouăle nu-i atârnă mai mult de 0,5% din total". Dar în presă, în adunările de la uniunile de creație problema era luată foarte în serios. După fel de fel de propuneri s-a ajuns la ideea eroului sandviș: la început pozitiv, pe la jumătate puțin rătăcit, în final apoteotic.

La conferința tinerilor scriitori din România reacția devenise de-a dreptul virulentă. Unul dintre vorbitori a întrebat retoric:

— După ce îmi iese cum îmi iese, să zicem frumos, unde trebuie să-l zgârii, de unde să ciupesc? Să-i pun un cucui în cap sau un buboi în șezut?

Nu mai lipsește mult până să se ceară renunțarea la modelele străine, de oriunde ar veni ele. Ceea ce se poate interpreta chiar ca o atitudine sau o manifestare antisovietică.

Detronarea lui Malenkov

Malenkov era un rus mare ca un urs, care avea toate calitățile de a fi bine dresat. După principiul lansat de el la congresul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, modelele personajelor trebuia căutate tot în viață, în realitate. Dar să nu fie luate în considerație exemplarele excepționale, oricât de seducătoare ar fi ele. Literatura nu trebuie să fie o copie a realității sau a unor indivizi. Ci o sumă de elemente recoltate din mai multe fapte, de la mai mulți indivizi. Dar nici nu trebuie să ne mulțumim cu o medie statistică. Tot ce ne interesează este tipicul. Însă nimeni nu înțelegea prea bine cum arată așa ceva. Și se ajunsese, ca de fiecare dată, la excese. De pildă, în unele teatre și filme actrițele frumoase nu mai primeau roluri pentru că nu erau tipice. La noi ajunsese vedetă de cinema Lica Gheorghiu, cam balșoaie, cel puțin de la

brâu în jos, dar fără alte calități în afară de aceea că era fiica „Regelui Ghiță". Iar Silvia Popovici, o frumusețe a ecranului și a scenei, cum se dovedise în Darclée și în rolul Julietei, intră temporar într-un con de umbră, deși avea talent cu carul.

Pe la microfonul conferinței tinerilor scriitori se perindă tot felul de personaje. Simțeam că s-au făcut recrutări subterane pentru vorbitori care să contracareze afirmațiile neconvenabile. Dar prezidiul pierde controlul. Președintele lui anunță, ca de obicei: are cuvântul cutare, se pregătește cutărică. Și cutare sau cutărică este alungat din scenă dacă spune ceva care să nu ne intereseze. Inițiativa conducerii lucrărilor a trecut în loja centrală înțesată cu tineri scriitori, chiar câte doi pe un scaun, mulți în picioare, cu un nucleu în jurul lui Labiș. Prin ropote de picioare, strigăte și fluierături luăm dreptul la cuvânt celor care bat apa în piuă sau susțin tezele oficiale. Și îi impunem la microfon chiar pe cei care urcă pe scenă fără a fi anunțați după listă. Teza tipicului în artă și literatură este spulberată.

S-ar putea spune că, de fapt, aici s-a cerut „abdicarea" lui Malenkov. Nu din funcția de secretar general al P.C. (b) din Uniunea Sovietică, ci de diriguitor al treburilor literare.

Se cere ridicarea blestemului

Pe vremea aceea, nenumărați cetățeni sufereau din cauză că se întâmplase să fie copii de preoți, să fi avut vreun bunic cam zurbagiu sau un unchi fugit în străinătate, ca să nu mai vorbim de rudele din rândul chiaburimii, burgheziei sau moșierimii. Acești vinovați fără vină erau și interzișii pentru publicistică sau admișii în literatură numai ca personaje malefice.

Parcă îl văd la microfon pe Radu Cosașu, cu privirea sclipind de inteligență prin lentilele ochelarilor.

— Am cunoscut pe șantierul hidrocentralei de la Bicaz, spunea el, un tânăr inginer care provenea dintr-o familie de țărani

săraci, a făcut o şcoală de ucenici şi şcoala medie la seral, în timp ce muncea pe şantier. La facultate a ajuns şef de promoţie şi a terminat studiile în U.R.S.S. Conduce una dintre cele mai grele lucrări subterane şi este cotat cel mai bun specialist... Am scris despre el un reportaj, dar mi-a fost refuzat materialul. Motivul? Ţineţi-vă bine! Este căsătorit cu o fiică de general care a luptat în Răsărit. Ba mai mult, acest tânăr inginer de elită nu poate să fie avansat tot din această cauză. Colegii lui au ajuns şefi de lot sau şefi de şantier. Chiar mai sus, dar el a rămas la un punct de lucru ca un simplu brigadier. Ce vină are? El l-a trimis pe general pe front? Sau fiica acestuia, care avea pe atunci de-abia opt ani? Ce pericol poate să prezinte pentru societate această pereche de oameni ai muncii care lucrează amândoi pe şantier, în creierii munţilor şi locuiesc într-o baracă de lemn dintr-o colonie muncitorească? Până când ei, şi alţii ca ei, să ducă povara originii sociale ca pe o ghiulea agăţată cu lanţuri de picioare?

Parcă am vorbi cu toţii prin gura lui. Suntem strânşi aici, în loja centrală, aproape toţi colegii săi de an de la Şcoala de Literatură.

Şi iat-o pe Tita Chiper, proaspăt absolventă a şcolii de pe Kiseleff, ajunsă reporter la ziarul şantierului de la Bicaz. Se ridică pe vârfuri să ajungă la microfon. Ca să demaşte cealaltă faţă a absurdului. „Mulţi mânuitori ai condeiului, zice ea, dar mai ales cei care-i dirijează, au rămas cu meteahna de a vedea în fiecare lucrător de pe şantier un erou." Şi face o dezvăluire şocantă: „Nu am întâlnit pe nimeni care să vină acolo dintr-o chemare eroică, din devotament sau abnegaţie, din patriotism şi spirit de sacrificiu. Unii vin să strângă ceva bani ca să-şi refacă gospodăriile sau să-şi ridice case noi, să încropească zestre pentru fete; alţii pentru că au fost daţi afară ca elemente necorespunzătoare din armată, din învăţământ, din cercetare, de pe unde lucrau; sunt şi tovarăşi de-ai noştri care au fost destituiţi din munci de răspundere şi trimişi la munca de jos; şi foşti puşcăriaşi care nu-şi găsesc de lucru;

și țărani care au rămas fără pământ și fără vite; și bărbați părăsiți de neveste; și aventurieri în căutare de noi senzații sau chilipiruri; și muncitori plătiți prost acolo unde au lucrat; și ciobani cărora li s-a urât să pască și să mulgă oile; și fețe bisericești răspopite sau răscălugărite; și inși care vor să-și spele autobiografiile ca să li se uite trecutul; și alții care s-au pornit încoace cum s-ar fi dus oriunde ar fi fost repartizați. Ei nu devin eroi decât atunci când nu au încotro. Adică numai dacă nimeresc într-o situație-limită, care le solicită potențe și calități pe care nu și le bănuiau, cum ar fi o surpare în tunel, o inundație... În viață, spune Tita Chiper, oamenii nu sunt așa cum ar vrea cineva să fie. Șantierul nu este neapărat o școală de educație pentru toată lumea. Mulți dintre cei care se află aici ajung bețivi, scandalagii, violenți, înrăiți, hoți chiar. Și am să vă spun acum un lucru incredibil, care să vă cutremure, cum m-a cutremurat și pe mine. Acei eroi se luptă să supraviețuiască în fiecare ceas, pentru că nu se poate altfel, pentru că asta este meseria lor. Și iată că este posibil ca printre ei să se găsească și sinucigași. Chiar fostul nostru coleg de la Școala de Literatură, Tomiță, îl știți, băiatul ăla blond, redactor-șef al ziarului de șantier, s-a spânzurat de clanța ușii".

Nu cere nimeni un moment de reculegere. Tăcem cu toții, de parcă ne-am afla pe marginea unui mormânt.

După care Tita reia, cu vocea sugrumată de emoție:

— Cunosc și eu foarte bine povestea inginerului Gheorghe Cocoș și a Rodicăi. Și nu este numai a lor... Ar trebui să se pună, în sfârșit, capăt acestei practici nefaste de a stigmatiza oameni nevinovați chiar pentru a nu ne face dușmani în plus.

Reproduse din memorie, spusele lor nu pot fi aidoma celor înregistrate de stenograme sau pe bandă de magnetofon. Dar acestea au fost ideile. Care, în atmosfera de atunci, erau de-a dreptul incitante. Aș zice chiar incendiare. Și pot afirma că în ziua aceea Radu Cosașu a fost ideologul acțiunii, iar Tita Chiper Fecioara

noastră din Orléans. Dacă nu ar fi intrat în sală Tudor Arghezi, la braţ cu doamna sa Paraschiva, spiritele nu ar fi putut fi potolite.

Toată conferinţa[1] s-a terminat în coadă de peşte. Niciunul dintre cei puşi să supravegheze, să orienteze lucrările şi să tragă concluziile nu a îndrăznit să ia taurul de coarne.

Dar Puterea şi-a dat seama că a eşuat în intenţia ei de a-şi crea o armată de scriitori care să stea cu arma la picior, gata să primească ordine pe care să le execute fără murmur şi şovăială.

Şi nu mai e îngăduită nicio altă conferinţă naţională a scriitorilor tineri. Cei în vârstă erau mai uşor de controlat...

[1] Consfătuirea tinerilor scriitori (20–22 martie 1956), care a precedat Congresul Uniunii Scriitorilor din România (18–23 iunie 1956); la această consfătuire, Radu Cosaşu a ridicat chestiunea „adevărului integral" în literatură (n. red.).

Iarna lupilor siberieni

Siberiile profesorului Novicov

Eu, unul, eram cucerit de prelegerile Prinţului roşu. Nu numai că era un bun cunoscător al literaturii ruse, pe care o iubea cu patimă, ca pe o femeie din înalta aristocraţie, dar reuşea să facă din lecţiile sale adevărate spectacole pe care le simţea şi în care trăia ca un actor romantic. Tot atât de adevărat era că intra în scenă cu aureola propriei sale legende, fabuloase şi enigmatice.

Aflasem că este născut la Odessa, cu trei ani mai înainte de Revoluţia bolşevică din octombrie 1917, dar habar nu aveam cum, când şi de ce a ajuns şi s-a stabilit în România. Dacă familia lui fugise de comunism, cum se face de intrase în mişcarea comunistă din ţara noastră, implicat atât de mult încât îşi avusese celula sa în închisoarea de la Doftana, alături de Ilie Pintilie, Gheorghe Apostol, Gheorghiu-Dej şi alţi fruntaşi ai partidului scos în afara legii? Oricum, nu-şi pierduse înfăţişarea de aristocrat, nici accentul slav din vorbire.

Dar şi mai captivante erau parantezele pe care le deschidea. De pildă, dacă venea vorba despre iarna siberiană, era atât de convingător încât simţeai frigul până în măduva oaselor, oricât de cald ar fi fost în sala de curs. Probabil că fusese prea speriat, chiar la vârsta copilăriei, cu perspectiva unui surghiun în lumea de gheaţă. Dar dacă voia cumva să ne avertizeze pe noi, cu mine n-a mers. Mă

ispitea misterul siberian. Cu zăpezile şi viforniţele sale, cu taigaua, cu fenomenul tungus, cu igluurile săpate în zăpadă, cu minele de diamante, cu urşii albi, cu vulpile argintii, cu lupii polari, cu renii cafenii, cu ceţurile nebuloase, cu aureolele boreale. Mă vedeam fie în convoiul deţinuţilor, fie în şuba prinţului tolstoian care îşi însoţea iubita pe drumul fără întoarcere, fie în sania lui Dostoievski, în noaptea de Crăciun, după ce îi fusese comutată pedeapsa cu moartea, chiar pe eşafod, cu o clipă înainte de execuţie.

„Pahod na sibir", frate rascolnic!...

Siberia de acasă

Câteva zile pe acasă, mi se pare în timpul de pregătire a sesiunii de examene. Puterea locală credea că a prins timpul potrivit. Au băut la noi ţuică şi au mâncat murături primarul cu câţiva fruntaşi ai comunei, până după miezul nopţii. Veniseră să rezolve problema înscrierii tatălui meu în gospodăria colectivă. De bunăvoie şi nesilit de nimeni. Altfel vor aranja ei lucrurile ca să fiu zburat din şcoală. Ne ameninţă chiar cu Bărăganul. Aveam şi noi Siberia noastră.

...O vizită la o fată de peste cinci sate, împreună cu un prieten, unchiul ei, însurat cu o verişoară de-a mea.

Vorbe multe, ziua mică, toate nemurile adunate, cădem de acord că ne potrivim, ne trezim că se înserează. Când ieşim din casă ne dăm seama că s-a lăsat un ger cumplit. Tatăl fetei ne roagă să rămânem peste noapte, dar eu fac pe viteazul. Plecăm în clinchetul înăbuşit al clopoţelului de la gâtul calului. Ca să nu ocolim prin cele cinci sate de pe şosea, o tăiem pe un drum de câmp. Dar tot ni se urcă noaptea în spinare. Cer senin, spuzit de stele, lună plină. Scârţâie, trosneşte, ţipă zăpada sub tălpicile saniei şi sub copitele calului. Ne vârâm până la gât în fân. Dar ni se lipesc nările. Când respirăm pe gură simţim cum ne intră aerul rece în plămâni, de parcă s-ar umple alveolele cu gheaţă. Din când în când

ne mai dăm jos. Mergem pe picioarele înțepenite, pe care nici nu le mai simțim. Dacă nu ne-am ține de oplenele saniei, am cădea în zăpadă și acolo am rămâne. Aburii scoși din pieptul calului se condensează și îngheață în păr, îmbrăcându-i capul, gâtul, greabănul, coastele, apoi tot corpul într-o carcasă transparentă. Când ajungem la sfârcul pădurii, îmi aduc aminte că pe aici a fost găsit un om mâncat de lupi. Adică nu i s-au mai găsit decât oasele și picioarele de la genunchi în jos, rămase întregi în cizme. Iar noi nu ne-am putea apăra decât cu biciul...

Tata ne iese înainte cu felinarul. M-a așteptat cu poarta deschisă. Îl ajut să deshame. De-abia reușim. Ștreangurile de cânepă, curelele din piele au devenit rigide, de parcă ar fi fost turnate din metal. În grajd ne apucăm să bușumăm calul cu șomoioage de paie. Și îl frecăm așa până se zvântă de apa din gheața topită și de sudoare. Vita înainte de toate, asta este legea la noi. Vine și rândul meu. Duduie soba, dar îmi e tot trupul amorțit. Pun la urechi căștile aparatului de radio cu galene. Cea mai scăzută temperatură înregistrată la noi în țară de-a lungul timpului. Temperatură siberiană.

Dacă nu ni s-ar fi îmbolnăvit calul, m-ar duce cu sania la Găești. Nu mănâncă și tremură. L-am învelit în pături și veterinarul îi face injecții în fiecare zi. Dacă o ține tot așa, va fi luat în casă. N-ar fi pentru prima dată. Am stat în aceeași odaie cu miei, cu viței, cu purcei, cu căței, în timpul iernilor geroase. Chiar cu o namilă de vacă, atunci când s-a îmbolnăvit. Este ușor de imaginat de ce mă precipitam acum spre palatul de marmură de pe Șoseaua Kiseleff.

Până la Mătăsaru să tot fie vreo 10 kilometri. Plec la drum ca soldații pedeștri, cu o raniță în spinare.

Noapte albă la palat

Se întorsese iarna. Ninge cu fulgi mari cât vrabia. Primitiv cum sunt, nu pot să privesc spectacolul pe fereastră. În poartă,

Ioana Zamfir, care își așteaptă logodnicul. Îi iau obrajii îmbujorați în palmă și o sărut pe buze. Mă bate în piept cu pumnii ei mici, dar râde. Suntem oarecum în familie: împreună cu Toma, a pus ceva la cale. Sora ei, Rădița, studentă în anul I, nu e de lepădat...

În ziua aceea, când se dezlănțuise potopul de zăpadă a doua oară în București, am pornit spre Herăstrău. Era de-a dreptul fascinant cum cădeau fulgii pe lac. Da năvală atât de multă zăpadă încât apa nu mai prididea să o topească. N-a trecut mult până să devină totul alb, din cer până pe pământ, copacii, lacul, casele, oamenii, Arcul de Triumf.

Dar nu avea să țină cine știe ce această pace. A început să șuiere vântul. S-a pus viforniță.

Se astupau străzile. Se oprise circulația. Nu se mai țineau cursuri. A răzbit până la noi doar o asistentă universitară, Cecilia Rădulescu, dar în loc să facem gramatică ne-a povestit ce era pe afară. Printre altele, văzuse cu ochii ei cum a sărit o pisică de pe un gang, în spinarea unui trecător, iar acesta mergea cu ea între spete, fără să-și dea seama. Au scos tancurile, care cărau saci cu pâine.

Cecilia era cu-adevărat o fată frumoasă. Dar acum ni se părea chiar o zână a zăpezii. M-am trezit că scriu, cu ochii la ea, pe toate paginile caietului în care luam notițe: „Te iubesc! Te iubesc! Te iubesc!" „Ce scrii acolo, tovarășe student?" „Tâmpenii!" „Faci o poezie?" „Una fără rimă și fără speranță..." Colega mea de bancă mi-a confiscat caietul. Și a plâns pe pagina lui. Și vântul zguduia ferestrele...

Nu știu cum a început. Și nici de ce. Probabil din nevoia de a ne descărca în vreun fel. Unii în pijamale, alții în chiloți, cei mai mulți înfășurați în cearșafuri și în pături. Cântam, jucam, săream, în paturi și peste ele, făceam tumbe. Dulapurile, noptierele, scaunele, capetele paturilor deveniseră instrumente muzicale în care băteam cu vârful degetelor, cu podul palmei, cu pumnii, cu

coatele, cu linguri, cu umeraşe, cu tot ce aveam la îndemână. Unii făceau ca buhaiul, alţii imitau caprele de carnaval, cine putea, fluiera pe degete. Unul îi da cu „Vine capra de la munte, cu steluţe albe-n frunte", altul cu „Mâine anul se-nnoieşte, pluguşorul se porneşte" sau „Steaua sus răsare ca o taină mare". Nu se mai înţelegea nimic, un adevărat vacarm, îngeri şi demoni, strigoi şi stafii, Ion Acsan privea spectacolul dintr-un colţ ca un neofit la orgiile dionisiace, Ion Grecea, căpitanul de grăniceri, încerca să facă puţină linişte, dar cine să-l asculte... S-au scos la bătaie toate rezervele de prin geamantane, şuncă, ouă, prăjituri, nişte sticle de palincă şi de vin... Zorile zilei ne-au găsit cu ochii umflaţi sau cârpiţi, cu pumnii vineţi... Revelionul nostru păgân...

Atenţie, vin lupii!

Nu avem probleme. Fochistul dispune de combustibil cât îi trebuie. Magazia de alimente este înţesată. Caloriferele sunt fierbinţi. Ni se serveşte masa cu regularitate.

Directorul politic e cu noi. Ne scoate din dormitoare şi ne vâră în clase. Trece din sală în sală, ca să ne dojenească şi să ne ameninţe. Ne ţine predici comuniste. Ne bate la cap cu *Aşa s-a călit oţelul*, cu *Tânăra gardă*. Şi cu eroii noştri, Vasile Roaită, Olga Bancic, peste care trece foarte repede, ca să ne preseze cu exemple din Lenin şi Stalin.

Nu mai pot să rămân întemniţat. Pornesc hai-hui prin oraşul care pare mai înţepenit decât Pompeiul sub lavă. Păşesc peste crestele nămeţilor, care în unele locuri se înalţă mai sus de primul etaj al caselor. Gardurile sunt toate îngropate. Semaforul de la intersecţie este încă viu. Rând pe rând se aprind farurile verzi, roşii, portocalii. Dar sub coaja zăpezii, pe care o luminează de jos în sus.

Roşu, verde, portocaliu, verde, roşu, portocaliu. Sub picioarele mele. Calc pe curcubeu, urc spre cer.

Orașul este pustiu. Un bărbat deschide geamul și iese pe fereastra de la etajul doi direct în stradă. Mă bat gândurile să-mi îndrept pașii spre Șoseaua Ștefan cel Mare, la căminul studentelor de la cinematografie. Dar prietena mea de acolo, Victoriţa Dobre, m-a repudiat de mult. Rătăcesc la întâmplare, pe străzi necunoscute. Mai exact pe deasupra lor. Dar, cum-necum, nimeresc la internatul Liceului „Iulia Hasdeu", unde a fost pensionul de fete. Am acolo câteva cunoștinţe, Ioana Stoicheci, Coca și Elena Filimon. Sunt înconjurat de fete, care mă bombardează cu sute de întrebări. Mă privesc ca pe unul căzut din cer. Cred că simt nevoia să mă pipăie, ca să vadă dacă sunt real. Aș face și eu la fel, dar din alte motive... Toate sunt în pijamale și în cămăși de noapte, dar au uitat să se sfiască.

Pedagoga și o tânără profesoară care locuia la internat. Nu mă lasă să plec. Mă culcă la infirmerie. Toată noaptea urlă vântul în ferestre. În mine urlă chemări ancestrale.

Bătrânul nostru portar ne aduce vestea că urlă lupii în Colentina și prin Herăstrău. Că ar fi venit în haite tocmai din Rusia, unde este o iarnă și mai grea. De ce nu și din Siberia?, îl întreb. Poate că și din Siberia, dracul mai știe?

Cu Siberia nu-i de glumit

Am ajuns, în sfârșit, la anticarul nostru, la care mă dusese prima dată Labiș. Se mergea și mai greu decât atunci când pășeam pe deasupra troienelor, pentru că străzile erau înţesate de soldaţi și de muncitori scoși din întreprinderi, de oameni chemaţi la muncă voluntară, care spărgeau nămeţii și încercau să croiască pârtii. Era o forfotă ca în zilele de bâlci.

Înfășurat într-un halat de molton în carouri, cam decolorat, încălţat în șoșoni de postav, cu o căciulă tricotată trasă peste urechi, anticarul sta la pândă în dosul ferestrei de pe care măturase zăpada. Toate cărţile lui au loc în rafturile din casa scării

ce urcă în spirală pe lângă un perete căptușit și el cu hârțoage până la etaj. Probabil că sunt primul client de după potopul de zăpadă. Dar nu rămânem multă vreme singuri. Ne pomenim cu un al treilea personaj, care parcă a răsărit din pământ. Sau a sărit dintr-o carte. Cu un picior înțepenit, cu o manta militară vopsită în negru și fără epoleți, cu un enorm fular roșu.

Ne-am speriat de iarnă?... Asta e iarnă?... Nu așteaptă să răspundem. Își continuă monologul de parcă ar fi singur pe acolo. Când răstit, când în șoaptă, ba se mai și bâlbâie. A stat mulți ani într-un lagăr din Siberia. Lucra în mină. Nu ne spune dacă era de cărbuni, de aur sau de diamante. Acolo, în fundul pământului, e atât de cald încât n-ar fi vrut să mai iasă la suprafață. Dar umiditate multă, apă pe jos, ploaie din boltă... Nu era prea mult de la gura minei până la baracă, însă destul ca să înghețe hainele pe ei și aburii din respirație. Lupii siberieni nu se mai speriau de gloanțele santinelelor și se aruncau în haite asupra convoiului de oameni înghețați. Și toată noaptea dădeau târcoale barăcilor și scheunau pe la uși. Ca să se poată dezbrăca, intrau în sala de baie, unde puneau pe ei jeturile din furtunuri cu apă caldă. În fiecare dimineață culegeau câțiva morți din patul comun.

Anticarul ridicase gulerul de la halat, își înfundase urechile cu ghemotoace de vată și se urcase în vârful scării, unde ștergea cu o cârpă cotoarele cărților și lălăia un fel de cântec fără nicio noimă. De bună seamă, ca să nu aibă ce să spună în caz că va fi anchetat și să nu se vorbească despre el că trage cu urechea ca să-și trădeze clienții. Numai eu rămâneam vulnerabil. Pentru că ascultam povestitorul cu multă atenție, deși mă gândeam că s-ar fi putut să fie un provocator. Începusem chiar să-l cred. Însă personajul acela straniu nu se mulțumește cu atât. Ne povestește ce se întâmpla și prin alte lagăre de exterminare. Nu putea să nu-i urască pe prietenii noștri de la răsărit. Scăpase din încercuirea

de la cotul Donului, mersese sute de kilometri pe jos, fiind oprit și aruncat în tranșee de-abia pe ultima linie de rezistență, Nămoloasa-Iași. Unde a ascultat mesajul regelui, de la 23 august 1944, care declara încetarea războiului cu sovieticii. Numai după câteva minute, soldații armatei roșii au semănat linia frontului cu megafoane prin care cereau fraților români să depună armele și să se întoarcă fiecare la casa lui, așa cum a fost făcută înțelegerea între cele două state. Abia dezarmați, au fost conduși spre garniturile de tren ca să-și aleagă fiecare vagonul ce îi convenea. Iar pe vagoanele de marfă puse la dispoziție scria cu creta: București-Galați-Călărași-Sibiu-Pitești-Slatina-Craiova... Și-au ales gările cele mai apropiate de casele lor. Au primit pâine și marmeladă, apoi s-au închis ușile și s-au zăvorât pe dinafară. Și trenul s-a pornit la drum lung, oprindu-se numai ca să schimbe locomotiva. Peste multe zile au debarcat pe un peron din fundul Rusiei, unde îi aștepta un lagăr de triere. El a nimerit în lotul celor trimiși la o mină din Siberia.

Am pornit cu pași repezi spre palat, fără să mai întorc capul. Dar până la poartă mi se părea că-mi calcă cineva pe urme, gata să mă înhațe de umăr. Și multă vreme tresăream de câte ori deschidea gura politrucul nostru și intram în panică atunci când privea spre mine și spunea că vor fi aruncați peste bord toți cei care...

Care ce? Ți se putea găsi o vină din orice. Să-l asculți pe unul dintre cei care au trecut prin infernul siberian era o adevărată crimă.

Moș Gerilă pe tractor

Campania de iarnă a început de prin octombrie, când eminența cenușie a școlii ne-a recomandat, de fapt ne-a dat sarcini, să scriem poezii și povestioare pentru Revelion, care să fie propuse revistelor și ziarelor. Partidul avea nevoie de condeiele

sale tinere în lupta pentru combaterea misticismului și dezrădăcinarea concepțiilor religioase. Încă din anii precedenți apăreau prin publicații prelucrări și adaptări ale Pluguşorului, Sorcovei, Vasilci și altor creații literare tradiționale. Astfel, în loc de cei patru boi, pluguşorul era tras de un tractor, ca și sania lui Moș Gerilă, care îl detronase pe bătrânul Crăciun. Iar urările din sorcovă se adresau și conducătorilor noștri iubiți. Se mai cereau și creații noi și valoroase, care să înlocuiască poveștile retrograde și mistice cu cei trei crai de la răsărit și cu Pruncul Sfânt născut în iesle. Existau destule dovezi că ne bucuram de încredere. Doar ne aflam în perioada în care Niculae Stoian, secretarul nostru de UTC, scria versurile memorabile care s-au învățat și s-au recitat mulți ani în grădinițe: „Dă-mi tăticule și mie/o lopată și-o mistrie", Horia Aramă îi sfătuia pe copii să doarmă fără grijă, pentru că asupra fericirii lor veghează zi și noapte tătuca Stalin din Kremlin, iar Gheorghe Tomozei îi zidea statuie din cuvinte viteazului ostaș sovietic. Am avut norocul cu o poveste gata scrisă. Cu niște copii care au fost înconjurați de o haită de lupi, pe un drum înzăpezit, în timp ce mergeau spre școală. Dar și ghinionul să fi fost respinsă de șefa revistei *Flacăra*, spre care fusese orientată. Pe motivul că în toată literatura sovietică domnia sa nu găsise un asemenea precedent. Destul de grav pe atunci să nu respecți modelele literare care își trăgeau sevele din mantaua lui Gogol și erau poleite cu ideologie marxist-leninistă!

Tot mai mai bate vântul din stepa sovietică

O primăvară ciudată. Cea mai bizară din câte am văzut. A izbucnit tot atât de brusc precum căzuse a doua jumătate a acelei ierni cumplite.

Prin parcurile și grădinile orașului încă mai stăruiau petice și grămezi de zăpadă. Dar înmugureau copacii și ciripeau păsările.

Se bombarda Dunărea. Nu știu dacă se trăgea cu tunurile sau se aruncau bombe din avion. Poate că puneau geniștii dinamită și trotil. Oricum, fluviul nu mai cunoscuse atâtea explozii din timpul războiului. Un război cu Iugoslavia părea iminent. Eu, care trăisem între 1950 și 1952 în Banat, asistasem la asemenea pregătiri. Când am venit în București am dat de Tito încă din Gara de Nord, mare cât o casă cu etaj, cu barda în mână și plin de sânge, ca un măcelar. Iar asemenea panouri erau plantate prin toate pieţele publice, pe la multe intersecţii. Nu eram entuziasmat de perspectiva de a deveni erou într-un asemenea conflict.

Luase Dunărea foc. Scria în ziare, se comunica la radio. Era bombardat podul de gheaţă. Dar dacă ne duceau în eroare? Știind cât suntem de manipulaţi, ne temeam, ca iepurii, până și de umbra noastră.

Curgeau sloiuri pe râuri. În nopţile reci ele încremeneau în cele mai bizare poziţii. Dimineaţa, gheaţă la mal...

Rătăcesc cu prietena mea prin parcul dintre Muzeul Antipa și Bufet. Am fugit din palat. Hai să fim eroi de poveste în adâncul unei păduri fără margini. Am presărat tărâţe în urma noastră și tărâţele au fost mâncate de vulpi. Am presărat cenușă și cenușa a fost spulberată de vânt și spălată de ploi. Ce mai este de făcut? Ne iubim, ce să facem...

N-ar fi prima oară când evadăm. Atmosfera de la palat este atât de intoxicată încât nu se poate respira la infinit.

Iubita mea descoperă un ochi de apă. Sub pojghiţa lui de gheaţă, o mulţime de bănuţi. Sunt bule de aer, dar ce contează. Loveşte uşor cu vârful pantofului și apar tot mai multe monede. Parale și icușari, napoleoni și pistoli, zloţi, franci și ruble de argint, de aur, „Ăștia sunt ai mei, ăștia sunt ai tăi". Ne împărţim comoara, o adunăm la un loc. Suntem bogaţi. Și ne îmbrăţișăm deasupra tezaurului.

Mână în mână, ne apropiem de Șosea. Automobile, troleibuze, motociclete, pietoni. Lume. Anul trecut, exact pe vremea asta, Șoseaua Kiseleff era pustie și moartă. Dar noi aveam imaginație. Eu și prietena mea aruncați în alt timp. Doamne și domni în trăsuri. Promenada de la Șosea. Bătaia cu flori. Cavaleri care săltau în șa pe aleea călăreților. Biciclete cu roți înalte. *La belle époque*. Sunt cu Sara în trăsură? Galopez pe un cal vânăt-rotat?

Un ofițer de Miliție ne-a făcut vânt înapoi, în pădure. Ambasada sovietică era înconjurată de trei rânduri de oameni în uniformă, cu pistoale la brâu, și de mulți civili cu banderole roșii pe braț. În acest perimetru intra și Școala de Literatură. Nu știu cum de ne-am putut strecura afară, dar nu ne mai dădeau voie să ne-ntoarcem. Ne așezăm pe un trunchi de copac doborât de vânt. Avea rădăcinile putrede. Se spune că atunci când moare un om cade o stea. De data asta a căzut un copac cu rădăcinile ca niște șerpi. Că și șerpii mor câteodată...

Un sfert din planetă se afla în doliu. Iubita mea descoperă două gâze. Boii Domnului. Trag unul de altul. S-au împerecheat și nu se mai pot despărți. Insecte fără minte... Habar nu aveau ei că ne părăsise tătuca Stalin.

Urlau sirenele. Sirenele de alarmă rămase din vremea războiului și altele noi. Sirenele locomotivelor, fabricilor, vapoarelor. Din Moscova, din București, din Budapesta, din Sofia, din Berlin, din Mongolia, din toate orașele lagărului socialist.

În aceeași clipă au încremenit trenurile și tramvaiele pe șine, vapoarele pe apă, strungurile și tractoarele. Și oamenii de pe străzi, din ateliere, din birouri, de oriunde s-ar fi aflat. Trei minute care au părut o eternitate. Ne-am trezit și noi împietriți unul în brațele altuia. Cu respirația aproape tăiată. Fără voia noastră, ca sub puterea unei porunci căreia nu ne puteam împotrivi.

Mână în mână ne apropiem de Șosea. Automobile, autobuze, motociclete, pietoni... Lume... În primăvara trecută, exact

pe vremea asta, Şoseaua Kiseleff era pustie şi moartă. Dar noi aveam imaginaţie. Eu şi prietena mea de atunci... Doamne şi domni în trăsuri... Promenada de la Şosea... Bătaia cu flori... Cavaleri care săltau în şa pe aleea călăreţilor... Biciclete cu roţi înalte. „La belle époque". Eram căzuţi în transă, galopez pe un cal vânăt-rotat?

A trecut un an de atunci... Eu cu Aida, pe o bancă din acelaşi parc. Soare blând de început de primăvară. Dar ne înfăşoară o aripă de vânt rece.

Vânt de stepă sovietică.

Dincolo de gratii

Mă întâlnesc cu Andriţoiu pe scara palatului. Urcă la etaj. Ne cunoaştem foarte puţin. Aşa cum arăta, cam ţigănos, cu mustăcioara neagră şi cu ochii isteţi, ar putea să fie un băiat de Bucureşti. Poate mai de pe la periferie. Dar el a venit de la Oradea. Este un asimilat sau un adaptat. Şi încă destul de reuşit. Îl poţi lua drept băiat de prăvălie, ucenic în frizerie, calfă în brutărie, vânzător de covrigi, orice în afară de muncitor în fabrică ori pe şantierele patriei. Chiar haimana de mahalale.

Însă el este scriitor cu diplomă. Singurii scriitori cu diplomă din România erau absolvenţii Şcolii de Literatură şi Critică Literară de pe Şoseaua Kiseleff nr. 10, din Bucureşti. Şi pentru prima dată în istoria ţării. Aşa cum se întâmpla, de fapt, în toate ţările socialiste care îşi înfiinţaseră asemenea şcoli după modelul Institutului „Maxim Gorki" din Moscova.

Noi, ucenicii de atunci, eram cu ochii pe fraţii noştri mai mari, care îşi luaseră zborul din cuib. Ce se întâmpla cu ei, se va întâmpla şi cu noi. Şi ce altceva în afara unui certificat în care să se specifice că suntem scriitori autentici? La ce ne va fi de folos hârtia aceea? Cu ce vom fi noi mai moţaţi decât cei fără patalamale? Vom primi în plus o cartelă de alimente? O cartelă de îmbrăcăminte? Alte facilităţi?

Când mă întâlnesc din întâmplare cu Alexandru Andriţoiu, absolvent de aproape doi ani al Şcolii de Literatură, mă întreabă,

în treacăt, de Labiș. Îi spun că de-abia a plecat în oraș. Rămâne ca Vasile Roaită când sta el atârnat de mânerul sirenei. El mă agață cu o privire aproape exasperată, eu nu trec mai departe. Până la urmă deschide gura ca să zică:

— Dă-mi un leu.

E rândul meu să rămân uluit. Dar adaugă:

— Ți-l dă Labiș!

— Ce să faci cu un leu?

— Iau tramvaiul. Și un covrig.

Aveam cinci lei și, în dulap, o felie de caşcaval și una de pâine, rămase de la suplimentul de dimineață. Nu face nazuri.

Cum am mai spus și în altă parte, Școala de Literatură asigura studenților săi condiții incomparabile cu cele din sistemul învățământului de stat: căldură, curățenie, hrană din abundență, gratuitate la spectacole. Din punct de vedere material nu te sâcâia nicio grijă. Nu-ți rămânea decât să înveți. Învățați, învățați, învățați! Lenin. O lozincă pe toți pereții. Și să scrii. „Scrieți, băieți, cum o fi, numai să fie pe linie." Linia partidului, linia marxism-leninismului. Lucru pe care îl și făceam. Cu mai multă sau mai puțină convingere, cu mai multă sau mai puțină tragere de inimă. Altfel, aici, nu se putea. Aveai de ales: ori nu erai apt, ori nu voiai să te încadrezi. Și cum lipsea un contor de precizie, puteai să te trezești dușman de clasă numai pentru faptul că nu te-a înzestrat Dumnezeu cu harul creației literare. Ba chiar că ai înșelat vigilența celor care te-au selecționat și recomandat și te-ai strecurat în mod perfid în sistem. Am asistat la excluderi zgomotoase pe această temă. Mai blândă se arăta oficialitatea cu cei proști fără voia lor. Erau și ei copiii patriei. Nu puteau primi legitimația de scriitor, dar tot erau buni să lucreze undeva în redacția unui ziar, fie de șantier sau de uzină. Mi-ar fi prins bine dacă aș fi făcut și eu parte din această ultimă categorie... Oricum ar fi fost, câtă vreme te aflai sub acoperișul școlii te bucurai de protecție

maximă. Nici griji, nici nevoi. Exista cineva care să-ți asigure și căldurica, și păpica.

Nu din considerente umanitariste. La mijloc era un interes foarte clar. Investiția pe care o făcea partidul conducător, din banii țării, pentru a-și pregăti și asigura armata de condeieri devotați. Modelul era unul sovietic. În timpul revoluției, Lenin oferise scriitorilor care voiau să se înregimenteze propagandei și agitației comuniste casă, masă și santinele. De fapt, un fel de lagăr, privit ca o binefacere. Și cum să nu fie așa când afară îi așteptau foamea, frigul, poate chiar gloanțele? Scriitorii aceia, atâția câți au acceptat, nu se puteau socoti decât niște păsări care au intrat în colivie de bunăvoie.

Iar modelul sovietic își avea rădăcini adânci. La nenumărate curți imperiale regale, ducale, princiare își găseau adăpost, încă din Antichitate, artiști din toate domeniile, ocrotiți, oameni chiar bine plătiți ca să-și slujească stăpânii. Artiștii și bufonii...

Să ne mai amintim că în ajunul unei lupte însemnate cu mamelucii în Egipt, Napoleon a ordonat categoric și ireversibil: „măgarii și savanții la mijloc!" Ca să nu încurce lucrurile în timpul bătăliei, să nu piară inutil. Și, în sfârșit, pentru că erau mai prețioși decât soldații.

Ce se întâmpla după ce se închidea poarta în spatele tău? Două lucruri erau sigure: fiecare absolvent primea repartiție într-o redacție sau editură. Iar acolo un salariu lunar, modest, dar sigur. Și o promisiune de locuință.

Chiar cei care cădeau la examenul de absolvire – și nu erau puțini – precum și eliminații din timpul anului ajungeau mai bine decât au fost mai înainte. De pildă, Mircea Drăgan, fost strungar la Târgoviște, dat afară din școală pentru abateri grave de la disciplina „liber consimțită" și pentru abateri grave de la morala proletară, în loc să se întoarcă la uzina din Târgoviște, de unde venise, a aterizat la conducerea ziarului din Pitești – *Secera și ciocanul*,

pe care l-a păstorit ani de-a rândul. O excepție a fost făcută cu Fănuș Neagu, care, deși burdușit de talent, a fost aruncat învățător într-un sat din Bărăgan. Dar Ion Lăncrănjan din Oarda de Alba, fost muncitor metalurgist, rămâne, pentru scurt timp, un fel de preparator sau asistent la școala pe care o terminase, ca să lucreze apoi în redacțiile *Tânărului scriitor*, *Luceafărului*, *Gazetei literare*, *Vieții Românești*; Ion Băieșu, din județul Buzău, redactor la *Scânteia tineretului* și *Amfiteatru*; Gheorghe Achiței, din județul Neamț, la *Luceafărul*, *Contemporanul*, rector al Institutului de Arte Plastice din București; Remus Luca, din Mureș, la *Viața Românească*; Dumitru Micu, din județul Sălaj, la *Scânteia*, *Contemporanul*, apoi profesor la Universitatea din București; Emilia Căldăraru, din Tulcea, la *Gazeta literară*. Colegii mei Mihai Negulescu, Ion Gheorghe, Nicolae Stoian, Doina Sălăjan, Mihaela Monoranu, Rusalin Mureșan, Ieremie Străuț, Ștefan Luca, Nicolae Labiș, porniți cu toții de prin diferite sate, au devenit redactori în capitală.

Dar după repartiție, școala își lua mâna de pe tine. Rămânea să se descurce fiecare cum poate. Însă protecția de la palat îi făcuse vulnerabili în fața vieții cotidiene. Pe de altă parte, ei au considerat că altcineva trebuie să le rezolve problemele și rămâneau într-o sterilă așteptare. Ceea ce întârzia, mai ales, era locuința, mereu promisă și mereu amânată. Până una-alta, domnii poeți și doamnele poete, cu diplome și semnătură în diferite publicații, locuiau care cum putea, cât se putea de provizoriu și chiar mizerabil: Ion Gheorghe sub o scară de bloc de pe Splaiul Independenței, Doina Sălăjan la un cămin de fete de la Gara de Nord, Nicolae Labiș cu Aurel Covaci într-o cameră de la periferie, unde își găteau la o lampă cu benzină, iar Gh. D. Vasile nu avea nici sobă...

Salariile primite erau destul de modice. Dar după aplicarea Legii Sadoveanu se putea câștiga destul de bine din publicații.

Este de ajuns să spunem că tarifele stabilite atunci, între 2 000 și 5 000 lei pe coala de editură, au rămas neschimbate până la începutul actualei tranziții, când ajunseseră derizorii. În primii ani, Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Aurel Baranga, Aurel Mihale, Nicolae Jianu și mulți alții încasau sume uriașe. Mai erau premiile Academiei, premiile de stat, premiile Uniunii Scriitorilor la care aveau acces și scriitorii tineri, indiferent că absolviseră sau nu Școala de Literatură și Critică Literară: Titus Popovici – Premiul de Stat pentru romanul *Setea*, în 1958; Francisc Munteanu – Premiul de Stat în 1954 pentru *În orașul de pe Mureș*; Lucian Raicu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Liviu Rebreanu*, în 1967; Ion Gheorghe – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Nopți cu lună pe Oceanul Atlantic*, 1966; Eugen Simion – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Orientări în literatura contemporană*, 1964; Dumitru Radu Popescu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru romanul *Vara oltenilor*, 1964; Simion Pop – Premiul Academiei pentru volumul *Paralela 45*, 1958; Sânziana Pop – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru romanul *Serenadă la trompetă*, 1969; Nicolae Velea – Premiul Academiei pentru volumul de proză scurtă *Poarta*, 1960; Fănuș Neagu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Cantonul părăsit*, 1964; Ion Băieșu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Iertarea*, 1968. Și exemplele sunt cu mult mai multe.

Mai era și Fondul literar. O vacă bună de muls, cu ugerul plin de lapte pentru cei care știau să sugă diurne, ajutoare, împrumuturi... Îmi permit să povestesc aici o întâmplare care pare anecdotică: câțiva scriitori tineri se strâng în jurul unei mese într-un restaurant. Se mai adaugă și alții, crezând că este vorba de o rară ocazie. Când se caută în buzunare, constată că nu are nimeni bani nici măcar să-și plătească partea lui. Ca să nu devină suspecți, mai comandă un rând și îl trimit pe Băieșu cu o cerere de împrumut la Fondul literar. Între timp, ospătarii stau cu un ochi pe

ei, cu un ochi pe uşă. Băieşu soseşte transpirat şi chiţăie de la intrare, fluturând teancul de bancnote. S-a făcut. Directorul Traian Iancu aprobase de urgenţă şi casierul se executase. Ce timpuri!... Să mai punem la socoteală şi casele de odihnă şi de creaţie ale Uniunii Scriitorilor, castelul regal Pelişor, de la Sinaia, vila de pe ţărmul Mării Negre, conacele de la Bălceşti, Valea Călugărească, Valea vinului, vestitul complex de la Mogoşoaia, pe care îl făcuse să strălucească, altădată, Martha Bibescu.

Şi nu era un lucru foarte nou. Între cele două războaie mondiale se putea câştiga din scris atât de bine, încât Liviu Rebreanu îşi putuse cumpăra micul său domeniu – vilă, vie, acareturi, atelaje – de la Valea Mare, judeţul Argeş. Toţi membrii Societăţii Scriitorilor Români aveau permis pe căile ferate, la clasa I, în număr nelimitat de călătorii. Iar Casa de creaţie de la Buşteni oferea găzduire până şi unor scriitori debutanţi, cu familie cu tot, cum era cazul lui Mihail Ilovici din Găeşti (vezi *Buşteniada*, de Neagu Rădulescu).

Dar şurubul a început să se strângă. Premiile au rămas simbolice şi onorifice. Drepturile de autor, de-a dreptul precare. Editurile au devenit întreprinderi cu obligaţii de a aduce venituri (public o carte într-un tiraj de 75 000 la Albatros. Preţul de vânzare, 5 lei pe exemplar. 75 000 x 5 = 375 000 lei, din care eu încasez 3 600 lei. Editura rămâne cu un venit de peste 250 000 lei).

În anii tranziţiei se înfruptă unii din Fondul literar până se ajunge la fundul sacului, care este aruncat ca o cârpă netrebuincioasă. Dispar casele de creaţie, se evaporă palatul de pe Şoseaua Kiseleff, unde funcţionase Şcoala de Literatură, iar editurile devin centre de comandă, ca la pantofi sau lenjerie, unde clientul vine cu materia primă şi plăteşte integral serviciile.

Când Alexandru Andriţoiu mi-a cerut un leu cu împrumut, am rămas multă vreme pe gânduri. Deci asta ne aşteaptă pe noi, ucenicii vrăjitori din palatul de pe Kiseleff. Un covrig şi apă de

la robinet. Poate nici atât. Păi, în asemenea împrejurări, ar fi bine să rămâi student aici, ca Emil Cioran la Paris, până la peste 40 de ani.

Gândurile viclene mă trăgeau însă în altă parte. Și nu numai pe mine... Vorbind despre libertatea creatorului, Lenin afirma că așa ceva nu poate să fie decât o iluzie în lumea capitalistă, unde, în realitate, fiecare ziarist, fiecare scriitor este dependent de sacul de bani al burgheziei. Trebuie să recunosc deschis că ne cam interesa această variantă. Dacă nu în primul rând, pe undeva, în cine știe ce plan, probabil că au luat în calcul și această posibilitate unii scriitori care au trecut Cortina de Fier: Petru Dumitriu, Paul Goma, Petru Popescu, Dumitru Țepeneag, Aurora Cornu, Monica Săvulescu, Gabriela Melinescu, Haralamb Zincă... Era lumea în care Hemingway își înarmase un vas, proprietate personală, ca să-l trimită în războiul de pe mări și oceane. În care existau scriitori proprietari de vile, de avioane, de iahturi. Așteptam să auzim despre transfugii noștri că au ajuns foarte bogați. N-am auzit.

În schimb, într-o țară socialistă, cum era Uniunea Sovietică, Ilia Ehrenburg a încasat atâția bani pe o carte încât și-a permis să cumpere un tanc pentru Armata Roșie, care i-a purtat numele până la Berlin. Nikolai Ostrovski era cazat permanent în stațiunea balneară de la Soci, lui Șolohov i se construise o vilă în satul său, trai neneacă...

În vremea când Andrițoiu împușca francul și nu avea după ce să bea apă, îi intrase sub tipar volumul *În Țara Moților se face ziuă*. Carte bine plătită, pe atunci, în 1953. La care s-a mai adăugat și suma încasată odată cu Premiul de Stat. Dar băiatul nu s-a pricopsit. Exista un obicei pe atunci la scriitorii români să trăiască de azi pe mâine. Când nu aveau, știau să rabde, când aveau nu știau să pună deoparte. Katanga și alte localuri le-au tocat la mulți banii. Și sănătatea. Și demnitatea (Am cunoscut un prozator

de mare valoare care ataca pe oricine îi ieşea în cale cu o sintagmă invariabilă: „Poţi să mă împrumuţi până mâine cu 25 de lei?". Alţi câţiva stăteau la pândă pe la restaurantul Uniunii Scriitorilor pentru a profita de evenimente ca lansări de cărţi, aniversări, onomastici, când se invitau fără jenă).

Existau şi scriitori care câştigau bine şi ştiau să se gospodărească: Mihail Sadoveanu, care în perioada interbelică se bucura şi de o sinecură de la C.A.M.[1], nu-şi vindea cărţile decât la mare preţ şi cerea bani chiar şi pentru o conferinţă sau o întâlnire cu studenţii. Marin Preda, unul dintre cei mai importanţi scriitori români, nu a trăit ca un om bogat. Ioan Alexandru, care locuia cu o droaie de copii într-o singură cameră, trăsese o linie cu creta pe duşumele, ca să-şi separe, chipurile, cabinetul de lucru de restul spaţiului comun. Sub protecţia lui Gogu Rădulescu, unii scriitori îşi aranjau reşedinţe la Corbeanca. Dan Deşliu locuia într-o casă spaţioasă chiar pe Calea Victoriei, vizavi de Academie. Dacă se întâlneau două persoane pe scara lui Nicolae Velea, nu aveau loc să treacă una pe lângă alta, atât de strâmt era locul. Dincolo de gratiile coliviei era jungla din cuşca largă a lagărului socialist, îngrădită de Cortina de Fier.

În primii ani ai tranziţiei unii scriitori şi-au pus imaginaţia, inteligenţa şi voinţa în slujba unor vocaţii noi. Vadim Tudor conducea al doilea partid politic din România, în aprecierea electoratului, George Muntean este mare maestru în masonerie, Petre Sălcudeanu şi Marin Sorescu au fost miniştri, Adrian Păunescu, Mircea Dinescu – parlamentari. Un poet, armeanul Varujan, a ajuns chiar ministru la Finanţe. Trecerile au loc şi în sens invers. Un prim-ministru, Radu Vasile, a ajuns poet (Gurile rele spuneau că nu se ştie cât a pierdut politica, dar nu a câştigat nimic

[1] Casa Autonomă a Monopolurilor sau Regia Monopolurilor, care avea sediul pe Calea Victoriei unde în perioada comunistă a fost Comitetul de Stat al Planificării, iar după 1990 Ministerul Industriilor (n. coord.).

literatura). Ion Iliescu, Adrian Năstase, Teodor Meleşcanu au ajuns autori peste noapte.

Unii poeţi, romancieri, dramaturgi au lăsat condeiul şi au intrat în afaceri. Călinescu spunea cam aşa despre Eminescu, poetul nepereche (săgeata bătea spre Arghezi), că dacă s-ar fi apucat de altceva ar fi putut fi un geniu financiar, politic sau în oricare alt domeniu.

Aşteptăm geniile începutului de mileniu, chiar dacă ar fi să evadeze din poezie ori să se refugieze în regatul ei...

Mărţişorul în rezistenţă

Mărţişorul era pentru noi, ucenicii Şcolii de Literatură, un fel de insulă magică, minune a lui Dumnezeu, care rezistă în bătaia valurilor şi în învârtejirea vânturilor.

Socotit de autorităţile estetice dintre cele două războaie cel mai mare poet român de la Eminescu încoace, sau unul dintre cei patru stâlpi ai literaturii contemporane – împreună cu Blaga, Rebreanu şi Sadoveanu –, la jumătatea secolului XX Arghezi nu mai era, oficial, nimeni şi nu mai era nimic. Adică nu mai exista în rafturile bibliotecilor, în manualele şi programele şcolare, în cursurile universitare, în cataloagele librăriilor, în paginile publicaţiilor. Nicăieri în afară de memoria celor care l-au preţuit şi de inima celor care l-au iubit.

Dar aceasta era numai varianta oficialităţilor care au vrut să-l nimicească şi se îmbătau cu apă chioară crezând chiar că l-au distrus. În realitate, acţiunea lor a avut efect de bumerang. Nenumăraţi intelectuali care-l acceptaseră pe Arghezi ca un mare poet, înainte de catastrofă, numai pentru că aceasta era ierarhia stabilită de cei în drept să o facă, îi căutau acum cărţile şi se găseau destule pe la prieteni, pe la cunoştinţe ca să vadă cum stau lucrurile în realitate. Ca să nu mai vorbim de mulţimea unor cetăţeni de rând, care nu prea auziseră de numele lui şi îl descopereau de-abia acum, cu uimire şi admiraţie. Niciodată cărţile sale nu au circulat din mână în mână ca în aceşti ani de prohibiţie. Circulau

copii dactilografiate sau scrise de mână, multiplicate cu indigo pe foițe subțiri ca ale țigaretelor.

În ciuda încercărilor de manipulare tot mai insistente, noi ne culcam și ne sculam cu poezia lui Arghezi pe buze. Ar fi trebuit să ne taie cineva limba ca să nu-i mai rostim numele și versurile.

Fascinația Mărțișorului

Ardeam de dorința de a afla ce se petrece acolo. Unii dintre noi își luau inima în dinți și treceau, așa, ca din întâmplare, prin fața Mărțișorului. O casă, o curte, o grădină, pomi, flori, legume, iarbă, păsări, un câine și cam a tât. Adică atât se vedea din drum. Nici iscodind cu imaginația nu puteam să mergem prea departe, de teamă că am ajunge să cădem în fabulație. Ceva mai târziu, Labiș, el singur, a putut să pătrundă în această casă a tăcerii. Și prin el să fim părtași la ceea ce se petrecea acolo.

Până una-alta, nu ne rămânea decât să culegem informații, care de unde poate – din cărți, din reviste, din amintirile contemporanilor. Și să le comentăm la temperaturi înalte. Și cu cât aflam și deduceam mai multe, cu atât creștea interesul nostru pentru Mărțișor și devenea tot mai greu de stăpânit nerăbdarea noastră.

Ce fel de om era și cum mai arăta puiul ăla de oltean, născut în Cărbunești Gorjului, rămas de mic orfan, care a trebuit să-și câștige singur existența încă de la vârsta de 12 ani, cu meditații de algebră, ajutor de pietrar, laborant la Fabrica de zahăr din Chitila, la 19 ani călugăr și diacon, apoi student și bibliotecar la o universitate din Elveția, ceasornicar la Geneva, ziarist în România, poet publicat în mai toate revistele literare, dar cu primul volum, *Cuvinte potrivite*, apărut de-abia la vârsta de 47 de ani, închis la Jilava după Primul Război Mondial și în lagărul de la Târgu-Jiu în timpul celui de-al Doilea Război, distins cu Premiul Național în

1946, ca să fie exclus din literatură peste doi ani și în 1949 să primească lovitura de grație?

Nu putea să fie decât un titan. Oricum, din descrierile celor care l-au cunoscut în anii lui buni era un bărbat robust, puternic, tare în pumni, gata de orice confruntare, în orice clipă.

L-am văzut din întâmplare. Zărit din spate putea să pară un adolescent cu basca trasă poznaș pe o sprânceană, care folosește bastonul în glumă. Numai privindu-l de aproape îți puteai da seama că poate fi vorba de un fenomen de regresie fizică a trupului. Aproape că își târșâia picioarele. Îi tremura capul și nu mai era stăpân pe mâini. I se voalase vocea. Scăzuse în trup. Îmi amintea de supraviețuitorii lagărelor naziste, văzuți în filme și fotografii. Să fi fost vorba de consecințele izolării lui la Mărțișor?

Mărțișorul... Scria pe poarta lui „Lăsați orice speranță, voi care intrați!"? Trebuia să aflăm.

Damnatul

Când și-a deschis pentru prima dată cursurile Școala de Literatură, în toamna anului 1950, era în vogă articolul apărut în ziarul partidului comunist aflat la putere, reluat de întreaga presă și de posturile de radio și retipărit în broșuri, în tiraje de masă, cu titlul infamant și incendiar: „Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei".

La ședința inaugurală a participat Sadoveanu, ca reprezentant al Puterii, dar și ca scriitor. Masiv, falnic, imperturbabil, părea desprins din lumea „urieșilor". Nicio cută de îndoială, nicio umbră de nesiguranță, nicio undă de regret, nicio adiere de vină. Singurul dintre cei patru stâlpi ai literaturii române interbelice care reușise să se aranjeze. Situat pe cea mai înaltă treaptă pe care a putut să ajungă vreun scriitor în această țară, puțin îi păsa ce se întâmpla cu ceilalți.

Dintre cei patru coloși nu mai rămăseseră decât ei doi. Unul – elogiat, celălalt – persecutat. Lucian Blaga, împins pe linia

moartă până în 1960, când face compromisul cu un „Profil de epocă", publicat în *Contemporanul*, nu va mai reveni niciodată pe vechea sa poziție.

Sadoveanu avusese abilitatea să se dea cu Puterea (după unii, să se vândă). Arghezi avusese prudența să nu i se împotrivească. Dar pentru autorul *Cuvintelor potrivite* chiar faptul că se abținea putea să fie un pericol. Erau vremuri cumplite, când oamenii erau răpiți noaptea din paturile lor, anchetați, bătuți, schingiuiți pentru vina că au fost miniștri, parlamentari, directori, membri ai unor partide „istorice", artiști, gazetari, savanți, diplomați, comercianți, industriași, proprietari, ofițeri, preoți, gospodari ai satelor, oameni de afaceri, oameni de cultură. Judecați sumar și în secret, fără posibilitatea de a se apăra, cu acuzații absurde și sentințe aberante dictate dinainte sau fără niciun fel de judecată, aruncați în temnițe sau în colonii de exterminare. Nichifor Crainic, Radu Gyr, Petre Pandrea, Vasile Voiculescu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Păstorel Teodoreanu, Virgil Carianopol, Vasile Militaru, Ștefan Augustin Doinaș și mulți alții.

De ce va fi fost cruțat Tudor Arghezi?, ne întrebam noi în nesfârșitele noastre dezbateri. Răspunsuri contradictorii, niciodată pe deplin satisfăcătoare.

Poate că era o nucă prea tare pentru fălcile mecanismului și ca să poată fi zdrobit era nevoie ca mai întâi să fie făcut vulnerabil, prin mobilizarea opiniei publice. Circula un zvon, că s-ar putea afla sub protecția lui Gheorghiu-Dej, care și-o fi adus aminte că au fost amândoi internați în lagărul de la Târgu-Jiu, destinat luptătorilor antifasciști. Sau a lui Petru Groza, despre care circula o legendă, anume că atunci când agenții trimiși de Moscova i-au prezentat spre aprobare listele cu cei 10 000 de intelectuali care trebuiau exterminați, și-ar fi pus numele deasupra, rostind o frază ce putea rămâne celebră: „Dacă este pe așa, începeți cu mine!" Nu se putea să nu se țină seama și de reacția

străinătății, care îl cunoștea și îl prețuia mai ales pentru vestitul său pamflet „Baroane", scris împotriva ambasadorului la București al Germaniei fasciste[1], tradus și preluat în presa democrată din mai multe țări.

Cazul lui Arghezi este unul fără precedent în istoria noastră. Nu a fost acuzat nici de activitate antistatală, nici politică. Vina lui este de natură estetică și morală. Se repetau și pe teren românesc procesele fără justiție în care au fost implicați nenumărați intelectuali sovietici. Nu spusese el despre cartea lui că robul a scris-o, domnul o citește? Că se bucură și plânge domnița tolănită pe canapea? Că a văzut umbra lui Dumnezeu printre plăvani? Că s-a strâns în brațe cu un înger? Că Rada, de pe colnic, a zvâcnit un șold spre cer de i s-a deschis fetia ca un giuvaier? Că Năstase osânditul a înjunghiat-o cu tot cuțitul pe florăreasa Tinca, pentru că „Tu n-ai voit să spui/Nimănui/Unde înnoptai,/ Curvă dulce, cu mărgăritărel de mai!"...

Nu se lăudase el că a iscat giuvaieruri noi din bube și noroi? Nu-și intitulase o carte chiar așa, *Flori de mucigai*, pereche cu *Florile răului*, cartea afurisită a sataniculuiBaudelaire?

Partea vătămată în acest straniu proces ar fi chiar poporul, reprezentat de partidul aflat la putere. Rechizitoriul este întocmit și susținut de un membru al Comitetului Central al PMR, redactor-șef al ziarului *Scânteia*. Reprodus de întreaga presă subordonată și de postul de radio, multiplicat în broșuri în tiraj de masă, care se distribuiau gratuit, articolul defăimător și incendiar este dezbătut, din sarcină, în unitățile de învățământ și cultură, în redacții, în instituții, în întreprinderi, în cartiere, în sate și organizațiile de partid, de tineret, de sindicat, de femei, ca pe vremea condamnării lui Vasile Luca, Ana Pauker și Teohari Georgescu și alți deviatori. Ceea ce nu se spune însă era că unul dintre

[1] Manfred von Killinger (1886–1944), ambasador al Germanie naziste în România între 1941–1944 (n. coord.).

motivele demolării marelui poet era să se facă loc unui versificator submediocru, profesoraș pe la Urziceni, unde fusese coleg de liceu cu viitorul savant I.C. Parhon, care va ajunge, cel puțin cu numele, șef al statului român. Comunist din ilegalitate, pe numele mic și mare Alexandru Toma, care scrisese la adresa regelui României „Câine rău, nu intrați,/Ba intrați și-n cap îi dați!" sau, cu ocazia abdicării, „Ia-ți lădița și mămița/Și adio Dâmbovița". Și încă un fluviu de produse proletcultiste ce ni se prezentau drept o culme a creației angajate: *Silvester Andrei salvează abatajul* (poezie), *Flăcări pe culmi, Sună ghiocel, sună clopoțel* și alte lucrări mediocre care îl duc în rândul nemuritorilor de la Academie.

Rămas fără tipografie, fără drept de semnătură, fără nicio altă sursă de venituri, Arghezi și-a asigurat subzistența gospodărindu-se țărănește pe bucata de pământ a Mărțișorului. Nu se jena să vândă cireșe cu kilogramul. Oază, insulă, ogradă, ogor, orice ar fi putut fi, era atât de arghezian acest petic de pământ și cerul de deasupra părea al lui. Cerul cu soarele și luna, cu stelele și luceferii. Dar nu se vindecase de patima scrisului. Chiar dacă i s-ar fi luat plaivasul și hârtia, ar fi continuat să scrie cu degetele pe bolta cerului. Și când i s-ar fi tocit unghiile de la mâna dreaptă, ar fi scrijelit pe sprânceana orizontului cu unghiile de la mâna stângă.

Mărțișorul vesel

Printre cei care frecventau Mărțișorul în această vreme era și colegul nostru Nicolae Labiș. De-abia îl așteptam să vină să ne povestească. Și cu darul pe care îl avea, ne făcea pe toți participanți la acele întâlniri care nu erau nici serate literare, nici ședințe de cenaclu, nici reuniuni, nici sindrofii, nici șezători, ci din toate câte ceva și ceva mai mult. Erau acolo și ochii, și urechile, și sufletele noastre.

Alt canal de comunicare nu aveam. O vedeam uneori pe Mitzura pe scena teatrului, ţinută mai ales în roluri episodice, dar în afară de replicile din piesă nu ne comunica nimic. Se topea în culise şi se strecura ca o umbră pe drumul spre casă. Nici prietenii, nici studenţii de la universitate nu puteau să-l scoată din muţenie pe Baruţu, care le era profesor de educaţie fizică. Un al treilea fiu[1], de fapt primul în ordine cronologică, regizor pe undeva prin Europa, fruct al păcatului de pe vremea când bibliotecarul de la mănăstirea Cordelierilor din Freiburg sau ceasornicarul din Geneva a făcut fericită o doamnă flamandă sau valonă, era, desigur, şi mai inaccesibil.

Seniorul Mărţişorului nu se sfia să primească acasă, ca pe vremurile bune, prieteni, admiratori, confraţi, oameni de cultură, alte persoane, unele de-a dreptul dubioase. A fost ocolit de mulţi dintre cei care se afişau cu prietenia lui înainte de urâta întâmplare. Dar l-au căutat şi unii dintre cei care-l ţinuseră la uşă când le ceruse audienţă în vreme ce se aflau în jilţuri înalte. Ca, de pildă, profesorul Rosetti, pe atunci director al Fundaţiilor Regale. Despre care poetul relua cu plăcere zugrăvirea unui portret prezentat cândva lui Caraion: „El are palton de la Paris, căciulă de la Moscova, mănuşi de la Atena, fular de la Viena, şoşoni de la Stockholm, batista de la Roma, iar izmenele, pe care nu şi le-a scos, după cum miroase, cred că sunt de aici".

Tot de la Labiş aflam o întâmplare pe care îi plăcea foarte mult lui Arghezi s-o povestească şi s-o repovestească. Cică semănase printre pomi nişte lucernă care răsărise de toată frumuseţea. Dar avea probleme cu găinile vecinului. S-a certat cu ăla, l-a ameninţat că-i otrăveşte orătăniile, că-l dă în judecată, a reparat gardul. Nimic... „Ce să le fac, domnule, găina e găină, zboară pe deasupra, trece pe dedesubt, n-o să le leg pe lanţ ca pe câine." Trece

[1] Eli Lotar (1905–1969), fiul Constanţei Zissu şi al lui Tudor Arghezi, unul dintre cei mai mari fotografi suprarealişti (n. red.).

ce trece și într-o dimineață ce vede vecinul? Îl vede pe poet cum umblă prin lucernă cu un coș sub braț și se apleacă ba ici, ba colo, să culeagă un ou sau două. Azi așa, mâine așa, și tot așa, până ce vecinul face un țarc din sârmă împletită și își pune păsările la regim de stabulație. „De unde să știe el că eu cumpăram ouă de la piață și le semănam seara ca să le culeg dimineața?"

Altă dată, ne povestea într-o redacție un domn, Vasile Firoiu, vechi gazetar, care tipărise, în sfârșit, prima lui carte. Crezând că este un moment potrivit ca să se prezinte la Arghezi, cere o programare, pe care o și obține de la Mitzura, fiica poetului. Scrie dedicația, face un pachețel cochet, își pune cel mai bun costum, își repetă în gând formula protocolară, ia un taxi și... la drum.

L-a găsit așezat pe un scaun la umbra unui pom, cu niște hârtii pe genunchi. A văzut de la distanță cum este îmbrățișat cu privirea și cum îi zâmbește amical. Și până să apuce să salute, a auzit glasul maestrului:

— Ce bine îmi pare că ai venit! Nici nu-ți dai seama cât mă bucur!

Oaspetele a rămas de-a dreptul descumpănit. De unde mă cunoaște? Ce motive are să se bucure? Apoi a început să se umfle în pene, spunându-și că este cineva și e ceva dacă până și Arghezi îl întâmpină ca pe un vechi și prețios prieten. Se vede treaba că i-a citit cartea și îl apreciază.

— Nici nu știi cât îmi pare de bine. Fii bun și adu-mi dumneata bastonul ăla de colo, că-l aruncai după o javră de câine și nu aveam pe cine să trimit după el. Îmi pare nespus de bine că ai venit!

În cercuri mai restrânse, îi plăcea să spună o epigramă a lui Păstorel, omițând numele autorului, în care era vorba despre niște rahați ce s-au apucat să scrie în loc să pută... Își mai amintea de o șarjă de-a lui la adresa lui Nicolae Iorga, din vremuri uitate, cu care acum îl gratula pe A. Toma: „Mi-aprinsei și eu o vatră/Într-o scorbură de piatră./Moș Pârțag îmi dă târcoale/Cu o găleată cu bale."

Dar când a recitat cineva o epigramă, tot a lui Păstorel, care suna cam așa: „Sadoveanu filo-rus/Stă cu curul la Apus/Ca s-arate-apusului/Care-i fața rusului", l-a somat să nu-i mai treacă pragul, pentru că la Mărțișor nici nu se face, nici nu se discută politică.

Trece lebăda pe ape...

Ca pentru mulți dintre români, și pentru Arghezi hazul era o sursă de rezistență. Se pare că e un specific național. Iar el avea nevoie mai mult decât oricând să reziste. Un adevărat maestru în arta mistificării și diversiunii, Sorin Toma, cu sprjinul singurului partid care avea puterea în țară, reușise să facă din el un adevărat proscris. Ca în Roma antică, pe timpul dictaturii, oricine putea să-l arate cu degetul, să-l demaște. La cel mai mic semn sau fără niciun semnal, puteai să fii înhățat, trimis după gratii sau poate și mai rău. Pregătirea era făcută.

Oaspeții veneau, oaspeții plecau. Glumeau, râdeau și se duceau. Dar rămânea familia. Atât Baruțu, cât și Mitzura aproape că au renunțat la viața lor personală pentru a fi în preajma tatălui, pe care să-l protejeze. Iar părinții au fost atât de uniți, încât nu au putut să supraviețuiască unul altuia.

În bastionul lui cu ziduri și metereze iluzorii, marele poet rezista ca un bătrân castelan în armură. Grija lui cea mare era să-și ocrotească, în primul rând, copiii și pe mama lor. Acesta a fost motivul care l-a determinat să opună o rezistență pasivă. Și pe când alții înălțau osanale puternicilor zilei, el tot se mai întrecea în psalmi cu David, poetul rege.

Încetul cu încetul – prea încet – furtuna se potolește. Puterea se gândește că i-ar fi de mare folos să-l recupereze. Contextul internațional devine mai favorabil după moartea lui Stalin, când Hrușciov demască ororile Gulagului. Gheorghiu-Dej eliberează din închisori majoritatea deținuților politici și mulți dintre ei sunt repuși în drepturi.

Din 1954 i se dă voie să publice traduceri. În 1955 intră în rândul „nemuritorilor" de la Academie. Deputat în Marea Adunare Națională.

Bătrân, bolnav, scăzut la trup, aproape infirm, o umbră a celui care a fost. Nu mai era de așteptat de la el decât ultima pâlpâire. Cântecul de lebădă. Sau poate nici atât. Dar dacă nu ar fi avut la dispoziție decât ultimii 13 ani, de la 74 la 87, tot ar fi rămas unul dintre cei mai mari poeți ai României: *Prisaca* (1954), *Stihuri noi* (1956), *Stihuri pestrițe* (1957), *Cântare omului* (1956), *1907 – Peizaje* (1955), *Pagini din trecut* (1955), *Lume veche, lume nouă* (1958), *Tablete de cronicar* (1960), *Cu bastonul prin București* (1961), *Frunze* (1961), *Poeme noi* (1963), *Ritmuri* (1966), *Răzlețe* (1965). Și, în ultimul an (1967), ca o premoniție, *Noaptea* și *Litanii*. Nu mai avea timp să se grăbească încet, cum ne sfătuia pe noi. Precum Luchian, altădată, cu o mână neputincioasă, dar cu o voință de fier, a mai creat o lume.

Și tot căutându-l pe Dumnezeu, s-a mutat în celălalt Mărțișor.

— Tu ești, Doamne?

— Cântă-ți psalmii, Tudore!

„Să nu uiţi, Darie!"

Vrea să mă cunoască Zaharia Stancu. Nu-mi vine să cred. În tot timpul uceniciei mele la Şcoala de Literatură nu am ajuns în intimitatea niciunuia dintre scriitorii printre care îmi căutam modelele. Cel care avea uşile deschise de la Arghezi la Titus Popovici sau Paul Georgescu era Nicolae Labiş. Invitat şi acasă, şi la masă. Şi nu numai de oamenii de litere. Rareori îi aparţinea iniţiativa, dar nu prea refuza. Uneori suporta foarte greu pentru că ceilalţi invitaţi, ba şi gazdele, îl preţuiau ca pe o piesă rară de colecţie. Îmi plăcea să-l ascult cum a petrecut pe acolo, iar lui îi făcea plăcere să-mi povestească. Nu numai întâmplările, ci şi ce se vedea dincolo de ele. Avea un deosebit spirit de observaţie şi darul de a-ţi zugrăvi un portret în câteva linii.

Mai păşeau praguri străine şi alţi colegi, forţând de obicei uşile. Cu năframa admiraţiei în vârf de băţ, cu interesul de a le vârî acestora sub nas manuscrisele de care erau convinşi că sunt geniale. Poate că mai erau şi alte pretexte şi alte motive. Treaba lor. Când se întorceau din colindat, fabulau cât încape. Dar uneori erau întorşi de la clanţă. Celor trei inşi care au sunat la uşa lui Beniuc, poetul le-a pus câte zece lei în palmă şi le-a închis uşa în nas. Mărul de lângă drum nu-şi scutura roadele în fiecare zi pentru orice fel de trecător...

N-am auzit însă pe nimeni să se laude că l-a căutat acasă pe Zaharia Stancu. Sau măcar să fi avut o asemenea intenţie. Nici ca

el să-și arate interesul față de vreunul dintre noi. Iar eu, unul, nu încercam să mă vâr în atenția nimănui. Și nici ei nu se grăbeau să mă mângâie pe creștet.

Trimisul era un tânăr care mi se da drept prieten, lucra la *Gazeta literară* și nu peste multă vreme avea să dispară în adâncul Occidentului. Mi se pare că numele lui de împrumut era Drăgan. S-ar putea să mă înșel. Dar nu mă înșel când spun că mă bucuram de multă simpatie din partea colegilor mei evrei. M-au ajutat de multe ori, chiar și în momente foarte grele, fără să se aștepte la niciun fel de răsplată. Poate un acont pentru un viitor foarte îndepărtat.

Zaharia Stancu fusese scriitorul meu preferat. În cenaclul literar de la Găești, de la Timișoara, și pe oriunde citeam pe vremea când eram elev, toată lumea observa că mă aflu sub influența lui. Și nu făceam niciun efort să scap de această tutelă. Ba chiar era pentru mine un motiv de mândrie.

Dar – ciudat nu? – îl aveam mai aproape de inimă pe Sadoveanu. Știam că n-am să pot să scriu ca el. Poate că de aceea priveam întreaga sa operă de până la război ca pe un adevărat miracol. Și miracolele nu se repetă. Ușor să scrii ca Zaharia Stancu, imposibil ca Mihail Sadoveanu.

Lăsase vorbă să-l aștept. Mi s-a arătat un scaun și am fost lăsat singur în birou. Nu mă așez. Vreau să mă găsească în picioare. Și stau, și aștept. Și aștept și trec greu minutele și îmi bat în tâmple secundele numărate de un orologiu de perete.

Și fără voia mea îmi umblă morișca din creier. Huruie. Pagini după pagini răsfoite sub pleoape. Personajele din literatura sadoveniană aparțineau parcă unei alte lumi, precum Sfinxul despre care citeam în cărțile bisericești. Povestea *desculților* era, în schimb, una care se trăia aici, pe pământ, ieri, alaltăieri, oricum foarte aproape de zilele noastre. Putea să fie chiar a oamenilor din satul meu. Și eu să fiu Darie. „Să nu uiți, Darie!"

Autorul, elev la școala militară.

Amintiri din copilărie.

Autorul cu Aida,
care nu a fost o himeră.

Două studente ale Școlii de
Literatură, poetele Elena Dragoș
și Mihaela Monoranu.

Nicolae Labiș
pe terasa Școlii.

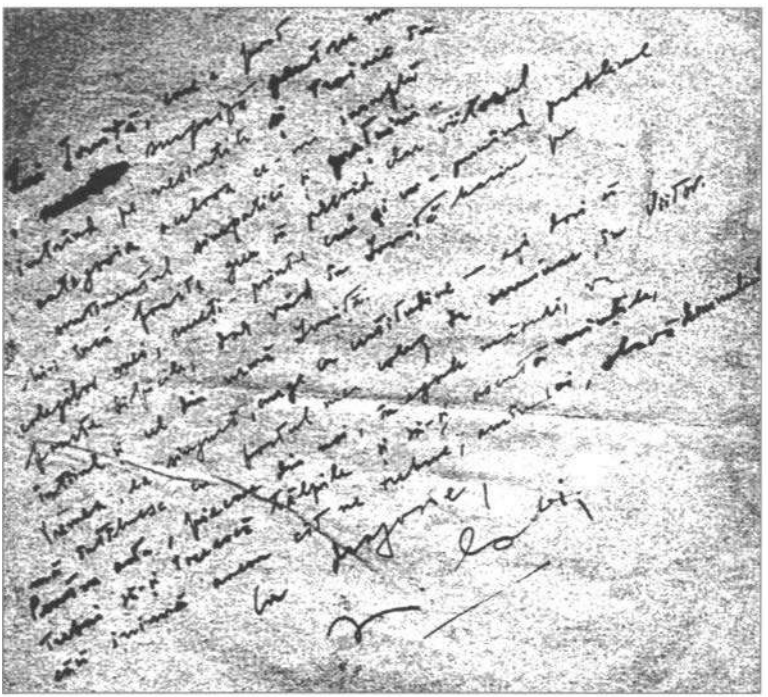

Autograful lui Labiș pe primul număr al revistei *Ani de ucenicie*, București, 1953 (publicația Școlii de Literatură).

Gheorghe Tomozei și
Elena Dragoș înainte
de divorț.

Iarna, pe terasa Palatului. De la stânga la dreapta: Dumitru Carabăț,
Rusalin Mureșanu, Irimie Străuț, Ungureanu, jos – Nicolae Stoian.

Marin Ioniță și dramaturgul Cornel Marcu.

Scânteia ilustrată

Manifestație a membrilor Uniunii sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști, 1946. Ei vor fi „inginerii sufletului omenesc" ai regimului comunist.

Fototeca Online a Comunismului Românesc, Cota 48

Întâlnirea copiilor coreeni cu Mihail Sadoveanu (1880–1961), preşedintele Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română, 1952.

Revista *Imagini Militare*

Elevilor Şcolii de Literatură li se cerea să „descrie portrete ale muncitorilor fruntaşi". În imagine, tineri muncitori stahanovişti.

Cu Sara Leibovici și un copil „împrumutat",
în parcul de la Șosea.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Chiar dacă nu a venit niciodată la Școala de Literatură în perioada în care Marin Ioniță a fost înscris acolo, profesorul G. Călinescu (1899–1965) era admirat de studenți și de tinerii literați.

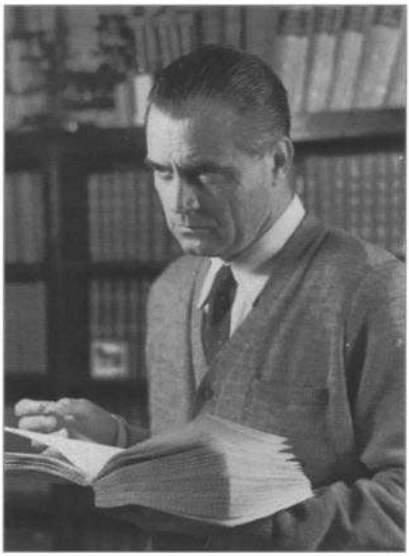

Muzeul Național de Istorie a României

Zaharia Stancu (1902–1974), scriitorul preferat al autorului. A fost în mai multe rânduri președintele Uniunii Scriitorilor din România.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Tudor Arghezi (1880–1967), invitat de seamă la Consfătuirea pe țară a țăranilor colectiviști, 18–22 decembrie 1961.

Și cum să nu fie așa când, iată, că mai simt în tălpi căldura țărânii sau frigul noroaielor de toamnă sau din vremea topitului zăpezii. Când tot mă mai trezesc noaptea că mă înțeapă mărăcinii din tălpile crestate de glodurile și pietrele de pe drum, că-mi zvâcnesc „trântiturile" fierbinți, că îmi rod degetele pe dedesubt „păduceii". Și când tot o mai aud pe sora unor colegi dintr-o familie în care copiii umblau încălțați, chiar și vara, că sunt neam de „burtă-verde" și că tatălui meu îi cântă greierii în călcâie.

Și fata nu spunea minciuni. Cum asta era hrana noastră de bază, după ce terminam carnea porcului tăiat de Crăciun: ciorbă de știevie, de urzici, de lobodă, de știr... acrită cu zarzăre și prăjită, terci, chisăliță, borș, poșircă, murături și varză acră cu mămăligă friptă. Dar mai era și lapte, mai erau și ouă, mai era și brânză, mai era și pastramă, se mai tăia câte o pasăre în zile de sărbătoare sau de munci grele, la sapă, la coasă, la seceră.

N-am auzit să cânte greierii în călcâiele tatei. Dar dacă ar fi vrut și-ar fi găsit loc în crăpăturile din pielea tăbăcită, atât de adânci că se vedea carnea roșie în fundul lor.

De ce să fiu eu mai bun la școală decât copiii ăia încălțați? Dracu' știe?

Dacă tot mă aflu sub influența lui Zaharia Stancu, dacă tot veneam din aceeași lume, de ce n-aș scrie și eu un roman ca al lui? Nu cumva m-o fi chemat să-mi atragă atenția că nu trebuie să-i calc pe urme? Sau să mă încurajeze să-i fiu urmaș?

Țac-țac, țac-țac, țac-țac, ceasul din perete. Scaunele înțepenite. Biroul mut. Poate că toate acestea fac parte din fosta avere a boierilor expropriați în martie 1949. Mobilierul, tablourile, covoarele, vesela, bibelourile de cristal și de porțelan, perdelele, tot ce nu a dispărut pe drum a fost distribuit în cabinetele reprezentanților puterii. În afară de cărți. Care au fost puse pe foc fără alegere. Chiar *Capitalul* lui Marx. Istoria P.C. (b) al Uniunii Sovietice și *Zece zile care au zguduit lumea.* Pentru că erau scrise în franțuzește și în nemțește. Să nu uiți, Darie...

În orice caz, țăranii mei n-au să poarte botnițe. Am văzut boieri, am văzut logofeți de moșii, am văzut slugi la conac, chiar călări, chiar cu gârbaciul în mână, chiar cu câini după ei, dar de botnițe pentru oameni nu s-a pomenit pe la noi. E drept că proprietarii de pe aici nu erau podgoreni. Și dacă nu erau vii, nu se culegeau nici struguri. Pe la noi nu se cultivă decât grâu și porumb, floarea-soarelui și rapiță, sfeclă de zahăr și tutun.

Sunt dulci boabele de grâu date în pârgă. Freci în palmă spicul, sufli pleava și le arunci în gură. Și le mesteci în măsele. Și ți se umple gura de lapte. Și porumbul când dă bobul în lapte e bun de mâncat. Mai ales copt sau fiert. Dar nu ne năpustim ca lăcustele în lanurile de grâu în pârgă. În lanurile de porumb. Însă când intrăm cu secera în grâu nu ne ține nimeni să nu zornăim în palme grăunțele cu chipul Maicii Domnului. Nu se cereau botnițe la gură. Iar supraveghetorii închideau și ei ochii, chiar dacă era să scapi câțiva știuleți de porumbi pe mâneca cămășii sau pe cracii pantalonilor. Să nu uiți, Darie...

În satul meu nu au fost boieri. Nici moșii între hotarele lui. Tot pământul e cel de la Cuza. Mereu împărțit între moștenitori. Din ce în ce mai puțin pentru fiecare.

Este atât de sărac satul meu că de-abia s-a putut face rost de trei chiaburi. Și asta numai pentru că așa au venit directivele de sus: dacă nu aveți niciun picior de boier, faceți rost măcar de câțiva chiaburi, acolo, așa, de sămânță. Și l-au închiaburit pe chirigiul satului, cel care ducea oamenii la gară și sacii la moară și, nenorocitul de el, făcuse rost și de o rablă de trăsură cu burduful peticit și cu roțile strâmbe. Și încă pe unul care avusese cândva un cazan de făcut țuică. Iar acum, umbla prin sate cu cobilița pe ceafă, strigând cât îl țineau bojocii: „Marfă nouă, marfă nouă, pe bani și pe ouă!" Avea în cele două coșuri, agățate în cârligele cobiliței, nasturi, copci, mosoare de ață, ace, vopsele de var, boia de fire, cercei, mărgele, oglinjoare, piepteni, bomboane, naftalină, parfumuri,

foarfece, galene pentru aparate de radio, caiele de potcovit caii, tot felul de mărunţişuri, destul ca să fie încadrat la categoria burgheză, că, de – nu-i aşa? –, proprietatea privată şi comerţul generează capital zi de zi şi ceas de ceas...

Al treilea căftănit era, de fapt, pe jumătate proletar, pentru că se angaja vara să „bage paie la vapor" la un proprietar de batoză şi iarna să-i ferece pietrele de moară. Dar lua oameni cu ziua să-i lucreze puţinul pământ pe care-l avea, adică folosea muncă plătită – exploatarea omului de către om. Să ţii minte, Darie!...

Nu aveam boieri în sat, dar aflam ce se întâmplă pe la curţile celor de prin satele vecine. Aşa umbla vestea din gură în gură, că tot bătând Europa pe banii babacului tânărul Răducu Dragomirescu, vlăstar de viţă veche boierească se alesese cu o frumoasă elveţiancă scoasă dintr-un bordel de lux. Cei care l-au dispreţuit la început s-au lăsat încetul cu încetul atraşi de bairamurile la care erau invitaţi. Se spunea că o despuiau pe elveţiancă, îi turnau şampanie în creştetul capului şi îşi ţineau cupele între picioarele ei, din care sorbeau licoarea plescăind din limbă şi sugându-şi buzele de plăcere. Apoi o vedeai, aşa goală, cum o făcuse mumă-sa, noaptea, sub lună şi sub coroanele copacilor, cu biciul în mână. Şi asmuţea boierul Răducu haita de câini de vânătoare şi se repezeau dulăii la ea şi se întorceau chelălăind şi urlând de puteai să-i crezi pe cei care spuneau că fata, de fapt, fusese luată dintr-un circ unde era dresoare de animale sălbatice.

Naiba să-i ia de boieri, cine să-i mai înţeleagă? Pe Ionică al lui Preda, din satul Ragu, îl legase de stâlpul porţii, dezbrăcat şi uns cu miere să-l mănânce muştele, pentru că spărsese iazul de pe moşie şi dăduse drumul peştelui în pârâu. Ceea ce i-a prins foarte bine lui Ionică ăsta când au venit comuniştii la putere. Lucru care nu s-a întâmplat cu ăla pe care l-a ajutat boierul să-şi ridice casă nouă în locul celei mistuite de flăcări. Mai era chemat la curte câte un om sărman să-şi aleagă o vacă bună de lapte, cu viţelul

lângă ea, mai era înzestrată câte o pereche de tineri căsătoriți, mai era trimis la spital câte un om sărac, mai era ținut la școli înalte câte un copil care învăța bine, dar de botnițe n-am auzit. În orice caz, voi avea de povestit multe altele pe care maestrul meu nu le-a prins în cartea lui.

Aproape că uitasem de mine, luându-mă cu boierii mei. Dar orologiul din perete mi-a adus aminte că sunt în biroul lui Zaharia Stancu. Cât timp să fi trecut de când stau singur aici? De ce nu mă voi fi uitat la ceas? Hai să mai stau zece minute. Nicio secundă mai mult...

Am să scriu povestea Floarei lui Marin Mocanu. Floarea lui Marin Mocanu...

La câteva case de noi, pe ulița noastră. Prietenă cu mama. Mergeau împreună la lemne în pădure. Crăci uscate, doborâte de vânt, pe care le legau în crosnii și le aduceau pe cap. Tot tovarășe de drum se duceau în târg la Titu cu pui de găină, cu ouă, cu unt, cu brânză. Și când îngropau cânepa în gârlă. Când o dezgropau. Și cum n-avea copii, mă întreba dacă nu vreau să fiu băiatul ei. Și când îi duceam câte o oală cu lapte, după ce i-a murit vaca, mă mângâia pe cap și începea să plângă. Poate că de pe atunci o încerca zăticneala.

A înnebunit de pelagră. Mulți oameni din satul meu aveau primăvara mâinile pârlite ca de flăcări, scorojite, cu pielea crăpată. Dumnezeu ne-a ferit de așa ceva. Pe Floarea lui Marin Mocanu o țin legată. Nu pentru că ar face rău cuiva, ca omul acela din satul Coada Izvorului, care fusese mușcat de un câine turbat. Ăla urla în lanțuri, făcea spume la gură, avea ochii tulburi, de fiară sălbatică, se repezea la oameni, își înfigea unghiile în carne, se mușca de unde apuca, urla și scheuna și avea mereu dinții plini de sânge. Floarea lui Marin Mocanu era nebuna blândă. Cânta și plângea. Și atâta tot. Dar au legat-o fiindcă nu știa ce face. Nu știa de foc, nu știa de apă, nu știa de geamurile din ferestre, de garduri, de

şanţuri, de gropi, de arături, de pădure, de mărăcini, de gârlă. Ca să nu se piardă în lume, au ţinut-o legată până i-au ţinut lumânarea. Şi s-a stins de moarte bună în timp ce cânta. Cânta şi i se scurgeau lacrimile pe obraji. Să nu uiţi, Darie...

Să nu uiţi...

Sărăcia. Foamea. Pelagra. Tuberculoza. Caii de bătaie ai propagandei comuniste. Ne-au supt vlaga lipitorile satului, boierii, arendaşii, vechilii, regimul burghezo-moşieresc. Impozitele, jandarmii. Botniţele. Oamenii cu botniţe. Ţara oamenilor cu botniţe. Romanul *Desculţ* era tradus în toate limbile principale ale lumii. Pe toate meridianele umbla vestea că există undeva o ţară a oamenilor cu botniţe. Parcă ar fi fost vorba despre o ţară a oamenilor macrocefali, cu un singur ochi în frunte şi unul în ceafă, care ţopăiau pe un singur picior. Căpcăunii domnului Zaharia Stancu. Tovarăşului Zaharia. „Îi convine, nu-i convine, inginerului Croh, Desculţ al meu umblă în pantofi de aur pe toate meridianele globului", spunea autorul romanului autobiografic la o adunare de scriitori, cu adresă la atitudinea critică a lui Ovidiu Crohmălniceanu.

Mergea el în pantofi de aur, dar rămânea botniţa. Popor primitiv. Hotentoţi.

Sărăcia, foamea, pârleala, oftica... Existau. Le-am văzut cu ochii mei. Scabia, păduchii. Cum să nu vrem să scăpăm de ele? De ce să ne mirăm că oamenii sărmani credeau în noua politică? Partidul avea secţii de agitaţie şi propagandă. Activişti. Gazete de perete, foi volante, manifeste, ziare, oratori. Discursuri şi conferinţe în care se amestecau adevăruri cu realităţi inventate. „Mureau oamenii de foame, tovarăşi! Înnebuneau de pelagră! Îşi mâncau carnea de pe ei!" Floarea lui Marin Mocanu, legată fedeleş, nu bea şi nu mânca. Dar nu-şi înfigea dinţii în carne. Omul ăla din Coada Izvorului, care muşca din sine, nu era nebun de turbare. El luase boala de la un câine. Turbat.

Să nu uiți, Darie! Ce să nu uit? Toate erau atât de amestecate. Nu le doream decât binele alor mei. Vecinilor, rudelor. Să scape de boli, de foame, de sărăcie. Poate că asta era calea. Și, într-adevăr, în primele gospodării colective sărăcimea satelor își găsea salvarea. Se putea câștiga mai bine. Trăi mai bine. Dar, Doamne, cu ce preț... Eram unul dintre cei care cunoscuse beciurile Securității. Văzusem un om cu tălpile arse până la os cu lampa de benzină. Altul ars cu țigara aprinsă, între vertebre. Altul cu degetele de la mâini zdrobite în ștâțâna ușii...

Să nu uiți, Darie... Laitmotiv... Să nu uiți...

Ritmic. Obsesiv. Ca păcănitul motorului de la moară. Ca un dangăt de clopot. Ca un ciocan care bate cuie în ulucile garduri-lor. Ca un ciocan care bate în toaca de lemn din clopotniță. Ca un ciocan care bate cuie într-un capac de sicriu...

Să nu uiți...

Darie sunt eu. Cu picioarele desculțe prin țărână și prin noroi. De când se petecea zăpada și până când cădea bruma. Și chiar pe brumă. Îmi târșeam picioarele pe drum. Mă loveam de toate pie-trele și de toți bolovanii. Aveam nodurile de la glezne carne vie. Dar nu pentru că aș fi rămas cu picioarele moi dintr-un atac de poliomielită. Eram sănătos la trup. Numai la cap mi se întâmplase ceva. La cap și în suflet...

Eu pot fi Darie. Dar pe fratele meu nu-l cheamă Gheorghe. Și nu e mai mare. El e Ion. A venit pe lume la doi ani după mine. Și a sărit peste el un cal în ziua de Sfântul Toader. Din vina mea. Boala copiilor. Epilepsie. Doctori, preoți, țigănci care știau să descânte... Să nu uiți, Darie!... Se lepădaseră de mine. Și tata, și mama. Dacă veneam la masă mâncam, dacă nu veneam nu mă chemau. Nu mă întrebau unde mă duc, de unde vin. Și umblam tăntălău pe uliță. Și mă lătrau toți câinii. Și mă băteau copiii cu pietre. Și mă înjurau oamenii mari. Și îmi dădeau femeile miloase de pomană. Îmi pierdusem până și numele. „Bă, ăla, dă-te din

drum că te calcă vaca... Bă, ăla, închide gura că intră muștele... Bă, ăla, ia vino încoace să-ți dau niște colivă..."

Bă, ăla... Ăla prostu... Urechile blegi sub căciulă. Nu mai aveam nici nasturi la mintean... Mă încingeam peste mijloc c-un crâmpei de funie.

Și toată iarna am dormit îmbrăcat în ieslea vitelor. Suflau peste mine și mă încălzeau. Și credeam că în felul acesta mă curăț de păcate. Într-o noapte chiar am visat că mă veghează un înger la căpătâi și că au venit trei magi de la răsărit să mă tămăduiască. Altă dată am simțit cum se trage ceva din mine. Din trupul care-mi amorțise. Din vârful degetelor de la picioare până în creștetul capului. Cum se trage și se duce. Și cum rămân golit. Și în golul care a rămas dă năvală un fel de căldură plăcută, care îmi umple gâlgâind toate mădularele și toate măruntaiele. Și am crezut că dacă a fost un diavol în mine și-a luat tălpășița și eu m-am umplut de sfințenie.

Să nu uiți, Darie!... N-am uitat. Să scriu povestea asta? De ce nu? Zaharia Stancu nu și-a folosit povestea vieții lui? Și n-ar fi un plagiat. Alt desculț, în altă parte de țară...

Dar îmi vor tipări așa ceva? Nu-mi vor cere ca băiatul acela să fie victima luptei de clasă? Cotonogit din porunca boierului sau arendașului? De un logofăt de moșie sau de un jandarm, unelte oarbe în slujba exploatatorilor? Zaharia Stancu știuse s-o aducă bine din condei: condiția umană în nedreapta orânduire capitalistă.

Fusesem sortit să ajung prostul satului. Fiecare sat își avea, pe vremea aceea, prostul lui. Cel din timpul copilăriei mele, Tantilică, îmbătrânise. Trebuia să fie cineva care să-i ia locul. Nimeni nu se îndoia că eu voi fi acela.

M-a salvat începutul școlii. La care m-au lăsat să merg ca să nu fie puși la amendă. Și pentru că tot nu eram bun de altceva. Doamna învățătoare a fost uimită. Prindeam totul mai bine decât

alţii. Am ajuns să mă laude. Ba chiar să mă poarte prin alte clase, să mă înfăţişeze ca pe o minune.

Să nu uiţi, Darie!...

— Erai aici?

— Vă aşteptam!

Un bărbat destul de înalt, robust, într-un costum bine croit dintr-o stofă gri de bună calitate, cum nu se găseşte pe la noi, cu cravată bine asortată, cu părul grizonat, elegant, impunător, degajat, despre care îţi dai seama că este conştient de valoarea şi de autoritatea lui. Darie ajuns pe culmea gloriei. Voi porni şi eu pe acelaşi drum?

— Ia loc!

Mă aşez pe scaun ca pe o canapea din tren. Sau într-un fotoliu de avion. Nu ştiu unde voi ajunge. Poate că nu sunt decât în spinarea unui cal care să mă arunce la prima lui poticneală.

Ce mult te-am iubit în pădurea nebună...

Nu știam de ce mă chemase Zaharia Stancu. Dacă-i plăcuse povestea mea, pe care o trimisesem pe adresa redacției, nu avea decât să o publice. Doar nu sta în obiceiul lui să se intereseze de tinerii colaboratori. Neagu Rădulescu, într-una din cărțile sale, *Bușteniada*, un volum de amintiri, îi publica o caricatură în chip de dulău cu brâncile pe o grămadă de ciolane, mârâind la cei care încercau să se apropie. Și asta cândva, între cele două războaie mondiale, pe când era și el destul de tânăr.

Șchiopăta ușor – de piciorul drept, de piciorul stâng? – dar nu știu cum se făcea de-i sta bine. Nici pe departe un om atins de invaliditate. Dimpotrivă, foarte vânjos, viguros și viril. Mai ales viril. Cred că nu i-ar fi rezistat nicio femeie.

Formează un număr de telefon. Are o voce foarte clară, cu un timbru foarte plăcut și absolut inconfundabil. Nu este nevoie să se prezinte.

— Îmi trebuie urgent o fundamentare pentru casele de creație ale scriitorilor... Nu vor fi probleme, chiar acum vin de la tovarășul Dej...

Iată de ce întârziase la întâlnire. De ce mă făcuse să aștept atât de mult. De ce nu se simțise obligat să se justifice în vreun fel. Eu și Gheorghiu-Dej. Interesele mele și interesele comunității de scriitori. Și deodată crește în ochii mei. Și simt cum mă inundă un val de căldură. De simpatie. De admirație.

Se plimbă prin birou și tace. Este aici și nu este. Sună telefonul, dar nu-l ia în seamă. Măsoară covorul în lung și-n lat. Cred că a uitat de mine. Aș vrea să mă strecor pe ușă afară, pe nesimțite. Dar nu îndrăznesc să mă mișc. Îmi controlez până și respirația, să nu fie zgomotoasă.

Îl mai întâlnisem de câteva ori. În diferite adunări. El acolo, pe podium, eu pierdut în masa participanților veniți sau aduși să asculte sau să aplaude.

Nu mai fusesem niciodată atât de aproape. Și atât de mult împreună. Numai noi doi. Auzeam secretara: „Nu se poate, e cu cineva". Eu eram acel cineva. Dar nu-mi acorda atenție nici cât unei piese de mobilier. Să nu uiți, Darie...

Se afla pe culmea gloriei. Dar nimic nu este etern. Știa sau nu știa că poate să intre și el în eclipsă?

Romanul care l-a impus era unul autobiografic. Pentru care nici nu a fost nevoie de prea multă imaginație. Biografia autorului era una de-a dreptul fascinantă.

Păruse condamnat pentru tot restul vieții. Un copil cu handicap în lumea rurală, într-o familie de țărani săraci. Nu avea nicio șansă. Dar el își părăsește satul la o vârstă când alții bat poarca și joacă leapșa, cu traista în băț în lumea largă, târșâindu-și piciorul mai scurt și mai moale pe drumuri necunoscute.

Argat, ucenic, în cea mai împuțită meserie, tăbăcitul pieilor, băiat de prăvălie, vânzător de ziare și de țigări, copist la Prefectură, arhivar. Bântuit de dor de ducă, de o pătimașă ambiție a afirmării și de o neostoită chemare spre o viață aventuroasă, nu prinde rădăcini nicăieri. Rătăcește chiar prin Balcani, dar nu ajunge atât de departe, nici pe pământ, nici pe hârtie, ca modelul său Panait Istrati. Autodidact pe apucate, reușește să-și termine liceul, prin examene particulare, de-abia la 26 de ani. La 31 de ani își ia, la Pitești, și bacalaureatul. Dar cu mulți ani mai înainte era distins cu Premiul Societății Scriitorilor Români pentru volumul de versuri *Poeme simple*, apărut în 1927.

Se stabileşte, în sfârşit, în Bucureşti, dar nu face parte din seria dezrădăcinaţilor şi inadaptabililor. Dimpotrivă, se simte mai acasă decât în cuibul copilăriei sale.

Este unul dintre cei mai colţoşi, pătimaşi şi violenţi gazetari din perioada interbelică. Înavuţirea pe căi dubioase, corupţia, impostura sunt atacate fără cruţare în pamflete ucigaşe. Prin originea sa umilă, prin autoeducaţia făcută într-o lume nedreaptă, nu putea să fie decât de stânga ca scriitor, cetăţean, ziarist. Aşa şi este, ba chiar cu exces de zel. Dar nu e scutit de seducţia parvenirii. Îşi face loc, chiar prin mijloace obscure, spre straturile suprapuse ale societăţii. Este prezent la Palatul Mogoşoaia, unde patroană era una dintre cele mai culte, mai inteligente şi mai frumoase femei din lumea bună: Martha Bibescu, ea însăşi o talentată scriitoare. Şi la multe alte sindrofii. Ca să fie văzut şi neuitat, să se frece în coate cu somităţile timpului.

Gurile rele au perpetuat bârfa până la noi că nu s-ar fi dat în sus nici de la mezalianţă cu o casă de bani, ba chiar a încercat aşa ceva, însă jocurile erau făcute, Firma Malaxa preferându-l pe doctorul Palade, primul român care avea să ajungă la Premiul Nobel, dar cu cetăţenie americană. Însă primul copil al lui Zaharia Stancu, viitor medic şi scriitor şi el, se născuse, la Salcia, în 1926. Aşa că tatăl său nu putea fi holtei. Până una-alta, Zaharia Stancu a rămas ziaristul frenetic, atât de nesperiat în timpul dictaturii carliste şi antonesciene încât a ajuns deţinut politic în lagărul de la Târgu-Jiu. Poezia lui este şi ea destul de revoluţionară şi originală, deşi cu elemente tradiţionalist-naţionaliste, senzuale, semănătoriste sau gândiriste, cum aveau să fie denumite. Nu este un act lipsit de curaj să aduci în atenţia cititorilor români un scriitor sovietic, dar el îl tălmăceşte pe „cel mai mare poet al Rusiei cu satul în glas", cum se caracteriza singur Serghei Esenin. De care se lasă şi influenţat. Dar numai pe partea sa de psihologie rurală (jelania vacii căreia i se jupoaie viţelul când înfloreşte

hrișca pe câmpie sau a mamei canine care își vede cățelul răpit în chipul lunii de pe cer), poetul care saluta în oraș firmele măcelarilor pictate cu vaci dolofane și caii birjarilor îi amintește mirosul de baligi al satelor neaoșe, garduri vechi, urzici îngălbenite... Însă nu ajunge la profunzimea filosofiei din *Omul negru* și nu va închina poeme lui Gheorghiu-Dej sau lui Ceaușescu, așa cum făcuse mentorul său, Esenin, cu Lenin.

Cu o asemenea experiență de viață și cânt te-a înzestrat Dumnezeu, cu atâta har poți să-ți hrănești din propria-ți substanță o sumedenie de romane. Și Zaharia Stancu știe să o facă. A vagabondat el cât a vagabondat, s-a luptat câinește cu viața, a cunoscut umilința, foamea, sărăcia, dar are ce să scrie. În pripă, fără zăbavă migăloasă, fără construcții savante, tumultuos cum îi e firea, presat de timp, din nevoia de a dovedi și de a se împlini, din nerăbdarea de a urca spre culmea gloriei – doamnă capricioasă, pe care dacă nu o cucerești fără amânare s-ar putea să nu o mai întâlnești. Și romanul *Desculț* se va amplifica prin adăugare, ca o garnitură de tren căreia i se atașează alte și alte vagoane. Din mers. Cu compartimente de lux, dar cele mai multe de clasa a III-a. Ba și cu vagoane de vite, de marfă și de balast. Cu *Dulăii*, *Costandina*, *Clopote și struguri*, *Printre stele*, *Carul de foc*, *Florile pământului*, *Rădăcinile sunt amare*, romanul inițial se va lungi amenințător și ametitor, dar nu se va depăși pe verticala calității.

Însă așa ceva nu are, deocamdată, nicio importanță. Zaharia Stancu este scriitorul momentului. Și momentul era al lui. Se bucura de o deosebită considerație la vârfurile Puterii, iar romanul său, prin excelență popular, deși tezist și propagandistic, putea să înlocuiască cu succes și Dox-urile care mai circulau încă, jerpelite, sau cărțile din ieftine colecții editoriale.

Dar nici lui nu trebuia să i se lase funia prea lungă. Trăiam un timp când totul trebuia supravegheat, suspectat și planificat în măsuri de prevedere.

Și cum da el așa cu pasul în lung și în lat, dus pe gânduri – dar până și în gândurile lui cu o aroganță întipărită pe chip – îmi venea să-i spun de acolo, din colțul meu, unde eram uitat: Știți, domnule Zaharia Stancu, sau nu știți că vi se pregătește ceva?

Era vorba de un anumit grup de oameni de litere, aflasem de la Labiș, pe care îi deranja faima lui Zaharia Stancu. Ba, mai mult, voiau să impună în prim-plan un romancier din rândurile lor. Au început să strecoare subtil, apoi din ce în ce mai insistent și mai susținut, ideea că se simte o mare nevoie de un roman cu și despre intelectuali. Și cine să o facă? G. Călinescu se epuizase în *Bietul Ioanide* și în *Scrinul Negru* și se mulțumea acum cu o *Cronica optimistului*, Camil Petrescu se afundase până-n gât în romanul istoric *Un om între oameni*, cu intenție orientat pe acest drum, căruia nu va mai ajunge să-i dea de cap... Alexandru Jar e cu clasa muncitoare, lăsați-l acolo, acolo e locul lui și îi stă bine... Petru Dumitriu se scaldă în orice fel de ape, de la *Drum fără pulbere* la *Cronică de familie*, dar nu este omul care să se angajeze dostoievskian în abisurile sufletului și conștiinței...

Până una-alta se insinua ideea că ar exista un abuz de literatură din mediul rural. Sadoveanu, Zaharia Stancu și câți alții. O adevărată invazie. Literatura română contemporană miroase prea mult a sat. A opincă și a coadă de vacă. Și afirmația prindea, fiindcă nu era departe de realitate. Cel care se pregătea temeinic să umple golul asupra căruia se trăgea semnalul de alarmă era Paul Georgescu. Ovidiu Crohmălniceau îi croia pârtie, chiar alții, mai mărunței, sunau zurgălăii și trozneau din bice. Autorul însuși își pregătise saltul printr-un șir de cronici amabile, în care lăuda pe toată lumea, dar nu-și făcea complexe în demolarea lui Titu Maiorescu, folosind în exces și cu plăcere laturile mai umbroase ale biografiei sale. Ziarist, universitar la facultatea de filologie, redactor și colaborator la reviste literare de prim rang, ajunsese și

activist de partid, chiar în Comitetul Central, unde conducea sectorul de literatură. Nu-i mai trebuia decât condei. Și avea.

După mai multe încercări va da la iveală un roman care a fost bine propulsat și a intrat în vogă, dar seismul pe care l-a produs nu a făcut să sară de pe șină trenul rapid al lui Zaharia Stancu, nici să se clatine pe soclu statuia lui Sadoveanu.

Dar adevăratul pericol venea odată cu celebritatea lui Marin Preda. Care, pornit din aceeași zonă geografică și din același mediu social, scria alt soi de literatură. De la Siliștea-Gumești până la Salcia nu sunt decât câțiva kilometri pe harta Teleormanului. Dar câtă distanță de la țăranul cu botniță și instinctual până la cel meditativ, diplomat și chiar filosof...

Acum, între noi doi... Stau într-un colț ca un pui de bogdaproste chemat la pomană și el se plimbă prin birou ca Vodă prin lobodă. S-a acumulat atâta tensiune în mine, încât simt că e gata să fac explozie: „De ce m-ați chemat, domnule? Să vă admir? Aflați că și așa vă admiram foarte mult! Sau vreți să mă faceți să cred că n-o să vă calc niciodată pe urme? Nu vă dați seama că mă aț ați și mai mult?"

Vorbă să fie. Viața mea e prea simplă. Și prea banală. Cel puțin în comparație cu a lui.

Mai mult temut decât iubit, cu mai mulți adversari decât amici, a fost prins în răscrucea schimbărilor la față a României la vârsta de apogeu: 42 de ani. Și s-a aruncat pe noul val fără ezitări. Lovitura cea mare o dă cu romanul *Desculț* în 1948, care este mai mult un poem în proză, cât se poate de cantabil. Oricum altceva, oricum cu mult mai mult decât volumele de proză *Taifunul* (1937) sau *Oameni cu joben* (1941). Își dresase mâna pentru literatura de orientare socialistă în colecția de articole publicate în 1946, „Secolul omului de jos". Când crede că este cazul, devine pamfletarul caustic și virulent. Fără să se sinchisească de considerente deontologice. „Pasternak? N-am auzit de Pasternak!", își intitulează un articol infamant la adresa scriitorului sovietic de talie internațională,

la data când acesta refuză Premiul Nobel sub presiunea lui Hruşciov. Preşedinte în mai multe rânduri al Uniunii Scriitorilor, obţine pentru această breaslă mai multe drepturi decât Sadoveanu, Beniuc şi toţi ceilalţi preşedinţi la un loc. Ca director al Teatrului Naţional dă acestei instituţii o strălucire care nu păruse posibilă. Membru al Comitetului Central al partidului unic şi în Consiliul de Stat, deputat în Marea Adunare Naţională şi chiar academician, are curajul să-i spună lui Gheorghiu-Dej că nu aceste onoruri l-au făcut scriitor, ci, dimpotrivă, scrisul l-a făcut să le merite, aşa că poate renunţa oricând la ele fără niciun regret.

Scriitorul cel mai iubit la vârful puterii intră într-un con de umbră după moartea lui Dej. Însă îşi reface imaginea printr-un adevărat manifest publicat şi difuzat în timpul invaziei Cehoslovaciei din 1968 de trupele sovietice, când se părea că ne aşteaptă aceeaşi soartă. Le cerea patetic scriitorilor să pună mâna pe arme şi îşi declara hotărârea de a muri luptând pe baricade. (Şi dacă scriitorii au primit puşti, pistoale şi instructori militari, iniţiativa i-a aparţinut şi lui Zaharia Stancu.)

Dar cât de mult era el ataşat de şeful partidului şi al statului? La întrebarea unui tânăr scriitor din anturaj, ce se va face dacă ar fi să cadă Ceauşescu, răspunde zâmbind:

— Să cadă el, pe urmă vedem noi.

Era foarte convins de valoarea literaturii sale. Într-o conferinţă a Uniunii Scriitorilor declara de la tribună: „Îi convine, nu-i convine tovarăşului Crohmălniceanu, *Desculţ* al meu umblă în pantofi de aur pe toate meridianele lumii". Cartea era tradusă în nu mai puţin de 130 de limbi. Uite aşa, să se ştie pe tot globul că există undeva o ţară în care oamenii poartă botniţă şi mănâncă pământ de foame...

Mă uit la ceas. Nu trecuseră decât vreo zece minute. Doamne, cum am putut derula în minte toate acestea într-un timp atât de scurt? Nu cumva se oprise timpul pe loc?

Nu vă contrazic, domnule Zaharia Stancu. Și eu am mâncat pământ. Și toți copiii din satul meu. Și femeile însărcinate. De sub talpa casei. Și de sub buzele țestului. Nu știu de ce de sub talpa casei. Așa era tradiția. Poate pentru că era pământul cel mai curat. Și cel mai sfințit din curtea noastră. Iar cel de sub țest era rumenit ca un pesmet. Dar nu de foame mâncam noi pământ. Era așa o atracție cum e glodul de sare pentru vite. Dacă e să caut o explicație, poate că tocmai lipsa unor săruri minerale necesare organismului aflat în creștere și pentru fetii (fetușii) din pântecele mamelor lor ne îndemna instinctul să mâncăm pământ. Îi simt și acum gustul în gură. Îmi plăcea. Dar asta nu se întâmplă decât primăvara și numai de câteva ori în viață. Dacă a fost, așa a fost. Că trebuie sau nu trebuie să o știe întreaga lume, nu eu hotărăsc. Dar botnițe pentru oameni n-am văzut și nici de auzit n-am auzit.

Trece în sus și-n jos prin fața ochilor mei șchiopătând ușor. Se leagănă, parcă măsurând timpul ca o pendulă. Îmi aduc aminte de o snoavă care circula pe vremea aceea. Cică îl întreabă Arghezi:

— Ce faci, Zaharia? Sănătos, sănătos...

— Sănătos cu un picior în groapă, maestre.

Nu se putea să nu știe și el că o asemenea expresie îl scoate din țâțâni pe autorul Cuvintelor potrivite la cei peste 70 de ani ai săi.

— Cu un picior în groapă, zici? De ce te plângi? Îți ajunge și unul singur pentru cât de mult scrii...

Și tocmai când mă amuzam de întâmplarea asta, se oprește în dreptul meu și mă privește atât de stăruitor încât îmi îngheață zâmbetul pe buze. Cu o voce cristalină și într-un fel de parcă am continua o discuție de mult începută, mă întreabă, nici mai mult, nici mai puțin, ce am de gând să fac. Ce altceva decât să mă agăț într-o redacție și să scriu, îi mărturisesc eu sincer. Și chiar cu o undă de speranță, dacă tot a zis, dacă o fi zis, că-i place cum scriu și vrea să mă cunoască.

— În Bucureşti?

— Dacă s-ar putea...

Un moment de suspans în care mă examinează din creştet până în tălpi. Mă simt de parcă aş fi despuiat.

— Este pe acolo, pe la voi, cineva, unul Iancu Vissarion, poate ai auzit de el...

Cum să nu fi auzit?

— Scria mai bine decât noi amândoi la un loc. Şi toată viaţa lui a trăit la ţară.

Ştiu unde bate. Dar nu mă interesează nostalgia lui după viaţa satelor. S-o fi născut veşnicia la ţară, dar te pierzi în anonimat dacă te eternizezi acolo. Şi ce mai ştie el despre satul contemporan? Botniţele care se pun acum oamenilor nu sunt ca să nu mai mănânce struguri. Ci pentru ca să nu se pronunţe. Taci, Gheorghe, taci, Ioane, taci, Mario! Dacă nu, te înhaţă maşina neagră şi te duce în beciurile Securităţii. Eu, domnule Zaharia Stancu, am trecut pe acolo. Eu am văzut un om cu picioarele arse cu lampa de benzină. Şi altul ars cu ţigara aprinsă între vertebrele şirei spinării. Şi altul cu degetele strivite în ţâţâna uşii. Şi altul cu unghiile smulse. Şi toţi erau de la ţară. Poate chiar din satul dumneavoastră, poate din satul meu...

De ce să mă întorc acolo de unde am plecat, domnule Zaharia Stancu? Iancu Vissarion a scris despre nevestele lui Moş Dorogan şi despre Ber-Căciulă. Eu să scriu despre oamenii ameţiţi şi înspăimântaţi?

Despre unchiul Mitică Beşleagă, fratele lui Arete, care a fost urcat într-o noapte într-o maşină de teren şi a pornit peste câmp? Şi ăia opreau din când în când să tragă cu arma în câte un iepure zăpăcit de lumina farurilor, şi zice şoferul, după un timp „Să dăm prin Bucureşti sau ocolim?" Şi zice căpitanul: „Ia-o pe centură şi dă-i bătaie înspre Bărăgan!" Şi unchiul Mitică Beşleagă ştia că-n Bărăgan au fost duşi nişte oameni şi lepădaţi în pustia câmpului,

unde și-au săpat bordeie în care trăiesc ca niște șoareci și niște popândăi pe sub coaja pământului.

— Dăi, tovarășe, hârtia s-o semneze!

Și unul scoate dintr-o geantă coala gata scrisă în care subsemnatul Mitică Beșleagă cere să fie primit în gospodăria colectivă cu toată familia, cu pământul, vitele și uneltele agricole pe care le are. Și o semnează unchiul Mitică. Și ei pun hârtia în geantă și îi deschid ușa.

— Liber!, dar să nu spui la nimeni de plimbarea asta, că dai de dracu'.

Și, lăsat în mijlocul unui câmp necunoscut, unchiul Mitică se întreabă pe unde s-o ia ca s-ajungă la vreo gară, să se suie în vreun tren, așa, fără bilet, fie ce-o fi, măcar până la București. Și cum începe să se crape de ziuă, ia te uită, frate!, ăla parcă e frasinul de la poarta lui Marin al Neculii, ăla parcă-i cocoșul de tablă de pe creasta casei domnului învățător, aia parcă e turla bisericii noastre... Mă, să fie al dracului, sunt chiar în fundul grădinii mele...

Tatăl meu lua pe înserate drumul pădurii, să doarmă pe culcuș de frunze și de iarbă uscate, cu urechea la pândă, ca sălbăticiunile. Toamna își făcea vizuină în glugile de coceni și în căpițele de fân, iar în nopțile geroase de iarnă dormea cu vitele în coșar. Pentru pământ, domnule Zaharia Stancu! Și pentru peticul ăla de vie, din care mânca struguri fără botniță și bea vin din ulcică smălțuită.

Ce să fac în satul meu, domnule Zaharia Stancu? Să mă fac șef de grajd la gospodăria colectivă? Șef de atelaj? Șef de brigadă? De coteț de găini? Referent la Primărie? Să scriu articole la gazeta de perete?

N-aș vrea să-l las să-și răcească gura de pomană. Dar tocmai intră Mihai Gafița, redactorul-șef al *Gazetei literare*. Într-un sacou de catifea vișinie, cum purtau la vremea aceea, ca un semn de distincție, Traian Șelmaru, Ion Vitner, Traian Iancu, aproape toți câți

se aflau la conducerea Uniunii Scriitorilor. Uşor roşcovan, uşor pistruiat, mereu agitat, nu amintea cu nimic de temperamentul domol şi de vorba molcomă ale unui pui de ţăran crescut într-un sat moldav din judeţul Suceava. Arăta mai degrabă ca un urmaş al galiţienilor refugiaţi cândva în ţara lui Alexandru cel Bun. Dar nici asta nu explica de ce-i toca gura ca o meliţă. Nu am mai întâlnit pe nimeni cu un asemenea debit verbal. Prinde repede în ureche despre ce este vorba şi, neinvitat de nimeni, se apucă să-mi ţină o adevărată prelegere despre şansele şi avantajele pe care le are un scriitor care trăieşte direct în miezul evenimentelor, mai ales la ţară, unde pulsează o viaţă în profunde prefaceri... Să ne amintim, zice, că cei mai mari scriitori ai noştri au intrat în literatură de pe brazdă, de acolo şi-au supt seva operelor inegalabile Rebreanu, Agârbiceanu, Hogaş, Slavici, Gala Galaction, Panait Istrati, Ion Creangă...

— Ion Creangă, îl întrerup timid, şi-a creat întreaga operă la Iaşi...

— Da, dar trăia într-o bojdeucă, pe o uliţă ca cea din satul copilăriei, la Humuleşti...

— Rebreanu, în capitala ţării...

— Greşeşti, la Valea Mare, în judeţul Argeş, şi *Răscoala*, şi *Ciuleandra* şi...

Directorul său de-abia reuşeşte să-l întrerupă.

— Bucureşti, Bucureşti, toţi vă vreţi în Bucureşti... Dezrădăcinaţi, replantaţi, ofiliţi... La ţară cine să mai rămână?

Nu pot să mai rabd. Simt cum îmi bate inima în tâmple. Ştiu că pot să pierd orice speranţă. Dar n-ar fi pentru prima dată. Şi dau cu bâta în baltă.

— Dacă tot vă mănâncă grija ţării, de ce aţi plecat din Salcia? Sau din Omida?

— Dacă n-ai înţeles până acuma, nu pot să pierd eu timpul să te fac să înţelegi...

Și sare Gafița să-l completeze:

— Altele au fost condițiile atunci, altele acum. Ai auzit de Șolohov? Lui Șolohov i-au construit colhoznicii o vilă nemaipomenită și Șolohov este fericit să trăiască printre ei, să ia parte la viața obștească, la bucuriile și la toate problemele lor. Nu va trece mult timp până când și la noi... Desigur că trebuie să participi și prin muncă. Munca îl înnobilează pe om. La noi toți scriitori buni muncesc. Uite, tovarășul Zaharia Stancu! Știi în câte locuri muncește? Fiul său, Horia Stancu, un romancier atât de talentat, își petrece timpul în spital, la căpătâiul bolnavilor, că, în primul rând e medic, doctor... Ia pe cine vrei, Beniuc, Vianu, Sadoveanu – toți muncim, care încotro...

— Nici în București nu umblă câinii cu covrigi în coadă, zice maestrul, care încă nu s-a așezat în fotoliul său. Și Gafița preia din zbor:

— Decât codaș la oraș, mai bine-n satul tău fruntaș!

Nu am încotro, trebuie să trec peste el:

— Când sunteți cine sunteți, vă convine să vorbiți așa.

Zaharia Stancu se apropie de mine și îmi pune mâna pe umăr.

— Uite ce e! Îți dau toate cărțile pe care le-am scris și toate funcțiile și toate onorurile și toată faima pe care am strâns-o și toți banii și casa mea și tot ce am, dă-mi vârsta și talentul dumitale și aruncă-mă în praful de pe ulița unui sat. Să-ți arăt eu ce poate să facă un scriitor bun care trăiește la țară în timpurile noastre, când mor țăranii.

Moare lumea satelor. Cu tradițiile ei cu tot. Dar de ce să mor și eu odată cu ea? Atunci când toți țăranii își aruncă la oraș copiii, ca să-i salveze cumva, fie chiar într-o școală de ucenici, de ce să mă întorc eu acolo de unde am plecat? Să cânt prohodul acelei lumi care se duce? Să-i trag clopotele? Să-i scriu cronica ultimelor disperări și ultimelor zvâcniri? Pentru ce? Pentru cine?

Poate că nu a spus așa ceva decât ca să mă dea afară din birou cu vorbe bune. Dar părea atât de convins. Poate chiar i se făcuse dor de Darie cel din copilărie. Poate că fie și așa cum se afla el, călare pe culmea gloriei, nu era fericit.

Și de ce mă chemase? Nu cumva să se citească în ochii mei? Crezuse că-l poate regăsi pe Darie? Era dezamăgit? Și credea într-adevăr că am talent, că mă pot afirma în lumea din care el fugise? Un alter ego?

Să nu uiți, Darie...

Deodată, se prăbușește în el. Parcă voia să-mi ceară ajutorul. Parcă voia să spună: „Am ajuns prizonier. Nu-mi pot rupe legăturile. Ferește-te să cazi și tu în captivitate...".

Fără îndoială, pornise la drum convins că are un rol mesianic și acum încerca gustul amar al eșecului. Un moment de slăbiciune. Dar și-a îndreptat spatele, și-a scuturat umerii ca de-o povară și a rămas țeapăn ca o statuie...

Darie. Șontâc-șontâc, băiatul ăsta a ajuns să fie cunoscut pe tot globul. Ne-ar fi fost cu mult mai de folos să ajungă pe acolo Moș Nichita Coțcariul al lui Creangă, un țăran mai isteț, mai abil, mai bogat la minte și la suflet decât o sută de diplomați și de învățați. Dar așa a fost să fie...

Rătăcit în pădurea de lecturi făcute de-a valma la vârsta inocenței literare, *Desculț* a rămas cel mai iubit roman al adolescenței mele. Și primele iubiri nu se uită. Poate că *Desculț* este un roman monocord. Dar cântat cu patimă și cu foc. Se poate spune că autorul a atins virtuozitatea. Precum Paganini în muzică, atunci când îi aluneca arcușul pe o singură coardă.

Se vede treaba că struna aceea a fost făcută din vână de om. Poate din vâna piciorului beteag al lui Darie. Sau din cel sănătos. Maestrul a mai cântat și mai târziu, și pe alte strune, fără să le depășească. Strune de argint, strune de aur. Nu a reușit. Doar vâna cântă. Sârma zbârnâie.

Moda modelelor sau două pe o macara

Pe vremea ultimului an de ucenicie la Şcoala de Literatură am cunoscut un student de la Arte Plastice care se afla şi el în ultimul an de facultate. Îmi spunea că la ei în atelier se aduc modele după care să picteze nuduri. Era vorba de nişte femei tinere, dacă nu întotdeauna foarte frumoase, niciodată lipsite de farmec şi de atracţie, care pozau în pielea goală. Din experienţa asta el s-a ales cu un fel de putere magică, aceea de a dezbrăca cu ochii minţii orice femeie întâlnită în cale. Mergeam cu el pe stradă şi începea să-mi descrie cum arată pe dedesubt blonda sau roşcata sau bruneta aia. Cu lux de amănunte, dar în exprimări urbane. Nu ştiu dacă îi plăcea să se joace cu imaginaţia şi deducţia sau era de-a dreptul obsedat.

— Te-ai scrântit de tot!

— Cine mai e întreg la minte în zilele noastre?

Sunt întreg la minte. Nu dezbrac din ochi femeile pe trotuar. Nu le aduc imaginea noaptea în pat lângă mine. Nu le aştern pe nisipul plajei sau pe iarbă...

Dar le aştern pe coala albă de hârtie. Dezbrăcate de tot ce e de prisos. Şi e de prisos tot ce nu este esenţial. Şi esenţial e ceea ce corespunde scopului urmărit. Pentru că noi nu facem artă pentru artă. Aşa suntem învăţaţi. Arta face parte din ideologie. Şi nu din cea decadentă, de orientare idealistă. Noi trebuie să fim adepţi ai ideologiei materialiste, marxist-leniniste. Literatură militantă.

Ostaşi pe frontul luptei de clasă. Un scriitor adevărat este un activist de partid care luptă cu mijloace specifice. Aşa eram învăţaţi. Asta ni se cerea.

Mi-a fost repartizată o femeie la vârsta când se împlinesc ele mai bine, înainte de a începe să depună grăsime pe şolduri, să se lăbărţeze şi să se deformeze, când au trecut prin toate experienţele erotice şi se oferă cu pofta ultimei trăiri plăcute şi cu teama momentului care se apropie de alunecare spre apus.

Da, mi-a fost repartizată. Să nu vă mire. Trăiam un timp când scriitorii erau aruncaţi în haite la vânătoare de modele. La fel şi noi, pui de ogar sau de copoi aflaţi în perioada antrenamentelor. Se organizau foarte des deplasări de documentare în grup. Ba într-o fabrică, ba pe un şantier, ba la o fermă. Eram aşteptaţi şi primiţi la comitetul de partid, unde ni se făcea o expunere, de obicei plicticoasă şi înţesată cu cifre, despre succesele oamenilor muncii de aici, după care vizitam locul de muncă. Instruiţi să nu stăm de vorbă cu persoane nerecomandate, călăuziţi numai pe itinerarii dinainte fixate şi aprobate şi supravegheaţi cu atenţie. După care ne întorceam la sediu pentru documentarea finală, unde ne era repartizat la fiecare modelul personajului literar despre care aveam să scriem.

Într-una dintre aceste documentări, la care am participat şi noi, câţiva studenţi ai Şcolii de Literatură, împreună cu scriitori deja confirmaţi, ne-au fost aduse modele: spărgători de norme, stahanovişti, fruntaşi în producţie...

Mie mi-a căzut o femeie. Avea, după buletin, 32 de ani, dar o luase înaintea timpului cu un cincinal şi jumătate.

Cunoşteam placa. Ştiam că modelele noastre erau întotdeauna bine pregătite să răspundă la orice întrebare. Uneori primeau cu câteva zile mai înainte indicaţii scrise, pe care să le memoreze bine, despre ce să vorbească şi ce să spună şi nimic mai mult.

Preşedintele sindicatului, care avea obligaţia să fie de faţă la această convorbire, avea şi el o problemă, aşa că m-a rugat să nu spun la nimeni că trage chiulul şi ne-a lăsat singuri-singurei.

Încep, bineînțeles, cu întrebarea cum se face de a ajuns să trăiască cu mai bine de șapte ani înaintea timpului prezent. Mă așteptam să înceapă – așa cum se întâmplase de atâtea ori – să turuie că având în față exemplul femeilor din Uniunea Sovietică, marea noastră prietenă, bastionul păcii între popoare, și sub îndrumarea înțeleaptă a partidului, conștientă de necesitatea participării necondiționate la construcția socialismului, hotărâtă să nu precupețească niciun efort, ba chiar să fie în stare de sacrificii...

Dar ea îmi răspunde scurt.

— Nu știu!

Să cred că e vorba de o mascaradă? Că au aranjat treaba asta ca să mă păcălească pe mine, ucenicul în ale scrisului? Dar o văzusem la panoul de onoare, într-o fotografie îngălbenită de veche ce era printre „eroii noștri, mândria noastră", cu pieptul plin de decorații, iar pe macaraua pe care o văzusem îi fluturau cele șapte steaguri ale anilor câștigați în întrecerea socialistă.

— Cum așa? Nu ați făcut normele alea?

— Ba le-am spart pe toate!

— Ce v-a determinat...

— Păi așa, că n-aveam ce face. Că n-am vrut eu să stau în cabină, cu mâna pe manete, până mă uită Dumnezeu... Că eu l-am uitat de mult...

Este o femeie singură. N-are bărbat, n-are copii, nu știe să facă altceva. Devotată? Pe dracu'! Ce e aia? Face totul într-un fel de dușmănie. De ura pe care nu are asupra cui s-o reverse. Și mai ales ca să uite de sine. Să simtă că nu mai există. Să fie numai ceva care face parte din macaraua aia... Sus-jos, jos-sus, la dreapta-la stânga, la stânga-la dreapta... Și îndrăznesc:

— Dragoste mai faci?

De ce să n-o întreb dacă tot am ajuns aici? Urme vagi de femeie care a fost cândva frumoasă. O frumusețe prea repede trecută. Îmi aduc aminte de meteahna prietenului meu student la Arte Plastice. Și chiar mă trezesc că încep s-o dezbrac în gând. Și

ce găsesc sub salopeta albastră, plină de pete de unsoare îmbibate cu praf de şantier? Un trup care şi-a pierdut feminitatea, robot anexat, piesă a utilajului pe care lucrează.

— Dragoste? Am făcut cât altele o mie...

Şi tace. Cu capul în palme şi coatele pe masă. Povestea începe să mă intereseze. Dar nu-i găsesc căpătâiul de care să mă agăţ. Şcolile de ucenici, bine păzite şi cu morala la zi, sunt mai sigure decât aşezămintele de călugăriţe. Să se fi întâmplat aici, pe şantier, unde locuia într-un cămin de nefamilişti, şase persoane într-o cameră? Greu de crezut.

Dar iată că-şi dă drumul la gură... A deschis ochii pe lume într-un bordel. Era cea mai tânără şi cea mai scumpă. Muma curvelor o proteja. Nu o da decât foarte rar şi la persoane foarte importante. Clientelă veche şi selectă, foşti miniştri, foşti diplomaţi, foşti generali, câţi apucaseră să nu înfunde temniţele, viaţa e scurtă, nu se ştie ce se întâmplă până mâine, să bem ultima cupă... Nu lipseau proaspeţii înscăunaţi la putere, trăim aici într-o splendidă armonie, ca animalele de tot felul duse pe pajişte la păscut.

Însă într-o bună zi au fost alungaţi clienţii, s-a golit localul, ele au fost înghesuite cu toatele în sala mare a restaurantului, în faţa unei mese cu pânză roşie şi cu flori în glastre şi o doamnă, adică o tovarăşă, pe nume Liuba Chişinevski, însoţită de alte câteva, a început să le vorbească cu o voce domoală, apoi din ce în ce mai patetică, înfierând cea mai ruşinoasă şi mai scârboasă formă de exploatare de tip capitalist, vânzarea trupului pus la dispoziţia poftelor bestiale, strivirea sufletului, călcarea în picioare a demnităţii. Dar iată că noua putere le oferea şansa să iasă din sclavie şi să-şi ocupe locul pe care îl meritau în societate, să-şi câştige existenţa prin muncă cinstită, să devină soţii şi mame, aşa cum este rostul pe lume al fiecărei femei. Partidul va avea grijă de reeducarea şi de recalificarea lor. Deocamdată nu au altceva de făcut decât să opteze pentru meseriile care le convin: croitorese,

strungărițe, sudorițe... Care are ambiție și voință poate să facă și liceul, la cursuri serale, să ajungă chiar studentă, pe urmă ingineră, profesoară, farmacistă... Toate ușile le sunt deschise. N-au avut încotro, pentru că stabilimentul a fost naționalizat și a devenit hotel și restaurant în rețeaua comercială a statului. Iar lor nu li s-a dat voie să rămână de capul lor, pe stradă. Două dintre ele au nimerit pe șantier. Cealaltă, prietena ei, care lucra în schimbul doi, a fost găsită spânzurată de cârligul macaralei. Ea a ajuns eroină în întrecerea socialistă.

— De ce îți spun eu „dumitale" toate astea? Poate tocmai că ești un copil față de mine. Un copil nestricat...

— Doamnă...

— Eu sunt o femeie terminată... Nici nu mai știu dacă sunt femeie. Uite, salopetă de bărbat, bocanci de bărbat, cască de bărbat, centură de bărbat... Așa mă trântesc și în pat... Așa mă trezesc și mă sui din nou pe macara...

În autobuz toți se laudă cu eroii lor. Fiecare merită să scrii despre el o schiță, o nuvelă, o baladă, un poem, un capitol de roman... Eu ce am de gând? Ce am de gând eu, care am fost cel mai norocos? Că nu toată ziua-bună ziua poți să ai de a face cu o femeie care lucrează pe o macara. Între cer și între pământ. Desprinsă, parcă în zbor, spre înaltele culmi ale viitorului. Dar eu tac. Tac ca prostul... „Clocește el ceva." „Ce clocești, tovarășe?..."

Nevoia noastră de modele. Obligația noastră majoră. Să fii inspirat direct din realitate. Urcă un compresor pe munte minerii din Maramureș? Îi tragi un poem care să se intituleze chiar așa, Minerii din Maramureș, și devii mai celebru decât autorul baladei Meșterul Manole. Și iei și Premiul de Stat. Nicio grijă, mai sunt mineri harnici și viteji și în subteran. Salvează cineva abatajul? Îl numești Andrei Silvester ca să sune frumos și confecționezi poemul *Silvester Andrei salvează abatajul* și ajungi poetul epocii. Se ține o conferință despre succesele tinerei agriculturi socialiste

și cooperatiste, dai drumul la un poem *Despre pământ*[1], în care plesnesc de ciudă fantomele foștilor moșieri și ajungi în fruntea plutonului de poete atașate, devotate și revoluționare.

În realismul socialist era de neconceput să faci „literatură adevărată" fără a porni de la modele. Autorul romanului sovietic, cel care ne este dat mereu exemplu, a lucrat într-un detașament de voluntari pe șantierele construcției socialiste, unde și-a rupt coloana vertebrală și și-a pierdut vederea. Și uite așa „S-a călit oțelul" și s-a așezat în rând cu bătrânul Ostrovski și Nicolae cel tânăr, și el tot un Ostrovski. Iar Meresiev, aviatorul cu picioarele retezate, care a pilotat un avion de vânătoare chiar așa, cu proteze de cauciuc, doborând zeci de aparate dușmane, este tot atât de real încât a făcut o vizită și în țara noastră, putând să fie văzut de oricine în carne și oase.

Și câți alții, pe cât de reali, pe atât de idealizați. Prioritară în toate domeniile, marea țară a popoarelor sovietice trebuia să fie neîntrecută și în acest domeniu. La umbra acestor coloși, eroii noștri dispăreau cu totul din peisaj. Dar după defecțiunea cu Ana Pauker, Vasile Luca și Chișinevski a început să se simtă și la noi o adiere subțire de vânticel de naționalism. Să ni-i scoatem și noi pe ai noștri deasupra. Că avem cu cine să ne mândrim, tovarăși...

S-a tras de exemplul lui Vasile Roaită, băiatul care, ciuruit de gloanțe, a rămas atârnat de mânerul sirenei, ca să cheme la luptă și după moarte. Ilie Pintilie, unul dintre cei mai înfocați comuniști, își găsise sfârșitul sub zidurile închisorii de la Doftana, prăbușită la cutremurul din 1940. Olga Bancic a fost prinsă de Gestapo pe când lupta în rezistența franceză și i s-a tăiat capul, ca pe vremea când ghilotina era în floare. Și Ianoș Herback, și Filimon Sârbu... Dar unde sunt romanele lor? Epopeea luptei comuniștilor în ilegalitate, măcar a grevei ceferiștilor de la atelierele Grivița,

[1] Autoare, Maria Banuș (n. coord.).

înăbușită în sânge? Avem cărți întregi despre răscoala țăranilor din 1907, dar proletariatul merită mai puțin? Era de datoria noastră, a tinerelor condeie, să umplem golul rămas. Să spălăm rușinea celor dinaintea noastră, care nu au fost în stare până acum să răspundă încrederii ce li s-a acordat.

Cum să scrii și să dai la publicat, în asemenea context, povestea unei prostituate, chiar dacă a ajuns eroină a întrecerii socialiste? Ți-a fost ea recomandată, dar tu nu ai simț de orientare? Clasa muncitoare, proletariatul n-au eroii lor curați?

„Ești îmbibat de talent ca un burete de apă, băi, tovarășe, dar trebuie să te stoarcă cineva... În loc să-ți cauți modelele potrivite, le aduci în prim-plan pe cele negative sau îți sugi inspirația din deget, ca ursul laba, iarna, când hibernează. E timpul să ne trezim, pe ce lume ne aflăm..." Dacă l-aș fi ascultat pe directorul nostru politic deveneam copilul său răsfățat, succesul său personal. Cu un roman despre Vasile Roaită, despre Ilie Pintilie, bun-rău, m-aș fi plasat pe orbită. Și în niciun caz nu mi s-ar mai fi urmărit cu atâta osârdie debarcarea.

Sau măcar de-aș fi ținut-o așa cum am început. Cu povești ca aceea a bătrânului dezumanizat, care își pierduse până și numele (Luly văcarul), ca aceea a evreului neamț, supraviețuitor dintr-un lagăr de exterminare, care descoperă călăul tocmai când era cu briciul la gâtul lui (Bătrânul Schneider)... Dar eu m-am apucat să spun povestea țăranului colectivist care a ațâțat porcii carnivori, pe care-i hrănea cu carne crudă de cal, să-l sfâșie, nemaiputând suporta rușinea că fiul său a ajuns activist fanatic (Porcii).

Însă compromisul tot a fost făcut. Cu volumul meu de debut, *Răditța*, bine scris, spuneau criticii literari, dar cu un final ce-i îndemna pe țărani să intre în colectivă. Asta a fost propunerea Editurii Tineretului, o carte de proză scurtă. Însă tocmai când așteptam să apară mi-a cerut neapărat ceva pe tema transformării socialiste a agriculturii. Dacă nu, să-mi pun pofta în cui. N-am fost în stare să mai rezist. Am însăilat o nuvelă în câteva zile, ba

am mai trimis-o și în copie la revista *Orizont* de la Timișoara. Care mi-a tipărit-o fără întârziere și mi-a trimis atâta bănet încât tata a putut să cumpere, din târg, o vacă bună de lapte, cu vițelul lângă ea.

Dar era prea târziu. Tovarășul Hoajă, urechea, ochiul și pumnul partidului în Școala de Literatură, reușise „să mă scuipe ca pe un sâmbure stricat". Pierdusem trenul definitiv. Cartea aia n-am citat-o niciodată în bibliografia mea. Dar nu mi-e rușine, ba chiar mă pot mândri cu romanul, scris mai târziu, dar proiectat încă de pe atunci, *Bătrânul și umbra*, care a scăpat necontaminat, deși a apărut în epoca de vârf a comunismului. Am avut necazuri mari pentru ea și eu, și lectorul de la Editura Eminescu, Nicolae Sorin, tracasat că a dat drumul la așa ceva, până i-a plesnit un vas pe creier, de-a rămas infirm pe toată viața. Pentru că era o carte de împotrivire fățișă la acțiunea de comasare a satelor în centre de tip urban, ceea ce însemna dispariția țărănimii și a tuturor tradițiilor noastre.

Întâmplarea cu femeia de pe macara avusese loc în anii mei de ucenicie la școala de pe Șoseaua Kiseleff nr. 10, când ni se pompa în creier estetica realismului socialist. Când chiar acesta era criteriul de apreciere al unei creații artistice: să fie autentică (?!), să corespundă faptelor de viață (?!), să se poată recunoaște în ea oamenii muncii.

Pe tăcute, erau permise și unele exagerări. Puteai să-l pui pe chiabur să dea foc lanurilor de grâu sau stogurilor de pe arie, pe fostul moșier să pregătească un complot criminal împotriva activiștilor de partid, pe fostul ofițer al armatei burghezo-moșierești să pună dinamită pe calea ferată, pe fostul polițist să pună otravă în fântâni, pe fostul patron să se pună în slujba spionajului capitalist, chiar dacă nu văzuseși și nu auziseși despre așa ceva. Cu cât erau dușmanii mai mârșavi, cu atât replica dată lor trebuia să fie mai usturătoare. Pentru că lupta de clasă se ascuțea pe zi ce trecea, iar literatura trebuia să țină pasul. Ba chiar să o ia puțin mai înainte.

Și nimeni nu te certa dacă făceai din personajul pozitiv un fel de supraom. Pentru că noua metodă estetică însemna împletirea armonioasă a realismului critic cu romantismul revoluționar. Iar literatura nu e copie fotografică după natură. Este obligatoriu să pleci de la un model, dar să nu rămâi prizonierul lui. Aceasta era șmecheria creației, să împletești bici din ceva moale, ba chiar să-l faci să și trăsnească. Sau măcar să facă plici. Plici din bici, sunt și eu pe-aici...

A fost chiar declarată o campanie de descoperire a modelelor. Pe care trebuia să le raportăm. Și pe cele pozitive, și pe cele negative. Intra în practica uceniciei noastre. Poate că se mai afla și altceva înapoia acestei acțiuni. Oricum, dezbăteam cazurile. Ce este modelul în realitate și ce se poate face din el ca să devină un erou literar. Ce trebuie să înlături, ce trebuie să adaugi.

Ceva cu mult mai interesant decât în atelierele studenților de la Arte Plastice, unde le erau prezentate femei frumoase, despuiate și plătite.

Dar pe mine avea să mă urmărească multă vreme imaginea aceea de pe un șantier al construcției socialismului: două femei pe o macara, una încarcerată în cabină, cealaltă – spânzurată de cârlig...

Sara

Aveam destule evreice printre colege. Unele la vedere, altele cu numele ascunse. Printre ele, Sonia Larian, cuplată cu Lucian Raicu, Ștefania Popovici, singuratică, și multe altele. De niciuna nu m-am lipit. Bune colege și atât.

Pe Sara am cunoscut-o la un spectacol de la Casa Studenților, ca de obicei, urmat de dans. Amândoi singuratici. Toți ceilalți erau strânși în grupuri. Sau propteau pereții.

— Te-ai rătăcit?

— Ce-ți pasă?

— Ar fi o legendă nouă, cu o fiică rătăcită, pentru care să se taie vițelul cel mai gras!

— Dacă se întoarce de unde a plecat?

— Unde te duci?

— De unde să știu?

— Simplu. Orchestra iese din pauză.

— Vals.

— Vienez.

— Strauss.

— Dansezi?

— Vrei să țopăi lângă mine? Ține-ți picioarele acasă!

Și așa începe relația noastră. Printr-un schimb de replici. Fără amabilități.

Refuză să o însoțesc spre casă.

— Nu ți-e teamă?

— Numai de El! Dar e bun cu mine!

— Dar a îngăduit ca Iosif să fie vândut sclav de frații săi, care i-au prezentat tatălui veșmintele însângerate, spunând că a fost sfâșiat de fiare!

— Și mai departe?

— N-aș vrea să ți se întâmple și ție!

— Ia uite! Cară-te, băiete!

Ne întâlnim pe Kiseleff. Parcă ne-am cunoaște de când lumea. Luăm în stăpânire parcul dintre Muzeul Satului și bufet, pe stânga și pe dreapta Șoselei. Acolo ne petrecem timpul, uneori până seara târziu, sub crengile copacilor, la cotiturile aleilor, la umbra felinarelor. Relația noastră nu începe cu giugiuleli. Ne confruntăm prin idei.

Un milițian din patrula de doi ne ia la rost pe banca mai izolată, unde stăm prea apropiați.

— Ce faceți, bă, voi aici?

Ce să-i spunem? Că încercăm să aflăm misterul dacă primul hominid a fost asexuat?

— Domnule ofițer, dumneavoastră nu ați fost niciodată îndrăgostit?

E om de înțeles.

— Bine, dar să fiți cuminți!...

Suntem...

— Dacă a fost plămădit după chipul și asemănarea Lui, nu putea să fie altfel! Dar EL?

— Un duh. Oamenii și l-au închipuit ca pe ei...

— Dar oamenii sunt bărbat și femeie! Și toate viețuitoarele de până la el, masculi și femele.

— „Nu cerceta aceste legi!" De le-nțelegi, înnebunești!

Dar noi aveam atâtea de aflat...

— De ce a făcut El din om ființa cea mai sublimă și mai abjectă? De unde instinctul omuciderii? De ce Cain să-și omoare fratele, pe Abel? Și de ce să scape aproape nepedepsit? Ce vină au victimele?

Trec îndrăgostiții pe alei. O chitară într-un boschet. Trosnesc frunzele. Două gâze se rostogolesc. Și noi? Noi, Adam, Eva, șarpele, mărul, Cain, Abel, primatele, maimuțele, hominidul, hommo; Avram, Isaac, Iacob, Moise, profeții, Iisusul răstignit, Mântuitorul care va să vină...

Niciodată nu am putut să pătrund în casa lor, dar Sara a ținut să mă cunoască de la rădăcină. Își frâng vecinele gâtul peste gard. Cumetrele toate. Mătușile. Bătrânele. Toată suflarea satului. „Ăsta își aduse o jidancă!" Și mama: „Maică, să nu-ți spurci sângele!" Dar îi așterne în odaia mare. Și ne lasă singuri.

Fata, peste tot. Nu se sfiește să intre nici în biserică. Ba și la cârciumă. Vrea să mă știe.

Din nou pe Kiseleff. Cu, fără bilet de voie. Ne întâlnim cât se poate de des. Fie așa, pe fugă. Doar o amânare... Ai ei, ai mei... Fulgere, trăsnete, din toate părțile. Nici cerul, nici Iadul nu vor putea să ne despartă.

Sara vine destul de des la noi la Palat, de unde eu nu am voie să ies. Tovarășul Hoajă stă pe gânduri. Destui evrei la conducere. Își amintește de Ana Pauker, de Iosif Chișinevschi, de Valter Roman, care a intrat în țară pe tancurile sovietice. Leonte Răutu este chiar șeful propagandei comuniste. Paul Georgescu, șef al sectorului literar în Comiterul Central al Partidului. Directorul politic tot mai sta pe gânduri. A informat unde trebuie. Așteaptă instrucțiuni.

— Nu mi-o luați! Fără ea, ce mă fac? Tăiați-mi mâna cu care scriu! Mâinile amândouă. Voi scrie cu gura pe pereți. Astupați-mi gura. Scriu cu ochii pe tavan. Scoteți-mi ochii. Scriu cu gândurile pe cer. Luați-mi viitorul. Luați-mi trecutul. Dar lăsați-mi iubirea!

Ne fotografiem cu un copil pe care îl cerem de la mama lui. Ne stă bine. Sfânta familie.

Primul sărut. Cu sfială. D-abia o atingere a buzelor, ca o fâlfâire de aripi de fluture pe petale. Îmbrățișări tandre. Fără patimă. Chemarea cărnii potolită.

Nu ne așteptam să se afle vreunul dintre noi în exil. Ne simțeam legați pe vecie. Mama, tatăl și fiul. Copilul nostru s-a născut fără atingere. În visurile și în gândurile noastre. Odată și odată, chiar se va întâmpla...

Sara nu-și ascundea apartenența. O purta chiar cu înfumurare. Ca o sfidare. O căciuliță tricotată de mână cu semne cabalistice. Un șal ca în Antichitate, cum l-or fi purtat vechile evreice. Niciodată cu capul neacoperit.

Știam că nimic nu poate să ne despartă. Dar, într-o zi, n-a mai venit. Nici azi, nici mâine...

Știrea zilei: un grup de evrei, cetățeni români, care și-au cumpărat dreptul de a se muta în Israel, a fost arestat la graniță. Monede vechi, bijuterii, valori ascunse în bagaje. Până și cuiele în care erau bătute scândurile ar fi fost turnate din aur.

O caut, nu o găsesc! O chem, nu-mi răspunde! Unde ești? Bâjbâi în întuneric. Nici pe nori, nici pe vânt, nici pe pământ, nicio undă de glas...

— Feriți-vă!... Trece nebunul... În brațe cu o nălucă...

Cele trei sirene

Au fost rând pe rând poreclite cele trei graţii, cele trei zâne, cele trei amazoane, cele trei ursitoare, cele trei nimfe, cele trei iele, cele trei vrăjitoare, cele trei belele, cele trei zeiţe, cele trei ciume. Acest triumvirat feminin, aflat pe atunci în vogă, era alcătuit din poetele Maria Banuş, Nina Cassian şi Veronica Porumbacu. Prima era în mod cert căsătorită, a doua destul de aproximativ, iar celei de a treia nu i se cunoştea starea matrimonială. Oricum, se arătau în lume ca un grup unit care trăia foarte puţin în afară de sine. La Uniune şi la Casa Scriitorilor, în excursii şi în călătorii de documentare, la întâlniri cu cititorii din casele de cultură, căminele culturale sau colţurile roşii în gospodăriile colective, la Palatul de pe Kiseleff, nu puteau fi văzute decât împreună. Numai vara, la mare, Maria Banuş îşi reţinea o cameră cu soţul ei, inginer metalurgist şi nu ştiu ce prin minister, iar Nina Cassian cu un scriitor aproape anonim, pe nume, mi se pare, Ştefănescu. Dar pe plajă îşi petreceau timpul laolaltă cu Veronica.

La noi veneau o dată pe săptămână, la aşa-zisele seminarii de creaţie şi de câte ori erau invitate sau aveau asemenea iniţiative. Îşi făcuseră multe prietene printre fete, dar nici băieţii nu rămâneau indiferenţi şi nu lipseau cei care să le suspecteze. Ne fuseseră prezentate drept cele mai de seamă poete ale literaturii române, de la origini şi până în prezent. Dar noi nu eram atât de nepregătiţi şi de naivi să înghiţim totul pe nemestecate. Unii ştiau unele, alţii altele, mai multe, mai puţine, însă destul ca să încropim un tablou, poate aproximativ, dar suficient. Pentru că Iulia Hasdeu nu a apucat să

ajungă prea departe, Elena Văcărescu a fost, fără îndoială, cea mai mare poetă din țara noastră. Însă n-a ajuns regina liricii românești, cum n-a ajuns nici regina României, deși nu a lipsit prea mult nici pentru una, nici pentru alta.

Nu trecea săptămână fără ca amazoanele să nu ne încânte privirea și auzul. Și nu numai nouă. Oriunde se aflau niște scriitori, nu putea să lipsească grupul lor. Cel mai ciudat din câte puteau să existe.

Nina Cassian, androginul în fustă. Nici bărbat, nici femeie, omul primordial înainte de separarea sexelor. Născută cu zece ani mai târziu decât Maria Banuș, nefecioara nu părea deloc mai tânără. O față de piatră, colțuroasă, uscată, ca epiderma oamenilor de prerie. Buzele, privirea, pieptul, șoldurile, nimic senzual. I-ar fi stat mai bine cu pistolul la șold, lasoul în mână, în șaua unui cal de cowboy. Chiar așa, ca de gheață, se pare că era axul grupului, cel care asigura coeziunea.

Veronica Porumbacu, pitulicea literaturii române. Cum voia să privească în ochi – oare ce căuta acolo? – orice persoană, nu putea să stea decât cu capul dat pe spate. Acesta e blestemul ei. Cel mai mult se chinuiește cu Petru Dumitriu, care, în aparență, fără niciun motiv, se ridică din când în când pe vârfuri. Bărbatul este înalt de aproape doi metri. Fosta învățătoare se pierdea printre elevii ei. Dar rămăsese din vremea aceea cu apucături didactice. Nu știu dacă avea familie, copii. Cum să-i țină într-un pântece cât o pungă de tutun? Un coleg bun de glume spunea că Porumbaca n-are decât gușă și pipotă. Și în loc să cânte, cotcodăcește!

Foarte sobră, îmbrăcată cu gust, dar modest, prea puțin fardată, fără nicio umbră de gest aluziv, Maria Banuș ne aducea aminte că activistele devotate nu erau departe de călugărițele habotnice.

Dar eu căutam la ea fata zănatică, nebună de neastâmpăr, de nefrică și de provocare, strigându-și în gura mare, fără teamă de Dumnezeu și în ciuda bunelor moravuri, pofta sacrificiului pe altarul iubirii.

O găseam la vârsta femeii luminate dinspre apus de un soare liniștit și blând. Dar eu căutam la ea copila aceea zănatică din

aureola boreală, între luceafărul de ziuă şi soare-răsare, care, tăvălită în roua ispitelor, îşi ducea genunchii pe altarul arderii de tot pentru un zeu păgân.

Chip de femeie echilibrată pe muchia de despărţire a apelor, inundată de liniştea evlavioasă dată de credinţa în zeul sub a cărui ocrotire s-a pus pentru totdeauna – Partidul Clasei Muncitoare –, hotărâtă ca numai pe el să-l slujească.

Dar eu iubeam fiinţa aceea neadaptată şi inadaptabilă, nemulţumită şi necredincioasă, agitată şi vulcanică, nesupusă şi revoltată, mereu în căutare de altceva, un altcum despre care nu prea ştia cum trebuie să arate.

Era azi femeia care şi-a ales definitv drumul, fără regrete şi fără ezitări, ce se simţea bine în destinul în care s-a cuibărit. Şi se fereşte de orice tulburare şi nu-şi mai doreşte niciun fel de schimbări. Dar eu iubeam fata care la 14 ani trăgea biletul de papagal. Şi pe zodiacul cumpărat de la bătrânul vrăjitor sau şarlatan, vânzător de iluzii şi de certitudini, sta scris că această copilă nu-şi va găsi liniştea încă două decenii de-aici înainte, iar la 34 de ani va avea o cumpănă, după care va deveni o fiinţă de nerecunoscut. Încă 20 de ani de harţă, de luptă, de hăituială, de aventuri, de pericole căutate, de sfidarea autorităţilor şi cutumelor, de provocare a destinului...

De pe chipul ei nu dispăruse misterul seducţiei. Se afla la vârsta femeilor când sunt ele mai bune de iubit, cu ultima răbufnire a farmecelor pe ducă, cu maximă experienţă şi frisonate de gândul că nu se vor mai putea bucura multă vreme de harurile dăruite de natură şi în anumite scopuri.

Femeile coapte, gata să dăruiască totul, modele ideale pentru pictorii de artă senzuală.

Fiica unui mare bancher, director la vestita Marmorosch-Blank, Maria Banuş s-a înrolat aproximativ de mică în armata comunistă. Cum să cred aşa ceva? La data când am cunoscut-o era femeia care şi-a ales definitiv drumul, fără regrete şi fără ezitări, simţindu-se bine în destinul în care s-a cuibărit.

Cum să nu admiri atâta frumoasă nebunie într-o zgâtie de fată?

Dă-ți palme, băiete! Cum de te lași furat de asemenea gânduri neghioabe în timp ce poeta își citește poema și toți ascultătorii o privesc ca pe o veritabilă preoteasă din vechime?

Iartă-mă, Doamne!, dar dacă este adevărat că li se întâmplă până și nevinovaților prunci să mângâie sânii la care sug, de ce am fi scutiți tocmai noi, admiratori aflați la vârsta lesnelor descumpăniri, să nu ne strecurăm imaginația sub faldurile inocenței și sub piepții unei bluze imaculate?

Candid și obraznic, încercam jocuri și cu Nina Cassian. Dar în zadar căutam pe faleza Dunării de la Galați o fetiță cu codițe și fundițe. Nu dam decât peste un fel de băiețoi în rochiță, care nu știa nici să râdă, nici să plângă, nici să glumească. Și, oricum, nu avea timp de hârjoană. Când fetele de această vârstă încă mai săreau la șotron, ea studia la Conservatorul de artă dramatică și la Belle Arte. La 20 de ani ai ei, îi deschideau ușa publicațiile lui Miron Radu Paraschivescu și Geo Dumitrescu. În 1945 se mărturisea într-un amplu poem, publicat în *România liber*ă: „Am fost un poet decadent".

Dar eu nu m-aș lăsa intimidat de acest prestigiu. Prea multă monotonie și numai trei ființe în fața mea. Și mi-aș lăsa gândul să evadeze pe geam și să umble vagabond pe afară, dar glasul poetei mă ține totuși legat, mă obligă să ascult măcar cu o ureche, nu toată ziua-bună ziua poți să auzi așa ceva. Și atunci nu mi-ar rămâne decât să o dezbrac puțin cu privirea. Dar îmi e teamă să nu dau de un trup prea ciolănos și uscățiv, cu mușchii de piatră, cu tendoanele de oțel, fără niciun strop de feminitate.

Pe Veronica Porumbacu de-abia poți s-o dibui. Este femeia pe care trebuie s-o cauți mult și bine pe sub plapumă. Un coleg, Dumitru, ciocănar pe la nu știu ce fabrică, în trecere pe la Școala de Literatură, spune că ar fi bună de făcut elice. Dar trebuie să recunosc că nu e lipsită de grație feminină. Chiar așa cum pare ea, copil izinit, oprit din creștere de o alimentație insuficientă, îmbătrânit înainte de vreme pe imașul unui sat sau pe un maidan de mahala. Maidanul cu dragoste?

Seara, în dormitor, la spălător, printre multe altele ne mai aducem aminte şi de întâlnirile noastre cu cele trei sirene. Şi nu la modul cel mai reverenţios. Vom fi noi ucenici la o şcoală de tip comunist, ţinuţi în cazarmă, dar, de...

Am putea să-i furnizăm tovarăşului Makarenko şi alte elemente pentru o nouă ediţie, revizuită şi adăugită, a Poemului pedagogic...

Cele mai interesante seminarii de creaţie de la secţia de poezie a Şcolii de Literatură le realizează tocmai Nina Cassian. Nici chiar Mihai Beniuc nu poate s-o egaleze. În concepţia ei e vorba de mult mai mult decât un cenaclu literar în care să se tot pritocească lucrările participanţilor. Reuşeşte ceva între un atelier de creaţie şi un curs de istorie a artelor, cu aplicaţii practice. Aduce albume cu reproduceri după operele fundamentale de pictură şi sculptură, discuri cu muzică înregistrată, precum şi volume de poezie cu miros de anticariat şi, de fiecare dată, te poartă în acea lume subtilă în care artele se îngemănează... Şi atunci nu mai e deloc ceea ce pare a fi în toate celelalte momente. Ba se face chiar ascultată...

Devine o statuie, dacă se poate închipui aşa ceva, plămădită, în locul mulajului de argilă, din substanţa ideilor. Oricum, poezia ei aşa ceva a fost să fie: o poezie cerebrală.

Elena Farago, Magda Isanos, Otilia Cazimir, Claudia Milian, Maica Smara şi toate câte vor mai fi fost până atunci şi-au clădit opera mai ales din sentimente şi au bătut-o în primul rând pe porţile inimii cititorilor. Nina Cassian era făcută să le bată în tâmple cu noiane de idei. În jocuri inteligente şi deloc ortodoxe. Asumându-şi riscul de a fi considerată o poetă decadentă. Ba chiar îşi face din asta un titlu de glorie. Devine de-a dreptul provocatoare prin sfidarea aruncată în 1945 în *România liberă* printr-un fel de poem în care recunoaşte încă din titlu că a fost un poet decadent. Dar nu-şi toarnă cenuşă în cap pentru aşa ceva.

Volumul de debut, *La scara 1/1*, apărut în 1947 (încă se mai putea publica după dorinţă şi după voinţă), îi pune definitiv pe frunte stigmatul de poet decadent. Dar asta ar fi însemnat să umble ca un Anticrist printre credincioşi. Şi poeta schimbă

energic macazul. Nu ne sfiam s-o întrebăm cum de a fost posibil. Dar ea nu se simțea obligată să ne dea explicații. În 1949, când Arghezi este condamnat ca poet decadent, Nina Cassian publică un volum de poezie militantă, *An viu, nouă sute și șaptesprezece*, închinat Marii Revoluții din Octombrie.

„Profesoarei noastre de creație" îi apar volumele de literatură pentru copii *Nică fără frică* (Premiul de Stat, 1950), *Ce-a văzut Oana* (1952) și, mai apoi, *Prințul Miorlau, Botgros, cățel fricos*, *Încurcă-lume*, *Chipuri hazlii pentru copii* etc. etc. Să fi fost insula ei de refugiu?

În schimb, despre Maria Banuș am putea spune că a fost comunistă înainte de comunism...

Copil al Bucureștilor la vârsta când cei mici învață să se ridice în picioare, să pronunțe primele cuvinte și să descopere lumea, ea pune ochii pe Primul Război Mondial și respiră atmosfera de sub ocupația militară. Fie că nu vrea să fie ascultătoare, fie că e scăpată din mână sau familia îi îngăduie unele excese, eleva de liceu nu este fetița cuminte care să nu se abată din drum de acasă la școală sau după ce sună clopoțelul. Iar în timpul studenției, la Facultatea de litere și drept, este și mai și. După unele escapade amoroase, intră în mișcarea ilegală, mai mult din spirit de aventură și de nesupunere decât din înalte convingeri. Primește misiuni, nu lipsite de pericol. Adoră riscul. Trăiește din plin tensiunea. Este tot ce le trebuia comuniștilor care activau pe ascuns. Dar este și fata publicată de Arghezi la vârsta de 14 ani în *Bilete de papagal*. Traduce din franceză și din germană (Rimbaud și Rilke), iar în cartea sa de debut *Țara fetelor*, din 1937, pune pe jar toată lumea literarară obișnuită cu pelteaua sentimentelor suave ale copilelor poetei. Sfidând bunul-simț comun, ea se mărturisește: „Să nu țipați, genunchii mei,/ Drum cu ferigi de nopți, de ploaie./ Genunchi de fier cum vă îndoaie?/ Vă mân spre el ca pe doi miei.// Pe drumul negurii vă-mping.// Vă vor lua poate între ei/ genunchi ce strâng, zvâcnind și grei,/ ca nopțile de astrahan./ Și licurici de pași se sting.// Să nu țipați genunchii mei". Aceasta era biografia ei, bineînțeles romanțată, care circula oral prin Palatul de la Șosea.

Însă așa cum ni se înfățișa nouă era cu totul alta. Femeie între două vârste, pe care, în mod ciudat, n-o interesează faptul că se trece și ea. Nu avea timp de mărunțișuri. Ea se angajase în probleme la scară planetară...

Ceea ce a și reușit. Tovarășa Maria Banuș ne arată cum bântuie prin castele și prin conace, prin palate și pe hotare de moșie stafia „domnului Fost!" și, mai departe, cum „La masa verde stau față-n față (ai noștri și ai lor), unii cer moarte (ei), alții viață (noi)" Începe domol, dar devine patetică atunci când ne citește din poemele sale, aflate în lucru, *Despre pământ* și *Ție îți vorbesc, Americă!*, ce vor apărea în volume în 1954 și 1955.

Despre Veronica Porumbacu nu circulă pe Șoseaua Kiseleff nicio legendă, nicio variantă biografică. Parcă nici n-ar fi existat în trecut. Parcă s-ar fi născut direct poetă comunistă: *Anii aceștia* (1950), *Mărturii* (1951), *Ilie Pintilie* (1953).

Ca să ținem cât de cât mai aproape de modelele noastre, se organizează așa-zisele excursii de documentare. Pentru a ne cunoaște cât mai bine patria, cu toate realizările oamenilor muncii, și să transformăm artistic aceste realități.

Cele trei sirene ale noastre sau cele trei belele sunt, în aceste împrejurări, de-a dreptul încântătoare. Maria Banuș se entuziasmează în tăcere, Nina Cassian rămâne de piatră, iar Veronica Porumbacu ciripește întruna ca o vrăbiuță beată. Pentru ea, orice coș de fabrică sau de centrală termică este un furnal, orice casă nouă un întreg sat al bunăstării, orice țăran un fruntaș al recoltelor bogate, orice muncitor un erou în întrecerea socialistă. Când vede un vițel pe pajiște bate din palme și sare de pe scaunul autobuzului ca un copil.

— Ia priviți ce pui de vacă!

— Ce vițel frumos!, exclamă și Maria Banuș.

Dar Ion Gheorghe n-are de lucru.

— E mânz, doamnă...

Și nu râde, iar toți ceilalți se abțin.

Popas la o fermă de vaci, punct obligatoriu în itinerar. Inginerul zootehnist nu mai prididește cu răspunsurile. Tovarășele poete

vor să ştie tot. Aşa se creează literatura nouă. Se ajunge, în sfârşit, la padocul viţeilor. Pe Veronica o interesează foarte mult chestia asta, că au fost smulşi de la sânul mamelor şi sunt hrăniţi cu biberonul, din găleată, cu lapte smântânit. Şeful fermei dezvoltă o adevărată teorie pe care ea nu o poate urmări până la sfârşit. Brusc, pasărea sare pe altă cracă. De data aceasta doreşte impetuos să fie dusă la taur ca să-i cunoască pe părinţii frumoaselor progenituri. Inginerul transpiră tot şi-i tremură bărbia.

— Nu cred că trebuie să ştiţi aşa ceva.

— Ba da, ba da! „Nimic din ce este omenesc nu ne este străin", îl citează ea pe un clasic al filosofiei universale.

Omul încearcă să o lămurească, cu mare sfiiciune, cum este recoltată sămânţa de la nişte masculi înfierbântaţi aflaţi în altă unitate, transportată în eprubetă şi vârâtă unde trebuie cu un fel de seringă...

O pauză jenantă. Nimeni nu ştie cum să ne scoată din încurcătură. O face Maria Banuş, întinzând mâna să scarpine un viţel sub bărbie.

— Vai, ce mânji frumoşi!

Inginerul tuşeşte în batistă şi închide ochii. Dar tovarăşul muncitor, mulgător şi crescător de viţei, ţine să pună lucrurile la punct.

— Mânjii sunt fătaţi de iepe, cucoană, ce dracu'...

Cam aşa arătau documentaţiile noastre în teren făcute în grup. Din aceste realităţi trebuia să scoatem noi esenţele pentru o literatură de tip nou.

O istorie a literaturii române din acea perioadă nu ar putea să nu ţină seama de tripleta acestor poete militante. Cele trei iele, cele trei vrăjitoare, cele trei ciume! Care nu numai că au scris „pe linie", răspunzând prompt „comenzii sociale" şi „spiritului de partid în literatură", dar au şi contaminat în bună măsură generaţia în formare, inclusiv pe ucenicii Şcolii de Literatură. Într-un fel şi ele victime ale epocii. Mai târziu, convingerile lor au suferit unele reaşezări. Prea târziu şi inutil.

Oricum ar fi, ele rămân poetele răsfăţate din perioada lui Gheorghiu-Dej. Cele mai răsfăţate!

În piciorul Arcului de Triumf

— Tinere, unde cânți?

Aștept într-o cameră mică și cochetă de la televiziune, împreună cu vestitul cântăreț Gică Petrescu. Părul rar, roșcat, desigur vopsit. O cămașă înflorată de mătase, nevârâtă în pantalonii albi, cu un zâmbet de om mulțumit de sine, care-i luminează fața. Pe piept, un lănțișor de aur cu un medalion cât o decorație. Fredonează în surdină o melodie. Este însoțit de o tânără femeie, care nu se putea să-i fie fiică.

— Eu cânt pe hârtie...

N-are timp să-mi pună alte nedumerite întrebări, pentru că sunt invitat în biroul său de Ioana Prodan, șefa sectorului de teatru.

— Te-am repartizat tinerei noastre regizoare Letiția Popa, care își face debutul la noi.

Ne cunoaștem. Mă prezentase Florin Mugur, la o reuniune de la Casa Studenților.

— Colegul meu, un scriitor de care se va mai auzi!

Nu era frumoasă, dar îl avea pe acel ceva numit „vino-ncoace". Eram blocat de o recentă întâmplare care pare amuzantă, dar care m-a lăsat pe gânduri: mergeam cu Tomozei la „Sector". Convocați la o ședință UTM. În fața noastră, un grup de fete de vârsta elevelor din ultima clasă sau a studentelor începătoare. N-am de lucru și încerc să le agăț. Ele grăbesc pasul și chicotesc. Până când una se oprește și mă privește în ochi.

— Ia ascultă, nu vezi cât ești de urât? Și, după ce că ești urât, mai ești și prost! Sau faci pe prostul!

O prind strâns de mână și o țin în mijlocul trotuarului.

— Îți mulțumesc! Ești prima și singura femeie care îmi spune adevărul în față! Toate m-au mințit până la tine! Mama, care se lăuda că are cel mai frumos copil, bunica, vecinele... Nu știam de ce atâtea fete fug de mine!

— Asta e pagină de literatură, zice Tomozei. S-o scrii!

Cu Letiția, studentă la Teatru și Cinematografie, am rămas bun prieten. Dar lumea în care trăiesc ne mai joacă și farse...

Parcul Herăstrău. Trecem pe sub o boltă de trandafiri. Pe alei, perechi de îndrăgostiți. Totul pare un decor pentru idile. Ne așezăm pe iarbă. Pe lac, iole cu pânze brăzdează apa în sus și în jos. Caiace, bărci, lebede. La mal, băieți și fete care înoată și se scufundă. O insulă în depărtare.

Noi, cu domnul Pirandello. Cele „șase personaje în căutarea unui autor". „Omul cu floarea în gură"[1] în boscheți. O scenă printre copaci. O văd și eu în imaginația mea. Spectacol. Letiția, regizoare. Vorbește cu alte personaje care s-au oprit ca s-o asculte. S-a făcut târziu. Cade cortina. Tăcere. Undeva, cântă o chitară. Stăm unul lângă altul ca două statui. Sau ca două momâi. Și trec ambarcațiunile pe lac. Și trec îndrăgostiții pe alei. Și miros de flori de trandafiri și de tei. Și cântă păsările în tufiș. Și tăcem.

Și deodată fata izbucnește în plâns.

— Ce ai? Ce e cu tine? Ți-e rău? Te doare? Să cer ajutor?

Plânge în hohote, cu fruntea pe genunchi. O întind pe iarbă. O deschei la piept. O stropesc cu apă din sticlă. Apa i se scurge printre sâni.

— Letiția, Letiția...

Se ridică în capul oaselor.

— Sunt atât de urâtă? Sunt slută? Pocită?

---

[1] Referire la piesele de teatru ale lui Luigi Pirandello, *Șase personaje în căutarea unui autor* și *Omul cu floarea în gură* (n. red.).

— Ce-ţi veni?

— Stăm de ceasuri întregi aici şi n-ai pus mâna pe mine... Nu mi-ai spus o vorbă care m-ar fi făcut să mă simt fericită!

Începe ploaia. Una cu grindină. Ca la comandă. Ca la teatru. Asta mă scoate din încurcătură. Toată lumea caută să se adăpostească. Fugim şi noi. Arcul de Triumf. N-am ştiut niciodată că picioarele lui nu sunt monolite. O uşă deschisă. Urcăm scara. Oameni uzi şi înghesuiţi.

Un sacrilegiu. Ne oprim pe o treaptă. Scârţâie balustrada. Cineva aprinde un chibrit. Şi ne apostrofează:

— Bă, vouă nu vă e ruşine? Unde vă treziţi?

Nu ştiu dacă ne-am trezit. Dar balustrada n-am hărţuit-o noi...

Am rămas prieteni. În adevăratul sens al cuvântului. Şi aşa a fost să moară o iubire înainte de a se naşte.

Mă primea într-o garsonieră de pe strada Doctor Felix. O cameră, un pat, holul cu obiecte înghesuite. Mama ei mă privea ca pe fiul său. Regreta că n-a avut un băiat. Rămăsese văduvă de tânără. Când mă primea noaptea la ele, nu mă lăsa să plec, îmi aşternea în hol, pe un maldăr de cărţi de câţiva metri cubi. Toată noaptea petreceam cu personaje care păreau a ieşi dintre coperte.

Au trecut vreo doi ani de atunci. Tânără regizoare la televiziune. Îmi răsfoieşte manuscrisul:

— Te anunţ eu! Aşteaptă să-ţi vină rândul!

De ce aş mai aştepta? În Italia. Cu bursă. Nu s-a mai întors. A pus acolo în scenă un Pirandello care a făcut senzaţie. După care n-am mai auzit nimic, dar chiar nimic despre ea.

Lopata și patria

Muncă voluntară în cinstea zilei de 23 August. Nu e prima dată. Multe zile de sărbătoare, împărțiți în echipe, am cântat, am plantat puieți în parcuri și pe străzi, am cărat moloz din clădirile demolate, am dat cu mătura pe străzi. Să cunoaștem câmpul muncii. Și oamenii care construiesc țara. Eroii viitoarelor noastre cărți. Și le simt bășicile în palmă. Și sudoarea care se scurge de-a lungul trupului. Și mirosul de corp încălzit. Și tremurul mâinilor și picioarelor. Și crampele în mușchi. Totul pentru țară! Pentru societatea socialistă. Pentru omul liber. Care muncește și construiește pentru viitorul său și al copiilor. Într-o țară în care a dispărut exploatarea omului de către om. Scrieți, băieți! Scrieți, aveți ce!

De data asta avem de mutat și niște cărămizi chiar în curtea școlii. Responsabil cu munca patriotică, unul Oproiu și nu mai știu cum, fost cantonier, un bărbat mărunt și îndesat, care nu știu cu ce merite a nimerit la Școala de Literatură, dar avea o putere de muncă de animal de povară. Nu ne lăsa să răsuflăm. Exemplu personal, el nu obosea niciodată. Fetele noastre, emancipate de la o vreme, coafate și cu manichiură, nu prea se înfigeau în treabă. Dar, grosolan, el le amenința că le trece pe listă. Și nu aveau decât să lase la o parte toate ifosele și să se ostenească cu gândul la poemele și poveștile pe care să le scrie.

Șantierul nostru literar și șantierul patriotic, mână în mână. Patria și lopata.

Miting la Palat

— Strângeţi rândurile, tovarăşi! Şi toţi odată...

— Trăiască, trăiască!

— Şi încă o dată! Mai tare, să se audă!

— Trăiască, trăiască, trăiască!

— Cine e responsabil cu lozincile?

Miting în curtea şcolii. Mitingul nostru mic. Mâine – cel mare, în oraş. Vom defila şi noi în coloana scriitorilor şi creatorilor. Cu pictori care-şi vor purta portretele dedicate, cu cântăreţi, compozitori, balerine – care vor dansa în faţa tribunei centrale –, cu actori, în roluri şi costume de epocă, şi arhitecţi ce-şi vor înfăţişa proiectele. Steaguri roşii fluturate în vânt. Portretele dascălilor comunismului în vârf de băţ. Cele nouă portrete ale membrilor Biroului Central al Partidului. Lozinci. Trompete. Tobe.

Am făcut repetiţie. Azi, în ajun, mitingul nostru. Cuvântarea o ţine directorul nostru politic. Comunist în ilegalitate. Muncitor în atelier. A trecut prin închisori. Legendă confecţionată... Dar ce mai contează?! „Dragi tovarăşe şi tovarăşi..." Dragele şi dragii lui. Tovarăşi şi tovărăşele. Ia te uită! Am băgat lingurile în acelaşi cazan? Am sorbit aceeaşi ciorbă?

„După cum ştiţi, azi serbăm ziua eliberării ţării nostre de sub jugul fascist de către glorioasele armate sovietice!" Cum să nu ne aducem aminte? La mine în sat fugeau fetele şi femeile tinere la pădure. Dar vitejii soldaţi sovietici le violau şi pe cele

bătrâne. Nouă ne-au luat caii din bătătură, să-i pună la un tun ce se îndrepta spre Berlin. Cârciumarului i-au împușcat butoaiele. Au băut vin din cizme. Au dat jos crucea de pe turla bisericii. Au făcut dormitor, pentru o noapte, în școală. Au spart clopotul din lăcașul sfânt în țăndări. Asta a fost în timpul invaziei. Pe urmă, s-au mai liniștit lucrurile. A început plata despăgubirilor de război. Nu mai veneau rușii cu pistoalele. Ai noștri, de la primărie, ne-au luat vițica, patru oi, douăzeci de duble de grâu, douăzeci de târne de porumb, lâna toată...

Treceau prin gară trenuri întregi, cu vagoane încărcate cu cereale, cărbuni, bușteni, petrol, cherestea, vite. Și oameni civili. De prin Ardeal, de prin Banat, de la graniță. Familii întregi. Drumul spre Siberia. „Stalin și poporul rus libertate ne-au adus!" Tovarășul Hoajă, fie-i țărâna ușoară, nu răgușea. Dimpotrivă, prindea glas. Se înfierbânta. „Uniunea Sovietică, cu sacrificii de sânge, a eliberat România, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Germania de Răsărit. Trăiască pacea între popoare! Să veghem asupra păcii! Hegemon al păcii e URSS!"

Ajutorul economic, social, cultural al Uniunii Sovietice este esențial. „Noi le dăm cărbune, ei ne iau petrol; noi le dăm vite, ei ne iau cereale", spune o zicală subversivă.

„Cultura rusă și sovietică este cea mai avansată din lume!" Da! Sunt de acord! Îi cunosc bine pe Gogol, pe Pușkin, pe Lermontov, pe Tolstoi, pe Dostoievski, pe Cehov, pe Esenin, pe Șolohov. M-au cucerit de la primele pagini.

Dosar. Mă amăgește, pentru colinele Lomonosov[1]. Student în Marea Uniune. Literatura rusă, la ea acasă. Literatura popoarelor de peste Ural. A eschimoșilor din Siberia. A țărilor din lagăr. Ideologie marxistă. Scriitori eruditi și talentați la nivel mondial. Țineți-vă bine! Veți avea de-a face cu mine!

[1] Trimitere la Universitatea de Stat din Moscova, care poartă numele lui M.V. Lomonosov. Clădirea principală a Universității este ridicată pe colinele Vorobiev (n. red.).

La război, ca la război. Noi la ei, ei la noi. „Vă ordon: treceți Prutul!"[1] Războiul împotriva Uniunii Sovietice ne-a costat sute de mii de vieți. Și pagube materiale. Și suferință incalculabilă. Invazie, cucerire, ocupație. Lacrimi și sânge. Și cu ce ne-am ales?

Tovarășul Hoajă hodorogește neobosit. Capitolul actualizare: scriitori ai timpurilor noi! Copiii iubiți ai partidului! Partidul ne crește! Țara face sacrificii! Locuim în cel mai frumos palat din București. Rații de masă, cu calorii duble, ca la sportivii de performanță. Cei mai buni profesori din București. Cele mai bogate lecții.

„Învățați, învățați, învățați!", lozinca marxistă. Să dăm opere nemuritoare. Să depășim tot ce s-a scris până acum. Să zugrăvim omul de tip nou. Să luptăm cu armele noastre împotriva dușmanului de clasă, cosmopolitismului și influenței capitalismului putred. Să înfierăm burghezia, chiaburimea, sabotorii, parazitismul, pasivitatea, nepăsarea, neparticiparea, atitudinea de gură-cască.

„Omul, cel mai prețios capital!" „Nu există scop mai înalt decât bunăstarea și fericirea omului!" „Înainte, tovarăși!"

„Oaie, oaie rapănă
Șade-n cur și dapănă"...

[1] Ordinul dat de mareșalul Ion Antonescu în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, când armata română a intrat în cel de al Doilea Război Mondial: „Ostași, vă ordon: Treceți Prutul!" (n. red.).

Fata deşertului

— Să ai grijă de ea, cum ai avea de mine!

— Pe tine te-aş pune în ramă!

— Ce să zică? E bună de altceva?

— Vezi că e ambasada cu ochii pe ea!

— N-o mănânc! Nici nu muşc din ea! E prea puţintică pentru un canibal ca mine! Dar de ce o lasă în junglă?

Fata deşertului. S-a născut într-un fel de colibă acoperită cu piei argăsite de oi şi capre întoarse pe dos. Şi a crescut cu lapte de iapă. Şi a mers mai mult călare decât pe picioare.

De la o vreme, Maria, studenta de la franceză pe care o cunoşteam din Şcoala de la Găeşti, îmi făcea vizite la Palatul de pe Kiseleff însoţită de o colegă. Mărunţică, măslinie, faţa lată, ochii oblici, părul negru, picioarele în paranteze, ca ale călăreţilor din stepă. Mongolă prin sânge. Chiar din Republica Populară Mongolă. Studentă în România. Multă studenţime străină în facultăţile noastre pe atunci. Din Coreea, din Vietnam, nu lipseau chinezi şi indieni, băieţi şi fete din ţările asiatice, africane, din America de Sud, din Europa Balcanică şi Centrală.

Fata din Mongolia mă căuta ca să o ajut la traduceri. Îşi pregătea teza de doctorat. Era mai stăpână decât mine pe limba rusă şi franceză. Învăţase uşor limba română, pe care o vorbea fluent şi corect. Dar nu-i înţelegea dedesubturile şi ea de asta avea nevoie.

— Cum să înţeleg „Pe-un picior de plai,/Pe-o gură de Rai…"?

Îi explic în amănunt ce înseamnă Raiul în credința creștină. Mai greu e cu plaiul.

— Dar, „De-ar fi dorul vânzător…" sau „Mai am un singur dor/În liniștea serii…".

— Cuvântul „dor" este intraductibil, nu există decât în limba română!

Dar mongola nu renunță. A găsit o zicală în colecția de literatură populară a lui Tocilescu, mi se pare. Și se încăpățânează să o transpună. În Mongolia sunt turme de oi și ciobani, și legende. „Oaie, oaie rapănă/Șade-n cur și dapănă!" Cum să traduci așa ceva în limbaj uzual fără să-și piardă savoarea? Fac apel și la colegii mei, scriitori, poeți, traducători. Nu reușim.

De data asta, o iau în primire pe peronul gării din Găești. Maria, colega ei, mergea la bunici, în satul Răscăieți. Ea vine cu mine. Fără mofturi. Fără ezitare. În documentare pentru lucrarea ei de doctorat.

Fierbe satul. „Ăsta al lui Gogu Neculii mai veni cu încă una. După jidancă, și cu o tătăroaică. Asta mai lipsea." O cunoscuseră pe Sara.

Mama îi face, totuși, patul în camera de la drum. Oaspete de seamă.

O duc la moș Duran, cel cu Zodiacul, care mormăie ceva de neînțeles dintr-o carte veche și zdrențuită, scrisă cu litere necunoscute. La baba Rada din Dogari, care descântă de deochi și de brâncă și face farmece de dragoste și de urât. Și la vestita bobăreasă din Ludești.

Folclor nou nu găsim prin aceste sate.

Dar cu ce o ispitesc mai mult este legenda facerii lumii de către doi zei pereche, frați și fârtați, binele și răul. Ce unul face, altul desface. Pe o mână de plămadă adusă din străfundul oceanului primordial ei fac o caleașcă pe care o pun la uscat în vârful unui stâlp, care este axa lumii. Și așa a luat ființă Pământul. Legenda este culeasă de Romulus Vulcănescu de la un țăran din satul Ragu, pe care noi nu-l mai găsim.

Noaptea jumătate. Singuri sub Calea Lactee. Drumul Robilor sub stele. Drumul Tătarilor pe pământ.

— Cine au fost tătarii?

— O ramură de mongoli. Rămasă de pe vremea lui Genghis-Han. Trăiau din prădăciuni. Năvăleau adesea şi în Ţările Româneşti. Jefuiau şi incendiau sate, luau vite, grâne şi ce mai găseau, duceau în robie bărbaţi, femei, copii.

— Tătarii erau canibali?

— Nu cred ! Dar există multe poveşti. Care mai de care...

— Pică, puică, pe lopată!

— Pică, babo, de-mi arată!

— Şi muma tătarilor a fost coaptă în cuptor! Şi ei au ros-o, mirându-se că are carnea prea tare şi cu prea multe zgârciuri.

Şi fata s-a întors acasă pe sub brâul de stele, numit până azi „Drumul Robilor"

N-am ajuns niciodată în Mongolia. Dar văd hergheliile de cai, turmele de oi, satele mutătoare, colibele cu parii smulşi şi încărcaţi pe spinarea cailor spre altă păşune, întinsul nesfârşit de nisip, smocurile de iarbă, arcurile cu săgeţi...

Puterea populară încearcă să-i stabilească, să le facă şcoli, să le aducă învăţători, să le sape fântâni, să le facă şi dispensare, şi cămine culturale, dar toate acestea sunt picături într-un ocean. O sfătuiesc să scrie un roman.

— Vino să-l scrii tu!

Cum de nu m-aş duce!...

La Bucureşti, fata publicase un fragment din teza ei de doctorat, în traducerea mea. Mulţumiri de la ambasadă. Directorul politic mă felicită şi el. Dar scrâşneşte printre dinţi.

— Vezi cu restul cum faci!

O predau tot pe peronul gării din Găeşti. Întreagă şi nevătămată. Nu m-am atins de ea! JUR!

Omul de paie și statuia de tinichea

Îmi pregătisem îndelung rechizitoriul împotriva lui Mihail Novicov, cel care mă trimisese să mă călesc în armată, precum Nikolai Ostrovski pe șantierele construcției socialiste. Cum se călise și el în închisoarea de la Doftana chiar în anii studenției. Numai că el, ca și prietenul său Nikolai, trecuse prin așa ceva în numele unui ideal, își alesese calea luptei asumându-și toate riscurile. Pe când eu nu aveam nicio vocație să îmi sacrific libertatea într-o cazarmă și pe câmpul de instrucție.

Văzusem și revăzusem de nenumărate ori scena în care să-i arunc în față vorbe grele, cum că îndemnul acela a fost o adevărată tâmpenie. Nu sunt cu nimic mai călit după ce mi-au mucegăit oasele o jumătate de an într-un bordei cu apa până la glezne, pe care o scoteam cu gamela ca să nu se cațere pe prichiciul pe care dormeam. Și dacă nu ar fi fost de ajuns, i-aș fi povestit cum căram nisip cu ranița în pas alergător și multe alte întâmplări și fapte absolut absurde. Dar nu am mai fost în stare să o fac. Mă fascinau lecțiile lui de literatură rusă. Care nu erau niște prelegeri clasice. El, de fapt, povestea poveștile autorilor și personajelor. Și povestea nespus de frumos. Iar mie nu-mi erau operele acelea străine. Avusesem norocul să-l întâlnesc la Oradea pe Aurel Covaci. Ne-am cunoscut la cenaclul literar. El îmi făcea rost de cărțile pe care le citeam, mai ales, în orele de somn obligatoriu și de program de voie. Dar tot el m-a învățat să citesc și printre rânduri.

Să aflu că în afară de înțelesul la prima vedere exista o mulțime de neînțelesuri care trebuiau descifrate. Mă însoțea deseori până la poarta cazărmii și stam de vorbă până la ultimul minut, când îmi expira biletul de voie, ca să umblăm prin subteranele domnului Dostoievski sau să ne îmbătăm cu demonul lui Lermontov. Pentru favoarea care mi se făcea de a fi învoit la cenaclu, caporalul avea grijă să mă pună planton în schimbul doi. Nimic mai potrivit pentru ca să pot continua monologul început cu Aurel.

La ce bun să mă răfuiesc cu Novicov? De altfel, nici nu mai era director al Școlii de literatură. Mai venea de dragul nostru sau de dragul cursului pe care-l ținea. Nu se alegea cu nimic altceva, pentru că, după voia sa, banii pe care trebuia să-i încaseze se vărsau direct într-un cont pentru copiii coreeni.

Când am început eu cursurile Școlii de Literatură, la a doua încercare, după „satisfacerea stagiului militar", director era un oarecare, mi se pare cu numele de Aldea. Dar numele nu are nicio importanță, pentru că omul era neimportant din toate punctele de vedere. Din anonimat a venit, în anonimat s-a pierdut. Tipul omului și intelectualului mediocru. Cred că ne iubea. Și se mândrea cu noi, se simțea fericit că ne are sub aripi. Puii lui de aur. Dar era cloșca ce rămâne pe mal când bobocii de rață sălbatică pe care-i are în grijă înoată pe baltă sau își iau zborul. El nu știa decât să cotcodăcească. Conștient că nu poate să-și depășească nicicum condiția prin propriile-i puteri, căuta să se agațe de noi ca ciulinii de lâna oilor, sperând să fie vehiculat, în acest fel, într-un capitol din istoria literară că – nu-i așa? – lâna noastră era de aur...

Adevăratul conducător al școlii era așa-zisul director de studii, de fapt mâna de fier a partidului. Ciocănarul acesta ajuns educator era tipul instructorului care vede în ucenici un material brut ce trebuie prelucrat ca fierul pe nicovală, bătut cu barosul după ce a fost înmuiat bine în foc.

„Directorul plin" nici nu sufla și nici nu răsufla în fața lui. Aldea acesta, sau cum l-o fi chemat, nu a făcut rău nimănui. Era pâinea lui Dumnezeu. Dar nici nu încerca să se împotrivească. În

vremea interimatului său, cred că au fost siliți să părăsească școala mai mulți cursanți decât pe timpul oricărui alt director. Privea neputincios întâmplările nefaste ca pe o adevărată fatalitate. Drama neputinței își pusese amprenta pe chipul său. Își dăduse seama că nu e decât omul de paie. Ne-a prețuit, ne-a iubit, dar ce folos?...

A plecat tiptil, grăbit, cu ochii în lacrimi, dar neplâns de nimeni.

Cine va fi noul căftănit? Eu l-aș fi vrut din nou pe Mihail Novicov, dar cine mă întreba pe mine? Pe noi? Democrație-democrație, dar directorii nu sunt aleși de cei pe care-i conduc. De altfel, povestea aceasta cu democrația alegerilor nu era, pe atunci, decât o gogoriță. Nici secretarul de partid, nici președintele de sindicat, nici președinta organizației de femei, nimeni, dar chiar nimeni nu ajungea într-o așa-zisă „muncă de răspundere" înainte de a fi numit „de sus". După care era propus pe lista de candidați și susținut nu numai prin vorbe, dar și prin manipularea voturilor.

În dezbaterile noastre pe această temă, purtate, ca de obicei, în dormitoare sau în spălător, aveam în vedere două variante. Fie că se va oferi o recompensă unui personaj cu merite deosebite față de partid, fie că se va proceda, așa cum era firesc, să fie adus un scriitor cu renume. „Prințul rus" Mihail Novicov, luptător comunist în ilegalitate, singurul intelectual sadea printre deținuții politici de la Doftana, putea candida, credeam noi, cu succes. Numai că el alesese cariera didactică, unde se simțea în largul său. Profesor la noi, la Universitate și la Institutul de limbi străine și antrenat în multe alte șefii, pe la cinematografie, pe la Institutul de literatură al Academiei, pe la Uniunea Scriitorilor, nu avea timp pentru așa ceva.

De data aceasta s-ar putea să cadă zarurile în favoarea Mariei Banuș. Poetă foarte apreciată, luptătoare din ilegalitate, tip de activistă cu o conduită ireproșabilă ar putea să înnoade firul rupt după defecțiunea cu Ana Pauker. S-ar dovedi că puterea este interesată să promoveze cadre din rândurile unei anumite etnii, ca să nu se creadă că aceasta este prigonită. De altfel, era nevoie ca pe cartea de vizită a puterii să figureze mai multe nume de femei.

Mihai Beniuc, Zaharia Stancu ne-ar fi convenit de minune, dar și ei aveau altceva mai bun de făcut. Ne așteptam la Miron Radu Paraschivescu, poet comunist din ilegalitate, care ne cucerise cu biografia lui bizară și cu acele sălbatice și duioase cântece țigănești, cam pus pe liber la acea dată. Sau la Dan Deșliu, aflat în vogă, actor fără scenă, tânăr, energic și disponibil, dar care era foarte înfumurat și îi plăcea să toasteze în chiolhanuri de pomină. Mai treceam pe listă pe Eugen Jebeleanu, Cezar Petrescu, Cicerone Teodorescu, Nina Cassian, Radu Boureanu, Demostene Botez, Aurel Baranga, Eusebiu Camilar, de ce nu Traian Șelmaru sau Ion Vitner. Dar mai mult l-am fi dorit pe Petru Dumitriu, scriitor prolific, viguros, falnic, talentat, cult, vorbitor de mai multe limbi moderne, care nu putea fi egalat. Boier sadea, care și-a abandonat clasa trecând la inamic cu tot armamentul din dotare. Un fel de Alexei Tolstoi, care s-a pocăit fără să tragă o raită prin străinătate. Mai putea fi Mihu Dragomir. De ce nu Alexandru Jar, care luptase în Rezistența franceză, chiar dacă ieșise puțin cam șifonat după conflictul generalului Doncea cu Gheorghe Gheorghiu-Dej. Romanul vieții sale era mai fascinant decât toate cărțile pe care le-a scris. Se spunea că nu a lipsit prea mult să cadă în ghearele Gestapoului și să aibă soarta iubitei sale, Olga Bancic, care a fost condamnată la moarte și executată prin decapitare. Bianca era fructul iubirii lor, fata cântată în balade, dar rămasă orfană de mamă în împrejurări atât de cumplite.

Mai putea fi Anatol Baconsky, de la Cluj, care la vremea primei recrutări pentru Școala de literatură răspunsese la glasul trompetei că nu are decât o simplă pretenție: să fie numit director. Dar bătea din pinteni Mihai Gafița, inteligent și mai ales ros de ambiția afirmării, care și pusese un picior în conducerea Uniunii Scriitorilor.

Oricum, de data aceasta ne așteptam la un scriitor. Unul dintre cei ale căror nume le-am vânturat aici, cunoscut și recunoscut și legitimat prin cărți cu certă valoare literară. Nu-i credeam pe cei care spuneau că ne vor trimite un activist de partid. Școala

noastră se numea „Mihai Eminescu", nu Jdanov. Chiar dacă se socotea literatura ca o formă a ideologiei, iar scriitorul un ostaş al partidului pe frontul luptei de clasă, unde trebuia să-şi dea şi viaţa dacă i se cerea. Făceam deci parte dintr-o unitate specială. Şi dacă o unitate militară nu poate să fie condusă decât de ofiţeri de profesie, nu se cuvenea decât un scriitor care să ne îndrume pe drumul literaturii. Altfel ar fi la fel de absurd, ca şi cum un activist de partid ar antrena o echipă de fotbal, de rugby sau de gimnastică, având numai meritul că a fost lider în greva de la Griviţa Roşie...

În lumea aceasta a activiştilor de partid se recrutau muncitori, lipitori de afişe electorale sau foşti ilegalişti trecuţi prin închisori, ba chiar simpli simpatizanţi înainte de „eliberare" sau cei care se declarau trup şi suflet cu partidul clasei muncitoare. Intelectualii, flori rare la nivelul conducerii ţării. Parhon şi Sadoveanu, Traian Săvulescu, ţinuţi mai ales pentru decor. Petru Groza, executant ca să nu fie executat. Despre Lucreţiu Pătrăşcanu nu se mai vorbea nimic la data aceea.

Cine va sta până la urmă în fruntea Şcolii de Literatură? Încă un pumn de fier? Nu era de ajuns ghioaga tovarăşului Hoajă, activist de partid provenit din rândurile clasei muncitoare? Mai trebuie încă un braţ de robot, să fim strânşi într-o menghină până iese untul din noi?

Nu ştiu cum a fost prezentat noul director, pentru că am lipsit în ziua instalării sale. Am aflat că se numeşte Petre Iosif. Deocamdată atât. Dar asta nu-mi spunea nimic. Putea să fie un fel de nimeni, aşa cum fusese predecesorul său. Sau un cineva cum nu mai trecuse altul pe aici. Preferam a doua variantă.

M-am pus la pândă. L-am luat sub priviri de cum a coborât din maşină. Bărbat în apogeul vârstei, elegant, înfăţişare atletică. Păşea apăsat de parcă ar fi vrut să ştie pământul că trece el pe acolo. Cu paşi egali, ca şi cum ar fi ţinut să ia măsura locului. La prima vedere, o persoană cât se poate de impozantă, conştientă de valoarea sa şi preocupată de sine. Dar nu puteai să-ţi dai seama

dacă semeția lui este firească sau una jucată de ochii lumii. Mi-aș fi reprimat bănuiala unei imagini anume căutate și afișate ca să se poată impune. Dar n-am avut prilejul.

N-a mai trecut mult până ce personajul a început să ia în ochii mei proporții monumentale. Și cum să nu fie așa? Născut în 1907 la Târgoviște – iată că eram din același județ, un motiv în plus ca să-i acord încredere în avans – nu împlinise încă 30 de ani când, de-abia ieșit de pe băncile Facultății de Medicină, a pornit într-una dintre cele mai grave și mai periculoase aventuri: Războiul civil din Spania, uvertura celei de-a doua conflagrații mondiale.

Își va fi pus viața în primejdie pentru cauză? Era în stare de sacrificiul suprem pentru un ideal? Îl va fi pornit pe drumuri setea de cunoaștere a condiției umane într-o stare-limită și va fi dorit să înțeleagă la fața locului suferința, durerea, moartea, rezistența, curajul, disperarea, înfrângerea, victoria, ca lordul Byron sau ca Hemingway? Sau urmărea un scop mai pragmatic, și anume să se perfecționeze rapid și temeinic în profesia lui medicală? Oricum ar fi fost, i-au șuierat gloanțele și schijele pe la urechi, se putea ca din clipă în clipă să fie amestecat cu pământul.

Să fi tras în oameni? A rănit, a ucis? El, medicul, își începea meseria de salvator de vieți omenești omorând ființe umane? Dar la război ca la război. Viteazul este cel care ucide mai mult și scapă cu viață.

Viteazul... Eroul... Modelul... Simțeam nevoia să-l ciocănesc cu degetul, ca pe oul încondeiat.

Pe mine, unul, mă fascina cu totul. În apărarea tinerei republici a mamei Dolores veneau foști militari de carieră și tineri neinstruiți din Uniunea Sovietică, Polonia, Cehoslovacia, România, Franța, Italia, mai de pretutindeni și, de multe ori, în același tren, în același avion, poposind în aceleași hoteluri, veneau și adepți ai Monarhiei care urmau să se lupte în formațiunile militare conduse de generalul Franco. Se spune că Petre Iosif ar fi ajuns ofițer în brigada internațională comunistă condusă de Valter Roman, părintele șefului de Guvern în primii ani ai tranziției românești.

Scăpat teafăr, cu ce s-a ales? Desigur cu o experienţă umană nemaipomenită, dar la ce i-a folosit? El a scris cumva *Pentru cine trag clopotele*? *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*? Măcar, *Aşa s-a călit oţelul*?

Poate că în timpul cât ne-a fost director chiar lucra la opera fundamentală a vieţii sale. Poate că tocmai din această pricină căuta să se despovăreze de obligaţiile cotidiene şi trăia într-o izolare de turn de fildeş. În mod practic, venea numai pentru câteva ore la şcoală, se închidea în cabinetul său şi pleca cu tăcerea, cu enigma Sfinxului pe buze şi pe frunte. Am încercat să-l provoc de nenumărate ori. Imposibil. Grupul de fete inteligente şi frumoase pe care l-am trimis să-l invite la o discuţie deschisă s-a întors refuzat şi dezamăgit. Dar dacă tot era vorba de modele literare, mie mi-a căşunat pe el. Voiam să-l cunosc în intimitate. Să aflu de resorturile care l-au pus în mişcare ca să caute mirosul de sânge şi de praf de puşcă la mii de kilometri de ţară. De ce şi-a riscat profesia, de ce şi-a pus viaţa în pericol? Ce l-a determinat apoi să devină intangibil, de ce se închide în el?

Şi totuşi s-a produs o fisură: una dintre colegele noastre găsea uşa deschisă la el şi îl vizita cu prea multă insistenţă. De mult aşteptam eu un prilej ca să-l zgândăresc. Am tras rapid un pamflet *Vrăbiuţa şi statuia*, pe care l-am afişat, fără autorizaţie, la gazeta satirică de perete „În vârful peniţei", al cărei redactor-şef eram. În prima recreaţie studenţii se înghesuiau, se călcau pe călcâie şi se înălţau pe vârfurile picioarelor ca să-l citească. Până la a doua recreaţie articolul dispăruse. La fel s-a întâmplat şi cu celelalte copii trase la indigo. Iar doamna în negru, bătrâna dactilografă ieşită de mult la pensie, care lucra pe sponci pentru o masă la cantină şi ca să stea la căldurică, trăsese husa pe maşina de scris.

Era chiar o atingere la autoritate şi la demnitatea directorului. Dar nu mi-a zis nimeni nimic, nici de la partid, nici de la sindicat, nici de la UTM. Nici chiar câinele nostru de pază, tovarăşul Hoajă nu a făcut altceva decât să rânjească cu subînţeles. Am ieşit

de câteva ori anume în calea directorului, îl salutam cu reverență, dar el trecea cu privirea peste mine. Mă simțeam ca o muscă ce bâzâie în jurul unui bust de bronz.

Doamne, ce tâmpenie! Cum de crezusem eu că îl pot zgâria cu un vârf de peniță pe cel care scăpase neatins din gura tunurilor și mitralierelor?

Dar nu mi-a fost de ajuns. Voiam să aflu neapărat dacă este cu adevărat invulnerabil. Să-i ciocănesc statuia ca să văd dacă nu e goală pe dinăuntru. Să scrijelesc vopseaua ca să-mi dau seama din ce material a fost turnat monumentul.

Când aflu că a publicat câte ceva, mă arunc pe opera lui ca o fiară flămândă. *Filimon Sârbu*, mai mult o broșură de propagandă decât o creație literară, despre viața unui erou comunist care a cunoscut prigoana regimului burghezo-moșieresc. Manifestul, pe aceeași temă a luptei de clasă. Cifrul, Minciuna. Apoi episoade din volumul mult trâmbițat și mult așteptat *Într-o noapte la Madrid*. Dezamăgire? Bucurie? Peste toate convingerea că dacă voia să fie scriitor nu putea să ajungă decât unul cât se poate de obscur. Iată pe mâna cui se aflau un Labiș, un Lucian Raicu, un Radu Cosașu, un Gheorghe Tomozei, un Florin Mugur... Numai că el ne lăsa pe toți în seama veșnicului reprezentant al partidului.

Și, la urma urmei, de ce ar fi trebuit să fie neapărat scriitor căpitanul navei noastre? Eram la vremea când un dentist și un inginer trasau drumuri noi pe direcția stelei de la Kremlin literaturii române (Ion Vitner și Ovidiu Crohmălniceanu), iar un fost medicinist era dramaturgul la modă (Aurel Baranga).

Petre Iosif va fi rând pe rând director în Radiodifuziunea Română, director al Școlii de literatură, director al Operei Române. Dar niciun război, nici chiar cel din Spania, nici funcțiile culturale și politice nu pot să facă un scriitor dacă el nu are stofă pentru așa ceva. Opera fundamentală a lui Petre Iosif este una de istorie politică. Și anume actul de abdicare pe care a fost forțat să-l semneze regele Mihai I. Scris, literă cu literă, de mâna acestui pseudoscriitor.

„Vieţi paralele": Lucian Raicu şi Nicolae Stoian

Dacă ar fi să scriu „vieţile paralele" ale unor colegi ai mei din timpul Şcolii de Literatură – şi chiar sunt tentat să o fac – aş începe cu Lucian Raicu şi Nicolae Stoian. Cei care i-au cunoscut ar pune un mare semn de întrebare pe această afirmaţie. Sau şi mai multe semne ale întrebării. Ce poate avea în comun Nicolae Stoian cu Lucian Raicu?

Nimic, răspund eu. Acolo, în malaxorul educaţional de pe Şoseaua Kiseleff nu se putea să nu treacă şi câte ceva de la unul la altul, cât de cât, de la idei la expresii verbale. Cei doi au rămas în extreme. Polii opuşi. Nu am niciun interes să-l ridic pe vreunul deasupra celuilalt. Fiecare a fost câte ceva, a fost cineva, altfel, altcum... Ca să anticipez, fiecare a fost o excepţie, anume în felul său, în opoziţie, dar fără să se anuleze.

Nicolae Stoian era tipul proletarului zgomotos, care îşi croieşte drum bătându-se cu pumnul în piept. Lucian Raicu, tipul aristocratului spiritual, care nu-şi clamează meritele. Primul avea tupeul, dacă nu chiar obrăznicia, urmaşilor corciţi care s-au pornit tocmai din fundul Indiei. Al doilea, sfioşenia şi aşteptarea răbdătoare a galiţienilor, pe când nu erau încă împământeniţi. Raicu venea de la Bârlad, Stoian din satul Creaţa, judeţul Ilfov. Stoian era de extracţie ţărănească (dar, se spunea, tatăl său avea un atelier de fierărie, în care ascuţea fiarele de plug ale sătenilor şi le potcovea caii), Raicu provenea din câteva generaţii de negustori

de târg moldovean. Lucian Raicu putea să fie un pseudonim (vezi Vicu Mândra, Victor Vântu, Paul Georgescu, Horia Aramă, Radu Cosașu, Valentin Silvestru, Florin Mugur). Nicolae Stoian, nume autentic de la baștină.

Raicu era, fără îndoială, cel mai inteligent dintre noi (depășindu-l chiar pe Radu Cosașu, care putea să fie luat drept etalon în privința potențialului intelectual). Stoian, destul de deștept, avea o inteligență activă, care se manifesta spontan în decizii și acte imediate. Raicu era dominat de instinctul conservării, Stoian de cel al luptătorului care nu prea ține seama de riscuri, ba este gata chiar să se expună; un temperament vulcanic. Raicu, dimpotrivă, așezat, chibzuit, precaut. Stoian înghițea din mers precepte politice, filosofice și versuri cu duiumul, pe care le imprima pe pelicula unei memorii neobișnuite, Lucian Raicu studia, analiza, valoriza orice fel de informație înainte de a o vârî în magazia memoriei.

Nicolae Stoian a fost liderul nostru politic timp de doi ani, adică pe toată durata studiilor în această instituție. Propus, dar și acceptat. Avea incontestabile calități de activist și de conducător. Spontan, dar și destul de abil ca să nu dea mereu cu măciuca. A fost ales de două ori la rând secretar al Comitetului UTM pe școală și făcea parte din Biroul Organizației de Partid. Convingerile lui erau absolut comuniste, dar cu potențialul lui energetic ar fi putut foarte bine să fie un lider iacobin în Revoluția Franceză, un comisar bolșevic în cea rusească, o căpetenie în răscoala țăranilor din 1907. Nu era lipsit de un anume farmec și avea o mare putere de convingere.

La polul opus se afla Lucian Raicu, tipul (dați-mi voie să folosesc această expresie, că tot ne aflăm în vremea când se dezbătea și se impunea problema epicului în literatură) tânărului intelectual apolitic. Nu adera la ideologia comunistă, dar nici la alta.

Deși erau atât de diferiți și nu se aflau pe aceeași poziție, nu cunosc un conflict major între ei. Dar reține o șicană: la un miting de 1 Mai, Nicolae Stoian l-a repartizat pe Lucian Raicu în

plutonul purtătorilor de steaguri și portrete, care avea și misiunea să strige lozinci. Cu un tablou în vârful prăjinei, mi se pare al lui Chivu Stoica, bietul de el a trecut împleticindu-se și leoarcă de sudoare prin fața tribunei oficiale. Nu știu dacă se mai simțise vreodată atât de umilit. Dimpotrivă, Stoian ținea semeț pasul după tobe, își umfla pieptul, striga din toți bojocii și trăgea cu coada ochiului la superiorii săi, ca să fie totul în ordine.

Cu Lucian Raicu nu am fost prieten în adevăratul sens al cuvântului. Dar nici nu ne-am dușmănit. Relații, cum s-ar spune, de bună ziua. Cred că nici nu avea timp și nici dispoziție de prietenii afectuoase. Prietena lui era cartea. Dar printre apropiații săi se aflau Sonia Larian, Dumitru Carabăț, Radu Cosașu. Și, bineînțeles, Nicolae Labiș, pe care ni-l disputam cu toții.

Cred că nu-i plăcea ce scriam sau cum scriam eu. Nici în timpul școlii, nici mai târziu nu a publicat ceva despre literatura semnată de mine. Nici de bine, nici de rău. Poate e bine că s-a abținut. În schimb, eu îi prețuiam producțiile. Ba chiar felul de a gândi, de a fi. Îmi aduc aminte că la un moment dat ajunsese, nu știu pentru ce, în discuția comitetului UTC din care făceam și eu parte. I-am luat apărarea cu atâta convingere încât Stoian a renunțat să-i susțină sancționarea. Nu o făceam pentru el anume, ci pentru că așa era drept să fie.

Dar, printre alții, mi-a fost prieten Nicolae Stoian. Mai mult el mie decât eu lui. Ne ciondăneam destul de des, suporta cu greu să fie contrazis, dar nu era ranchiunos.

În școală nu prea se găsea timp de discuții, dar ne plăcea la amândoi să hoinărim pe străzi, la întâmplare. Uneori, colindam orașul toți trei, adică împreună cu Filofteia, o frumoasă blondă, ușor pistruiată și cu fața colțuroasă, studentă la „Maxim Gorki", institutul de limba rusă. Fata știa să asculte, dar avea și o deosebită vervă și un farmec anume, mai ales când zâmbea.

Ei s-au împrietenit, s-au iubit, s-au logodit, au încheiat și căsătoria. Nu aveau unde să stea. Se înghesuiau prin ganguri, se

rezemau de garduri. Până într-o zi, când Ion Grecea, cred că el a fost, a plecat cu familia de acasă şi i-a dat cheia apartamentului, ca să intre şi ei în rândul lumii. Mai târziu, au primit o locuinţă, chiar în centrul capitalei, în apropierea fostului palat regal. Bloc nou, apartament pe două niveluri, cu scară interioară. Am fost de multe ori în casa lor, la masa lor. Bineînţeles, nu neinvitat. Ba chiar trăgeau de mine să nu-i ocolesc. De unde să-mi treacă prin minte că e gata să-mi înfigă cuţitul în spate, pe furiş, ca tâlharii de noapte? Am aflat-o cu mult mai târziu. Şi nici acum nu-mi vine să cred.

Poetul din Creaţa voia să fie de la început revoluţionar şi pro-sovietic. Venea de la Uzinele Electromagnetica, unde devenise element muncitoresc, terminase şi liceul la „Zoia Kosmodemianskaia", cu profil de limba rusă, unde studiau, mai ales, copiii personalului de la ambasada URSS şi odraslele liderilor politici de pe atunci. Modelul pe care şi l-a ales – putea altfel? –, Maiakovski. Îl puteai auzi oricând, în dormitor, în spălător, pe coridoare, în şedinţe, la întâlniri cu cititorii, cum recită cu patimă:

„Birocratismul! De beregăţi/l-aş rupe, ca lupul – şi basta./Şi dau la toţi dracii, şi-arunc în bucăţi/tot ce-i hârţoagă. Dar asta...".

Scrie, la început căznit, apoi foarte lesne, după model, poeme, cu versuri frânte şi pătimaşe, care, rostite sacadat şi scandat, au o muzicalitate cu totul bizară, mesajul fiind unul revoluţionar şi mobilizator. Avântul eroic, comunismul în zbor tineresc, patriotismul socialist, frăţia internaţională, elogii clasei muncitoare, marş triumfal. Până şi poezia de dragoste este supusă acestor canoane: o ramură îşi scutură zăpada pe pleoapele iubitei, el culege fulgii cu buzele, frumos şi emoţional. Nu? Dar în loc de un cinstit distih, el versifică maiakovskian:

„Fată rea,/Fată rea,/Spune,/Care-i vina mea?"

În vremea asta, Lucian Raicu îşi făcea o cultură temeinică la şcoala clasicilor englezi, francezi, germani şi ruşi, era interesat mai mult de Esenin decât de Maiakovski, de Puşkin şi de Lermontov, de Tolstoi şi de Cehov şi, mai ales, de Dostoievski. Nu

exista pentru el nici *Tânăra gardă*, nici *Așa s-a călit oțelul*. Altfel stau lucrurile când e vorba de Ghilgameș, de Vedele indiene, de Eschil, Sofocle și Euripide, de *Divina Comedie*, de Shakespeare, Dostoievski, Victor Hugo, Tolstoi, Balzac...

Iar pentru că nu are încotro, pentru că nu și-a ales altă meserie, pentru că trebuie să scrie despre alții, o face, ce-i drept, fără entuziasm.

Sfios și prudent, multă vreme după terminarea școlii nu-și exprimă nemulțumirile, nu face aprecieri critice când e vorba de producții mediocre, de nereușite sau chiar de eșecuri. Caută să pună în evidență ceea ce e bun într-o carte, în rest, tăcere. Evită cu grijă polemica, spune ce are de spus, nu neagă și nu contrazice. Asta spre deosebire de Stoian, care nu se simțea bine dacă nu se afla în fiecare zi în harță cu cineva sau cu ceva.

Redactor la *Gazeta (România) literară*, suporta cu greu obligația „criticii la zi". Apetitul său intelectual se pliază bine pe analize profunde și minuțioase ale unor opere literare fundamentale sau ale unor scriitori de seamă. Dar dacă scriu o carte întreagă despre Lucian Raicu sau Nicolae Labiș, se cheamă că tot aș intra în polemică cu cei care au abordat înaintea mea aceste subiecte, fie numai pentru că am un punct de vedere cu totul personal. Iar Lucian Raicu nu este omul care să preia ori să susțină și să dezvolte ideile altora. După cum are oroare să repovestească sau să facă rezumatul lucrării pe care o comentează. El caută și găsește sensuri și semnificații noi, construiește fără a demola. Încă un bec aprins pe coronamentul unui soclu nu întunecă lumina celorlalte, ci sporește strălucirea monumentului.

Ascensiunea lui Niculae Stoian se producea în redacțiile revistelor *Tânărul scriitor* și *Luceafărul*, unde era apreciat de Mihu Dragomir și de Eugen Barbu, cărora, de altfel, le era de un real folos. El nu-i susține pe tinerii scriitori prin cronici literare, dar le deschide paginile revistelor, îi aduce să publice, să se afirme. Ajuns, mai târziu, redactor-șef al revistei *Viața studențească* și cu

influență asupra revistei *Amfiteatru*, se înconjoară de tineri talentați, ca Ion Băieșu, Nicolae Velea și alții. Nu-i unește în corp comun, dar știu să se prețuiască și ca oameni, și ca scriitori. Toți studenții talentați găsesc la Stoian ușa deschisă, altă dată el este cel care-i caută. Este recunoscut până azi ca un activ promotor de gazetari. Deși era înfipt acolo ca reprezentant al puterii politice, cu toate că era șablonard în propria producție literară, încuraja inovația și creația netributară. Capitala a avut, concomitent și succesiv, trei școli de ziariști care puneau în eclipsă facultatea de profil de la Academia „Ștefan Gheorghiu". A lui Nicolae Stoian, din mediul universitar, a lui Ion Cristoiu, la *Scânteia tineretului*, și a lui Adrian Păunescu la *Flacăra*. Mai toți magnații de presă ai tranziției au trecut pe aici.

Poet foarte fecund și destul de facil, se risipește într-o mulțime de alte activități, rămânându-i foarte puțin timp pentru scris. Membru aproape un deceniu al CC al UTC, nu refuză, ba chiar își asumă cu plăcere sarcini în plus. Îi place să se dea în vânt, dar, cu toată vitalitatea lui de invidiat, dă uneori semne de epuizare. Nu este agreat și intră în dizgrația „prințișorului" Nicu Ceaușescu, dată de la care începe și declinul său poetic, ce îl antrenează și pe cel profesional și literar. Scos în afara activității curente, debarcat de la *Viața studențească*, ajunge în redacția revistei *Urzica*, unde îi lipsește competența necesară, pentru că nu a fost niciodată un om înzestrat cu simțul umorului. În plus, i se pun pe birou fel de fel de manuscrise anoste și îi trec pragul sau îl sună la telefon destule fosile care cred că a sosit timpul să debuteze și ele la vârsta senectuții. Condusă debusolat și din lipsă de substanță, revista *Urzica* intră și ea în declin.

Când se va fi apucat de băutură? Își petrece multe nopți în chefuri prelungite și, uneori, nu se abține nici în timpul zilei, în vreme ce este măcinat de mai multe boli, toate neglijate.

În poezie se îndepărtează de modelul său sovietic și își găsește drumul în versificația clasică. Dar tot patriotard, tot moralizator,

tot agitator, tot didactic şi educativ. Când ajunge, în sfârşit, la poezia de meditaţie, nu mai poate fi receptat cum merită. Stigmatul era pus pentru totdeauna şi va rămâne cu o ştampilă pe frunte a celebrelor versuri învăţate zeci de ani în toate grădiniţele din România: „Dă-mi tăticule şi mie/var, lopată şi-o mistrie...".

Cu toţii trebuia să construim o lume nouă, de la prunc la barbă albă. Nu-i aşa? Nu e aşa! Poetul era dezgustat şi devenise sceptic...

Încă o zvâcnire la *România liberă*, unde a fost copleşit de Octavian Paler, dar el avea iluzia că este adus acolo ca să fie pregătit pentru preluarea conducerii. Suntem cei doi reporteri speciali ai redacţiei. Avem libertatea să scriem despre ce vrem, ne documentăm pe unde ne convine, nu suntem subordonaţi decât redactorului-şef, care ştie să ne folosească, stârnindu-ne orgoliul.

Întâmplarea face ca într-un concurs organizat de Consiliul ziariştilor să primim amândoi locul I pe ţară. Nu ştiam despre ce este vorba, reportajele mele au fost trimise de Ioana Iuga şi Florica Ichim, dar am dat cu nasul într-un fel de panou de onoare unde erau lipite fotografiile noastre, cu explicaţii lungi dedesubt. Însă cineva scrisese cu o cariocă neagră pe pieptul lui Stoian: CRIMINALUL. O săgeată către mine şi pe bustul meu: VICTIMA.

O glumă stupidă? În acelaşi corp de clădire erau revistele pentru copii la care lucrau foştii noştri colegi Mihai Negulescu, Ovidiu Zotta, Mihaela Monoranu, Elena Dragoş, Drina Sârbu, Alexandru Popescu, Irimie Străuţ. Să fi fost vreunul dintre ei? Mai târziu am aflat că într-un serial publicat în *Adevărul literar*, sub semnătura lui Străuţ, despre Şcoala de literatură, se strecura ideea că am fost eliminat din şi cu concursul lui Nicolae Stoian, secretar al Comitetului UTM. Să fi fost chiar aşa? Oricum, mi s-a arătat prieten până spre sfârşitul vieţii lui. Deşi ne vedeam foarte rar, mai păstram legătura. Filofteia nu uitase că am jucat un rol în apropierea lor, fie chiar ca un confident chemat de multe ori să arbitrez micile neînţelegeri. Făcea şi acum apel la mine. Prea

târziu. Era nemulțumit că unicul său fiu nu prea are niciun fel de talent artistic. Și o asemenea pretenție nu putea să fie decât un păcat. Ca orice mamă bună, Filofteia își ocrotea puiul. Dar se făcea de vină și pentru asta și pentru că i-a fost moștenită incapacitatea creatoare. Băiatul a terminat onorabil facultatea și ajunge inginer agronom sau mecanic agricol. Pentru veleitățile tatălui, care urcase până unde urcase pornind din fierăria unui sat, nu era de ajuns...

Un accident stupid a curmat brusc zilele fiului. Amândoi părinții s-au prăbușit.

Masiv, buhăit, umflat de edeme, pășind pe picioare nesigure, cu mintea aburită, poate că nici nu și-a dat seama când inima i-a făcut explozie. Într-un timp în care și rolul său era terminat, pentru că venea tranziția, în care el nu putea să aibă loc.

După deceniile obsedante și aberante a venit și timpul în care Lucian Raicu, eliberat de orice îngrădire și servitute, poate să-și dovedească adevărata măsură a creației sale.

N-ar mai avea nevoie decât de sănătate, de liniște și de viață lungă. Dea Dumnezeu să le aibă!

Promovat și debarcat

Adunare Generală UTM. Alegeri. Cineva citește lista de candidați pe care i-a pus-o-n mână directorul politic. Partidul organizează și dirijează. Dar Adrian Veldeanu n-are de lucru și mă propune și pe mine.

— Un scriitor talentat, care face cinste Școlii și organizației.

Sala aplaudă. Iau cuvântul, dacă țin bine minte, G.D. Vasile, Ungureanu, Carabăț și alții.

Majoritate de voturi. Ședința de fixare a responsabilităților. Sub conducerea directorului politic, tovarășul Breitenhofer[1], secretarul organizației de partid, deputat în Marea Adunare Națională, lider al Comunității Germane din România, redactor-șef al unei publicații care apare în limba lor. Secretar al Comitetului este numit Nicolae Stoian, absolvent al unei școli profesionale, muncitor în atelier, despre care Ion Gheorghe presupune că mai întâi a tras la foale și a potcovit cai în fierăria tatălui său dintr-un sat din

[1] Anton Breitenhofer (1912–1989), lăcătuș la Uzinele Reșița timp de 22 de ani, scriitor proletcultist de limba germană, membru al PCR din 1939, membru al Comitetului Antifascist German, absolvent al Școlii de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu". Între 1954–1975 a fost redactor-șef al revistei *Neuer Weg*, din 1960 membru al Biroului Uniunii Scriitorilor, apoi al Comitetului Executiv al USR; absolvent al Academiei „Ștefan Gheorghiu", membru al Consiliului de Stat, vicepreședinte al biroului Consiliului Oamenilor Muncii de naționalitate germană, membru al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (n. red.).

Bărăgan. Membri, cu diferite responsabilități, Rafila, muncitoare și activistă de prin Moldova, Irimie Străuț, din bazinul carbonifer al Jiului, cu o școală medie de mine, eu, provenit din țărănimea mijlocașă, oscilantă, dar care trebuie atrasă, și orfanul Gheorghe Tomozei, copil din flori...

Mie mi se „trasează" încă o sarcină:

— Ești prieten cu Labiș! Vezi că a cam luat-o razna! Ai grijă de el!

În alte condiții, așa ceva mi s-ar fi părut cât se poate de formal. Dar nu vreau să devin supraveghetor, raportor, dădacă, spion! Detest sistemul! Suntem puși să ne supraveghem unii pe alții, să ne orientăm, să informăm! Dacă cel dat în primire greșește, acuzat ești și tu! Nu ți-ai îndeplinit misiunea! De vină, chiar tot colectivul! Atitudine de gură-cască!... Am fost debarcat din alte motive. Multe și mărunte! Am răsuflat ușurat! Dar mi s-a pus ștampila!

Să se ia în calcul la bilanț, la timpul potrivit...

Titanii în costum de stradă

Veneam în Bucureşti cu destule lecturi de literatură contemporană. Unele făcute la întâmplare, altele la recomandarea mentorului meu, profesorul şi poetul Aurel Iordache. Şi, la Oradea, sub îndrumarea lui Aurel Covaci.

Mă pasiona Sadoveanu, mă câştigase Cezar Petrescu, mă regăseam, mai ales, în proza lui Zaharia Stancu – am şi scris sub influenţa lui. *Enigma Otiliei* cădea ca o ploaie de vară ca să spele *Maidanul cu dragoste*, *Răscoala* parcă trecuse şi peste satul meu, chiar cu mine pe capra trăsurii, *Ion* putea să fie chiar tata, care şi el a fost ars de patima pentru pământ şi prima lui nevastă a fost una cu ceva avere, dar a sfârşit bolnavă de tuberculoză, *Ciuleandra* se prindea în horă cu *Ţiganca albă*[1]. Intram pe poarta palatului din Şoseaua Kiseleff avându-i în bagajul minţii mele şi pe Mircea Eliade, Slavici, Agârbiceanu, Gala Galaction, Damian Stănoiu, Ionel Teodoreanu, Bucura Dumbravă, Sandu Aldea, Sanda Movilă, Nicolae Crevedia, Mihail Drumeş, Octavian Desila, G.M. Zamfirescu, chiar Petre Bellu şi, bineînţeles, pe Iancu Vissarion, singurul dintre ei pe care îl cunoscusem personal. Dar în acel moment eram de-a dreptul obsedat de Camil Petrescu. Niciun alt personaj literar nu mă fascinase mai mult ca Danton.

[1] Vasile Rebreanu, *Ţiganca albă*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1968 (n. coord.).

Reținusem de la omul care mi-a călăuzit primii pași pe această cale că niciun personaj literar nu poate depăși limitele intelectuale ale autorului său. Schimbând termenii binomului, bineînțeles că autorul nu poate fi mai puțin lucid, mai puțin creativ, mai sărac în idei și în sentimente decât personajul pe care l-a creat.

După părerea mea, Gelu Ruscanu, Andrei Pietraru, Ștefan Gheorghidiu erau unele dintre cele mai inteligente personaje din literatura română. Iar Danton, de-a dreptul un uriaș. Un titan în toate domeniile. Și, în închipuirea mea, Camil Petrescu nu putea să fie decât un alter ego. Omul care vedea idei trebuia să fie cu câteva capete deasupra celorlalți. Mai aproape de sus, mai aproape de dincolo, mai aproape de unde nu se mai poate. De lumea esențelor, de lumea ideilor pure, de lumea pe care nu o mai văzuse decât domnul Platon.

Un scriitor masiv, dintre cei pe care i-am cunoscut, era Mihail Sadoveanu. Atât de înalți încât le pluteau capetele pe deasupra mulțimii de oameni: Petru Dumitriu, Alfred Margul Sperber (scriitor de expresie germană) și Mircea Sântimbreanu.

Ca să fii scriitor mare nu trebuie să atingi neapărat doi metri înălțime sau peste o sută de kilograme. Dar poate deveni un motiv publicitar. Ceea ce m-a împins spre literatura cărților scriitorilor aflați în dimensiuni corporale extreme a fost simpla curiozitate. De cele mai multe ori se întâmpla ca și biografia lor să fie pe măsură. Și cum să nu fie așa când afli că Alfred Margul Sperber a luptat în armata austro-ungară în Primul Război Mondial, ca să treacă apoi în Armata Roșie, pe care o părăsește ca să se statornicească în viața civilă din România. Băiatul care își luase bacalaureatul la Viena se înscrie la o universitate românească, dar își continuă studiile la Paris, apoi la New York, unde este și gazetar la publicații comuniste, atunci când de-abia se înfiripa această mișcare peste Ocean. Cum-necum, eroul nostru ajunge funcționar tocmai acasă la Muza din Burdujeni, aproape un deceniu, ca în timpul celui de-al Doilea Război să fie întâlnit în București

trăind din diferite expediente, printre care lecții particulare. Dar activitatea comunistă a lui Alfred Margul Sperber nu-l situează în rândul primilor profitori de după 23 august. Nici răsplată, nici recunoștință. Rămâne un simplu colaborator la diferite reviste cu versuri în limba română și germană și cu traduceri, până se stinge, în 1967, la vârsta de 69 de ani și câteva luni.

Fiecare scriitor își are romanul său. Margul Sperber nu și l-a scris. Nu i l-a scris nici altcineva. Putea să fie un roman social, politic sau chiar de aventuri. Nu a fost să fie de niciun fel. Iar creația sa literară, chiar când a fost vorba de motive eterne, precum cele mitologice sau erotice, chiar când încerca o fuziune între mijloacele de expresie tradiționale cu cele moderne, nu sparge plafoanele mijlocii.

Orgoliile lui Petru Dumitriu și cele ale lui Mircea Sântimbreanu sunt pe măsura înălțimii lor corporale. Dar chiar și mai și...

Petru Dumitriu scrie la fel de ușor cum respiră sau bea apă. Nicio urmă de efort. Poate să scrie la repezeală. Dar se și grăbește. Pe de o parte, ca să ajungă celebru fără întârziere, pe de altă parte, ca să înlăture sau măcar să adoarmă suspiciunile. Este singurul scriitor boier din tânăra generație afirmată la jumătatea secolului. Nu are moșii, nu are castele, nici conace măcar, dar se poartă ca un aristocrat. Nu lasă să i se umbrească măreția în nicio împrejurare. Când o stimabilă doamnă i se adresează numindu-l Petre Dumitrescu face o adevărată criză în public. Aroganța lui se împletește cu o nobilă generozitate, bine regizată. Scrie la comandă, dar cu o evidentă detașare. Asta vreți, asta vă dau. Scrie cu o deosebită îndemânare unul dintre primele romane din literatura română puse în slujba propagandei comuniste și construcției socialiste, *Drum fără pulbere*, despre Canalul Dunăre-Marea Neagră. Se face că nu-i vede pe deținuții politici aduși acolo pentru exterminare, trece indiferent pe lângă dramele care se petrec și este interesat de un demers pe cât de triumfalist, pe atât de artificial. Iar în altă carte, *Bijuterii de familie*, își scoate la mezat clasa

socială din care făcea parte, poate chiar propria familie. Secvența în care deținătoarea bijuteriilor este asasinată de persoana cea mai apropiată, înăbușită cu perna pe care dormea, este, într-un fel, autobiografică. Autorul se leapădă de matricea sa făcându-i vânt în lumea de dincolo. Dar vine un timp de lehamite. Fie în urma unui examen de conștiință, fie pentru că nu se consideră destul de răsplătit pentru serviciile făcute, dezertează în lumea de dincolo de Cortina de Fier. Gurile rele vehiculau motivația unui conflict între el și fetele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care ar fi pus ochii pe înfățișarea lui statuară. Sau, poate, viceversa. Oricum, avea gata romanul despre „Fiicele regelui Ghiță"[1]. Dar unde este propriul său roman?

În timpul uceniciei mele la școala de pe Șoseaua Kiseleff mi-a fost profesor de creație literară. Cult, aș zice chiar erudit, priceput în mânuirea condeiului, reușea să ne capteze atenția. Trebuie să mărturisesc deschis că de la Petru Dumitriu m-am ales cu mai multă educație estetică decât de la lecțiile teoretice. În același timp, romanele sale ne orientau – mai exact ne deviau – mai mult spre literatura de tip nou, adică propagandistică, decât îndemnurile permanente ale politrucului de meserie.

Pe Mircea Sântimbreanu l-am cunoscut mai târziu. Actor în serialul filmului „Haiducii", personaj care ar fi fost capabil să ducă un cal în spinare, să mănânce o jumătate de vițel fript și să bea un butoi de vin, ar fi putut să joace foarte bine rolul lui Flămânzilă sau al lui Setilă. Născut în anul 1926 și afirmat pe terenul literaturii de-abia prin 1956, nu a jucat niciun rol în timpul uceniciei noastre. Dar ca director al editurii care publica preferențial literatură pentru tineret și cărți ale tinerilor scriitori, un număr de ani

[1] După ce a plecat în Occident, Petru Dumitriu a vorbit de mai multe ori de la microfonul postului de radio Europa Liberă, referindu-se între altele la modul de viață al nomenclaturii de vârf; Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost personajul principal al pamfletelor despre „Regele Gheorghe și fiicele sale" (n. red.).

ce păreau fără sfârșit, a trecut toată generația mea prin mâinile lui, chiar în anii de debut. Avea destui redactori care lucrau sub umbra cenzurii, dar nu se putea să-ți apară o carte în această editură până nu-i treceai de câteva ori prin birou cu atenții ca de ziua nașului. Și la ce puteai să te aștepți de la un om care scria numai povestioare didactice și moralizatoare despre copiii crescuți în eprubeta educației comuniste? Cele mai valoroase, dacă ne gândim în câte limbi erau traduse și în câte țări erau tipărite – *Recreația mare*, *Lângă groapa cu furnici*, *La telefon... telefonul!*, *Cu și fără ghiozdan*, *Caramele cu piper*, *Elefanți cu rochițe*, dar, mai ales, *Muma Mamuților Mahmuri*. S-ar fi bucurat, oare, tot de atâta trecere dacă autorul lor n-ar fi fost unul dintre cei care întocmeau listele cărților recomandate pentru traduceri, dacă n-ar fi fost vorba de reciprocitate cu alte edituri? Cert este că mulți scriitori au rămas cu impresia că fără ajutorul lui Mircea Sântimbreanu n-ar fi putut să debuteze. Iar eu știu foarte bine cum s-a bătut cât a putut cu cenzura ca să dea drumul romanului lui Ion Lăncrănjan, *Drumul câinelui*.

Trei, Doamne, și toți trei voinici, dar, cântărindu-le operele, deocamdată niciunul nu putea să sară mai departe de umbra sa. În fața ochilor mei rămâneau de neegalat Danton, curtea regală, iacobinii și girondinii, nobilimea și plebeii, străzile Parisului și toate drumurile Franței, dușmanii și prietenii, procurorii și judecătorii, gardienii și călăul. Lucid și pătimaș, vulcanic și profund, înțelept și imprevizibil, iubind țara mai mult decât l-a iubit pe el Dumnezeu, ușor narcisist, dar absolut devotat, strateg și stegar al revoluției, dar victimă, sacrificat pe altarul ei. Rămâne măreț și în fața clipei fatale, când îi sclipește în ochi cuțitul ghilotinei: „Dobitocule, ai să poți opri tu capetele noastre să se sărute când le vei arunca în coșul cu tărâțe?" Și dorința de pe urmă, ca un ecou de tragedie antică: „Ascultă, Samson, după ce îmi vei reteza capul să-l ridici și să-l arăți mulțimii! Merită!"

Coama de leu, fruntea de zimbru, ochii serafici și demonici în același timp, fața cioplită în piatră, buzele neapărat senzuale, gâtul

vânjos, umerii largi, coșul pieptului ca de taur, membre cu oase groase, pântecele strâns în corset... Acesta e Danton. Autorul lui nu putea să fie mai prejos...

Dar unde se ascundea? Camil Petrescu nu da răspuns la nicio invitație. Nu am putut să-l văd nici la Uniune, nici la Casa Scriitorilor, nici la Fondul literar, cu atât mai puțin la noi la școală. Un coleg al meu a reușit, totuși, să-i plaseze manuscrisul unei piese de teatru. I-a fost returnat necitit. Explicația: nu avea timp pentru lecturi și discuții. Și se ruga să nu mai fie sâcâit. A i se adresa cu așa ceva, zicea el, e ca și cum ai încerca să oprești un tren aflat în viteză ca să ceri un cărbune mecanicului de locomotivă pentru a-ți aprinde țigara.

Cineva mi-a spus că aș putea să-l găsesc în Sala Sporturilor de la Floreasca, unde avea loc un concurs între echipe studențești. Am crezut că-și bate joc de mine. Dar individul se arăta foarte bine informat. În timp ce scria la romanul *Un om între oameni*, Camil Petrescu asista la meciuri, acestea fiind singura lui formă de evadare și încărcare a bateriilor. M-am dus mai mult pentru fetele acelea cu picioare lungi și frumoase, pe care eram sigur că le găsesc acolo. Îl caut din priviri pe toate băncile, prin toate colțurile. Nici urmă de vreun bărbat uriaș.

Camil Petrescu. Cel care a putut să afirme că „Sadoveanu este o glumă inutilă în literatura română". Ca să-l condamn ar fi trebuit mai întâi să-l ucid pe Macedonski, cel care a avut nefericita inspirație să scrie cam așa despre Eminescu, chiar în zilele de început ale nenorocirilor sale:

„L-aș plânge dacă-n balamuc/Destinul lui n-ar fi mai bun,/ Căci până ieri a fost năuc/Și nu e azi decât nebun"

Dar nu sunt niște cazuri singulare. Nicolae Iorga îl desființează pe Arghezi, poetul Cuvintelor potrivite îl numea, la rândul său, pe marele savant, „un moș pârțag", Ion Barbu era contestat și contesta la rândul său, Maiorescu și Hasdeu se aflau la cuțite... Părintele lui Danton nu era nici el scutit: „Numele domnului Camil Petrescu este salvat numai datorită confuziei cu Cezar Petrescu".

Sau şi mai rău: „Cuvântul nulitate este cel în care Camil Petrescu încape cu opera sa cu tot". La rândul său, nu cruţa pe nimeni. Nici măcar pe Lovinescu, faţă de care trebuia să fie îndatorat. Este în stare să publice o broşură *Eugen Lovinescu sub zodia seninătăţii imperturbabile*, cu scopul de a-l pune la punct, dar, poate, şi pentru a-l provoca.

Nu ştiu de ce toate acestea îmi trec prin minte ca nişte secvenţe de film cu pelicula veche şi cam deteriorată, proiectată de un aparat beteag tocmai în această sală de sport, atât de animată. Poate unde aflasem că în tinereţea lui a fost şi cronicar sportiv (îţi vine să crezi?), tot atât de asiduu cum scria despre spectacole de teatru sau despre filme. Să fi cutreierat acum sălile de sport în „căutarea timpului pierdut"? Ştiam că a fost un admirator al lui Proust. Că în lucrarea sa *Teze şi antiteze* chiar integrase un eseu care se ocupa de Marcel Proust şi noua structură. Dar întrebat de un student dacă se afla sub influenţa scriitorului francez, el răspunde iritat: „Eroare! El se afla în căutarea timpului pierdut, eu în căutarea absolutului!" Privesc în dreapta, privesc în stânga. Niciun cap peste capetele mulţimii. N-o să vină. Ce dacă scria pe vremuri cronici sportive? A fost el şi cronicar de război, asta nu însemna că mai este ispitit de fronturile de luptă, unde miroase a praf de puşcă. Mai ales că experienţa sa a fost amară în această poveste... Ce-i venise să facă pe strategul militar? Analizând războiul din Abisinia, găsea cauzele ineficienţei trupelor de ocupaţie şi le da instrucţiuni comandanţilor şi stat-majoriştilor italieni. Şi se trezeşte într-o bună zi cu o scrisoare de mulţumire chiar din partea Ducelui şi este invitat la Ambasada Italiei în ţinută corespunzătoare pentru a fi distins cu o mare decoraţie. Şi cheltuieşte, de unde avea, de unde n-avea, să-şi facă rost de frac negru şi de mănuşi albe. Şi debarcă dintr-un taxi luxos. Dar portarul nu fusese informat de venirea lui. Politicos, cere totuşi relaţii prin telefon. Camil Petrescu? Cine-i Camil Petrescu? Nu figurează pe nicio listă de invitaţi... Căzuse în capcana unei farse...

Incomod, iritabil, nu era agreat de confrați. Dar suferea mai mult pentru că nu i se jucau piesele. De fapt, ele nu-și găseau actorii pe măsură. Îl duce cu vorba George Vraca, mai bine de un an, ca să refuze în cele din urmă rolul lui Danton. Când i se joacă, totuși, *Miorița*, cunoaște gustul amar al căderii. Ceea ce nu-l face să renunțe la scris. În buna tradiție a dramaturgilor clasici sau romantici, se apucă să dea lecții de teatru actorilor, regizorilor, studenților de la Conservator, publicului. Ca unul desprins din Renaștere, vrea să știe tot și ceva pe deasupra. Ca și cum s-ar teme că nu rămâne cine știe ce de pe urma sa, dorește să lase cât mai multe mărturii că a trecut pe scoarța pământului. Versuri (*Ciclul morții*), proză (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, *Patul lui Procust*), teatru (*Suflete tari*, *Miorița*, *Act venețian*, *Danton*, *Jocul ielelor*), dar și filosofie, estetică, chiar matematică și multă, nespus de multă și efemeră gazetărie...

Nu-i este la îndemână romanul realist, fie chiar unul istoric. Timp de patru ani se documentează temeinic despre revoluția de la 1848 și rolul lui Bălcescu printre ceilalți revoluționari. După care începe romanul-frescă sau romanul-fluviu *Un om între oameni*, muncă titanică ce îl epuizează până acolo că nu-și va putea duce opera până la capăt.

Titanul pe care-l căutam pornise pe drumul unui destin fără asemănare încă de la începutul venirii sale pe lume. Orfan de amândoi părinții, crescut de o mătușă, își ia soarta în propriile mâini încă din pruncie. Fără intelectuali în familie, fără îndemnări și sprijin în știința de carte. Când este luat la școală știe de mult să citească și să scrie. Elev eminent în liceu, părăsește facultatea ca să plece voluntar pe front, unde este și rănit. Dar își ia licența și doctoratul cu „magna cum laude".

Sala Sporturilor Florească. Pe care o măturam cu privirea peste tot. Și deodată văd așezat pe o bancă, sfios, parcă cerând iertare că se află acolo, ghemuit în sine, o mână de om, turtă de ceară, aproape străveziu, strâns într-un loden păros și de culoare stacojie,

ros pe la guler şi pe la manşete – cumpărat pe puncte de cartelă. Tăcut, dar cu privirea iscoditoare, ferindu-se de tinerele care-l înconjurau, înalte, zvelte, expansive, îmbrăcate numai în maiouri şi în şorturi, aşteptându-şi rândul să intre pe teren.

Singurul bărbat între ele, nimerit cine ştie cum acolo, uneori de-abia îl zăream prin pădurea de picioare feciorelnice, lungi şi frumoase. Se chinuia mult cu un aparat auditiv, care probabil nu-şi prea făcea datoria sau nu reuşea mai mult în acel vacarm al fetelor dezlănţuite. Nu putea să fie decât un pensionar care îşi tocise toată viaţa coatele la un birou de funcţionari mărunţi. Şi nu ştiu cum era lumea privită prin ochelarii săi cu nişte lentile care păreau mereu aburite, cum era ea auzită prin greieraşul ţinut în ureche. Dar era evident că el chiar trăieşte spectacolul şi îl vedeam cum tresare şi freamătă în momentele palpitante.

Da, era el, domnul academician, domnul laureat al Premiului de Stat, jurnalistul, cronicarul sportiv şi de teatru, întemeietorul de reviste şi de ziare, filosoful, matematicianul, estetul, poetul, autorul dramatic, prozatorul Camil Petrescu. Cel care se pregătea să intre în eternitate. Că în *Istoria literaturii române* intrase mai de mult. Ca să aibă ce să scrie nenumăraţi critici şi istorici literari. Pe lângă ei, cu multă înţelegere a omului şi a operei, Georgeta Horodincă, Florica Ichim şi alte doamne. Ca el să poată să spună de acolo, de pe unde este: *Iată femeia pe care o iubesc!*

Aida

Eram bolnavi de iubire. Atât de rău bolnavi încât nimeni nu putea să creadă că ne vom mai vindeca vreodată.

„O poetă şi un prozator. Cade bine. O să facem casă bună. Şi o să câştige ceva literatura română din această fericită împerechere. Curaj, copii! Ţineţi-o aşa! Nu vă lăsaţi!"

Dar noi nu ne gândeam la aşa ceva. Nu ne făceam niciun fel de socoteli. Ne trăiam clipa. La intensitate maximă. Clipele. Care ştiam că nu se vor sfârşi decât odată cu noi.

La început, am avut destule dificultăţi. Faptul că nu ne ascundeam sentimentele deranja prea multă lume. Prea ne afişam fericirea, prea sfidam obişnuinţa, prea ne detaşam de restul lumii. Poate că provocasem şi nişte invidii, ştiu eu? Ostilităţi, bârfe, ba chiar ne-o spuneau unii de la obraz că ne cam făceam de cap.

Apoi s-au mai obişnuit. Ne lăsau în pace, pentru că tot nu era nimic de făcut. Au început chiar să ne ocrotească. O făceau mai ales Drina Sârbu, fraţii gemeni – căpitanii Ion şi Florian Grecea, Sonia Larian, Gabriel Manolescu, Rodica Toth, Oniţa Bădilă... Chiar păream nişte bolnavi de care trebuia să aibă cineva grijă.

Dar conducerea şcolii se afla în derută. Nu ştia dacă aşa ceva trebuie condamnat sau stimulat. Pentru că nu avea unde să încadreze faptul. Directorul nostru politic, recrutat din rândurile clasei muncitoare şi şcolit în cursuri scurte, cunoştea pe de rost păcatele capitale care „trebuie arse cu fierul roşu" şi ne toca la cap

cu ele în fiecare zi, ca să se imprime bine în conştiinţa noastră în curs de formare: cosmopolitismul, adică plecăciunea în faţa falselor valori ale culturii imperialismului capitalist, aflat în putrefacţie; lipsa de vigilenţă; atitudinea de gură-cască; pactizarea cu duşmanul de clasă; spiritul mic-burghez; oportunismul; originea socială nesănătoasă; rudele în străinătate; misticismul...

Pe de altă parte, se credea că o dragoste de tip nou, tovărăşească, proletară, poate să transforme cele două personaje în potenţiali sau chiar adevăraţi eroi... „Saşa şi Natalia, doi însuraţi...", colhoznice care fertilizau ogoarele, stahanovişti ce spărgeau normele, ostaşi viteji şi infirmiere duioase, iubiri ideale cultivate în romane, în teatru, mai ales în cinematografie. Iată o secvenţă dintr-un film: o blondă sprintenă ca o căprioară aleargă printr-o minunată pădure de mesteceni, toţi cu coaja albă, şi printr-o poiană smălţată cu flori, în lumina unui soare dolofan. În urma ei, Serioja, hotărât să o prindă. Fuge ea-fuge el, fuge el-fuge ea, dă-i, dă-i şi dă-i, gata s-o înhaţe, în sfârşit o ajunge, spectatorii cu sufletul la gură, ce o să se întâmple? Şi Serioja rosteşte cu respiraţia gâfâită: „Davai cotizaţia, Maşenca!" Asta era...

Asta era în ţara în care se scriseseră *Anna Karenina*, *Învierea*, *Cadavrul viu*, *Sonata Kreutzer*, *Pescăruşul*, *Pădurea*, *Demonul*, *Evgheni Oneghin*, *Fraţii Karamazov*...

Davai cotizaţia, Aida!...

Deocamdată nu încercau să ne dirijeze şi nici să ne interzică. Rămâneau în expectativă. Dacă lucrurile vor aluneca spre nişte relaţii mai neprincipiale, vor avea ei grijă să intrăm în normal. La urma-urmei, nu era deloc obligatoriu ca o familie să înceapă cu legitimarea la Primărie. După câte ştiam noi, marele învăţător al popoarelor, Vladimir Ilici Lenin, şi Nadejda Krupskaia, tovarăşa lui de luptă, de muncă şi de viaţă, au trăit bine-mersi fără certificat de căsătorie. În mare taină, cu asumare de riscuri, umbla vestea că tătuca de la Kremlin s-ar fi descotorosit de soaţa lui cam în felul lui Henric al VIII-lea. Se spunea că şi mai-marele nostru, cel

mai mare pe atunci, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, ar avea o Krupskaia a lui, actriță la Teatrul Național, fiică de scriitor, cât se poate de nelegitimă.

Deși familia era declarată drept cea mai importantă celulă și prima cărămidă aflată la baza societății, codul moral, în această privință, era încă destul de permisibil. Nici în lumea scriitorilor noștri lucrurile nu stăteau altfel. Adulterul, abandonul, despărțirile, schimburile de soții se țineau lanț. Acest vânticel de toleranță adia dinspre Kremlin, ca multe altele. În țara cu prea multe văduve și fete nemăritate, cu prea puțini bărbați valizi sub presiunea refacerii potențialului demografic diminuat de război și pentru a-i răsplăti, într-un fel, pe ostașii care își pierduseră mulți ani în tranșee și pe fronturi puteau să facă unele concesii pe termen limitat. Motiv care s-a transmis și s-a extins în toate țările satelite. La noi de-abia după ce a ajuns la putere Elena Ceaușescu s-a pus problema puritanismului în relațiile erotice, cu sancțiuni deosebit de severe.

Dar șefii noștri aveau o problemă dintre cele mai afurisite. Aici, în palatul de pe Șoseaua Kiseleff nr. 10 funcționa o instituție de învățământ mixtă de sus până jos. Cu dormitoarele fetelor suprapuse peste ale noastre, pe aceeași scară de acces, puteam fi văzuți băieți și fete, în grupuri sau în perechi, în sălile de curs sau de seminarii, pe sub scări sau prin diferite colțuri ale clădirii, chiar în orele de somn obligatoriu. Aida și cu mine deschisesem o poartă pe care dădeau și alții năvală. Bineînțeles că dacă nu s-ar fi făcut anumite concesii nu ar fi fost posibil. Și totuși se temeau ca situația să nu scape de sub control.

Habar nu aveam că suntem supravegheați. Că priviri iscoditoare scormoneau în intimitatea noastră. Că ni se cântăreau cuvintele și ni se măsurau gesturile.

Aida...

Nu era cea mai frumoasă fată din șirul iubitelor mele și nici măcar printre colegele sale. Dimpotrivă, în mod obișnuit, părea o ființă cât se poate de comună.

Dar când a intrat în povestea noastră de iubire s-a întâmplat cu ea un adevărat miracol. Era de nerecunoscut. Până şi mama ei ne mărturisea că parcă ar fi alta. Frumoasă când zâmbea, când râdea, când cădea pe gânduri, când citea, când cânta, când vorbea, când plângea, dar mai ales în braţele mele.

Cineva îmi descrisese feeria unui vitraliu de biserică: să nu mori până nu-l vezi. L-am văzut. Dar era o zi mohorâtă, cu ploaie măruntă şi ceaţă deasă. Parcă se înserase de mult. Degeaba ardeau candelabrele. Vitraliul era opac. Prietenul meu uitase să-mi spună că în afară de bucăţile de sticlă colorată şi de ramele de plumb mai era nevoie şi de altceva ca să se întâmple minunea: strălucirea sfântului soare. Aida era frumoasă numai prin iubire. Şi numai atât cât strălucea soarele pe cerul dragostei noastre.

Dar mă întrebam ce găsise la mine: nici cel mai frumos, nici cel mai inteligent, nici cel mai elegant, nici cel mai cult, nici cel mai cast, nici cel mai talentat. Dacă dragostea este oarbă, nu eram eu acela care să facă pe cineva să-şi piardă minţile de la prima vedere. Şi nici nu am făcut nimic ca s-o cuceresc. Eram atât de dezamăgit în acel moment încât mă hotărâsem să nu mă mai las ispitit de nicio sirenă. Maria Drăguţ rămăsese la Timişoara în braţele unui ofiţer activ, fost cioban şi tractorist, Emiliei Munteanu îi aranjase unchiul ei, comandantul Corpului 2 Armată, care iniţial pusese ochii pe mine, o partidă cu un tânăr ofiţer din cazarmă, Sara Leibovici dispăruse în Israel sau în America Latină, dacă va mai fi ajuns pe undeva, Victoriţa Dobre, studentă la Institutul de Cinematografie, îmi închisese uşa în nas, Maria Popescu, studentă la franceză, mă ţinea în confuzie, cu Letiţia Popa convenisem să avem numai relaţii de prietenie, neafectate de sentimente.

Ce m-a dat peste cap a fost reîntâlnirea cu Lucia, prima mea iubire de pe vremea când eram elev la Găeşti. Aflasem că se încurcase sau se logodise cu un coleg de facultate, căpitan de Miliţie care lucra chiar în Ministerul de Interne. O însoţeam pe Maria spre căminul ei de pe Mătăsari. Un taxi opreşte pe marginea trotuarului.

Coboară Lucia cu un snop de trandafiri în brațe. Este o zi de aniversare, nu știu, a ei, a lui, merge să se schimbe pentru petrecerea care va continua la restaurant. Ne sărută pe amândoi, țupa-țup, din vârful buzelor. A coborât pentru că nu mai știa nimic de mine. Eu am înțeles că spre a dovedi unde a ajuns. Îmi pune buchetul în brațe. Nu știu ce a fost în capul meu de l-am aruncat în primul coș de gunoi agățat de un stâlp de telegraf. Maria fuge cu pași mărunți, de parcă n-ar vrea să fie părtașă la o crimă. Lucia rămâne pe loc să scoată trandafirii din tomberon, fir cu fir. O privesc în tăcere, apoi pornesc cu mâinile în buzunarele pantalonilor, fără să mai privesc înapoi. În stație mă arunc în primul tramvai. La cap de linie, intru într-un bufet. Bețivi, muște și, nu întâmplător, paharul murdar, vinul acru. Pornesc spre școală pe jos. Mă simt atât de murdar...

Gata! Nu-mi mai trebuie! Prea multă neliniște, prea multe frământări, prea multă nesperanță, prea multe părăsiri și prea scump plătite, prea efemeră fericirea, prea puțină libertate. De aici înainte numai niște legături, așa, pentru ce-i trebuie unui tânăr, fără complicații sentimentale. Și când o fi să fie, o să-mi găsesc și eu o creștină care să țină casa și să-mi crească plozii. Cunosc atâtea căsătorii convenționale care rezistă destul de bine. Și atâtea cupluri chinuite, deși s-au întemeiat pe dragoste. Se poate trăi și fără iubire. Și încă destul de comod.

Aida citea în curtea școlii. Și-a pus cartea în poală și m-a privit cu o chemare în ochi și cu un zâmbet enigmatic pe buze. Și-a întins chiar gâtul ca o pasăre care vrea să-și ia zborul. Nu eram prost să nu înțeleg. Dar eu tocmai luasem hotărârea să evit orice încurcătură erotică. Te afli în căutare, fetițo, să-ți dea Dumnezeu noroc. Eu, unul, de-abia am ajuns pe celălalt mal și nu mai am niciun chef și nici curaj să mă arunc în ape tulburi. Am salutat-o în tăcere și mi-am văzut de drum.

În rest, nu-mi mai aduc aminte cum a fost, cum a început. A venit ea spre mine, am căutat-o eu? Tot ce știu este că ne-am trezit unul al altuia, de parcă am fi fost așa dintotdeauna. Uite de cine

a fost în stare să se îndrăgostească fata asta. Mă simţisem întinat pe dinafară şi cu sentimentele amorţite în adâncul sufletului. De ce nu m-oi fi împotrivit? De ce m-am lăsat dus de val? Şi unde vom ajunge? Mă asemănam unui arbore cu florile arse de brumă şi scuturate înainte de a da în rod. Va fi posibilă o nouă înflorire?

Doctorul Gâscă avea nişte explicaţii... Dar cine era doctorul Gâscă? Spunea că este intern la Spitalul Filantropia. Nu prea înţelegeam eu dacă asta înseamnă student în practică sau medic în stagiatură, dar nici nu-mi băteam capul cu aşa ceva. Ei bine, doctoraşul ăsta cunoştea şi el povestea noastră, ca toţi locuitorii palatului. Tot trăncănind despre una, despre alta am ajuns şi la mirarea aceea a mea că de unde atâta dragoste la fata asta, şi aşa dintr-odată şi anume pentru mine. O criză întârziată de pubertate, spunea el. O explozie hormonală. S-a întâmplat să fiu acolo, la momentul potrivit. Dacă nu eram eu, era altul. Furiile erotice sunt atât de nebuneşti la unele persoane încât acestea îşi pierd controlul. Dobitocul!...

Dar ce se întâmpla cu mine? Despre ce explozie mai putea fi vorba când eram trecut prin ciur şi prin dârmon? De ce mi-am pierdut capul?

Nu e un caz unic, îmi spune. Îmi aminteşte de Antoniu, care a pierdut un imperiu şi şi-a pierdut viaţa pentru frumoasa Cleopatra, de Goethe, care, aproape octogenar, mergea să ceară în căsătorie o fată de 14 sau 16 ani... Avea lecturi, doctoraşul, dar nu avea explicaţii convingătoare. Eu mai citisem şi *Adela* lui Ibrăileanu şi *Lorelei* a lui Ionel Teodoreanu, dar era cu totul altceva. Bărbaţii aceia erau la o vârstă când poţi să dai în mintea copiilor. Iar între mine şi Aida nu era decât o diferenţă de cinci-şase ani.

Numai că eu trecusem printr-o seamă de experienţe, ea de-abia acum şi de-abia cu mine descifra alfabetul iubirii. Iar eu, ca un elev repetent, care a uitat şi puţinul pe care-l mai ştia, luam totul de la cap.

Singura mea poveste de dragoste fără bănuieli, fără îndoieli, fără reproşuri, fără contradicţii, fără învinuiri, fără lacrimi, fără suferinţă. Aproape inumană. Nu mai eram o singură pereche.

Ajunsesem un singur tot. Cele două jumătăți se căutau până și noaptea în somn și se regăseau în vis.

Pentru mine nu mai exista nici trecut, nici viitor. Nu mă interesa decât clipa prezentului. Și habar n-aveam ce se pune la cale. Și parcă toată lumea era de partea noastră. Până și tovarășul Hoajă, directorul politic, ochiul, urechea și pumnul partidului nu mă mai atenționa, nu mă mai amenința, ba se arăta destul de amabil, atât cât putea el să fie sau să se prefacă.

Nu eram singurul cuplu din școală. Toma Atanasie și Ioana Zamfir, Rusalin Mureșan și Valentina Șima, Victor Zetnic și Geta lui ne-o luaseră cu mult înainte. Dar idilele lor erau mai discrete, mai potolite, mai prudente. Noi, convinși că nu avem nimic de ascuns, sau, poate, de-a dreptul inconștienți, nu ne temeam de nimic și de nimeni. Dacă nu făceam niciun rău nimănui, de ce să umblăm cu fereală, ca niște păcătoși?

Când ne întâlneam, i se lumina fața și îi străluceau ochii. Și nu ne despărțeam decât ca să ne adunăm cu și mai multă patimă. Jumătăți ale unei ființe despicate, care nu pot supraviețui decât întrunindu-se. Împreună la cursuri, la seminarii, la meditații, la masă, la spectacole. În tramvai, pe stradă, ne țineam de mână ca niște copii.

Părul, negru de la natură, abundent, ondulat, i se revărsa în cascade pe gât, pe umeri, până aproape de șolduri. Uneori îl împletea în două cozi lungi și bogate purtate pe piept, peste sânii ei mici și tari care împungeau în bluză, gata s-o spargă. Ochi negri-căprui, sprâncene tocmai cum îi stătea bine, tenul îi bătea în măsliniu, nasul ușor coroiat, ca la o prințesă turcmenă, buze potrivite și o gropiță în bărbie, numai bună de sărutat.

Și o sărutam în creștet, îi sărutam părul șuviță cu șuviță, tâmplele, fruntea, pleoapele, buzele, bărbia, gropița suprasternală unde-i pulsa viața... Odată i-am spus în glumă: „Dacă mă părăsești, te blestem să te umpli de pecingine pe unde te-am sărutat!" „Mai întâi să mă duci pe insula leproșilor, pentru că m-aș umple de bube peste tot. Dar eu pe tine nu te blestem, orice ar fi." „Nici eu! Jur!"

Nu mai avea loc nimeni în inima noastră. Și nici nu ne interesa să ne strecurăm în altele. Și iubeam până și urma pașilor pe unde a trecut și clanța pe care a pus mâna să deschidă ușa.

În același timp suntem și doi studenți model. Ne facem bine lecțiile, eu nu mă mai iau la harță cu tovarășul Hoajă, nu mai evadez atât de des din cămin. Și scriem pe rupte.

Atunci a compus ea unul dintre cele mai frumoase poeme de dragoste care s-au scris în Școala de Literatură. Nu avea decât un singur defect, dar foarte mare: era apolitic. Și pe vremea aceea nu erau valoroase decât creațiile cu tendință. Cu mesaj politic. De tipul „Ilenuța tractorista" sau „Drag îmi e bădița cu tractorul". Dragostea, mai la urmă...

Cât despre mine, aș putea spune că aceasta a fost perioada mea cea mai bună. Dacă aș fi ținut-o tot așa, cu altul ați fi stat acum de vorbă.

Dat afară din școală, părăseam Bucureștii cu câteva cărți în geamantan și cu Aida în inimă. În tot timpul tinereții mele am îmbrățișat-o în toate fetele și în toate femeile pe care le-am strâns în brațe. Și o sărutam de câte ori le sărutam pe ele...

În realitate, n-am mai întâlnit-o decât peste aproape o jumătate de secol. Dacă n-ar fi fost cu soțul ei, pe care îl vedeam destul de des în emisiuni televizate, nu aș fi recunoscut-o. Una dintre acele doamne intelectuale care știu să intre frumos în vârsta a treia. Cu părul lins, pieptănat în coc, parcă mai fragilă, mai puțintică la trup, dar cu privirea aceea senină a oamenilor care au trecut pragul celebrității. Poetă adoptată în cercurile elitelor internaționale, cu destule cărți traduse sau tipărite în edituri bilingve, în marile metropole ale lumii...

„Tu ești, Aida?"

Mă înjunghie cu o privire ucigașă, de parcă aș fi fost un asasin. Îi ghicesc întrebarea: „Ce ai căutat, domnule, în viața mea?...".

Își cheltuise, într-adevăr, cu mine sau pentru mine, cel mai frumos timp al existenței ei: timpul primei iubiri.

Știm totul, dar nu spunem nimic

Sesiune

Liberi. Liberi în cazarmă. Nu aveam voie să ieșim în stradă, în rest program de voie. Tot palatul era al nostru de sus până jos, la fel curtea în toate ungherele ei. Unii învățau în sălile de curs, alții în cele de studii sau în bibliotecă, alții pe coridoare, în holuri, în dormitoare, chiar în baie sau în pod, pe terase... S-ar fi cățărat și pe acoperiș, dar n-ai fi putut să stai decât călare pe coama lui, poziție deloc comodă.

Parcă ne-am afla într-un stup de albine. De cum intri pe poartă te întâmpină un zumzet neobișnuit. Peste tot grupuri de băieți și de fete. Deși nu le cere nimeni, nu vorbesc decât în șoaptă, de parcă s-ar afla într-un ceremonial.

Și deodată în liniștea aceasta a detonat bomba care a spart toate timpanele: o tentativă de viol în podul școlii.

Cunoșteam podul. Îl explorasem încă din prima săptămână a studenției. Semiobscuritate, praf, miros de vechi, o adevărată țesătură de lemne încrucișate care să susțină căpriorii acoperișului, coșuri de fum, sfori pentru rufe. Nu era un loc în care să te relaxezi după cum aveam intenția. Îl găseam chiar lugubru. Numai bun de spânzurat. Ce l-o fi apucat pe ăla, ca s-o facă tocmai acolo... M-aș fi dus și acum să privesc locul faptei. Dar nu puteam să urc și să cobor scări. De-abia făceam câțiva pași în jurul patului...

O criză de noapte, spitalul de urgenţă, apendicită dată în peritonită... După scoaterea copcilor nu am fost prea cuminte. Incizia a crăpat şi nu mai era altceva de făcut decât să am răbdare până creşte ţesut nou.

Singur în dormitor. Înaintea sesiunii de examene, practică obligatorie în redacţii. După ce colegii mei plecau spre redacţii sau porneau pe teren în căutare de informaţii nu mai aveam contact cu niciunul dintre ei. Se întorceau obosiţi, dezamăgiţi, fără chef de viaţă, unii resemnaţi, alţii revoltaţi. Li se impunea ce şi cum anume să scrie. Li se maltratau materialele. Cele mai multe erau aruncate la coş. De-abia puteau să strecoare câte o ştire din când în când. Niciodată atâta cât să-i mulţumească. Oricum erau convinşi că dacă vor fi repartizaţi în presa cotidiană, nu-i aştepta o viaţă plină de bucurii. Şi toate acestea se suprapun peste o situaţie foarte confuză, cel puţin pentru studenţii din cel de-al doilea an. De multă vreme – şi din ce în ce mai insistent în ultimele zile, se vorbeşte despre transformarea şcolii în institut de literatură şi critică literară, după modelul celui sovietic. Documentaţia a fost făcută, conducerea „superioară de partid şi de stat" şi-a dat acordul de principiu, dar se aşteaptă aprobarea finală. Probabil, la un semnal de la Kremlin.

Va fi, nu va fi? Şi dacă da, în ce condiţii? Dacă printre noi apărea câte un absolvent de la universitatea moscovită era încolţit de întrebări. Printre noi se aflau absolvenţi de universităţi, de facultăţi, chiar cu câte mai multe licenţe, şi studenţi veniţi de la diferite universităţi de stat, dar aproape jumătate din şcoli medii şi profesionale. Nu lipseau muncitorii scoşi din producţie, calificaţi la locul de muncă prin cursuri de scurtă durată.

Dacă ar fi fost să se ia în calcul rezultatele obţinute în practica de presă, ar fi însemnat un adevărat dezastru. Tot ce mai rămânea de făcut era să învăţăm. Şi învăţam de parcă am fi stat cu cuţitul la gât.

Eu unul, de la promoţia de anul trecut, mă învăţasem cu rezultate foarte bune. Nu ştiu cum ar fi fost de astă dată. Dar cu toate

că nu am putut părăsi dormitorul, eram mai bine informat decât mulţi dintre colegii mei. De pe unde veneau, treceau pe la patul meu. Aici era locul de întâlnire.

O altă veste a dat alarma: se vor recruta candidaţi pentru Uniunea Sovietică. Nu se ştia dacă aceasta va anula intenţia de înfiinţare a institutului românesc sau lucrurile vor merge în paralel. Oricum, şansa cea mai mare o vor avea membrii de partid, elementele muncitoreşti. Am început să ne facem socotelile. Cap de listă va fi, fără îndoială, Nicolae Stoian, care se şi arăta încântat de o asemenea perspectivă. Nu putea să-i stea nimic în cale. Origine sănătoasă: ţăran sărac, ucenic, muncitor în fabrică, elev la cursuri fără frecvenţă, secretarul comitetului UTC pe şcoală, membru de partid, bun cunoscător al limbii ruse, poet prolific, imitator zelos al lui Maiakovski.

Dar avea şi el o problemă. Filofteia, proaspăta lui soţie, care învăţa limba rusă la Institutul „Maxim Gorki". Se vor face diligenţe ca să fie strămutaţi împreună în capitala sovietică? Va trebui să rămână să-l aştepte?

Se săturaseră de atâta aşteptare. Deşi soţ şi soţie de luni de zile, continuau să trăiască separat, fiecare în alt cămin studenţesc. Ca să se întâmple ce trebuia să se întâmple, după oficierea căsătoriei, le lăsase liber apartamentul său colegul nostru Florian Grecea, plecând cu familia la ţară într-o zi de duminică. În rest, din când în când, pe unde apucau...

În afară de el credeam că potrivit ar fi Ion Acsan, care ne-ar fi făcut cinste, uimindu-i chiar pe ăia cu multele lui cunoştinţe despre istoria şi culturile popoarelor vechi din Orient. N-ar fi trebuit să lipsească Radu Cosaşu, poate cel mai isteţ dintre noi. Credeam că nici Gheorghe Tomozei, Nicolae Motoc, Daniel Drăgan, Gabriel Manolescu, Doina Sălăjan, Doina Ciurea, Adela Popescu. Nu aveam îndoieli asupra lui Irimie Străuţ, cel pornit dintr-o gură de mină. Puţin probabil să-l trimită şi pe Labiş, cel mai bun dintre noi. Iar el nu se arăta deloc interesat. Poate că brava.

Ca să spun drept, pe mine nu mă lăsa rece problema asta. Mă cuceriseră Ostrovski (cel bătrân, cu *Pădurea*, nu Nikolai, cu *Așa s-a călit oțelul*), Gogol, Pușkin, Lermontov, Tolstoi, Turgheniev, Cehov, Dostoievski, Șolohov. Îmi mărturisesc și tentația de a cunoaște comunismul la el acasă. Deși trecusem prin atâtea, nu găseam, la data aceea, altă societate umană mai bună decât cea a comunismului ideal. Dar exista așa ceva undeva? Trebuie să aflu. Trebuie să mă lămuresc.

Un experiment personal eșuat lamentabil. Îmi pusesem toți banii în sertarul unei noptiere nefolosite și i-am invitat pe colegii mei să facă la fel. Din stocul acela, mereu împrospătat, să ia fiecare pe măsură ce a făcut cheltuieli. Fără martori, fără evidență. Cu garanția propriei conștiințe. O vreme nu s-a atins nimeni de banii aceia. Dar nici nu a adăugat cineva măcar un leu. Până într-o zi când am găsit sertarul gol. Femeia care face curățenie, om al muncii și membru de partid? Altcineva? Dar cum stau lucrurile la lumina stelei roșii, sub semnul secerii și ciocanului?

Dacă mă vor propune, n-am să fac nazuri. Gândul nebunului până la marginea pământului...

Norocul avea să cadă pe Gheorghe Achiței, care va veni de la Moscova cu doctoratul în buzunar, întâmpinat cu porțile larg deschise: activist al CC al PCR în secția Cultură și Artă; trimis în Italia pentru studii de specialitate în istoria artelor; rectorul Institutului de arte plastice „Nicolae Grigorescu" din București... Personal, m-am bucurat de prietenia lui manifestată în multe împrejurări. A și scris despre începuturile mele literare, făcându-mi loc printre atâtea preocupări și obligații pe care le avea.

De la el aveam să aflu că acolo, la institutul moscovit de literatură, era o lume de-a dreptul fascinantă: slavi, cerchezi, turkmeni, uzbeci, kalmuci, eschimoși, arabi, mongoli, chinezi, ucraineni, unguri, români, polonezi, nemți, cubanezi, cehi, slovaci, negri africani și americani, bulgari, albanezi... Un adevărat turn al lui Babel. Nimeni nu ar avea cum să cunoască mai bine atâtea popoare și etnii, prin ce au ele mai reprezentativ, creația literară, decât în acest

creuzet. Eram de-a dreptul ispitit. Habar nu aveam că la data aceea mi se întocmea dosarul pentru altă destinație...

Ne-am trezit cu un ziar, scris în întregime de mână și un singur exemplar, pe un metru pătrat de carton, cu un titlu ciudat: „Știm totul, dar nu spunem nimic". Fusese ticluit în taină, mi se pare chiar în podul palatului. O replică la presa oficială. Articole senzaționale, după modelul celor de scandal din presa dintre cele două războaie: „Un glas sfâșie liniștea nopții"; „Crima din podul școlii"; „Pe urmele violatorului"; „Victima șocată refuză să dea relații"; „Bruta se află printre noi". Ca să ne pună la curent, ținând cartonul în mână, Toma Atanasie mai mult povestea decât citea. Cred că și improviza pe loc. Efectul nu a rămas zadarnic. Îl ascultam cu toții, amuzați și entuziasmați. Era și un fel de răzbunare pentru perioada de practică, recent încheiată, unde colegii mei nu au avut posibilitatea să se afirme. Poate și o reacție la învățătura leninistă după care un ziar trebuie să fie un agitator și organizator, scris de mase și pentru mase. „Vom reveni în numărul viitor". Și a apărut și cel de-al doilea număr: „Agresorul a fost identificat"; „Monstrul din Găești își întinde tentaculele"; „Sedusă și abandonată"; „Siluirea unei minore"; „Corupătorul de pe Răstoaca nu are mustrări de conștiință"; „Violări în serie"; „Opriți orgiile!", articolele erau bine ilustrate cu poze de nuduri feminine în diferite poziții, decupate din ziare și reviste vechi, din pictura flamandă, până la statui din Antichitate. Mi-a pus capul decupat într-o fotografie pe trupul unei fiare dezlănțuite. În replică, a apărut ziarul lui Labiș, numit *Fronda*, în care în aparență îmi lua apărarea, dar mă afunda și mai mult.

A fost distracția noastră de mai bine de o săptămână. Niciodată nu ne-am simțit atât de eliberați. La fiecare lectură, făcută în grup, râdeam de ne țineam cu mâna de burtă. Eu și de plăcere, dar și de durere.

Se spune că râsul este un medicament. Dar rana mea refuza să se vindece. Doctorul Virgil Monda, de la policlinica artiștilor și

scriitorilor, mă vizita de cel puţin două ori pe săptămână şi era de fiecare dată nemulţumit.

Între timp, continua sarabanda celor două ziare: „Altă copilă căzută în capcană"; „Opriţi vampirul!"; „Aruncaţi canalia după gratii". Un haz nebun. Parcă eram cu toţii ameţiţi de băutură...

Conducerea şcolii a aflat de această năzbâtie şi nu putea să rămână indiferentă. Ziarele au fost confiscate, redactorii ameninţaţi, dar cineva trebuia să fie ţapul ispăşitor. Şi aşa am ajuns „violatorul din pod". Încă un motiv să devin element necorespunzător.

Şi cine altul dacă nu eu.

Care, după ce am parazitat atâta vreme în pat, i-am mai şi determinat pe alţii să alunece pe o pantă periculoasă.

Nici de data asta nu a fost nicio anchetă. Nu mi s-a luat nicio declaraţie, nu am fost chemat nici la director, nici la partid, nici în altă parte. Numai tovarăşul Hoajă, politrucul nostru, m-a avertizat că a ajuns funia la par. Şi atâta tot. O vorbă aruncată în vânt? Nu era el omul care să glumească.

Eu și regele Mihai

Un bănuț galben, cu marginile zimțate. Și cu două capete, unul peste altul. Un cap de bărbat, un cap de copil. Piesa de un pol. Adică de 20 de lei. Pe vremea când leul era mare cât roata carului. Dar nimeni de pe la noi nu spunea o monedă de 20 de lei. Parcă m-aș fi născut într-un timp arhaic. Cu bani, băncuțe, parale și mahmudele.

Mai erau și niște litere. Dar pe mine nu mă interesau în niciun fel aceste semne, pe care tot nu le-aș fi înțeles. Eu pipăiam cu vârful degetelor cele două capete și mă miram cum de a crescut unul din altul. „Aceștia sunt regii țării", mi-a spus bunicul. M-am mulțumit cu atât. Nu eram pregătit să aflu mai multe.

Aceasta este prima mea amintire despre regele Mihai. O efigie din profil pe o monedă de 20 de lei. Cine să bănuiască pe atunci că destinele noastre vor deveni tangente într-un anumit punct, prin forța împrejurărilor?

De fapt, numele noastre fuseseră alăturate încă de la naștere. Nașterea mea.

Nu mi se tăiase încă buricul când o proastă de femeie bătrână, din vecini, care avea interes să capete câte ceva de pe la ai mei, și-a făcut cruce și a zis, cu voce tare, s-o audă toată lumea: „E frumos ca regele Mihai!" Nu-l văzusem niciodată pe băiatul dolofan, dar pentru că un rege trebuia să fie frumusețea întruchipată, nu putea să fie decât așa în închipuirea ei. Comparând cu el un boț de carne încă necurățat de mizerii, nu-și dădea seama că a comis

delictul de lezmajestate. Dar nu a luat-o nimeni în seamă. Decât dacă se va fi aflat pe acolo o ursitoare care să-i ia vorba din gură şi s-o întoarcă pe dos.

De câte ori mă vedea, îmi sărea în cale să-mi sărute mâna. De la o vreme mă şi aştepta la poarta şcolii. Odată chiar a îngenuncheat în drum şi şi-a înfăşurat braţele în jurul picioarelor mele.

Onica. Nebuna satului...

Satul Corbeni, de pe malul Argeşului şi de sub poalele Munţilor Făgăraş, cu femei frumoase şi bărbaţi semeţi avea şi destui „năvlegi". Aceştia erau nişte oameni cu minte puţină, dar blânzi, ascultători şi supuşi pe care-i întreţineau şi-i puneau la muncă stăpânii lor, de obicei fraţi, cumnaţi sau alte rude apropiate, care moşteneau şi partea lor de avere lăsată de părinţi.

Cinci-şase năvlegi în toată comuna şi o singură nebună. Onica. Absolut inofensivă. Nu făcea altceva decât să distreze lumea cu năzbâtiile ei. Care nu erau altceva decât nişte alunecări în închipuire, pe care ea le considera realităţi absolute. Tot sărind de la una la alta, ajunsese la Dumnezeu. Îl vedea şi vorbea cu El. Adică vorbea singură, dar pe două voci, dintre care una părea că se aude cu adevărat din fundul pământului sau din înălţimea cerului. Şi s-au găsit destui care să creadă că e vorba chiar de o minune. Ceea ce a început să deranjeze atât autorităţile bisericeşti, cât şi pe cele politice şi administrative. Fapt pentru care a fost reţinută şi interogată, să afle de la ea cine o pune la cale. Că ce altă treabă are duşmanul de clasă decât să fie foarte perfid şi să se folosească de toate mijloacele? Şi cum n-au putut să scoată nimic de la ea, dar devenise un pericol public, au trimis-o la spitalul de boli mintale. Să o dezintoxice doctorii ăia, că de aia îi plăteşte statul. S-o ţină, dracu, acolo. Dar după un timp, doctorii i-au dat durmul acasă, cu recomandarea să fie ţinută sub supraveghere.

Şi tocmai atunci am apărut eu. Un element nou în peisaj, care nu putea s-o lase indiferentă. A uitat de Dumnezeu şi m-a luat pe mine în primire. Nici mai mult, nici mai puţin decât sub

identitatea regelui Mihai. Spre hazul colegilor mei și al elevilor. Nimeni nu-mi mai spunea pe nume.

— Să trăiești, maiestate!

— Du-te în mă-ta, l-am repezit pe Giucă Mânzatu, profesorul de limba rusă.

Dar cu cât mă împotriveam mai mult, cu atât mi se fixa mai bine porecla. Și n-am avut decât să trăiesc sub acest nume fals cât am bântuit pe acolo.

— Dacă ar vrea cineva să-l împuște pe regele Mihai, te-arîmpușca degeaba, glumește președintele sindicatului, Gheorghe Neacșu, supranumit baronul. Dar gluma lui sună destul de sinistru. Ce nu știa el era că întâlnirea mea cu regele Mihai avusese loc pe Șoseaua Kiseleff, prin iunie 1954. Prin voința unui oarecare Petre Iosif, antimonarhist convins, care-și pusese viața în pericol, aflându-se printre voluntarii comuniști care luptau în Spania pentru apărarea și triumful republicii revoluționare.

Trebuie să recunosc deschis că a fost o vreme când eram unul dintre cursanții privilegiați ai Școlii de Literatură. Se afirma chiar că aș fi un fel de Labiș în proză. Că, adică, scriu mai bine decât alții și am în față un mare viitor. Asta însemna că trebuie să se aibă mai multă grijă de mine. Politrucul nostru, învestit cu calitățile de director de studii și director politic, a înțeles că e de datoria lui să-și ia obligații în plus. Adică să facă totul ca să mă înzestreze și să mă înarmeze cu înaltele principii ale educației comuniste. Așa cum le pricepea el, cu amestecul lui de cunoștințe, copiate, mai de prin *Poemul pedagogic* al lui Makarenko, mai de pe unde apucase. Și nu precupețea niciun efort. Dar nu prea reușea și asta îl scotea din sărite. De fapt, eu nu voiam să profit de o anumită situație favorabilă. Și nici să intru în conflict cu eminența cenușie. Dar nici nu acceptam să devin un sclav din recunoștință. Socoteam, de pildă, că-mi este cu mult mai de folos să citesc mai mult decât să-mi pierd timpul scriind conspecte. Iar dacă ideile pe care mi le notam în fugă erau ilizibile pentru un ochi străin, nu

însemna că le-am scris în batjocură. Însă şi mai mare era păcatul când eram prins că în loc să stau cu ochii în carte sau în caiet privesc în gol. Aceasta nu putea să fie decât o sfidare a bibliografiei obligatorii, a ordinei şi disciplinei, a colegilor mei care munceau conştiincios şi exemplar.

Şi, ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, călcam în picioare regulamentul şi angajamentul pe care le semnasem şi ieşeam în oraş fără bilet de voie...

Dumnezeu putea să-mi fie martor că nu o făceam ca să beneficiez de ceva sau să demonstrez ceva. De fapt, nu aveam încotro. Simţeam cum îmi trece os prin os, cum mi se tasează mosoarele coloanei vertebrale, cum mi se anchilozează articulaţiile, cum mă dor ochii cu privirea întoarsă de pe pereţi, din tavan şi din foile de carte, cum mă mănâncă tălpile, cum îmi tânjeşte sufletul de dor de plante, de păsări, de gâze, de picături de rouă, de nori, de raze de soare, de foşnet de frunze...

Crescut la ţară, elev în şcoli de agricultură, unde stam mai mult pe afară decât în clasă, apoi fermier, ofiţer cu soldaţii pe câmpul de instrucţii, nu puteam să stau prea multă vreme închis între patru pereţi, chiar dacă mă aflam într-un palat precum cel de pe Şoseaua Kiseleff 10.

Poate că prin asemenea încercări va fi trecut şi prea tânărul rege. Care, când scăpa de sub supraveghere, îşi făcea de cap la volanul automobilului său ori cu mâna pe manşa avionului.

Treaba lui. Vieţile noastre curgeau paralel.

Statuia Aviatorilor, Parcul Herăstrău, lacul, Arcul de Triumf, în partea cealaltă până la Muzeul Antipa. Acesta îmi era traseul zilnic în mod obişnuit. Este adevărat că uneori o luam razna pe străzi necunoscute, fie cu o anumită ţintă, fie în voia paşilor. Dar aşa am cunoscut Bucureştii până în miezul şi poalele lor. Era o crimă?

În orice caz, educatorul meu a trecut de la sfaturi la reproşuri şi de la atenţionări la ameninţări, ce e drept pe ocolite, de felul că s-ar putea să fie aruncat balastul peste bord...

Îl știam că este capabil să o facă. El era cel care tăia și spânzura în Școala de Literatură. Fie din comoditate, fie că i se impusese acest lucru, fie din alte motive, directorul „plin", Petre Iosif, îi lăsase mână liberă. Dar bănuiam că nu se poate să nu i se ceară avizul.

Îl așteptam să se pronunțe. Eram foarte curios. Dar el tăcea. L-am provocat într-un foileton la *Gazeta satirică*, în care presupuneam o relație nepermisă chiar în cabinetul său cu una dintre colegele noastre. Articolul a dispărut, dar el nu s-a arătat. Niciun semn. Mut ca o statuie. Poate chiar se simțea făcut statuie ca urmare a meritului pe care-l avusese într-o problemă legată de monarhie. Și pe acel soclu nu sta să se ocupe de tot felul de fleacuri. Habar nu avea el pe atunci că va ajunge în situația să mă pună în rând cu regele Mihai. Fie chiar și pentru a ne executa...

Politrucul nostru se afla în cumpănă. Cum noi o țineam una și bună, el trebuia ori să cedeze, ori să se debaraseze de mine. Văzând că sunt luat oarecum în seamă de lumea scriitoricească din București, mie începuseră să-mi cam crească cornițele. Pe de altă parte, eram convins că micile mele excese nu erau de natură să mă pună în primejdie. Destule motive ca să devină tot mai acut conflictul nostru.

Nu știu ce s-ar fi întâmplat dacă nu aș fi fost trimis la doctor. Eram sănătos tun, dar mi se coloraseră puțin ochii în galben. La ușa cabinetului de interne din Policlinica scriitorilor și artiștilor „Al. Sahia" aștepta actorul mult îndrăgit de bucureșteni la vremea aceea Grigore Birlic. Pentru că nu avea altceva mai bun de făcut, a intrat în vorbă cu mine. A început să mă descoase. Am ajuns repede la Pirandello. Cred că i-am făcut o impresie bună. Când a venit doctorul, l-a invitat imediat în cabinet. Dar el a zăbovit să-mi întindă mâna și să mă roage să-l caut. Dacă vorbele acelea ar fi avut putere de leac, m-aș fi vindecat pe loc. Dar a fost destul să mă simt câteva clipe fericit.

Sânge la analiză. Hepatită epidemică. Internat de urgență la secția de contagioși a Spitalului „Finanțe"[1].

[1] Spitalul a funcționat într-o clădire veche de pe Calea Griviței (n. red.).

O formă uşoară. M-am decolorat repede. Mi-am cerut externarea. Băteau examenele la uşă şi aveam şi eu ambiţia mea. A trebuit să semnez un act că o fac pe proprie răspundere. Indicaţii foarte severe: odihnă, regim alimentar. Credeam că vor numai să mă sperie.

Singura cantină studenţească dietetică se afla în pasajul Victoria. Stăteam ore întregi pe drum. Am renunţat după câteva zile. Curând mi s-a luat şi de cartofii fierţi în coajă, şi de bucăţile de carne scoase din cazanul comun. Şi de ce să mai stau în pat, culcat pe o rână şi să citesc cu ochii încrucişaţi când nu mă durea nimic? Ce buni au fost cei patru mici sfârâiţi pe grătarul restaurantului! Şi cum am mai înfulecat cărţile de care am fost lipsit atâta vreme! Şi cum am mai luat la picior aleile Herăstrăului şi malurile lacului. Şi bărcile cu vâsle...

Dar când m-am sculat într-o dimineaţă, colegii mei se uitau la mine ca la un strigoi. Aproape că nu am putut să mă recunosc în oglinda din spălător. Parcă fusesem vopsit din creştet până-n tălpi. Recădere. Din nou în spital. De data aceasta până şi picăturile de sudoare erau atât de galbene, încât pătau cearşafurile şi faţa de pernă de parcă ar fi fost tinctură de iod. Ficatul mi se umflase sub coaste de-l măsurau doctorii cu palma. Analizele – mizerabile. Cu cât mă încurajau mai mult, cu atât îmi dam seama că speranţele sunt mai mici. Nu ştiu dacă a fost vorba de o represiune psihică. Dar nu mă mai interesa nimic. Mă lăsam dus de val. Căzusem într-un fel de somn bântuit de halucinaţii. Prima sesiune a fost ratată. Dar doamna Georgescu, secretara şcolii, bună cu noi ca o mămică, m-a sfătuit să fac o cerere de repetare a anului. Şi s-a întâmplat minunea. Am fost singurul repetent din istoria Şcolii de Literatură din România.

Este pentru prima oară când şcoala de pe Kiseleff funcţionează cu doi ani de studii. Tranziţie spre un institut de literatură, care nu se va înfiinţa niciodată.

Am alţi colegi de clasă. Adela Popescu, azi poetă cu volume tipărite la Paris şi la Tokyo, traduse şi premiate pe toate continentele,

Gabriel Manolescu, viitor profesor universitar la Timișoara și în diasporă, Drina Sârbu, autoare de povești și redactor la revistele pentru copii, ca și Alexandru Popescu, Florian Grecea, scriitor militar, pe urmele lui Nicolae Tăutu și Laurențiu Fulga, Daniel Drăgan, impus printr-un libret de operetă, Victor Zetnic, care va ajunge editor, Sin Aron, într-o vreme ceva șef pe la Radio, Hans Leibhardt, scriitor și ziarist de „expresie germană", Ștefania Popovici, Gloria Barna, acel Tomiță care se va spânzura de clanța ușii în redacția ziarului de la Bicaz și mulți alții, și multe altele, despre care nu mai știu nimic, cum nu mai știu nici ei despre mine.

Ne împrieteniserăm repede. Le eram un fel de călăuză. Mă simțeam bine printre ei. Dar inima îmi rămăsese la vechii mei prieteni. Mai în toate pauzele îi căutam, eram împreună. Patul meu l-am păstrat în același dormitor cu Labiș.

La alegerile UTM din toamnă, Andrei Beldeanu, viitor avocat în baroul de București, mă propune pe lista de candidați. Aplauze. Îmi cer scuze și mă recuz din motive de sănătate. Se acceptă.

Trag tare. Nu e prea greu. Din păcate, nu mă mulțumesc numai cu ceea ce se repetă. Vreau să știu cu mult mai mult, și aceasta îmi ia prea mult timp. Dar nu am altceva mai bun de făcut. Învăț și scriu. Scriu și învăț. Studentul model.

Cam asta făceam cu toții. Am niște colegi foarte harnici și foarte conștiincioși. Altceva decât Ștefan Luca, Portik Imré, Nicolae Labiș și alți înnărăviți în rele.

Dar mai rămâne timp și pentru iubiri. Toți sunt îndrăgostiți pe aici, mai mult sau mai puțin. Dar marele roman este al lui Victor Zetnic, cu o fată, Săveanu sau Săvulescu și nu mai țin minte cum...

În ceea ce mă privește, m-am vindecat de această boală infantilă. Sunt chiar imun. Am multe prietene. Sunt confidentul majorității colegelor mele. Dar nu-mi mai bate inima pentru nimeni. Și îmi fac din asta o virtute. Oricum sunt scutit de complicații. Și n-aș mai avea nevoie de așa ceva tocmai acum când mă pun pe picioare. Îmi este de ajuns să am în ceafă privirea sfredelitoare a

omului roşu care nu m-a iertat. Ba de-abia aşteaptă să mă dea în gât... Nu am renunţat la obişnuitele mele evadări. Plimbări singuratice printre perechi de îndrăgostiţi la Şosea şi în Herăstrău. Şi îmi simt singurătatea ca pe o despovărare.

Până într-o zi când se iveşte Aida. Marea mea iubire. Doamne, câtă fericire poate să încapă într-un biet suflet...

Dar nimic nu este veşnic pe lumea asta. Operaţia de apendicită şi peritonită, infectarea inciziei, zile de bolire în pat, povestea de siluire, gazetele clandestine, examenul final, cheful de la „Bufet".

Am fost singurul care nu înghiţise nicio gură de vin, cu toate că fusesem vârât cu capul în găleată. Mă hotărâsem să nu mai pun băutură pe limbă. Şi mă felicitam că reuşesc să mă abţin. Dar mă aşteptam să aud că după examen m-am dus la restaurant ca să mă îmbăt ca un porc. Şi că i-am mai târât şi pe alţii după mine. Şi chiar aşa s-a şi întâmplat.

Spuneam că atunci când am intrat în dormitor am găsit salteaua făcută sul, iar la celălalt cap al patului gol geamantanul deschis cu toate rufele din dulap aruncate peste el. Am făcut repede un duş, din care curgea numai apă rece, m-am schimbat şi m-am dus să cer explicaţii. Dar dispăruseră şi Hoajă şi Petre Iosif. Labiş m-a sfătuit să stau pe loc până vine el cu un răspuns de la Paul Georgescu, pe care îl va căuta acasă. Între timp, a apărut poetul Traian Iancu, absolvent şi el, în altă serie, care se ocupa acum de administraţie şi avea să fie mulţi ani de-a rândul directorul Fondului literar. Îmi aduce la cunoştinţă că este obligat să mă scoată în stradă şi să închidă poarta după mine. Nu ştie de ce s-a luat această hotărâre şi nici nu e treaba lui să o discute. El a primit o dispoziţie şi trebuie să execute ordinul.

Între timp, soseşte Labiş. L-a găsit pe şeful sectorului de literatură din Comitetul Central al partidului, Paul Georgescu, care i-a spus că nu poate să se pronunţe până nu analizează cazul. Oricum el nu are împuternicirea să ia măsuri administrative.

Traian Iancu se îndură, totuși, să mă păsuiască, după ce îl asigur că am să părăsesc școala după ce îmi fac bagajul. De fapt colegii mei sunt prea îndârjiți și puțin cam chercheliți ca să nu intervină chiar violent dacă ar fi tras de mine să mă dea afară. Iar eu eram și mai interesat să nu fie provocată o rebeliune. Dar ce a făcut el, ce a dres că i-a trecut prin minte să mai facă un control pe la ora 11.00. Eram întins îmbrăcat pe salteaua de pe care fuseseră luate cerșafurile și pătura. Când i-au auzit glasul în hol, prietenii mei m-au sfătuit să mă prefac că dorm. Am închis ochii și mi-am întors privirea spre o întâmplare din copilărie. O alergare de cai. Eu, pe iapa noastră murgă cu stea în frunte. Și aleargă, și aleargă.... Când am deschis din nou ochii, lumina era stinsă și toți vecinii mei dormeau. Mă prefăcusem atât de bine, încât chiar m-am dus în lumea viselor.

La Comitetul Central cu Nicolae Labiș. Portarii nu-i cer legitimație, ba chiar îl salută și mă lasă și pe mine să trec când le spune că suntem împreună. Îi spun lui Paul Georgescu că nu-i cer să mă asculte și să mă creadă. Tot ce doresc este să facă o anchetă. Iar dacă sunt găsit vinovat să mi se dea sancțiunea pe care o merit. Surâde. Parcă ar vrea să spună: „Cât de naiv ești, tinere, nu știi că orice anchetă este dirijată?" După părerea lui nu au existat suficiente motive ca să fiu exmatriculat. Tovarășii s-au cam grăbit... Înțeleg că hotărârea fusese luată înainte de examen, având certitudinea că îl voi pierde. Defecțiunea se întâmplase din cauza acelui asistent, peste care nu se putea trece... „Chiar tovarășul Petre Iosif recunoaște... dar nu poate să-și ia cuvântul înapoi... mai e vorba și de referatul tovarășului Hoajă, de hotărârea biroului de partid și UTM, de avizul Uniunii Scriitorilor... Sunt lucruri peste care nu se poate trece." Așadar, totul fusese dinainte aranjat. În orice caz, dacă nu renunță tovarășul Petre Iosif... Știu eu cine este tovarășul Petre Iosif? Comunist din ilegalitate. A luptat cu arma în mână în Spania împotriva bandelor fasciste ale lui Franco. Ofițer, comandant în forțele internaționale, rănit, aflat la un pas de

moarte. Parcă ar fi vrut să mă facă să-i plâng de milă sau să-i aştern flori la picioare topit de admiraţie...

Dar oameni suntem, nu ne putem schimba dintr-o dată cu totul. Putem să excelăm în unele privinţe, însă mai rămân în noi reziduuri din vechea educaţie, mentalităţi, orgolii... N-am văzut eu nici primăvara, nu s-a instalat aşa dintr-o dată? După câteva zile însorite au mai venit şi altele, cu ploi reci, chiar cu zăpadă şi cu polei... Nici trecerea la o lume nouă, cu oameni noi, nu se poate face cât ai bate din palme.

— Dar cu el cum rămâne, întreabă Labiş, care nu mai are răbdare.

— O să avem noi grijă dacă dă dovadă... Găsim noi ceva...

Se ridică de pe scaun. Şi-mi întinde mâna tovărăşeşte. Şi îi zice lui Labiş, ca să nu rămână lucrurile prea încurcate:

— Să ţii, dumneata, legătura cu noi...

Şi ne opreşte când suntem gata să ieşim pe uşă. Ca să limpezească problema pe deplin. „Dacă nu ştiaţi, şi nu aveaţi de unde să ştiţi, aflaţi că tovarăşul Petre Iosif este autorul actului care a fost pus în faţa regelui Mihai ca să-şi semneze abdicarea!" Eu şi regele Mihai. El a fost dat afară din ţară, eu din Şcoala de Literatură, pe baza înscrisurilor lui Petre Iosif. Cele mai însemnate creaţii literare ale lui. Ca să aibă şi el cu ce să rămână în istorie.

Zădărnicia-zădărniciei.

După căderea Cortinei

Am părăsit Școala de Literatură tocmai în ajunul banchetului. Mi se făcuse concesia să particip la festivitate. Dar n-am mai făcut și prostia asta. Ar fi însemnat să duc printre ei imaginea cavalerului tristei figuri. Sau să-mi pună o mască, adică să mă hlizesc ca proasta-n târg.

Mă despart aproape fără vorbe de colegii mei care ornează sala de marmură. Fiecare avea altceva mai bun de făcut. Numai Labiș mă conduce până la poartă. El mă îmbrățișează. Eu îl sărut pe frunte. Nu știu de ce tocmai pe frunte...

Trec strada ca să mai privesc încă o dată înapoi dintr-un loc de unde pot să cuprind cât mai mult. Ca într-o ultimă fotografie. Palatul cu terasă, scări de marmură, cu acoperiș de sticlă de vitralii, cu grădina cu arbori seculari. În poartă, Labiș, înțepenit acolo ca un stâlp...

Nu m-am mai întâlnit decât sporadic și cu foarte puțini dintre foștii mei colegi. Deși nu fuseseră împrăștiați pe tot cuprinsul țării, așa cum ne așteptam. Chiar dacă veniseră în marile orașe, unde erau așteptați, sau de prin orășele și sate, aproape toți absolvenții din seria lui Labiș au fost repartizați în București. Fie că puterea voia să introducă un suflu nou în redacții, fie pentru a fi mai ușor de supravegheat. Simpli lucrători sau chiar conducători, ei au jucat un rol important în destinele literaturii române din a doua jumătate a secolului trecut. Chiar celor care nu au încăput în

redacţiile *Gazetei literare*, *Vieţii Româneşti*, *Luceafărului* şi *Contemporanului*, li s-a făcut loc pe la *Cravata roşie*, *Luminiţa*, *Arici pogonici*, *Cutezătorii*, *Albina*. Alţii în edituri sau în redacţii de publicaţii cotidiene.

Nu am cunoştinţă decât de trei excepţii. Ion Buda, redactor-şef la un ziar local de prin Transilvania, Portik Imré, poet rătăcit prin administraţia staţiunilor balneare, şi subsemnatul, pierdut în neant...

Din palat pe linia grajdului

Am încercat să-mi găsesc ceva de lucru. Dacă nu în Bucureşti, măcar în regiunea mea de baştină, în raion, fie chiar într-o comună. Nici ziarul local *Secera şi ciocanul*, nici secretariatul literar al teatrului, nici biblioteca judeţeană, nici Întreprinderea de cinematografie nu m-au luat în seamă. Nici Palatul Culturii, nici Palatul Pionierilor, nici Tipografia nu au avut vreun loc pentru mine. Nu aveam repartiţie, nu aveam nimic. Nimic în afară de bănuiala că ceva nu e în regulă cu mine. Iar când au cerut informaţii s-au convins că dacă nu port stigmatul pe frunte, am tinicheaua legată de coadă. Mi s-a refuzat până şi căminul cultural din comuna vecină, care tocmai căuta, şi nu prea găsea, un director, şi chiar jumătatea de normă la biblioteca şcolară.

Mi-am adus atunci aminte de vechea mea profesie de agronom. Şi ce dacă o rup cu literatura şi o dau pe agricultură, important este să-mi câştig bucata de pâine. Am găsit la IAS Petreşti din raionul Găeşti un post liber de şef de grajd. De vaci de lapte. Fie şi la vite, dacă altfel nu se poate. Adio romane, nuvele, piese de teatru şi toate planurile mele literare. *Adio clipe fericite*! Îmi voi petrece viaţa printre viţei, mânzaţi şi vaci de lapte.

Ca să nu mă prezint nepregătit la concurs, îmi fac rost de un vraf de cărţi de specialitate. Şi, spre surpriza mea, constat că nu uitasem decât foarte puţine lucruri despre creşterea, întreţinerea

și exploatarea animalelor domestice. Directorul Întreprinderii, un inginer pe nume Fierbințeanu, care mă cunoștea de la Sinica și Gina, surorile lui și fostele mele colege, s-a arătat mulțumit de mine și mi-a promis că la prima ocazie voi fi avansat șef de sector, adică și peste porcii și păsările din fermă. La concurs nu am rival pe măsură. Sunt nerăbdător să-mi încep activitatea. Se uitau vacile la mine cu ochii lor mari și nedumeriți. Cine o mai fi și ăsta? Dar când au început să rumege liniștite, mi-am dat seama că m-au acceptat.

Bucătărie furajeră, adăpători automate, aparate electrice de muls, maternitate de viței... Și vacile... Fiecare cu personalitatea ei... Și o biografie bine pusă la punct... Cu un arbore genealogic ce mergea până foarte departe...

Și lucrătorii, care cunoșteau meseria, și cărora le-am cucerit încrederea. A început să-mi placă. Mă simțeam pe linia grajdului ca un căpitan de corabie pe puntea de comandă.

Am avut și două inițiative care au fost aprobate: tain de lapte pentru lucrători – ca să nu mai fure – și furajarea diferențiată a animalelor, în funcție de rasă, greutatea corporală, vârstă, producția de lapte... Îmi intrasem în mână și intrasem în pâine. Acesta va fi drumul vieții mele de acum înainte. Să-mi ajute Dumnezeu!

Dar a mai fost nevoie de o fișă medicală. De o nenorocită de fișă medicală. Care m-a făcut să cred că nu au existat niște persoane pornite împotriva mea din voința lor. Ele nu au fost decât instrumentele. Îmi sta în cale forța destinului. Poate orb, poate lucid. Se vede treaba că Pronia are de gând să mă facă om mare din moment ce îmi pune în cale atâtea piedici, zicea un personaj al lui Shakespeare. Cu mine ce-o fi având de gând?

Comisia medicală m-a găsit inapt pentru a lucra într-un sector legat de alimentația publică. Eram purtător și emițător de viruși de hepatită epidemică.

Am cerut să fiu angajat în sectorul vegetal, adică să lucrez în câmp, unde nu puteam să contaminez nici culturile de cereale,

nici de plante de nutreț sau de plante tehnice. Tot nu am primit avizul medical. Aveam capacitatea de muncă foarte scăzută și eram candidat la concedii medicale de lungă durată. Ba chiar la o pensie de invaliditate pe caz de boală.

Pe muchie de cuțit

Și, ca să nu rămână vorbă goală, am avut a treia recădere. Care se anunța fatală. Ficatul meu, șubrezit, nu mai putea să reziste la atâtea încercări. N-am vrut să mă duc nici la doctor, nici la spital. Credeam că nu mai e nimic de făcut. Și nu mai aveam niciun chef de viață. La ce mai eram bun pe lumea asta dacă nu eram în stare nici măcar să iau în primire un grajd de vite?

M-am trântit în pat să-mi aștept sfârșitul.

M-a prins o amorțeală a întregului trup și o somnolență a tuturor simțurilor. Zăceam în neștire. Și i-am lăsat pe ai mei să facă ce vor cu mine. Mi-a crestat limba un țigan cu briciul, pe care l-a șters pe pantalonii lui soioși și care mi-atingea buzele cu niște mâini murdare. Și a trebuit să scuip sânge, vreo două ceasuri, într-un ciob de oală cules din grămada de gunoaie. Am băut zeamă amară de buruieni și fiertură de cârțiță și am înghițit o inimă vie de șarpe. Și mi s-a pus pe burtă, în chip de ventuză, o oală de pământ care mi-a supt și mi-a copt toate măruntaiele. Și m-au descântat țigăncile, și am fost închinat la icoane, și mi-au citit popii maslul. De-abia mai puteam să crăp ochii. Eram moale ca o cârpă și nu mai auzeam bine, nu mai vedeam bine, de-abia mai răspundeam la întrebări, uneori aiurea. Poate că și deliram.

Dar făcea ce făcea și nu știu pe unde se strecura în gândurile mele, în pupilele ochilor mei, în vorbele mele bâlbâite, Aida. În rochia ei albă și vaporoasă, cu pletele ei negre pe care le înfășuram pe degete și le sărutam cum o făcusem de atâtea ori în realitate. Și tot ca atunci, când era de-adevăratelea, o sărutam în creștet, pe

frunte, pe tâmpe, pe pleoape, pe obraji, pe buze, pe bărbie, pe gât, pe umeri, pe piept...

Triumful catastrofei sau catastrofa triumfului

Febra examenelor. Nu mai aveam decât o săptămână la dispoziție, mare și lată. Învățăm de ieșea fum din noi. Niciodată intervenția directorului politic și de studii nu a avut un efect mai mare. „Ne lămurim în sesiune." Știam că nu este un avertisment în vânt. De examenele acestea depindea soarta noastră. Iar dumnealui avea putere de decizie.

Nu se mai pomenea nimic despre cele două ziare confiscate. Se rostiseră acuzații atât de grave, încât n-ar fi putut urma decât o anchetă a Securității: diversiune, activitate ilegală, sabotarea pregătirii școlare. Dar peste toate s-a așternut tăcerea. Poate că nu era decât o amânare. Poate că celor de la conducere – care nu ar fi rămas nici ei nesancționați – nu le-a convenit să se afle că în unitatea lor se petrec asemenea fapte. Sau pentru că erau implicați prea mulți studenți și dintre cei mai buni.

Eminența cenușie își pusese lacăt la gură. Era prima dată când nu ne mai dădăcea, nu ne mai amenința. Mereu prezent printre noi, ca o stafie. Nu și-a mai deschis buzele decât ca să ne anunțe orele lui de consultații pentru materialismul istoric și dialectic și pentru socialismul științific.

Spaima fetelor și a multor băieți. Cele mai grele materii. Îi spuneau chiar „materialismul diabolic". Ei ne cereau să considerăm că aceasta este biblia noastră. Că toate artele și științele porneau de pe acest fundament. Fără această bază nimic nu putea să existe. Dar manualele și cursurile noastre de atunci erau prost compilate, stufoase, încărcate cu mărunțișuri, formulări greoaie, repetiții inutile, explicații care îți îmbâcseau mintea. Neînțelegând nimic la prima lectură, mulți studenți, mai ales fetele, se apucau să memoreze textele. Ceea ce era imposibil la un volum atât de mare. Și atunci învățau pe deasupra câteva pasaje. La derută sau la noroc. Am prins șmecheria. Era vorba de câteva principii, câteva „idei-forță". Dacă

le aveai pe acelea lămurite logic, ştiai totul. Câteva module pe care să le poţi folosi în orice împrejurare, ca într-un joc de cuburi. Umplutura de cuvinte poţi s-o faci şi tu după tipic.

Nu mă tem de materialism şi socialism. Dar mă tem de Hoajă. Tovarăşul Hoajă, politrucul, care şi-a luat rolul prea în serios. Cândva, peste câţiva ani, îl voi avea coleg pe un fiu al său, băiat inteligent şi foarte talentat. Poate că şi părintele său ar fi fost un om cumsecade în alte împrejurări. Deocamdată era cel care ne vâra frica în oase. În afară de rolul de educator, care era totuna cu cel de supraveghetor şi temnicer, mai era învestit şi cu cel de dascăl. Aici era mai greu şi pentru el şi pentru noi. El nu înţelesese nici până atunci ideile acelea forţă, se încurca în ele şi în vorbe. I-am prins slăbiciunea. Îi plăcea să facă divagaţii, s-o ia aiurea pe mirişte. Aş putea să-l înfăşor oricând. Am şi experimentat: calul de bătaie era împletirea teoriei cu practica. În cazul nostru, ea trebuia aplicată, bineînţeles, la creaţia literară. La un seminar insista foarte mult pe mărturisirea lui Marx, cum că a învăţat mai multă economie politică din cărţile lui Balzac decât de la toţi savanţii în domeniu. Şi de aici, dă-i şi dă-i să ne înveţe el cum să scriem. Aştepta să confirmăm. L-am ajutat: „în cartea sa *Mănăstirea din Parma*, Stendhal combate bigotismul, fenomenul religios – care este opiul popoarelor –, clerul şi toată Biserica". Cade în plasă. Nu auzise de Stendhal, dar îşi dă aprobarea cu ochii închişi. Tipul este destul de inteligent, dar mediocru pregătit. Cum e mai rău adică. Erau pline catedrele de filosofie de asemenea personaje scoase din fabrică sau din lupta ilegală a partidului şi şcolite la repezeală.

Poate că cineva i-a şoptit, după acea întâmplare, că am vrut să-mi bat joc de el. Dar n-a adus niciodată în discuţie problema asta. Erau destule celelalte. Aveam atitudini cosmopolite, duceam o viaţă parazitară, m-am abătut grav de la morala proletară încercând să corup o minoră şi, ca şi cum n-ar fi fost îndeajuns, mi-am atras colegii într-o activitate clandestină, făcându-i să scrie cele două ziare ilegale.

— Poți să-ți faci bagajele, nu mai ai ce să cauți în colectivul nostru – îmi spusese când a descoperit cele două jurnale făcute pe sub mână. S-a umplut paharul. Aceasta a fost ultima picătură!

— Dar nu a fost inițiativa mea, am încercat să mă apăr.

Cine să mă asculte? Nu se lăsa întrerupt.

— Că nu vrei să înveți e una, dar să nu-i lași nici pe alții, ăsta e sabotaj...

Nemernicul! Îi disculpa pe toți ca să și-i asocieze. Și chiar a reușit. Nimeni nu a ridicat glasul să spună adevărul și anume că nu eu i-am îndemnat și că nimeni nu mi-a cerut acordul. Este adevărat că nici „n-am luat poziție", că nu m-am împotrivit și mai ales că nu am demascat această abatere. Și, mai grav, mă amuzasem copios. Dar nu aveam nicio vină că ajunsesem eroul preferat al pamfletelor și foiletoanelor, că devenisem „Sadicul din Găești", autorul răpirilor, sechestrărilor și violurilor în serie etc. etc.

— Dacă vreți să știți...

— Știu tot! Și află și dumneata că vei fi aruncat ca o măsea stricată!

Eram foarte impulsiv pe vremea aceea. Și nu am vrut să mă controlez, deși îmi dam seama de urmări. Treaba asta cu măseaua stricată m-a scos din țâțâni.

— Aveți grijă că dumneavoastră vă miroase gura...

Întâi a pălit, apoi s-a făcut stacojiu. Instinctiv, i s-au strâns degetele în pumn. I se zbăteau venele gâtului. Cred că primul lui impuls a fost să mă lovească. Dar s-a stăpânit.

— Atâta te taie capul, atâta spui...

Și a plecat, lăsându-ne nedumeriți.

De ce toată înnăditura asta? Ar fi putut să convoace imediat o adunare extraordinară. Scenariul era bine pus la punct și bine rodat, se repetase, cu mici variațiuni, de nenumărate ori: directorul politic expunea cazul după cum voia el să-l interpreteze, secretarul de partid și cel al UTC-ului, precum și președintele sindicatului, își jucau și ei rolul de procurori adjuncți și, totodată,

comunicau hotărârile luate în birourile organizaţiilor de bază, câţiva vorbitori, dinainte pregătiţi, clănţăneau ca nişte cătei, cel acuzat îşi turna, de obicei, cenuşă în cap, recunoscându-şi vina, îşi lua angajamentul de a fi de aici înainte curat ca lacrima şi, culmea, mulţumea adunării generale pentru ajutorul tovărăşesc şi cerea sancţiunea cea mai aspră. Dacă s-ar fi găsit cineva să-i ia apărarea ar fi aflat că lista de vorbitori a fost închisă, iar dacă ar fi insistat s-ar fi trezit şi el luat în discuţie.

Eu, unul, nu eram dispus să mă supun schemei cunoscute. Ba chiar eram hotărât să provoc un adevărat scandal.

Dar, spre surpriza noastră, n-a avut loc nicio adunare. Nici măcar n-am fost chemat să dau explicaţii sau declaraţii, aşa cum se obişnuia. Ca niciodată, s-a aşternut o mare tăcere. Bănuiam că nu este vorba decât de o amânare. Că eminenţa sa alesese varianta cea mai comodă, şi anume să mă trântească la examen. În sinea mea, îi mulţumeam că mi-a acordat această şansă, deşi ştiam că oricât de bine ai fi pregătit, profesorul tot îţi poate găsi nod în papură. Dându-şi seama că de acel nenorocit de examen depinde totul, colegii mei încercau să mă ajute care cum putea. Fetele cu notiţe şi conspecte, băieţii cu idei. Dar această avalanşă de informaţii, şi pe o ureche şi pe cealaltă, îmi făceau capul calendar. I-am rugat să mă lase că mă descurc cum voi putea.

Cu toată febra examenelor, o undă de tristeţe se lăsa peste noi. Venea momentul despărţirii. Care, încotro? Mi se făcea de pe acum dor de prietenii mei.

Începe sesiunea. La Istoria literaturii ruse şi sovietice nu sunt lăsat să mă dezvolt. De-abia enunţ subiectele, mi se pun câteva întrebări prea uşurele, numai aşa, ca să nu se spună că n-am fost întrebat şi mi se mulţumeşte. Şi aveam nişte subiecte pe cinste. Dar nu vreau să intru în conflict. Îmi dau seama că examinatorul are dispoziţie să mă pună în încurcătură, dar el nu vrea să intre în acest joc.

Vine rândul Istoriei literaturii române. Profesorul Oană, bucălat şi cu voce feminină, se chinuie greu, asudă, îşi tamponează

des cu batista fruntea, guşa şi ceafa, gâfâie chiar. Este un om cinstit şi nu mă poate pica decât dacă dau răspunsuri eronate sau nu răspund. Dar cu cât trece timpul, cu atât acumulez mai multe puncte pozitive. Până la urmă, îmi dă drumul. Dar rămâne istovit pe scaun. Nu s-a achitat de o obligaţie foarte importantă...

Din întâmplare, sau nu, examenul de Filosofie este lăsat la urmă. Dar nu întâmplător eu sunt ultimul examinat. Tovarăşul Hoajă vrea să se răfuiască cu mine fără martori. Înaintea mea răspunde Adela. Nota 8. Prind curaj. Eu o ajutasem să se pregătească.

Noi trei în sala goală. Eu, el şi un asistent din afară, probabil de la şcoala de partid, de la sector sau chiar de la Comitetul Central. Nu-l mai văzusem până să trag biletul. Tânăr, brunet, era evident că se plictiseşte îngrozitor şi aşteaptă să se termine totul cât mai repede.

Nimeni altcineva în sală, dar în dreptul uşii întredeschise văd capetele câtorva prieteni care trag cu urechea şi privesc cu ochii mari cât cepele.

Se trece repede peste subiectele de pe bilet. Sunt sâcâit cu întrebări încuietoare. Fac faţă, dar nu ştiu până când. Rezist cu greu provocărilor, care nu urmăresc altceva decât să mă aţâţe. Norocul meu că tânărul acela din comisie devine curios să vadă cum stau lucrurile. Mă scoate din interogatoriu şi începe o discuţie cât se poate de firească. Este mulţumit când îşi dă seama că eu am şi lecturi din operele precursorilor marxismului. Un dialog foarte liber despre diferite concepţii în filosofie, artă şi literatură, la care Hoajă asistă furios. În sfârşit, se consultă asupra notei în spatele unui dosar pe care îl ţin, ca judecătorii, în faţa buzelor, când hotărăsc sentinţa. Trei minute în şir până inamicul meu să poată să pronunţe cu buzele vinete. Nota 6!

Aş vrea să protestez. Să cer o reexaminare. Dar nu am timp. Băieţii dau năvală, trântind uşa de perete şi mă saltă pe umerii lor chiar din faţa comisiei. Coboară cu mine pe sus scările, ieşim în curte, ne îndreptăm spre poartă. Sonia Larian, care venea din oraş, îmi scoate sandalele şi şosetele lăsându-mă cu picioarele goale.

Ieşim în stradă, cu un adevărat alai. Când trecem prin dreptul Ambasadei sovietice se deschid geamurile şi apar capete curioase în dreptul ferestrelor. Miliţianul de la intersecţie dă cu ţignalul, opreşte maşinile şi ne face semn să trecem pe roşu. Intrăm în grădina bufetului de la Şosea, purtat, eu, tot pe sus şi în poziţie verticală. Sunt dus într-unul din separeurile formate din gard viu şi trântit pe o masă. Labiş pleacă şi se întoarce repede cu o găleată plină de vin. În care îşi vâră toţi botul, ca viţeii la adăpătoare. Un ospătar vine cu o tavă cu pahare, dar este alungat. S-au strâns destul de mulţi, dar şi găleata este adâncă. Iar ce a rămas pe fundul ei, Labiş îmi toarnă în cap. Mi se scurge vinul pe sub cămaşă, pe sub pantaloni. Mă întorc ud ca o paparudă şi cu picioarele desculţe, însoţit de prietenii mei cam cherchelişti, precum Dionysos de saltimbanci şi satiri. Nu ne lipsesc decât bacantele.

O catastrofă care părea iminentă se transformă în triumf. După atâţia ani, după atâta amar de ani, când mă gândesc la această întâmplare, simt şi acum pe trupul meu locurile unde am fost ţinut pe umerii lui Labiş, Ion Gheorghe, Mihai Negulescu... Parcă mai erau Gh. D. Vasile, Ungureanu, Irimie Străuţ, Dumitru Carabăţ, poate chiar Nicolae Stoian, nu mai ştiu, erau prea mulţi, se înghesuiau, se călcau pe călcâie. Mă aflam în al nouălea cer. Coşmarul luase sfârşit. Şi încă în mod apoteotic.

Urc în dormitor să mă schimb... Mi-a fost luată lenjeria de pe pat. Salteaua este rulată ca în spital după ce duc mortul la morgă. Lângă saltea, geamantanul deschis cu pijamaua, prosopul şi toate lucrurile din dulap aruncate peste el. Dacă era vorba de o glumă, nu putea să fie decât una foarte stupidă. Dar viaţa nu stă să se ţină numai de glume...

Vulturii hulpavi şi fiica mea adoptivă

Şi tocmai atunci au început să mă sâcâie echipele de colectivizare a agriculturii. Plecau unii, veneau alţii. De la Sfatul Popular, alţi simbriaşi, bieţii profesori scoşi de la ore, activişti de partid

de la raion, de la regiune. Adormeam, mă trezeam, ei tot acolo, câte cinci-șase, pe marginea patului meu, alții pe patul părinților și al fratelui – că ne strânseserăm cu toții într-o singură odaie când a început iarna –, pe laviță, pe scaune, pe unde puteau și încăpeau. Când deschideam ochii, se aplecau asupra mea, și începea să le toace pliscul. Tata încingea câteodată soba de se făceau roșii ca racii fierți și curgea apa de pe ei și se descheiau la paltoanele sau la scurtele pe care nu și le dezbrăcau, de parcă s-ar fi aflat în trenul-cursă de persoane. Altă dată lăsa geamurile să înghețe, doar-doar ar înțelege să plece, dar ei, ca țiganii în piață, tura-vura toată ziua și după miezul nopții, că de-aia lucrau cu schimbul...

Miza era foarte mare, dacă se înscria tata se rupea tot satul. După ce ne momeau cu avantajele muncii în colectiv, după ce îi fluturau tatei, pe sub nas, funcția de șef de atelaj, de șef de echipă, de șef de brigadă sau chiar de vicepreședinte, se mutau la mine. Cel mai bun spital din țară, cei mai buni doctori, cele mai bune medicamente, păi nu e păcat să mă prăpădesc, unul ca mine, cel mai inteligent și mai cult, cel mai frumos tânăr din comună? Să nu-mi fac griji, azi nu mai am nicio problemă, la nevoie îmi pot pune un ficat nou, de vițel, de porc sau de alt animal, știința și tehnica sovietică au ajuns la performanțe nebănuite, mă pot trimite cu un avion chiar la Moscova sau la Leningrad. Și, după ce mă fac sănătos, pot să cer ce serviciu vreau, ori în comună, ca să stau acasă, că avem fete frumoase în sat și mă iubește toată lumea. De ce să nu-mi fac o casă, să se întoarcă după soare, ei să mi-o facă, precum colhoznicii de pe Don, care l-au înzestrat cu așa ceva pe scriitorul lor, Șolohov? Și dacă mă ajută ei, nu pot ajunge unul dintre cei mai mari scriitori contemporani? Nu le-ar plăcea și lor să se laude, în prezent și în viitor? Să-mi ridice chiar o statuie în răspântie, la rădăcina căreia să sădească pionierii flori și să facă de gardă? Sau poate doresc altceva?

— Spune, domnule, de-aia suntem aici...

— Ori e albă... (cruce albă de mesteacăn)

Câteva zile ne-au lăsat în pace. Apoi ne-am trezit chiar cu şeful secţiei financiare de la raion, unul Ion Radu, de felul lui de la noi din sat, care a fost trimis anume să rezolve problema. Ăsta nu mă ia pe ocolite şi nu mai umblă cu cai verzi pe pereţi.

— Mă, nene, mă, fratele meu, ăsta mai mic, eu nu spun că e mai bine sau mai rău în colectivă. Dar nu aveţi scăpare. Am fost la o şedinţă la Bucureşti, unde ne-a spus tovarăşul Aurel Vijoli, ministrul Finanţelor, cum să-l îngrădim pe ţăran: în dreapta impozitele, în stânga cotele, înainte gospodăria colectivă.

— Şi îndărăt?, întreabă tata.

— În spatele fiecăruia, puşcăria. Care aşteaptă cu gura căscată.

Plecase şi el tot aşa cum venise. Dar a doua zi ne pomenim cu Flecuş, agentul fiscal. Restanţe la plata impozitelor. Îmi pune sechestru pe cărţi, pe care le leagă în pachete şi le sigilează cu ceară roşie. Ne mai sechestrează o velinţă, nişte macaturi, oglinda cu ramă sculptată, veche de peste un secol, pe care o primise mama de fată mare de la naşa-preoteasă, o icoană pictată pe lemn cu Sf. Gheorghe, cu solzi de foiţă de cositor pe trupul balaurului şi pe pieptul oşteanului, şi, ca să fie garnitura completă, şi patul în care boleam. Cu termen de o săptămână, după care avea să le scoată la licitaţie.

Trece săptămâna. Se anunţă licitaţia cu goarna primăriei, dar nu se arată nimeni care să cumpere măcar un crâmpei de aţă. Nu-i nimic, după trei strigări le vor încărca într-o căruţă şi le vor duce în magazia de lemne şi de cărbuni a primăriei. Până atunci, ăia cu cotele. Nici aici nu ne-am achitat de obligaţii. Măsoară porcul, cu metrul, în lungime şi în înălţime şi ne numără găinile. Vaca cu lapte nu avea voie să o ia de tăiere. Tata le aruncă în braţe câinele pe care îl ţinea de ceafă: „Luaţi-l şi p-ăsta". Avem termen tot o săptămână. Se duce tata cu vaca în târg, la Corbii Mari, că tot rămăsese ea stearpă. Şi ne scăpăm de toate belelele. Pe tot anul, dacă nu mai născocesc ăştia şi altceva. Pentru mine o să cumpere o capră bună de lapte. Că laptele de capră e ca o doctorie.

Dar începe din nou pelerinajul la patul meu. Le-a trăsnit prin cap o idee nouă, să mă facă pe mine colectivist. Să mă înscriu cu partea mea de avere care mi s-ar cuveni din moștenirea de la părinții mei. Degeaba le explic că nu pot avea nimic, fiindcă așa a fost înțelegerea când am plecat prima dată la școală, să fiu ținut la studii, iar fratele meu să rămână acasă, în starea de țăran și singur moștenitor. Vin în valuri și insistă exasperant. Măcar cu un pogon, acolo, de ochii lumii, și cu un cal. Că atâta lucru merit și eu. Nu sunt sânge din sângele lor? Și sângele apă nu se face.

Pogonul și calul. Zestrea mea. Că la ce mi-ar trebui? N-am copii, n-am nimic. Și nu pot s-o iau cu mine... Nu spun unde... Dar se uită în mijlocul odăii, de parcă ar vedea acolo o groapă de cimitir.

Vine și președintele sfatului în persoană. Cel care în vacanța de iarnă mă amenințase că mă dă afară din școală și mă aduce la sapă. Cum i-aș mai da afară! Cu biciul, ca Iisus când a gonit zarafii din templu. Dar nu am cum să-i urnesc.

Comuna noastră se află printre cele cinci din regiune planificate să se declare colectivizate în întregime, în ziua de 1 Mai. Prin liberul consimțământ al țăranului. Nesiliți de nimeni, în niciun fel. În ceea ce mă privește, am un motiv în plus... O cerere mai mult, un pogon de pământ, un cal... Ce gând diabolic în capetele lor turtite: să-mi las averea moștenire fiicei mele adoptive, care nu putea fi altcineva decât gospodăria colectivă. Și asta până nu e prea târziu.

Vine, vine primăvara

După ce se topește zăpada, ies prin curte, chiar în grădină. Nu mă țin picioarele. Parcă aș învăța a doua oară să merg. Ai mei nu mai dorm în casă. Este un obicei vechi, poate chiar ancestral, al oamenilor de pe aici. Poate și în alte părți. Nu stăm înăuntru decât atâta cât nu avem încotro. De cum adie vântul de primăvară, de cum ies aburii din pământ, parcă ne strâng pereții, parcă

ne apasă tavanul. Afară adorm cu ochii pe stelele şi pe norii cerului şi ascult chiar prin somn cum rod caii iarbă la iesle, cum rumegă vacile şi oile, cum latră câinii, cum cântă cocoşii, cum foşnesc frunzele în pomi, cum respiră pământul şi chiar cum se târăsc şerpii prin iarbă...

Fratele meu, Traian, şi-a făcut culcuş în fân, ăi bătrâni şi-au aşternut în pătulul în care n-au mai rămas decât câteva târne de porumb într-un colţ. Mie mi-au scos patul pe prispa casei, unde stau şi ziua, şi noaptea.

De când m-am ridicat pe picioare, dorm şi am o poftă nebună de citit. Devorez cărţile. Lectura este ţara mea mirifică în care evadez. Când vin cei cu colectivizarea, îi las să-mi trăncănească. Ridic câteodată capul din carte.

— Madame de Rênal a fost înjunghiată în biserică.

Mă privesc uluiţi.

— Săracul, nu mai e întreg la minte. Ce vorbim noi şi ce zice el.

— Face pe nebunul...

— Nu contează, să semneze cererea!

— Ne auzi?

— Madame Bovary sunt eu!

— Poţi să fii şi Miţa Biciclista. Dar dă aici o iscălitură!

Lucrurile devin foarte presante. Nu mai era prea mult până la 1 Mai. După un răgaz de „muncă de convingere de la om la om", a început din nou vânătoarea de noapte a oamenilor. Cu un petec de pătură veche, tata ia din nou drumul pădurii. Până va trece nebunia asta. Mama vrea să ştie unde poate să fie găsit, ca să-i ducă de-ale gurii.

— De ce nu vrei să spui?

— Ştiu eu de ce...

S-a dat la urechea lui, dar eu tot am auzit. Adică mai mult am înţeles după buze:

— Şi dacă se întâmplă ceva cu copilul ăsta?

— Aflu eu... Și dacă e să nu viu, îl îngropi și gata! Dar vezi să nu se ducă fără lumânare.

Mai târziu am aflat că era o diversiune. A trecut prin pădure și s-a oprit undeva la o fermă, unde era nevoie de zilieri, care mâncau la cantină și dormeau într-un grajd de vite.

Nu mă mai împleticesc când ies în curte și nu mă mai țin de garduri. Semn bun. Poate că mi se trage de la leacurile ce mi s-au dat. Pe care trebuia să le repet ca să grăbesc vindecarea. Mi se taie din nou sub limbă, trebuie să mai înghit niște fiertură de cârtiță, beau toată ziua zeamă amară de buruieni, ba și noaptea, mi se pune iar oala de pământ în chip de ventuză sub coastele de pe partea dreaptă. Dar nu mai înghit o inimă de șarpe. Probabil că nu au mai găsit reptila. În schimb, mă spânzuie. Ca pe o vită. Îmi găuresc cu un ac gros pielea dintre degetul mare și podul palmei și îmi vâră o rădăcină neagră și uscată de iarba dracului. Și mă leagă cu o cârpă, ce-i drept, destul de curată. Și mi se umflă mâna, și se adună o pungă de puroi, și cică ăsta e semn bun, că s-a tras tot veninul bolii. Și când răsuflu, mă simt istovit, dar nu mă mai doare nimic.

Și nu mai trece mult și mă trezesc din somn de la miezul nopții, scuturat de frig. Îmi bate inima atât de tare că zgâlțâie patul, care trosnește din toate încheieturile. Pornim cu căruța spre spitalul din Găești, eu culcat pe fân și învelit cu plapuma, mama pe dric cu lumânările și chibriturile ascunse sub șorț, tata, care venise acasă după 1 Mai, cu hățurile și cu biciul în mână, și cu țigara în colțul gurii.

— Mai suflă, femeie?

— Suflă!...

O injecție și o mașină a salvării pentru policlinca de triere din București. Care nu este altceva decât un subsol imens, cu zeci de paturi și cu sute de persoane, bărbați, femei, bătrâni, copii, bolnavi și însoțitori, printre care vreo două sălașuri de țigani, foarte gălăgioase. Aici își varsă provincia toți bolnavii, de unde urmează

să fie repartizaţi în spitale de specialitate, pe măsură ce rămân locuri libere. Un doctor şi o asistentă asigură tratamentul de urgenţă. Câte unul nu mai are nevoie...

Suntem lăsaţi cu îmbrăcămintea de acasă, şi cine poate iese în oraş să-şi cumpere câte ceva de mâncare, că nu suntem băgaţi în porţie.

Mă poartă paşii spre Universitate. Aflu că peste trei zile expiră termenul de înscriere pentru examenul de admitere. Îi telefonez, la primărie, unui prieten, care era referent acolo, Cicerone Stancu, şi avea motocicletă, să-mi aducă actele necesare. Mama a leşinat când a auzit că el venise după certificatul de naştere. Crezuse că îl cere în alt scop... A trezit-o ca să-i mai ceară şi diploma. Adeverinţa de stare materială o făcuse el şi îl semnase pe preşedinte, şi pusese şi ştampila. Fără acest fals n-aş fi putut să mă înscriu.

Urcam câte două-trei trepte spre amfiteatru sau spre sala de examen, cu sticluţa de medicamente în mână. Seara, la policlinica de triaj. Tuşeau cei bolnavi de plămâni, ţipau ca din gură de şarpe cei cu pietre la rinichi, mirosea a mucegai, a transpiraţie, a corp de ţigan şi urlau conductele ce se ţeseau pe plafon ca o pânză de păianjen. Dar trebuia să citesc la lumina palidă şi tremurată a unui bec anemic.

La facultatea de filologie eram câte şase candidaţi pe un loc, a treia facultate în această privinţă, după drept şi medicină. Când s-au afişat listele, după o scurtă ameţeală, am simţit că mă fac sănătos. Am plecat acasă pe picioarele mele, cu primul tren. Eram student... Iau viaţa de la început. Renăscut. I-aş sări de gât fiecărui om întâlnit în cale. Aş îmbrăţişa femeile, copiii, toţi trecătorii, copacii, semafoarele, indicatoarele, stâlpii de telegraf care duc veştile prin sârme, stâlpii de electricitate din reţeaua cărora răsar scântei. Aş striga de nebun pe stradă, pe peroane, pe trotuare, în parcuri, pe alei, în autobuze, în tramvaie, în birje, la poarta spitalelor de boli mintale, la Academie, pe aerodrom, pe stadion, în pragul bisericilor: EXIST!

Ecce homo!

M-am găsit. Sunt. În carne și oase. Cu sânge în vene. Cu minte în cap. Cu simțiri în toată ființa. Nu mă visez. Nu mă închipui. Nu sunt o fantomă. Dibuiți-mă! Pipăiți-mă! Sunt!... Am grăit. Am mărturisit. Am jurat. Priviți-mă în ochi! Ciupiți-mă! Mușcați din mine! Amintiți-mă! V-am cântat! V-am descântat! V-am zugrăvit! V-am nemurit!

Am venit din nou pe lume. Lume, lume, mi-a fost dor de tine... Rolul meu nu s-a încheiat.

„O scenă e lumea!"

Actorul – eu!

Dumnezeu – deasupra!

Cuprins

Prefață 5
Argument la ediția I 9
Cuvânt înainte-mergător la ediția I 11
Prefața autorului 13
Aurora și „amurgul zeilor" 15
Tichia de mărgăritar 21
Altă ispită... Cu tatăl lui Voltaire în Turnul Chindiei 23
Dosarele 35
Prima îmbarcare și aterizarea în cizme 40
„Nu i-am fost amantă..." 45
Poeta de pe Bega 49
Pușca-n cui. A doua îmbarcare 52
În așteptarea Luceafărului 58
Citadela nebunilor frumoși 61
Viața în colivie 64
Sub avalanșa devierilor 72
Se clatină statuia bunicului Sadoveanu 79
Prima revoltă a scriitorilor comuniști din România 88
Obsesia listelor 91
Atitudinea de gură-cască 94
Fereastra mea de cer 98
Prințesele comunismului în floare 105
Muntele vrăjit 116
Labiș, Nichita și femeia lor iubită 125
Două embleme, Labiș și Tomozei 129
Poetul imposibilelor iubiri 134

„Am un drac în mine și vreau să-l omor” 139
Jocul de-a moartea 143
Niciun tramvai nu a dat peste Labiș 151
Copilul minune nu putea să moară pe eșafod 153
Umbre pe pânza vremii 158
Generația de aur și de tinichea 163
Un astru pe cerul pustiu 165
Dan Deșliu și Labiș 167
Cavalerul trac 171
Asaltul ardelenilor 181
Prințul negru și suav anapoda 192
Florin Mugur în cămașa nefericitului 201
Malenkov, „abdicat” la București 214
Iarna lupilor siberieni 224
Dincolo de gratii 236
Mărțișorul în rezistență 245
„Să nu uiți, Darie!” 255
Ce mult te-am iubit în pădurea nebună 265
Moda modelelor sau două pe o macara 278
Sara 287
Cele trei sirene 291
În piciorul Arcului de Triumf 299
Lopata și patria 302
Miting la Palat 303
Fata deșertului 306
Omul de paie și statuia de tinichea 309
„Vieți paralele”: Lucian Raicu și Nicolae Stoian 317
Promovat și debarcat 325
Titanii în costum de stradă 327
Aida 336
Știm totul, dar nu spunem nimic 344
Eu și regele Mihai 350
După căderea Cortinei 360

După model sovietic, la începutul anilor 1950, s-a înființat și în România o școală de literatură și critică literară, cu sediul în palatul de pe Șoseaua Kiseleff nr. 10. Studenții acesteia au fost selectați din cele mai diverse medii sociale cu scopul de a făuri o nouă literatură. Printre ei s-a aflat și Marin Ioniță, căruia îi datorăm cele mai interesante memorii despre o instituție care și-a pierdut până și arhiva. Sub pana autorului, întâmplări mai puțin cunoscute și scriitori pe nedrept uitați sunt aduși la lumină. *Kiseleff 10. Fabrica de scriitori* dezvăluie detalii din activitatea de tinerețe a Aurorei Cornu, Anei Blandiana, a lui Nicolae Labiș, Ion Gheorghe, dar și a somităților literare ale vremii, precum Mihail Sadoveanu, Mihai Novicov, Zaharia Stancu, G. Călinescu, Mihai Beniuc. În „fabrica de scriitori" a regimului și-au perfecționat stilul, învățând, totodată, principiile „luptei de clasă", cei pe care Lenin îi numise, la un moment dat, „inginerii sufletului omenesc". O școală care a scos la iveală talente, dar a și îndoctrinat tineri scriitori.

„Unii comentatori afirmă că Școala de Literatură a fost un experiment eșuat. Trebuie să adăugăm: un experiment din fericire eșuat. Foarte mulți dintre tinerii înregimentați în acea școală s-au eliberat de dogmele marxist-leniniste și au început să gândească până la urmă pe cont propriu.

Memoriile lui Marin Ioniță nu sunt narcisist-capricioase, ca ale altor autori. Ele sunt scrise de un om căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în țara lui și în lume. Și sunt scrise clar, fără nimic evaziv."

Alex. Ștefănescu

Carte recomandată de
Historia

ISBN: 978-606-793-325-3
9 786067 933253
www.edituracorint.ro